શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના ગ્રાહકોને ભેટ.

શ્રી જયશેખરસૂરિ વિરચિત

શ્રી પ્રબોધ ચિંતામણિ

ભાષાંતર

(મોહ ને વિવેકનું સ્વરૂપ અને તેમનું યુદ્ધ, મોહનો પરાજય, વિવેકનું સામ્રાજ્ય ઇત્યાદિ)

મૂળ સંસ્કૃત પદબંધનું ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાંતર

છપાવી પ્રગટ કરનાર

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा—भावनगर

વીર સંવત ૨૪૩૫ વિક્રમ સંવત ૧૯૬૫

આનંદ પ્રીંટીંગ પ્રેસ.

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના ગ્રાહકોને અપાયેલી ભેટોનુ લીસ્ટ.

૧ કેશરીઆજીનુ વૃત્તાંત
૨ ચંપકશ્રેષ્ઠિ ચરિત્ર
૩ રતિસાર ચરિત્ર
૪ વત્સરાજ ચરિત્ર
૫ સ્થૂળભદ્ર ચરિત્ર
૬ નળદમયંતી ચરિત્ર
૭ સંક્ષિપ્ત જૈન રામાયણ
૮ સુરસુંદરી ચરિત્ર
૯ શુકરાજ ચરિત્ર
૧૦ મહીપાળ ચરિત્ર
૧૧ મુનિ વૃદ્ધિચંદ્રજી ચરિત્ર
૧૨ ચૈત્યવંદન ચોવીશી
૧૩ પોસહવિધિ
૧૪ પાર્શ્વનાથનો વિવાહલો
૧૫ પંચકલ્યાણક, પંચજ્ઞાનની પૂજા
૧૬ સ્નાત્ર, સત્તરભેદી, વિશસ્થાનક પૂજા
૧૭ રત્નશેખર રત્નવતી કથા
૧૮ વર્દ્ધમાન દ્વાત્રિંશીકા
૧૯ વિજયચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર
૨૦ પ્રતિક્રમણના હેતુ

પ્રસ્તાવના.

આ પ્રબોધ ચિંતામણિ ગ્રંથ અચળગચ્છી શ્રી જયશેખરસૂરિએ સંવત ૧૪૯૨માં બનાવેલો છે તેની અંદર આવતી ચોવીશીના પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી પદ્મનાભજીના શિષ્ય શ્રી ધર્મરૂચી અણગારે એક ઠાકોર પાસે કહેલી પોતાની હકીકત જણાવેલી છે તે હકીકત પોતના ચરિત્ર રૂપની નથી, પરંતુ આ જીવને સંસાર પરિભ્રમણમાં થતા અનુભવ સંબંધી છે એમાં મુખ્ય તો મોહ અને વિવેકનું સ્વરૂપ બહુ સારૂ ચિતર્યું છે આ ગ્રંથના સાત અધિકાર છે, તે દરેકનું વિવેચન કરતા પ્રસ્તાવના વિસ્તૃત થઈ જાય તેવું છે તેથી તેનો વિસ્તાર લખવાનું બંધ રાખવુંજ દુરસ્ત જણાયું છે

આ ગ્રંથમાં જી શ્રી હકીકત સમાવી છે તે ગ્રંથકર્ત્તાએ બીજા અધિકારના પ્રારંભમાજ બતાવ્યુ છે, જેથી અહીં લખવાની જરૂર નથી પહેલા અધિકારમા પરમાત્માનુ સ્વરૂપ વર્ણવ્યુ છે તેમજ છેલ્લા અધિકારના છેવટના ભાગમા સિદ્ધનુ સ્વરૂપ બહુ સારૂ બતાવ્યુ છે કથાના પ્રારંભમા શ્રી પદ્મનાભ તીર્થંકરનું ચરિત્ર પણ બહુ રસિક ભાષામા લખાયેલુ છે શ્રી ધર્મરૂચી અણગારે પોતાની હકીકત કહેવાની શરૂઆત કરી તે ત્રીજા અધિકારના પ્રારંભથી શરૂ થાય છે તેનો સંબંધ છેવટ ૨૪૩ મા પૃષ્ઠમા આવે છે અને ત્યાર પછી બીજી બહુ ઉપદેશક હકીકતવડેજ ગ્રંથ પૂર્ણ કરવામા આવ્યો છે

નિવૃત્તિ ને વિવેકની મુસાફરીના વર્ણનમા પૃથક્ પૃથક્ દર્શનોનું સ્વરૂપ સારૂ આળેખ્યુ છે વિવેકની નગરીનુ વર્ણન તેમજ બને

રાજાઓ (મોહ ને વિવેક)ના સૈન્યમાહેના દરેક યોદ્ધાઓએ કરેલુ પોતાની શક્તિ વિગેરેનું વર્ણન ઘણુંજ વાચવા લાયક છે ટુકામાં આ ગ્રંથમાહેનો દરેક વિભાગ આકર્ષક અને વાચવા લાયક છે, જેથી તેના વિશેષ વર્ણનમા ન ઉતરતા આ બુક આદ્યંત વાચી જવાની ભલામણ કરવી દુરસ્ત ધારીએ છીએ આ ગ્રંથ મૂળ પણ અમારી તરફથી છપાવવામા આવે છે સંસ્કૃતના અભ્યાસીઓને તે ઉપયોગી થઈ પડશે

આ ગ્રંથ મૂળ અને ભાષાતર પન્યાસજી શ્રી કમળવિજયજી મહારાજના શિષ્ય પન્યાસજી શ્રી કેશરવિજયજીએ હસ્તાક્ષરે લખી તૈયાર કરેલ તેમા સહજમાત્ર સુધારો કરી મૂળને ભાષાતર જુદા પાડી છપાવવાનો પ્રયાસ અમે કરેલો છે આ ગ્રંથના મૂળ પ્રયાસને માટે એઓ સાહેબના અમે સપૂર્ણ આભારી છીએ

આ બુક શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશના ગ્રાહકોને પુ ૨૩-૨૪ ની ભેટ તરીકે આપવામા આવી છે તેમા ખર્ચ સબધી વિચાર ન રાખતા એક ઉપયોગી ગ્રથને પ્રસિદ્ધિમા મુકવાનો અને તેનો લાભ કોઈ પણ રીતે ગ્રાહકોને આપવાનોજ હેતુ રાખવામા આવ્યો છે ગ્રાહકો આ ગ્રથનો લાભ પૂરતી રીતે લેશે તો અમે અમારે પ્રયાસ સફળ થયો માનશુ

સવત ૧૯૬૫ કાર્તિક } શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા.

ભાવનગર

શ્રી પ્રબોધ ચિંતામણિ ભાષાંતર.

સ દેહરહિત અને ચિદાનંદમય તેજ કે જે તેજ અધનાગ મ
મૂહ તો શુ પણ સર્વ જાતિના તેજને પણ જીતે છે તેને હુ નમસ્કાર
કરૂ છુ સ્વાનુભાવથી જાણી શકાતા ચિદાનંદરૂપી જે તેજને
સર્વજ્ઞની વાણી પણ વિષય કરી શકતી નથી તે તેજની હુ સ્તુતિ
કરૂ છુ જેમ વાદળાઓનો સમૂહ સૂર્યના તેજનો નાશ કરવાને સ-
મર્થ નથી તેમ અનાદિ કાળથી એકઠા થયેલા કર્મો પણ જે જ્ઞાન
જ્યોતિનો નાશ કરવા અસમર્થ છે તે જ્ઞાનજ્યોતિની હુ સ્તવના
કરૂ છુ જેમ માતાની શિખામણ નવ પુત્રોને સરણી હોય છે, તેમ
અનંત સિદ્ધોને વિષે પણ જે તેજ સરખુ ધારણ કરાય છે તે તેજ
દિપ્યમાન થાઓ ઉદાસીનતાથી ઉત્પન્ન થએલ જે જ્ઞાનરૂપી તેજને
[૧]પાપ સ્પર્શ કરી શકતુ નથી એટલુ જ નહીં પણ જેને ધર્મ[૨] પણ
કોઇ વખત સ્પર્શી શકતો નથી તે જ્ઞાનરૂપી તેજની ઇચ્છા કોણ ન
કરે? આત્માની જે જ્યોતિ જડપણાને કે દાદપણાના હેતુને પ્રાપ્ત
થતી નથી તે જ્યોતિને પૂજવાને સૂર્ય અને ચંદ્ર પણ ઉદ્યમ કરે છે
દીપક અંધકારમા પ્રકાશ કરે છે, ચંદ્રમા રાત્રિએ પ્રકાશ કરે છે,

૧ અશુભ કર્મ ૨ શુભ કર્મ

સૂર્ય દિવસે પ્રકાશ કરે છે પણ મ[illegible] નિ તો નિરંતર પ્રકાશિત છે, તે જયવાન થાઓ જે અનિ[illegible] જ્ઞાનરૂપી તેજ આ દેહરૂપ નાના પ્રમાણમાં રહ્યા છતાં લોકાલોકને પ્રકાશિત કરે છે તે કોને આશ્ચર્ય પમાડતું નથી? આમ છતાં પણ કેટલાક (કુરગડુક પ્રમુખ) જે તેજને પામ્યા અને ઘોર તપસ્યા કરતા છતાં પણ (શુદ્ધ અધ્યવસાય વિનાના) પામી ન શક્યા, કેટલાક (મહાત્માઓ) ક્ષણવારમાં તે તેજને પ્રાપ્ત થયા ત્યારે કેટલાક (બીજા) કરોડ વર્ષ સુધી (મહેનત કર્યા છતાં) (તાદૃશ્ય અધ્યવસાય વિના) તે તેજને ન મેળવી શક્યા બાહ્ય ત્યાગ ન છતાં (અંતરથી નિર્લેપ રહેતા) કેટલાએક જે તેજને પામ્યા, અને કેટલાએક બાહ્ય ત્યાગ [illegible] છતાં પણ જે તેજને પામી ન શક્યા એવું [1]બાળજીવોની બુદ્ધિમાં ન આવી શકે તેવું (પરમ તેજ) કેવળજ્ઞાન જયવંત વર્તો, જે કેવળજ્યોતિનો ઉદય થવાથી કામ ક્રોધાદિ પોતાની મેળે નાશ પામે છે, તેનું અવલંબન કરવાને કેટલા ઉદ્યમ કરે છે જે જ્યોતિનો લાભ [illegible] પ્રકારના નાડીએ કરી છ પ્રકારના ચક્રોએ કરી, પ્રાણાયામે કરી અને આસનોએ કરીને થતો નથી પણ સ્વાભાવિક (સહજ) સમાધિવડે જ થાય છે

ભ્રમરૂપ મળને દૂર કરનારી જે સરસ્વતી (વાણી) તે કોઈથી પણ પરાભવ નહીં પામેલા જિનેશ્વરે પ્રકટ કરેલી છે તેને હું નમસ્કાર કરૂં છું. બીજા દર્શનોનો ત્યાગ કરીને (પર-બીજા વિષયોનું ચિંતવન બંધ કરીને) નિર્મળ અને ઉ[illegible] માન સરોવરમાં (પોતે મનમાં) જો હંસ (પક્ષે આત્મા) ક્રીડા કરે તો પછી સ્વની

૧ અજ્ઞાની જીવો

કયા જશે? અર્થાત્ એમેક વર્તને રહેશે આ સરસ્વતી પોતાના તીરપર રહેવાને માણજે વિશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરાવે છે તે વિશુદ્ધિને મો વખન સ્નાન કરવા વડે સ્ત્રીને પણ નહી કરાવી શકતી નથી આ સરસ્વતી છે એવી બુદ્ધિથી તમે પાષાણને કે નદીને ન પૂજો, કારણકે સર્વ (ઇંદ્રિયોના) પ્રવાહ રોકયે છતે તે સરસ્વતી યોગ બુદ્ધિ વડે જાણી શકાય તેવી છે

પોતાના ઘરના અજાણ અને પરની દયા કરવામા તત્પર મર્કવ્યામો કવારૂપ નદીઓમા મત્સ્યવત્ આચરણ કરે છે *

જે આચાર્યો પોતાના આત્માને બોધ કર્યા વિના બીજાઓને બોધ કરે છે તેઓ જો કે બીજાઓને રસ્તે ચડાવે છે પણ પોતે ભ્રાન્તિવાળા હોવાથી સસારમા ભમે છે ઘણા સિદ્ધાતો જોયા (વાચ્યા કે ભણ્યા) છતા જો સમભાવ પ્રાપ્ત ન થાય તો હાથી જેવી રીતે (પોતાના ગડસ્થળમા) મોતીનો ભાર માત્ર ઉપાડે છે તેમ તેઓ સિદ્ધાતના જ્ઞાનનો માત્ર બોજો ઉપાડનાર છે (પણ તેનો ઉપભોગ લેનારા નથી)

મર્કટ જેમ શિયાળા અને ઉનાળામા બહુ વિઘ્નો દેખાતા નથી, પણ ઉત્તમ વૃષ્ટિ થતી તેમા બહુ વિઘ્નો દેખાય છે, તથૈવ

---

* આ દુનિયાના ઘણા જીવો પોતાની આ મચાક્તિના અજાણ રહીને પુદ્ગલ નબળી દયા કરવામા તત્પર રહે છે આ રજુએ જૈન દર્શન પુરાણો બનાવી પરની દયા કરવામા તે શાસ્ત્રો પરિપૂર્ણ થયા છે તેમ શાસ્ત્ર રીતિએ કૃષ્ણ પરની દયાઓમાજ તૃપ્ત ન થતા પોતાના ગુણોનુ શોધન કરવુ જોઈએ, અને તેનુ વર્તન કરવુ જોઈએ

રીતે બીજા (આઠ) રસ પામવામા વિઘ્ન આવતુ નથી પણ શાંત રસ પામવામા ઘણા વિઘ્નો આવે છે.

જેમાથી અગ્નિ નીકળી શકે તેવા પથ્થરો પ્રાયે ઘણા મળી શકે છે, પણ જેમાથી ચંદ્રની માફક શીતળતા નીકળે તેવા પથ્થરો મળવા પ્રાયે દુર્લભ છે તેમ કષાયની ભરપૂર એવા આ લોકમા શાંત વૃત્તિવાળા (મહા માઓ) થોડાજ મળી આવે છે મહેનત કર્યા શિવાયની ઘાસ (તૃણધાન્ય) પોતાની મેળે ઉગે છે, ત્યારે કમોદની પાછળ ઘણી મહેનત કર્યા છતા પણ તેનો પાક ઉતારવામા સંશય રહ્યા કરે છે, આજ દ્રષ્ટાંત અન્યરસોમા અને શાંતરસમા લાગુ પડે છે કારણકે કોઈ પણ મહેનત કર્યા શિવાય બીજા રસો સ્વાભાવિક મળી આવે છે ત્યારે શાંતરસની પાછળ મહેનત કર્યા છતા પણ તે સિદ્ધ થવામા સંશય રહેછે આ લોક મા બાહ્યદ્રષ્ટિવાળાઓ (સામાન્ય મનુષ્યો) પણ શૃગારાદિ રસોનુ તો સેવન કરે છે પણ શાંતરસરૂપ અમૃતનો ઝરો તો કુળવાન પુરૂષોને પણ દુર્લભ છે અનાદિ ભવના અભ્યાસથી પશુ તુચ્છ બાળજીવો જે શૃગારાદિ આઠ રસોનુ સેવન કરે છે તે રસો, વિદ્વાન્ પુરૂષોથી પણ દુઃખે પામી શકાય એવા શાંતરસની સાથે શુ સ્પર્ધા કરી શકશે ? અર્થાત્ નહીંજ કરી શકે બીજા સર્વ રસોને વારંવાર સેવવાથી તેનુ પરિણામ

---

* શિયાળો અને ઉનાળો એ બે ઋતુ નિયમાનુસાર આવ્યા કરે છે તેમા પ્રાયે વિઘ્ન સંભવતુ નથી પણ વરસાદ થવો તેમા અનેક વિઘ્નો આવ્યા કરે છે, તેવીજ રીતે શાંત રસને મૂકીને બીજા શૃગારાદિ રસોમા પ્રાયે વિઘ્ન જણાતુ નથી. પણ શાંતરસ પામવામા તો પગલે પગલે વિઘ્નો જણાય છે

વિરસ (ખરાબ) આવે છે ત્યારે શાતરસનુ અત્યત સેવન કરવા થી ત મોક્ષ પર્યત સુખનેજ આપે છે આ શાતરસ જેક છે એ મ ય છે, કારણકે તે શાતરસ (જેમ પારાને તે તે જાતના રસોની ભાવના આપવા થી તે અગ્નિથી ઉડી ન જતા તેની ભસ્મથી સુવર્ણ સિદ્ધિ થાય છે તેમ) તે તે જાતના ઉત્તમ વિચારોવડે ભાવેત ક ષાથી કષાય રૂપી અગ્નિથી ન ઉડતા મોક્ષસિદ્ધિનુ કારણ થાય છે આહ્યવૃત્તિનો ત્યાગ કરીને પોતાના આ માવડે પોતાને ભાવિત (વાસિત) કરતા રમવાન પદ્ધિના અનુક્રમે નાનાવસ્થાને પ્રાપ્ત થાય છે વન, વાવ, મ દિરાદિ જે બાહ્યવસ્તુઓ દેખાય છે તે ન સ્તુઓના સ્વરૂપનુ અ તરગમા જે ધ્યાન કરે છે તે તાત્વિક (તત્વજ્ઞાની) કહેવાય છે

પાછલી રાત્રિની બે ઘડી રહે ત્યારે અથવા પ્રથમ રાત્રિનો એક પ્રહર ગયા પછી નિદ્રા, તદ્રા (આળસ)નો ત્યાગ કરી ને પોતાનો

* જે જે વસ્તુઓ બાહ્ય દેખવામા આવે છે તે તે વસ્તુ ઓના દ્રવ્ય, ગુણ ને પર્યાય તથા ઉત્પાદ, સ્થિતિને વ્યય વિગેરેનો જે મનુષ્ય એકાગ્રતાપૂર્વક વિચાર કરે છે તથા હેય, ગ્નેય અને ઉ પાદેય એવી વસ્તુઓને ક્રમે કરી ત્યાગ કરે છે, જાણે છે અને આદરે છે તે તત્વજ્ઞાની કહેવાય છે કષાયથી મલીન આ મા જ્યાસુધી અનેક પ્રકારની ઇચ્છાને આધીન રહ્યા કરે છે ત્યાસુધી અ યાત્મ પ્રાપ્તિની વાર્તા (ઇચ્છા) કરવી તે પણ નપુસક પુરૂષથી પુત્રોત્પત્તિ ની ઇચ્છાની માફક અર્હવા લાયક નથી વિવેકગુણરૂપ આશ્રયથી કષાયાદિ સુભટોનો નાશ કરીને જે મોહરાજાને જીતવાની ઇચ્છા રાખે છે તે વિદ્વાનોમા અગ્રેસર છે

અને પરનો વિચાર કરે (હુ કોણ છુ? અને આ દૃશ્ય વસ્તુ શી છે
એમ વિચાર) તેને સાધક જાણવો. સાધકના લક્ષણો બતાવે છે—
જે વાદ કરવામા આદરવાળો ન હોય ૧ અહંકારી ન હોય ૨ કીર્તિ
નો અભિલાષી ન હોય ૩ અને કોઇ પાછળાગતમા ઉત્સુકતાવાળો
(ઉતાવળીઓ) ન હોય ૪ આ ચાર બાબતો જેને ન હોય તે પોતાનું ક
હેતુ (ધારેલુ) સિદ્ધ કરી શકે છે જે કોઇની સાથે મિત્રતાની ઇચ્છા
ન રાખતો હોય ૫ બીજા દેશના વેષ અને ભાષાદિકની પુછપરછ
ન કરતો હોય ૬ જેને ગીતાદિક પ્રિય ન હોય ૭ અને જેને નેત્ર
ની ચપળતા ન હોય ૮ તેને ખરે ખરો સાધક જાણવો. આક્રોશ
વચનોથી જે કોપ ન કરે અને સ્તુતિ કરવાથી જે ઉન્મત્ત ન થાય એ
વો નિર્વિકલ્પ સમાધિમા રહેલો સાધક સ્વસ્થતાને પામે છે લવ
લેશ માત્ર અથવા મુહૂર્તાદિના ક્રમથી જે સંગમા વર્તતા છતા અ
લિપ્તપણાને માટે પ્રયત્ન કરે છે તેને હે વિદ્વાન્! તમે સાધક જા
ણો "હુ કોણ છુ? ક્યાથી આવ્યો છુ? મારા શત્રુઓ કોણ છે?
મારા બાંધવો કોણ છે? હુ ક્યા જઇશ? અને મારી પાસે શુ ખ
રચી (ભાતુ) છે?" એમ સાધક નિરંતર વિચાર કરે છે આ દુનિયા
ના લોકોના ચરિત્રો (આચરણો) વિરુદ્ધ (વિપરીત) છે એમ
તત્ત્વવેત્તા હોવાથી પોતે સમજે છે તોપણ બીજાની નિંદા કરીને
પોતાનો ઉત્કર્ષ, સાધક કોઇ વખત કરતો નથી આત્મિક ધર્મ
અને બાહ્યધર્મને વિષે પર્વત અને રાઇના જેવુ અંતર જાણતા
છતા યોગી વચનથી પણ વ્યવહારને છેદતા (ખંડન કરતા)
નથી

યોગાભ્યાસમા વધારો કરવાના ઉપાયો બતાવે છે—યોગીએ
સાંભળતા છતા પણ બહેરા જેવા, દેખતા છતા પણ આંધળા ...

ધણા જેવા, બોલતા છતા પણ મુંગા ની જેવા અને વિદ્વાન્ છતા પણ બાળકની જેવા થવુ જોઈએ યોગીએ પ્રથમ મનને કોઈ એક લક્ષ્ય (પ્રતિમાજી આદિ) ઉપર દૃઢ કરવુ, ત્યારપછી લક્ષ્ય વિના પણ મનને દૃઢ રાખવુ આવી રીતે નિરન્તર અભ્યાસવાળો તે બુદ્ધિમાન્ સુખે કરી ઉન્મનીભાવને પ્રાપ્ત થાય છે "

(વિચાર ન કરવા વડે) મન શાંત થવાથી અને પોતાના ગ્રાહ્ય વિષયથી ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ નિવૃત્ત થવાથી પોતાને સ્થાને સ્થિર થએલ બુદ્ધિમાન પોતાના આત્માને વિષે પરમાત્માને જુએ છે જ્યારે આત્મા ત્રણે ધ્યાન (પિંડસ્થ પદસ્થ અને રૂપસ્થ) ઓળગીને ચોથા રૂપાતીત ધ્યાનને પામે છે ત્યારે તે વિકલ્પરહિતપણે સ્વરૂપમા સ્થિર થતા પરમાત્મપણાને પ્રાપ્ત થાય છે

વીવેચન —જ્યાસુધી મનની મલીનતા જતી નથી ત્યાસુધી કોઈ પણ વિચાર કે ધ્યાન સ્થિરભાવને પામતા નથી, અને આમ હોવાથી જે નિર્વિકલ્પ અવસ્થારૂપ સ્વાત્મભાવમા રહેતા પરમાત્મતાને પ્રાપ્ત થવાય છે તે અવસ્થા મનની સ્થિરતાના અભાવે, પ્રાપ્ત ન થવાથી સ્વ સ્વરૂપ પામી શકાતુ નથી માટે તે નિર્વિકલ્પાવસ્થામા પહોચવા માટે અથવા તો મનની શુદ્ધિને માટે પહેલા કોઈક આલબન ધ્યાનની જરૂર છે એટલે પ્રથમ આલબનના આશ્રયથી મન એક વસ્તુ ઉપર સ્થિરતા કરતા શીખે, એટલે ત્યારપછી આલબન વિના પણ સ્થિરતા રાખી શકે આ હેતુથી પિંડસ્થાદિ ધ્યાનો પ્રારભમા ઘણાજ ઉપયોગી

---

૧ ઉન્મનીભાવ એ એક લય જેવી અવસ્થા છે, જેને નિર્વિકલ્પ સમાધિ કહીએ તોપણ કહી શકાય તેમ છે (જુઓ યોગ શાસ્ત્ર બારમો પ્રકાશ)

છે શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યજીએ પણ આજ ક્રમ યોગશાસ્ત્રમાં રાખ્યો છે પ્રથમ **રૂપસ્થધ્યાન**–એક બાજુએ સિદ્ધચક્રજીના મંડળ અથવા તો વીતરાગની શાંત મૂર્તિ સન્મુખ રાખી એકાગ્રતાથી તે જોયા કરવું, અને તેમાં લીન થવું, બીજી બાજુએ મનના વિક્ષેપોને રોકવા અને તેજ એક રૂપમય ધ્યેયમાં મનને એકાગ્ર કરવું એ રૂપસ્થધ્યાન કહેવાય છે આ તો એ જ પ્રયોગ બતાવ્યો છે, પણ એના પ્રકારાન્તર અનેક ધ્યેયોનું ધ્યાન કરાય છે તે સર્વે રૂપસ્થધ્યાન કહેવાય **પદસ્થધ્યાન**–કોઈએ નિર્દોષ પવિત્ર પરમાત્માના નામનું વાક્યપદ લઇ તેનું વારંવાર ઉચ્ચાર કરવું, માનસિક જાપ કરવો તેમાં લય કરવો અને એકાગ્રતા કરવી તે પદસ્થધ્યાન કહેવાય **પિંડસ્થધ્યાન**–ઉપર પ્રમાણે બાહ્યથી બાહ્યાકારવાળી મૂર્તિનું ધ્યાન અને પદનો જાપ દૃઢ થયા પછી તે રૂપોને અંદર ચીતરવા, અથવા તો તેની નવીન કલ્પના કરી મનથી તે રૂપોને જોયા કરવા પરમાત્માના મૂળ શરીરનો ચિતાર હૃદય સન્મુખ લાવી તેની વિરાગાવસ્થા વારંવાર મનમાં દૃઢ ઠસાવવી, તેની નિરાગી મૂર્તિ અથવા વિરાગી શરીરની આત્મપ્રતિની બાહ્ય ચેષ્ટા સંબંધી વિચારણા કરી દૃઢતાથી તેની શારીરિક મૂર્તિ જોયા કરવી, તેમાં લીન થવું અથવા સમવસરણની રચના, દેશનાનો સમય વિગેરે મનઃ ચિત્રો જે આત્મિક સ્વરૂપને ઓળખાવે, સહાય આપે તેવા ચિત્રો મનની કલ્પનાથી ઉત્પન્ન કરીને જોયા કરવા, તેમાં દૃઢ થવું, એકાગ્ર થવું તે પિંડસ્થધ્યાન કહેવાય, અને આ પ્રમાણે મન દૃઢ થયા પછી રૂપાતીતાવસ્થામાં પ્રવેશ કરી આત્મસ્વરૂપ–પરમાત્મના આસ કરી શકાય

ભવ્ય અને અભવ્ય સ્વરૂપની આ આત્માને બે પ્રકારે

જાણવો. જેને સિદ્ધિ પર્યાય પ્રાપ્ત થશે તે ભવ્યઆત્મા કહેવાય છે અને તેથી વિપરીત સ્વભાવનો તે અભવ્યઆત્મા કહેવાય છે. મોક્ષગામનાર ભવ્ય જીવોના પણ ત્રણ પ્રકાર છે. આસનસિદ્ધિક, મધ્યમસિદ્ધિક અને દૂરસિદ્ધિક. જે જીવ અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તને અંતે સિદ્ધિ થવાનો તે દૂરસિદ્ધિક કહેવાય છે, જે જીવ અંતર મુહૂર્તમાં સિદ્ધ થાય તે આસનસિદ્ધિક કહેવાય છે અને આસનસિદ્ધિક દૂરસિદ્ધિકના વચલા કાળમાં જે જીવ મોક્ષે જાય તે મધ્યમસિદ્ધિક કહેવાય છે. અહીંયા મધ્યમસિદ્ધિને વાચક કોઈએક ભવ્ય જીવનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. આ (પ્રબોધ ચિંતામણિ) ગ્રંથમાં મોહ વિવેકાદિનું જાતિની અપેક્ષાએ એકપણું ગણ્યું છે. અર્થાત્ તેને માટે એક વચન વાપર્યું છે*.

આ ગ્રંથમાં આત્મા અને ચેતના આદિને ભર્તાર અને સ્ત્રીના નામથી બોલાવવામાં આવશે તે સર્વ કલ્પિત સમજવું. આવી કલ્પના પણ (ઉપદેશાદિકમાં) કેટલેક ઠેકાણે કલ્યાણકારી નીવડે છે. જેમકે માટવાની અને માછીમારની, પાકા પાંદડાની અને નવા કુંપળીયાની આપસમાં જે ઉત્તમ (આલાપક વાર્તાળી) કથા† સૂત્રમાં રચવામાં આવી છે તે શું બીજાને બોધ કરવાને ઉપયોગી થતી નથી? અર્થાત્ ઉપયોગી થાય છે. તેવી રીતે આ ગ્રંથ પણ રચવામાં આવી છે.

---

* જોકે મોહના અનેક ભેદો છે તેમ વિવેકના પણ અનેક ભેદો છે છતાં મોહ કહેવાથી મોહના ભેદોનો સંગ્રહ થઈ જાય છે, અને વિવેક કહેવાથી વિવેકના ભેદોનો સંગ્રહ પણ જાતિની અપેક્ષાએ થાય છે.

† પાકા પાન અને કુંપળીયાની કથા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં છે.

કષાય (સેનાના) નાયક છે અને (આઠ) કર્મો શત્રુનું સૈન્ય છે એમ જણાવતું આ ામ પણ આ ગ્રંથ ધી રચનાના બીજપણાને (મૂળ કારણપણાને) પામે છે આ ગ્રંથનુ સમર્થન કરવામાં (રચવામાં) કોઈ ઠેકાણે આરોપા લક્ષણા (જે વસ્તુ ઉપર આરોપ મૂકીને કહીએ તેને સારોપા લક્ષણા કહીએ જેમ મોહરાજા અહીં મોહનેવિષે રાજાનો આરોપ મૂકાયો છે) ની મુખ્યતા છે અને કોઈ ઠેકાણે સાધ્યવસાનિકા (આરોપ મૂક્યા વિના જે વસ્તુનું નામ હોય તેજ કહેવું તે સાધ્યવસાનિકા—જેમ ઘટને ઘટ કહેવો)ની મુખ્યતા છે

આત્મજ્ઞાન મેળવનાર જીવોને જ્વરાદિ રોગનો નાશ થાય છે જરારૂપ રાક્ષસી દૂર રહે છે, લબ્ધિ અને સિદ્ધિના સમૂહ પ્રસન્નપણે પ્રાપ્ત થાય છે, (નીરાવરણી)જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે, વચનાતીત આનંદનો અનુભવ થયે સતે પુણ્યપાપનો ક્ષય થાય છે અને મોક્ષ તો તેઓની મુઠીમાંજ આવીને રહે છે માટે હે ભવ્યજીવો ! ફક્ત તે આત્મજ્ઞાન પામવાને માટેજ તમે પ્રયત્ન કરો

શ્રીમત્ જયશેખરસૂરીશ્વરવિરચિત શ્રીપ્રબોધચિંતામણિ ગ્રંથને વિષે પરમાત્મવર્ણનરૂપ પ્રથમ પીઠબંધાધિકાર સમાપ્ત થયો

બીજો અધિકાર

આ માને નિશ્ચયથી જે સ્વરૂપે કહેવો છે તે, (આત્મા) સચેતન છતાં પણ તનુ માયાને વશ થવું, તેથી (માયાને વિષે આત્માનું આમગ્ન થવાથી) અનિદ્રુ મી વચેથી સમતિનું ઉદાસીન થવું, માયાથી મોહ નામના પુત્રની ઉત્પત્તિ, માના અને મનને વશ થવાથી અનેક દુઃખોનું સહન કરવું નિવૃત્તિથી વિવેક પુત્રની C

ત્પત્તિ, મનનુ તેને (વિવેકને) દેશનિકાલ-વાપાવું, સર્વજ્ઞની સેવાથી તેને (વિવેકને) નન્ત્યની પ્રાપ્તિ, મોહના આદેશથી કામનુ ત્રણ લોકને જીતવાપાવું, તેનાથી (કામથી) ત્રાસ પામીને વિવેકનુ અર્હંતને શરણે જવુ, તેની (અર્હંતની) સમક્ષ વિવેકે પાતાના વી પણાનુ દેખાડવુ, દૃઢ પ્રેમવાળી કુમારી સયમશ્રીની સાથે વિવેકનુ પાણિગ્રહણ, તેથી બળની વૃદ્ધિ, યુદ્ધને માટે તેનુ મોહની સન્મુખ જવુ, યુદ્ધમા સર્વની માફક વિવેકથી મો ધ રાજનુ હણા વુ, મોહના નાશથી દુર્બળ થએલ મનને વિવેકનો પ્રતિબોધ મનનુ (શુક્લ ધ્યાનરૂપી) અગ્નિમા હોમાવુ થતા ચેતનાનુ પોતાના પતિ (આ મા) ને ઉત્સાહ પમાડીને તેને ત્રણ જગતના નાયક કરાવવુ— મા સવ હુ વૃદ્ધ વાક્યોને અનુસારે આ પ્રબોધચિ તામણિ ગ્રથમા કીશ બાળક પણ મોટા પુરૂષના હસ્તાવલબનથી અટવીનો પાર પામે છે તેમ અટવીની માફક ગહન એવા આ ગ્રથની રચનાના પારને મહાન્ પુરૂષોના આશ્રયથી હુ પામીશ શ્રીપદ્મનાભ પ્રભુ (આવતી ચોવીશીના પહેલા તીર્થકર)ને ધર્મ રુચિ નામના શિષ્ય થશે તેમના કથનદ્વારા (ઉપદેશ દ્વારા) સર્વ આત્માનુ સ્વરૂપ સમજી શકાશે

વિવેચન —પદ્મનાભ તીર્થકરને ધર્મરુચિ નામે શિષ્ય થશે તેમને એક ગામની નજી મા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થશે તે અવસરે દેવોએ રચેલ સુવર્ણકમળ ઉપર બેસીને ધર્મદેશના આપતા એ મુનિને જોઈ તે ગામનો ઠાકોર ત્યા આવશે. તે મુનિના મહાન અ તિશય તથા જ્ઞાનથી આશ્ચર્ય પામીને તે તેને પૂછશે કે "હે ભ-ગવાન્! તમે કોણ છો? ક્યાથી આવ્યા છો? અને આ રિદ્ધિ

ખાય? આ પ્રમાણે નિયમ છે છતાં આ શ્રેણીક રાજા મરણ પામીને પહેલી નરકમાં ગયા કારણ પહેલાં સમ્યક્ત્વનો લાભ થયો તે પહેલાં તેણે નરકાયુય બાંધ્યું હતું સમુદ્રના મોજાં ગણી શકાય છે, અર્જુનના બાણો પણ રોકી શકાય છે આકાશમાંથી પડતી વિજળીને પણ રોકી શકાય છે, પણ કર્મની રેખા રોકી શકાતી નથી નરકમાં રહ્યા છતાં, હે આત્મા! તારા પોતાના કરેલા કર્મ ઉદય આવ્યા છે, તેને હવે તું જ સહન કર આવી ભાવનાવાળો શ્રેણિક રાજા દુઃખો નો અનુભવ કરે છે છતાં (સમ્યક્ત્વ હોવાથી) તે અત્યંત વેદના ભોગવતો નથી ચોરાશી હજાર વર્ષ થયા પછી ખાડામાં આવ તમાથી હાથી જેમ નીકળે તેમ પહેલી નરકમાંથી તે પ્રસિદ્ધ રાજા નીકળશે વિષ્ઠામાંથી પણ સુવર્ણને અંગીકાર કરવાની માફક પૂર્વ ભવનું સ્મરણ કરનાર શ્રેણીક રાજા નરકમાંથી નીકળતા છતા પણ તે (આગલા) ભવ સબંધી મતિ, શ્રુત અને અવધિ-આ ત્રણ જ્ઞાનનો ત્યાગ નહીં કરે અર્થાત્ તે ત્રણે જ્ઞાન સહિત ગર્ભમાં ઉપજશે જ્યારે શ્રેણિક રાજાનું નરકથી નીકળવું થશે ત્યારે ભરતક્ષેત્રમાં આ અવસર્પિણી પૂર્ણ થઈ રહ્યા પછી ઉત્સર્પિણી કાળનો પહેલો આરો સમાપ્ત થયે છતે અને બીજો આરો શરૂ થયે છતે દેવ વર્ષે તો જમીન ઉપર કાળના સ્વભાવથી આ પ્રમાણેના વરસાદો પોતાની મેળે વરસશે પ્રબળ અગ્નિની જ્વાળાએ કરી બળેલાની માફક લાલચોળ થયેલી આ પૃથ્વી પ્રથમ પુષ્કરાવર્ત્ત મેઘની વૃષ્ટિવડે શાન્તતાને પામશે ત્યારપછી ક્ષીરમેઘના વરસાદથી જેમ તાપ દૂધના સમૂહે કરી સિંચાયેલી આ પૃથ્વીને તપ કરીઓ જેમ પોતાના શરીરને તેજની સાથે જોડે છે તેમ આ વરસાદ પોતાના વર્ણની સાથે જોડી દેશે અર્થાત્ પૃથ્વીને

કેનવર્ણી કરશે ત્યારપછી પતિ જેમ નવીન પરણેલી સ્ત્રીમાં કોમળ
વચનોવડે સ્નેહ ઉત્પન્ન કરેછે તેમ ચોથા અવસરે **ઘૃતઘન** નામનો
વરસાદ (ઘી સરખા) પાણીવડે પૃથ્વીમાં ચિકાશ (સ્નિગ્ધતા) ઉત્પન્ન
કરશે ત્યારપછી **અમૃતના વરસાદની** ઉત્તમ ધારારૂપ હાથથી પૂ
જાએલી આ પૃથ્વી નાના પ્રકારના અંકુરોના મિષથી રોમોદ્ગમે
કરી હર્ષવાળી દેખાશે પછી જેમ કવિ પોતાની વાણીવડે કાવ્યોને
વિષે અનેક રસો (શૃંગારાદિ)ને સંયોજિત કરે છે તેમ **રસ** નામનો
વરસાદ પાણીવડે અનેક રસોને પૃથ્વીમાં સંયોજિત કરશે પછી
જેમ રાત્રિને વિષે તારાઓ પોતાની મેળે પ્રગટ થાય છે તેમ કાળ
ના સ્વભાવથી પર્વતો, વેલો અને વનસ્પતિ પદાર્થો પોતાની મેળે (અ
નેક પરમાણુઓ એકઠા થઇ) પ્રગટ થશે તે અવસરે આ ભરતક્ષેત્રમાં
બીજાને ઉપકાર કરવામાં તત્પર, ન્યાયમાં નિપુણ અને વિલસિત
ગુણવાળા સાત કુલકરો થશે તેઓના મિત્રપ્રભ, સુભૂમ, સુપ્રભ,
સ્વયંપ્રભ, દત્ત સૂક્ષ્મ અને સુબંધુ એ અનુક્રમે નામ જાણવાં ત્યાર
પછી બીજો આરો પૂર્ણ થઇ ત્રીજો આરો શરૂ થશે અને વૈતાઢ્ય
પર્વતની નજીકના ભાગમાં આવેલા **શતદ્વાર** નામના નગરમાં તે
કુલકરોના વંશમાં સ્વભાવથીજ સુભગ આકૃતિવાળો અને બુદ્ધિ
ના સમુદ્રપતિને પણ હસે એવો **સુમતિ** નામે કુલકર ઉત્પન્ન થશે
તેને ભદ્રા નામે રાણી થશે, જેના ગલરૂપી કસોટીના પત્થર ઉપર
નયનના ત્રિવલીરૂપ સુવર્ણના સ્નિગ્ધ લીસોટાઓને સત્પુરૂષો વર્ણન
કરે હવે શ્રેણિકરાજાનો જીવ **સીમંત** નામના નરકાવાસથી ની
કળીને તે સુમતિની ભદ્રાદેવીની કુક્ષિમાં અવતરશે તે અવસરે
હસ્તિ, વૃષભ, સિંહ, લક્ષ્મી, પુષ્પમાળા, ચંદ્ર, સૂર્ય, ધ્વજ, કુંભ, સ

સેવર સમુદ્ર, ભુવન, રત્નરાશિ અને અગ્નિ આ ચાર સ્વપ્નને અનુક્રમે ધીરબુદ્ધિમાન જેમ મન્ત્રવિદ્યાને જુએ તેમ દેવોને પુજનીક ભદ્રારાણી જોશે સુમતિ નામે કુલકર આ સ્વપ્નનુ ફળ જેટલામા પોતાની બુદ્ધિ ને અનુસારે કહેશે તેટલામા પ્રથમ દેવલોકનો ઇન્દ્ર ત્યા આવીને ભદ્રા રાણીને નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણ કહેશે—"હે દેવી! ત્રણ ભુવનને વિષે જેનાથી શ્રેષ્ઠ બીજુ દવત નથી એવા દેવતને કુક્ષિમા ગર્ભપણે ધારણ કરતી તુ દેવોથી પણ વદનીક છે હે દેવી! આશ્ચર્ય છે કે ચિન્તાથી અધિક ફળને આપવાવાળા ગર્ભરૂપ ચિન્તામણિને ધારણ કરતુ આ તારૂ ઉદર રત્નાકર (સમુદ્ર)નો પણ પરાભવ કરે છે હે સ્વામિની! આ કલ્પવૃક્ષના અકુરાને ઉદરરૂપ ગુફામા ધારણ કરતી તુ મેરૂપર્વતનુ આચરણ કરે છે અન્ય સ્ત્રીઓનો સમૂહ તારી આગળ તૃણની ઉપમા ઓગર છે આ સ્વપ્નોના મહાત્મ્યથી સુર અને અસુરોને સેવનીક એવો તારો પુત્ર પ્રથમ અરિહંત થશે" આ પ્રમાણે કહીને ઇન્દ્ર વિનય પામ્યે સતે વિકસિત મનવાળી અને રોમાચિત થયુ છે શરીર જેનુ એવી તે મરૂદેવા(નવજાત)પણાને પામશે પછી ધીમે ધીમે પગ સ્થાપન કરવાવાળી, જેના દોહદ પૂર્ણ થયા છે તેવી, અલ્પ પરિવારથી રહેનારી, પથ્ય આહાર લેનારી અને અલ્પ આભૂષણ ધારણ કરનારી તે ભદ્રારાણી ગર્ભને વૃદ્ધિ પમાડશે ગર્ભ વૃદ્ધિ પામતો છતો પણ તે રાણીના ઉદરની વૃદ્ધિ કરશે નહીં કેમકે જેની જે સ્થિતિ હોય તે સ્થિતિનો નાશ કરનાર આ સમર્થ પુરૂષ થશે નહીં કૃષ્ણનિશાપેનીની માફક પ્રભુ ગર્ભ થયે સતે માતાને લક્ષ્મી તો વૃદ્ધિ પામશે, પણ રૂપ, લાવણ્ય, બુદ્ધિ અને ધૈર્યાદિ ગુણો પણ અતીશે વૃદ્ધિ પામશે કાઇક અધિક નવ મહિના

વ્યતીત થયા બાદ તેજી અદ્ભુત ....તિવડે દિશાઓને પ્રકાશિત કરતા સૂર્ય જેવા પુત્રને જન્મ આપશે તે વખતે .. પ્રથમ આડી રહ્યો ...નો એવો સ્નેહ વહન કરતા હોય નહીં તેમ તે ભગવાન પોતાના જ મથી નરકને વિષે રહેલા જીવોને પણ (અ ...મમ..) સુખી કરશે લક્ષ્મી દેવીના વાસને માટે પૃથ્વીને ...મ...મ... કરતા હોય તેમ દેવો પ્રભુના જન્મ અવસરે કુંભો (એક જાતનું માપ) પ્રમાણે કમળને વરસાવશે પછી છપ્પન દિગ્કુમારીઓ આસન કંપવાથી જિનેશ્વર ભગવાનનો જન્મ થયો જાણી ત્યાં આવીને પોતપોતાનું ...ર્તવ્ય કરશે તે દિગ્કુમારીના ગયા બાદ જિનેશ્વર ભગવાનનો જન્મોત્સવ કરવાની ઇચ્છાથી મેરૂ પર્વતના શિખર ઉપર ચોસઠ ઇંદ્રો મળશે સૌધર્મ ઇંદ્ર (મેરૂ પર્વતના શિખર ઉપર) લાવેલા જિનેશ્વર ભગવાનને તેઓ (એકઠા થએલા ઇંદ્રો) પુ...રાવર્ત્ત મેઘની માફક ઘણા પાણીથી સ્નાન ...રાવશે ત્યારબાદ પૂજન ...રી, સ્તવના ...રી, જિનેશ્વર ભગવાનને પોતાના નગરમાં મુકી અને કોટી સુવર્ણની વૃષ્ટિ કરી જેમ આવ્યા હતા તેમ તે ઇંદ્રો પાછા સ્વસ્થાને જશે પ્રભુના જન્મ સમયે પૃથ્વી ઉપર પાણીની વૃષ્ટિ થશે તેથી પદ્મનાભ અને મહાપદ્મ એવા બે નામ તે ધારણ કરશે ત્યાર પછી પાંચ ...મ્મ...ઓથી પાલન કરતા, અને અંગુઠાને વિષે સ્થાપન કરેલા અમૃતનુ પાન કરવાથી પુષ્ટ થયું છે શરીર જેનુ એવા તે પદ્મનાભ વૃદ્ધિ પામશે એક ખોળામાંથી બીજા ખોળામાં જતા અને એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં જતા આ બાળપ્રભુવિષયિ- મનુષ્ય અને ...ન વગેરે ચાલનો વાદ કોઇ વખત શાંત થશે નહીં ઘણા દેવો વા ...ર બાળ

કના રૂપ કરીને પોતાને ધન્ય માનતા સન તે પ્રભુને બ નાવ ન્યામા ક્રીગ કરાવશે જન્મથી જ્ઞાનવાળા અને અત્યંત ગુણગ્રી શોભના એવા પદ્મનાભ મા૦ વર્ષના વયે હતે આનંદિત એવા માત પિતા તેને રાજ્ય ઉપર સ્થાપન કરશે યુક્તિવડે ગુણને વધારનાર રાજ્યને વીની માફક તે ભોગવશે, પર તુ પથ્ય ભોજન કરનારની માફક સુવાવ સ્વા, લક્ષ્મી અને સ્ત્રીના ભોગરૂપ નિર્દોષને તે ભોગવશે નહિ દિગ્વિજય યાનાને વિષે ઉદ્યમવાન પદ્મનાભને પૂર્ણભદ્ર અને માણિભદ્ર નામના બે દેવો દંડનાયક થશે બોલાવ્યા વિના પ્રાર્થના કર્યા વિના તે મજ ધન આપીને રાખ્યા વિના આ બે દેવો પદ્મનાભ રાજાના ભા યવડે યુદ્ધમા શત્રુની સાથે યુદ્ધ કરવા પોતાની મેળે ઉઠશે તે યુદ્ધ કરતા દેવોની સામે કોઈ પણ શત્રુઓ ટકી શકશે નહીં કારણ કે અસુ રોના શત્રુ રૂપ દેવોને મનુષ્ય કેમ પરાભવ કરી શકે? અર્થાત્ નજ કરી શકે આ રાજા પદ્મનાભ દેવસેના એવુ નામ લોકો તરફથી પામશે

એક દિવસે મનોહર માનવ પદ્મનાભને આ પ્રમાણે વિનતિ કરશે કે 'હે મહારાજ! ચાર દાંતવાળો અને ચંદ્રમાની માફક ઉજ્વળ કોઈ એક નવીન હાથી આજે તમારા આગણામા ક્યાંકથી આવેલો છે? શુ ઇન્દ્ર ઐરાવણ હાથીને આપને ભેટણા તરીકે મોકલ્યો છે અથવા તમારા પુણ્યથી એ આઠને દિગ્ગજોના સમૂહમાથી કોઈ હાથી આવેલો છે? તે અમે જાણતા નથી બેસવા લાયક અને લડાઇને લાયક આપને પહેલાના જે હાથીઓ છે તે સર્વ હાથીઓમા આ હમણા આવેલો હાથી પોતાના ગુણોએ કરી સ્વામીની માફક

અ નગણુ કે છે પુણ્યથી પામી શકાય એવા લક્ષ્મીને એકવાર આપે સાક્ષાત્ જોવા યોગ્ય છે કેમકે સંપૂર્ણ વસ્તુ જોવાથી આ નેત્રો પણ સફળ થાય છે પદ્મનાભ રાજા મંત્રના કહેવાથી હાથીની શાળામા આવી તેહાથીને જોઇને ઉપયોગ દઈ વિચારશે કે આ હસ્તીરત્ન ક્યાંથી પ્રગટ થયું ? એટલે જાણશે કે વૈતાઢ્ય પર્વતની નજીકની અટવીમા રહેનારો અને દાવાનળની ત્રાસ પામેલો આ ઉત્તમ હાથી મારા પુણ્યથી પ્રગટ થઇને અહીં આવ્યો છે એ પ્રમાણે જ્ઞાનવડે નિશ્ચય કરીને જેમ સૂર્ય નિષધના નમ્રને અગ્નીમાર કરી આકાશની મધ્યમા આરૂઢ થાય તેમ તે પદ્મનાભ રાજા તે હાથી ઉપર આરૂઢ થશે, અને લોકોમા ઈંદ્રના વાહનનો ભ્રમ પેદા કરતા તે હાથી ઉપર બેસીને ગ્રામ ઉદ્યાનાદિ તે વિષે વિચરશે તે વખતથી સ્વામી વિમળવાહન એવા નામથી દુનિયામા પ્રખ્યાતિ પામશે આ પ્રમાણે રાજ ભોગ ભોગવવાને માટે જ પ્રભુ રાજ્યમા કેટલોક વખત રહેશે

અન્યદા બ્રહ્મદેવલોકથી લોકાંતિક દેવો આવીને અવસરના જાણ એવા સ્વામીને વિનંતિ કરશે કે 'હે જગત્પાલ પૃથ્વી ઉપર ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવો મનુષ્યોને અને લોકને લક્ષ્મી આપવામાં તમેજ જામીન છો' પછી તે પદ્મનાભ તીર્થંકર એક વર્ષ પર્યંત સોનાની ધારાએ વરસાદ વરસાવીને (સોનાનું દાન આપીને) વર્ષાઋતુમા વરસના વરસાદને પણ જીતશે અર્થાત્ ઘણું દાન આપશે તે અવસરે વર્ષાઋતુ વ્યાપ્ત (પૂર્ણ) થયે અને જેમા માલતીની શ્રેણીઓ વિકસ્વર થઇ રહી છે અને ગંધથી ખેંચાયેલા ભ્રમરો આવી રહ્યા છે એવી શરદઋતુ વિસ્તાર પામશે જે (શર

ઋતુ)મા સર્વ ાં જળથી પૂર્ણ થએના છે, જળ વિકસ્વર કમળોથી શોભિત થઇ રતુ છે, કમળો ભ્રમરતા તતુથી ગોભે છેઅને તતુઓને પણ હુનોએ મુખમા ધાર્ણ કર્યા છે હુંસો હંસીઓનુ પણ સૂન્તા નથી, પ નીઓ વીતારાગદિત પ્રાપ્ત થએન વિરિયોને ભજે છે અને લીના વિનાસાદિને સ્ત્રીઓએ અગી ર કર્યા છે એવી ન ઋતુ શર કાળમા શુ પ્રધાન નથી ? અ ર્શત્ પ્રધાન છે શેઋ મા નીલનને પાણીમા નિમળપણાને, આકાશમા પવિ ણપણાને અને રસ્તામા કા નની શુદ્ધિપણાને કરતી શ ૠતુ, સાધુગોના સમુહ ચમા ત્તમ ગુરૂ જે ગુણ કરે છે તે ગુણ આ લોકમા કરે છે

ત અવસરે ત્રીસ વર્ષની ઉમર થશે ત્યારે અને માતાપિતા પ ચ ત્વ પામે અને પદ્મનાભ ભગવાન ન્યમ લેવાની ઇચ્છાથી પુત્ર ઉપર રાજ્યભાર સ્થાપન કરશે પછી ઇન્દ્ર સહિત દેવોએ દીક્ષાનો અભિષેક કર્યા પછી અનન્તર આગળ ઘણા પ્રકારના વાજીંત્ર વાગતા પૂર્વક દેવતાવડે આકાશને અને મનુષ્યોવડે પૃથ્વીને અવકાશ વિ નાની બનાવતા, અને નગરલોકોથી ગુણ ગવાતા ભગવાન્ દિવ્ય શિબિકામા આરૂઢ થઈ નગરની બહાર ઉદ્યાનમા આવશે પછી શિબિ ર્થી હેઠ ઉતરી પાચ ર ારના અલકાર (૧ કેશાલકાર, ૨ વસ્ત્રાલ કાર, ૩ પુષ્પાલકાર, ૪ આભરણાલ કાર, અને ૫ માલાલ કાર) નો ત્યાગ કરશે પછી હાથ ઉચા કરી ઇન્દ્ર કાઢેલ નિવારશે એ ટલે પ્રભુ 'સિદ્ધ ભગવાનને નમસ્કાર થાઓ ' એમ કહીને યાવત્ જીવ સ સ વદ્ય (સપાપ) યોગો (વ્યાપાર) નો ત્યાગ કરવારૂપ ચારિત્ર અ ગીકાર ક રો ત્યારબાદ નિશ્ચળ, સયમના સ્થાનથી પ

નિન્દા નહીં કરનારા, પોતા અને બીજા ઉપર સમભાવવાળા, સર્વ જીવોના આધારભૂત, ધૈર્યવાન, (છ કાયનું) રક્ષણ કરવાથી મનોહર, શીત વાત અને તાપના સમૂહને પવનની માફક સહન કરનાર એવા પ્રભુ તપરૂપી અગ્નિના જોરથી કર્મરૂપ વનને બાળી નાખશે વ્રત અંગીકાર કર્યા પછી જ્યારે બાર વર્ષ અને સાડા છ માસ જશે, ત્યારે ભગવાન્ કેવલજ્ઞાન પામશે તે અવસરે દેવોએ ત્રણ ભુવનને આભૂષણ તુલ્ય સમવસરણ રચ્યે સતે સુવર્ણમય સિંહાસન ઉપર બેઠેલા શ્રીમાન્ ભગવાન્ યોજન પર્યંત વિસ્તાર પામતી અને સર્વ જીવો સમજી શકે તેવી વાણીવડે સમગ્ર હિત જીવો પ્રત્યે ધર્મદેશના દેવાનો પ્રારંભ કરશે તે વખતે સદાચારરૂપ વૃક્ષને વૃદ્ધિ પમાડવાને પાણીની નીક તુલ્ય તીર્થંકરની વાણીવડે પ્રતિબોધ પામેલા ઘણા જીવો ચારિત્રરૂપ લક્ષ્મીને આદરસહિત અંગીકાર કરશે બીજાઓ દેશવિરતિ (શ્રાવકના વ્રત)ને અંગીકાર કરશે અને છેવટ એક વાળી સમ્યક્ત્વને અંગીકાર કરશે કારણકે કલ્પદ્રુમ સરખા જીના યાચકો કોઈ એક રુચિવાળા હોતા નથી પછી શ્રીમાન્ ગણપરના સમુદાય થયાથી તેમાંથી અગીઆર મુનિઓ ભગવાન્ પાસેથી ત્રિપદી (ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને વ્યયરૂપ ત્રણ પદ) પામીને ગણધર થશે પછી દેવાથી પણ ઉલ્લંઘન ન થાય એવા (સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકારૂપ) ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના કરીને પ્રભુ ભવ્ય જીવોરૂપ પૃથ્વીમાં સમ્યક્ત્વરૂપ બીજને વાવતા સતા બીજી જગ્યાએ વિહાર કરશે

અન્યદા ક્રોધાદિકથી અદૂષિત અર્થાત્ ક્ષમાવાન્ ધર્મરુચિ નામના તેમના કોઈએક શિષ્ય "મને કેવળજ્ઞાન ક્યારે થશે?" એમ

ભગવાનને પૂછશે એટલે ' સુગ્રામ નામના ગામમા તમને કેવળ જ્ઞાન થશે '' આ પ્રમાણે ભગવાન્ કહેશે તથી તે મુનિ ત્યા જશે કારણકે **આળમને આધીન થનારાઓને કોઈ વખત પણ મ પદા મળતી નથી** તે ગામના વનમા એક રાત્રિકી પ્રતિ માને અગીકાર કરીને ધ્યાનની ધારામા આરૂઢ થવાથી ત ધમરૂચિ મુનિને કેવળજ્ઞાન પ્રામ થશે અનત ગુણવાન એવા તે કેવળજ્ઞાની મુનિને નમન ાર ક વાને માટે આવેના દેવતાઓ Cચે સ્વરે જય જયારવ ક ગે પછી દુ દુભિનો નાદ અને દિ ય Cદ્યાત કરીને સુખી એવા દેવતાઓ તે મુનિની સન્મુખ જે ીને ધર્મદેશના સાભળશે (આ દુ દુભિ આદિના શબ્દો સાભળીને) ત્યા આવેલો તે ગામનો ઠાકોર, અગણિત દેવોના સમૂહ આવીને બહુ માન કરે છે છતા કિચિત્ પણ ગવ કરતા નથી એવા તે મુનિને જોઈને ઘણીવાર સુધી ચિત્તમા વિસ્મય પામીને વિચાર કરશે કે " અહો ! મહિ માના મ દિરરૂપ જે ધમને ધન્ય છે! સ્વપ્નને વિષે પણ અમોને એક પણ દેવત પ્રગટ દશન વતુ નથી તેવા પ્રત્યક્ષ લાખો દેવો વગર બોલા વે આ જૈનમુનિની સેવા કરે છે કમરાજના થોડા લાભથી પાપ અમે મિથ્યા મહિમા ી વઈએ છીએ ત્યારે અહો! દેવો પણ કિ કર છતા આ મુનિ પ્રશાત ચિત્તવાળા છે નિરૂપમરૂપ, વણન ક વા લ યક લાવણ્યના, અને નિવિડ યુવાવસ્થા છતા પોતાના આ માને આવા ઉ વના અર્થી મુનિએ તતના કષ્ટમા સ્થાપન ક્યો છે '' આ પ્રમાણે મનમા વિચાર કરીને Cલ્લસિત પરિણામવાળો અને નિ ર મનવાળો તે ઠાકોર અન ત સત્ત્વવાળાતે મુનિને નમસ્કાર કરીને યથાયો ય સ્થાને બેસશે પછી એ મુનીંદ્રની નિદોષ દેશનાનુ પાન

વાર ધ્રવણ કરવાથી તેને એટલે બધો સંતોષ થશે કે તે દેવોમાં અને પોતામાં કાંઈ પણ તફાવત નથી એમ માનશે અર્થાત્ દેવો અમૃતપાન કરે છે તે કરતાં આ દેશનામૃત અત્યંત વિશિષ્ટ છે કે જેનું મેં પાન કર્યું છે તેથી દેવો કરતાં મારામાં કાંઇ પણ ન્યૂનતા નથી એમ તે માનશે દેશનાને અંતે તે ઠાકોર મુનિરાજને પૂછશે કે " હે મુનિશ્રેષ્ઠ ! તમને જોવાથી એક ક્ષણમાત્રમાં વચનથી કહી ન શકાય તેવું આશ્ચર્ય હું પામ્યો છું પરંતુ હે મહારાજ ! તમે કોણ છો, કયાંથી આવ્યા છો અને આ લક્ષ્મી કેવી રીતે પામ્યા છો? આનું તમારૂં વૃત્તાંત કહીને મારા જેવા જીવ ઉપર અનુગ્રહ કરો કદાચ તમારાં વાણીવડે હું પણ ઉત્સાહ પામું, કારણકે આ (તમે પામ્યા તે) લક્ષ્મી મેળવવા માટે ઉત્તમ પુરૂષોના ચરિત્રનું સાભળવુ એ ખરેખર લાભ થાય છે" આ પ્રમાણેનો પ્રશ્ન સાંભળીને તે શ્રેષ્ઠ મુનિ મોગરાની કળીઓ સદૃશ દાંતની દ્યુતિની સાથે વાસ કરનારી વાણીવડે કહેશે 'હે રાજન ! તમે હમણાં મને જે પ્રશ્ન પુછ્યો તેનો ઉત્તર હું આપુ છું પરંતુ એ હેવાલ ઘણો મોટો છે, માટે શાંત ચિત્તવાળા થઈને સર્વ સાંભળો "

શ્રી જયશેખરસૂરિ વિરચિત પ્રબોધ ચિંતામણિ ગ્રંથમાં શ્રી પદ્મનાભ તીર્થંકરનું ચરિત્ર અને ધર્મરૂચિ મુનિના વર્ણન સહિત બીજો અધિકાર સમાપ્ત થયો.

ત્રીજો અધિકાર

આદિ અને અંત વિનાની અનંત જીવોથી શોભિત અને સ્થિર વાસ કરવારૂપ રસે કરી ઉલ્લસિત છે લોકો જેને વિષે એવી અસાર નામની નગરી છે જેને વિષે ઉત્તમ, મધ્યમ અને જઘન્ય લોકોને રહેવાને નરક, સ્વર્ગ, મનુષ્ય અને પાતાળરૂપ વાસ સ્થાન પાડેલ સારા મકાન છે જે કોઈ દેશ, નગર, ગામ, બાગ, નદી અને પર્વતો થઈ ગયા, વિદ્યમાન છે અને આગળ થશે તે સર્વ આ અસારનગરીના ખુણાના એક ભાગમાં રહેનારા છે અર્થાત્ સંસાર નગરી ઘણી મોટી છે આ નગરીમાં કુંથુવાથી લઈને ઇંદ્ર પર્યંતના જે કોઈ જીવો છે તે સર્વ આ નગરીમાં પ્રભુતા ભોગવવાના અધિકારી છે અહો! તે નગરીમાં સૌભાગ્ય સંપૂર્ણ એવું રહેલું જ જણાય છે કે અનેક અનર્થો તેમાં દેખાતા છતાં પણ લોકો તેમાં રહેતા ઉદ્વેગ પામીને નાસી જતા નથી ક્લેશ ભોગવતા છતાં પણ પોતાના ઘરને નહીં મૂકતા નિગોદના જીવો નગરના બીજા જીવોને પણ સ્વસ્થ ને સ્થિર રહેવાનું શીખવે છે બીજા નગરોને વિષે પ્રાયે ઘરોનો ક્ષય દેખાય છે, પણ જેમાં ઘરોનો ક્ષય થતો નથી એવી આ અસારનગરીમાં લોકો નિરંતરપણે વસે છે વળી તે નગરીમાં સમુદ્રો કુંડોની માફક, મેરૂપર્વતો ક્રીડા કરવાના પર્વતની માફક, આકાશ ચંદરવાની માફક અને તારાઓ મોતીના લટકણીઆ માફક અલંકરણ કરે છે (દેખાય છે) તે નગરીનું ઇંદ્ર પણ જેને એક એક દેખી શકતો નથી એવો કોઈ એક લોકનાયક મહારાજા પાલન કરે છે આ મહારાજાના જે ગુણો છે, તેમાં કેટલાક અત્યંત

છે અને કેટલાક પંચમ છે તેને નય ચુનીને પ્રગટ કહેવાને હાજર
જરૂરવાળો (શ્રેણના) રજુ અયનયે છે દાગી શ્રયને આ
ક્યા ક કરેલા અને નિર્જન સ્થગે તપ કરતા (મહાપુરુષો) પણ
તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ નિરૂપણ કરવામા પોતાના પ્રયાસને નિષ્ફળ માને છે
માગધીએ ચેરૂપવત પાડતા અને જે હાથે સમુદ્ર તરવામા જે
શૂર ઓ છે તે નન આ મહાપ્રગટની હજનગજની શક્તિએ કરી
તેજ બળવાન છે એક સમયમા [illegible] રે ચાન ની રચોમને અને જઇ
રાખ્યા જેવો યે ત્વાન ભગવત તેની સાથે સિવાઈ કરવાને ઈ
ચ્છતા પવનથી પણ ન [illegible] પામે છે, [illegible] તેની સાથે રહી શ
તો નથી જે બુદ્ધિ વાદ પૂર્વરૂપ નમુદ્રોને સુખે ઓળગી જનાર છે
તે બુદ્ધિ સ્પષ્ટ રીતે મા ભગવતના સ્વ કેટલાક આત્મપ્રદેશના
સ્વગુણરૂપ છે [illegible] મા હજનગજનાજ્ઞાનસમુદ્ર [illegible] નાગ
રૂપ છે તેમા કેટલાએક દર્શનીયો ઉત્તમ ઓધરૂપ મોતીથી ભ[illegible]
છે અને કેટલાએક ખગળ ઓધરૂપ મ[illegible] ઠો[illegible] ભરપૂર છે જે
(કેવળજ્ઞાન)ની આ [illegible] આકાશમા રહેલ સૂર્યપત[illegible] મા ગરમો
છે તે કેવળજ્ઞાન આ હ[illegible] સ્વાભાવિક તેજ (સ્વરૂપ) છે
સ્પર્શમા, વર્ણમા, રસમા, ગધમા કે સસ્થાનમા કોઈ જાત પ્રકા
રથી મા હ[illegible] ઓળખાતો નથી, અર્થાત્ આ હ ભગવતમા
સ્પર્શ, વર્ણ, રસ, ગધ કે સસ્થાન છે જ નહીં વળી તે બાળ,
યુવાન, આર્ય, અનાર્ય, સ્ત્રી, પુરુષ, સ્થાવર, ત્રસ, સૂક્ષ્મ કે બાદર
એમ કોઇ પણ પ્રકારે કહેવાનો નથી કેવળ તે એક રૂપવાળો
છતા પણ સ્ફટિક રત્નની માફક પોતાના [illegible] કર્મોથી ઉત્પન્ન થ
યેલ આશ્રયના (શરીરના) ભેદે કરીને ભિન્નતા (અનેક રૂપો)ને

પામે છે (સેવે છે) તે કમનહિત હોય છે ત્યાસુધી પૃથ્વી, સ્વર્ગ, જળ અને સ્થળમા વિલાસ કરે છે અને કર્મરહિત થાય છે ત્યારે લોકાગ્ર (સિદ્ધાવસ્થા)ને પામીને ફરી આ સંસારનગરીમા આવતો જ નથી જેમ કાષ્ઠમા અગ્નિ, તલમા તેલ, દહીંમા ઘી, માટીમા સોનુ અને દૂધમા પાણી રહ્યુ છે તેમ તે શરીરમા રહ્યો છે

'હુ' એવી પ્રતીતિથી જાણી શકાતો, (ન સારી આત્મા) ત્રણે કાળમા સક્રિય (ક્રિયા કરવાવાળો), ઇન્દ્રિયને અગોચર, અનતપ થવાવાળો, કર્મનો કર્તા અને તેનો ભોક્તા, જ્ઞાનમય, દેહથી જુદો, અસખ્યાત પ્રદેશવાળો, આદિ અનત રહિત અને (ઉત્તમ) યોગી ઓથી જ જાણી શકાય એવો સ્વરૂપવાળો આ આત્મા (મહારાજ) છે જેમ અધારી રાત્રિમા દીપક ઘરમા પ્રકાશ કરે છે, તેમ લોકને વિષે રહેલા સમસ્ત પદાર્થોને આ આત્મા પ્રકાશિત કરે છે જેમ સેનાનો અધિપતિ સેનાના અગોને અને સુતાર રથના અગોને જોડે છે, તેમ તે (આત્મા) પાચભૂતો (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ)ને યથાર્થ રીતે જોડે છે જેમ નેત્ર વિના મુખ અને તેજવાન ચદ્ર વિના આકાશ નિશ્ચે શૂન્ય લાગે છે, તેમ ચૈતન્યથી શોભતા આ મહારાજ (આત્મા) વિના સર્વ જગત શૂન્ય છે

સ્વામીના વિયોગદુખની ... તજુ અને વિવિધ પ્રકારના રૂપે કરી સ્વામીને રજન કરનારી આ (મહારાજ)ને ચેતના નામની રાણી છે સવિત્તિ ઉપલબ્ધિ, સવિત્, ચિદ્ ચેતના, પ્રજ્ઞા અને આત્મજ્યોતિ- આ સર્વ ચેતનાના એકાર્થ વાચક નામાતરો છે અજન વિનાનુ, ઉજ્જ્વળ, દિવ્ય, અપ્રતિપાતિ (આવ્યુ ન જાય તેવુ)

અને નૌદર એવુ દ્વગનાન નામનું પહેલુ નાન તે એ રાણીનું
સ્વજાતિ રૂપ છે આ દેશગાન સ્વ પ (નાશ) પ્રારે ષ્યા
હુ સગત તેના સ્વરૂપને જાણ્યો નથી, કારણકે જ્ઞાન રની કર્મ
કરીને તે (પ્રમાત) નિરંતર ઢકાયેલો છે, તે ચેતના ભણીનુ
બુદ્ધિ ન નનું બીજુ રૂપ નાજનુ છે પણ તે મુખ્ય રૂપથી પ્રનામા
અનત ગુણકી છે આ હુ ા જત મગર કાનની ગ્રીા જે બો
છે, સ મજે છે, ખાય છે, બાર છે, સુધે છે ે બેલે છે તે સઘ
લો તે બુદ્ધિ (ચેતનાના બીજા રૂપ)ને આભી રાખીને જ કર છે
પાચે દર્શનવાળાઓએ આ ચેતનાને પુન્યથી પે ા થએલી માને છે
છે અને નાસ્તિક મતવાળા પાચ ભૂતથી પેદા થએલી મ ને છે, હ ા
પણ તેનુ ખડન કરતા ન થી બસાન્ત્માતા પણ પાતાના સ્વામીના
આ ચેતના કાઈ વખત ત્યાગ કરતી નથી તેટલા મ ટેજ તે સતી
નાની તીતરાવટ હુ નરાજમ વિશ્રામ પ મેલી છે કનિના એ
પ્રગીનુ એક લક્ષણ છે, હના ગીડી પૃથ્વી પ્યારી પ્રાણી એમ તેના બ
ને ભેદ છે તેમ બુદ્ધિ એક નાન સ્વરૂપ છે તાપણ સદ્બુદ્ધિ અને
અસદ્બુદ્ધિ એમ તેના બે ભેદ છે તે મ, બુદ્ધિ અને ગસ બુદ્ધિ
બંને હુ મતાવાની રાણીઓ થઈ છે, પણ સૂર્યની ક્રાન્તિ અને રાત્રિની
માફક તેઅ યોગ્ય કર્યો કરે છે હુ સગત જ્યારે પહેલી સદ્બુદ્ધિ
રાણીના કહેવાથી ઉત્તમ કાયનો પ્રારભ કરે છે ત્યારે બીજી અ ા
દુર્બુદ્ધિ વચમા આ વીને તેમા ઘણા પ્રકારના મ ત ાય કરે છે તેથી તે
રાણીમા દુર્બુદ્ધિ (અસદ્બુદ્ધિ) રાજાને ઘણી પ્રિય થઈ પડી છે,
કારણકે પ્રાયે ઘીમતો નદાઓના નમૂનની માફક નીચા ચાસ દ
વાળા હોય છે સુબુદ્ધિને વન વહને આ રાજા અમા ા નહિં

ન ચા ન કર્યો, એમ વિચારીને દુર્બુદ્ધિના આસક્ત થયેલા હું મરા-જાની કમગ્ગ સેવાને પ્રશ સા ૨ે છે અનુક્રમે તેજ સ નારનગરીમા રહેનારી, કામણાદિ પ્રયો ાની જાણ અને વિષયાદિ ભોગવવામા પ્રવીણ માયા નામની સ્ત્રી એ હ મગજાની ભોગપ ી (રાખેલી સ્ત્રી) થઈ માયા ન્મપરિણતિ, પ્રકૃતિ, આડમી નગણ અને આત્માને બાધનારી નિકાચના નામે દોરડી–આ શબ્દો માયા સ્ત્રીના નામાન્તર છે અનુકૂળ કરવાવાળી, શઠ્ઠતાથી ભરપર, કલ્લોલની માફક ચપળ, વિનાશરૂપ વેલડીના વન તુ ય અને ભમની ઉત્પત્તિ કરવામા સોળ વર્ષની રમણી સરખી તે માયાએ નિરતર મીઠા વચનોએ કરીને રાજાને એવો વશ કર્યા કે ન ક્ષણમાત્ર પણ તેને પોતથી દૂર કરતો ન હતો સ્રાથ સાધવામા તત્પર અને નિરતર રા જાના શરીરમા રહેવાવાળી તે માયા સ્ત્રી માનરે આત્મ સદ્બુદ્ધિ અને દુર્બુદ્ધિ બ નેના કહેવા અનુસાર વર્તવા લાગી જ્યાર તે સદ બુદ્ધિને મળે છે ત્યારે સાધુપણા (ઉત્તમતા)ને પામે છે અને જ્યાર દુર્બુદ્ધિને મળે છે ત્યારે તે દુષ્ટતાને પામે છે જ્યારે તે સુખસમાધિમા રહે છે ત્યાર પુણ્યરૂપ સોનાની સાકળે ક્રી ચેષ્ટા કરે છે, અને જ્યારે દુ ખિતપણે રહે છે ત્યાર પાપરૂપ લોઢાની સા ળે ક્રી પોતાના સ્વામી સાથે ચેષ્ટા કર છે જ્યા તે પુણ્યની સાથે જોડાય છે ત્યારે 'હું મહા કુલીન [ઉત્તમ કુળવાન] છુ, હું ધનાઢ્ય છુ, હું રૂપવાન છુ' એમ કહીને ગ ત અહ કાર કરે છે, અને જ્યારે તે પાપની સાથે જોડાય છે ત્યારે 'હું નીચ કુળનો છુ, હુ નપુ સક છુ હું વિયોગી છુ, હુ રોગી છુ' એમ કહીને રાક દીનપણાનુ આલ બન કર છે ઘણો ગર્ગ દેખાડ્તી, હસતી અને ક્રીડાના કારણભૂત

વની તે માયાએ હું મરાજાને એવો બાંધી લીધો કે જેથી તે [પ્ર
સરાત] તે [માયાસ્ત્રી] ના ઉપર કદિ પણ ક્રોધ કરતો નથી પુણ્યબંધ
અને પાપબંધના અંત દશીયાવડે કરી હોશે બંધ થયો હોવાથી
તે પોતાનું આખું શરીર અત્યંત ભારે થયેલું જાણતો નથી તેના
(માયા)થી દૃઢ બંધાએલો છતાં પણ તે પવનથી અધિક વેગવ-
ંત તાળના તરીઆવી સિદ્ધિશિલા પર્યંત જવા આવવાનો વ્યવહાર
કરી શકે છે અને કિંચિત્ પણ ઉંઘ નહીં પામતા નિરંતર તેનું પો
ષણ કરે છે આ કારણથી વિદ્વાનો તે (માયા)ને કામધૂ ગવા
વાળી કહે છે આ દુર્બુદ્ધિજ માયે પતિની પ્રીતિ ગયે વિશ્રામમ
મિશ્ર છે એમ ધારીને કાંઈ વખાન સુબુદ્ધિને દૂર કરીને તે માયા દુ
ર્બુદ્ધિનીજ સેવા કરતી હતી તેથી આ માયા મગર મનુષ્યે ચા
લનારી છે એમ જાણીને દુર્બુદ્ધિ પણ તેનું પોષણ કરતી હતી આ
પ્રમાણે તે બંને (દુર્બુદ્ધિ અને માયા)નો અરસપરસ પ્રેમ પો
ષક ભાવ સંબંધ થયો હતો આ પ્રમાણે માયન ક ના નિમિત્ત
પણાથી અને દુર્બુદ્ધિની પ્રેરણાથી રાજાએ સુબુદ્ધિને તજી આવા મા
ટે કરી નાખી ત્યારે દુખી થયેલી સુબુદ્ધિ વિચાર કરવા લાગી કે
'બહારની માયા સ્ત્રીએ આવીને મારા પતિને મારો વૈરી કર્યો
પારકાના પ્રવેશથી ઘર નાશ પામે એ લોકોની વાણી ખોટી
નથી જે આ મારી બેન (દુર્બુદ્ધિ)એ પણ આ (માયા) સ્ત્રીએજ
દુષ્ટ બનાવી છે માયા વિના તે (દુર્બુદ્ધિ) તો બગડે એવી નથી, પર
ંતુ એની વાત છે કે હવે તે (દુર્બુદ્ધિ) પણ મને મળતી (મારી
સાથે એક ન થતાં) દુર્લભ છે આ બંને દુષ્ટ સ્ત્રીઓના પાશમા

આ ન ો પતિ પડ્યો છે અ ો હું મોટી આફતમા ર વી પ ી છુ
હું સમજુ છુ ના આ વખતે શુ ર? સ્ત્રીઓના ચરિ ા સ્ત્રીજ જા
ણે છે, મ ન ગાયકવાળો પુરુષ જા ી શકતો થી તોપણ જો
મને વખત મળશે તો બધી હકીકત પતિને જણાવીશ નવા તાવ
આવેના માણ ને ઔષધ કહેતો [આપતો] નથી, નવા પા
ણીના પૂરને તરવા જાઓ યો ય નથી, તેમ નવા ક્રોધને પ ડિ
ત પણ તાતકાળિક રોકતો નથી, તેટલા માટે અવસરનુ જાણપણું
તેજ ગતગુણોને યશ ઉત્પ ન રનાર છે' [તેવી મ ે પણ અવ
સર વિના બોલવું ઠીક નથી]

હવે એવે અવસરે માયાએ મહાપ્રબળવાન મોહ નામના પુત્રને
જન્મ આપ્યો તે જન્મ્યો ક તરત નવ યોધ્ધાઓને હાસની મા
ફક ગણવા લાગ્યો મો ુ લોકપ્રવાહ, દાખસ્થ ગ ન સાશય, અ ુ
જ્ઞાન અને ગતિ—આ બધા મોહના નામાતર શબ્દો છે આ જગત
મા માયાએ મોહને અથ ા મોહે માયાને જન્મઆપ્યો એવો નિશ્ચય
નય બુદ્ધિમાન પુરુષોને પ્રમાણ છે પર તુ શેરડીની ગાઠમાથી શેર
ડીની ઉત્પત્તિ, ગોઠલીમાથી આમાની ઉ પત્તિ અને બળ દીમાથી
હડીની ઉત્પત્તિ થાય છે તે ન્યાયથી વ્યવહારવૃત્તિએ ઉપર પ્રમાણે
(મા ાથી મો ુની ઉત્પત્તિ છે) એટલામા આ યુ કે પોતાના ગુણોવડે
મે હ દુર્બુદ્ધિને પણ અત્ય ત પ્રિય થઇ પડ્યો આશ્ચર્ય છે ક બન્ની
ઓનો (શિનપત્નીઓનો) સ્નેહ તેના પુત્રનેવિષે પણ ન ક્રમે છે તે
ઓ (માયા અને દુર્બુદ્ધિ)એ તે મોહને ઘણી વૃદ્ધિ પમાડવા લાગી,
અને (મોહ ઉપર દુર્બુદ્ધિનો ઘણો સ્નેહ હોવાથી) આ માયાનોજ

પુત્ર છે એમ પંડિતો પણ જાણી શક્યા નહીં સ્વભાવથીજ મલિન અને વજ્રની માફક દૃઢ શરીરવાળો મોહ કારણ વિના લોકો ઉપર વેર ધારણ કરતો અને પોતાના પિતાનો પણ દ્રોહ કરવા લાગ્યો ત છતાં પણ બન્ને સ્ત્રીઓને વહાલો હોવાથી ત પિતાને પણ વહાલો થયો, તેથી નિરંતર તેને ખોળામાં રાખીને મન રાજા તેનું ય નપૂર્વક પા લન કરવા લાગ્યો પામ (ખસ)ના રોગવાળો રોગથી આતુર થઈ (ખરજ ખણતાં મીઠી લાગે છે પણ) ખરજ ખણવાથી વિકારની વૃદ્ધિ કરે છે, તેમ આ મોહ પરિણામે ભય કર દુઃખ દેવાવાળો છે છ તા પણ (તત્કાળ સુખરૂપ દેખાવાથી) હંસરાજ તેને પુષ્ટ કરવાને માટે મનવા લાગ્યો માયામાં આસક્ત થયેલા હંસરાજાએ પોતાનું ઐશ્વર્ય જનક્રીડામાં આસક્ત થયેલ રાજાની માફક અજ્ઞાતપણે નાશ પમાડ્યું અર્થાત્ નાશ પમાડ્યું અનુક્રમે દિવસે દેખાતા ચંદ્રની માફક પોતાના તેજથી ભ્રષ્ટ થયેલ હંસરાજા મંત્રીઓને શોચ કરવા લાયક થયો ખરાબ આચરણવાળી સ્ત્રીનો આદર કરીને મનુષ્યો શું અનર્થ ઉત્પન્ન નથી કરતા? અર્થાત્ સર્વ અનર્થ ઉત્પન્ન કરે છે સદ્બુદ્ધિવડે પોતાના સ્વરૂપનું સારી રીતે ચિંતવન નહીં કરતો તે (હંસરાજા) ઘેલાની માફક વિચાર વિના આમતેમ ફરવા લાગ્યો તેથી મૂઢ, મંદ, આળસુ, મુંગો, પાંગળો, આંધળો અને બહેરો ઇત્યાદિ ખરાબ વાણીથી લોકો તેને બોલાવવા લાગ્યા *

---

* જ્યારે આ જીવ સદ્બુદ્ધિને મૂકીને અસદ્બુદ્ધિ, માયા, મોહ વિગેરેને આધીન થઇ માઠાં કાર્યો કરી અનેક ગતિઓમાં ફરતાં નાના પ્રકારનાં દુઃખોનો અનુભવ કરે છે, ત્યારે લોકો તેને મંદ, આળસુ, મુંગો, આંધળો, બહેરો વિગેરે નામથી બોલાવે છે

હું કાણ છુ, મારા માટે ગેરહાજર કરૂ છુ, ક્યાથી આવ્યો છુ અને ક્યા જઇશ ? ઇત્યાદિનો વિચાર કરનાર સત્બુદ્ધિ, પાણીની જેમ ચડાળનો સ્પર્શ ન કરે તેમ આ હંસરાજનો કોઇ વખત પણ સ્પર્શ કરતી નહોતી અનત, પાતાળ, ધુળ, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ વિગેરે એકેન્દ્રિયમા અનત ભવો પર્યંત આ માયા સ્રીએ તેને ભમાવ્યો પછી કૃમી કોડા, કુથુઆ, કીડી, ધર્ણીઆ વીંછી ઇત્યાદિ વિકલેન્દ્રિયોમા પણ તે (માયા સ્રી) ને વશ થઇને ઘણો કાળ ફર્યો પછી ગધેડા, માછલા, દેડકા, શિયાળ, કાગડા, સર્પ અને ગરોળી પ્રમુખ તિર્યંચ પચેન્દ્રિયને વિષે પણ તે (માયા) સ્રીએ તેને ઘણો કાળ ભમાડ્યો તેના આદેશથી પરાધીન એવો હંસરાજ નરકમા પણ ગયો (સત્ય છે કે) નાયકાના પ્રેરવાથી પાદકુ મસુડને વિષે પણ પડે છે સત્બુદ્ધિ અવકાશ મેળવીને હંસરાજને મળી ન જાય તેટલામાટે જે જે ઠેકાણે તે જતો તે તે સર્વ ઠેકાણે તે (માયાસ્રી) તેની પાસેજ રહેતી જોકે હંસરાજનુ ઘણુ પ્રેમબધન તો છેત્રી (માયાસ્રી) મા હતુ, અને સદ્બુદ્ધિમા તો (પ્રેમબધન) અાતરે આતરે હતુ, તોપણ (અનુક્રમે) ઉદ્ધાર કરનારાની માયાનું દુષ્ટપણુ જાણે કાઇક રાજાએ જાણ્યુ પણ રાજા વિદ્વાન હતો છતા દુરાચારવાળી માયા સ્રીને મુકવાને સમર્થ થયો નહીં (સત્ય છે કે) મસુડના પૂરમા હુબેલાને મૂકાવવામા કોણ સમર્થ થાય ?

આ પ્રમાણે અનેક ભવોને વિષે ભમી ભમીને વખેમાળુની માફક થાકી ગયેલા હોય તેમ અનત રાજાએ **માનવ નામના**

શહેરનો આશ્રય કર્યો, અર્થાત્ મનુષ્યપણું પામ્યો આ નગરમાં પ્રવેશ કરતાંજ તેને કર્મના યોગથી મન નામના બાળકની સાથે અકસ્માત્ મેળાપ થયો, અને તેથી તેણે ઘણાં સારાં શુકન થયાં એમ માન્યું ઇંદ્રિયોએ ગ્રહણ કરેલા ભાવને આત્મામાં વ્યક્ત કરનારું કંગણું, જલદી ચાલવાવાળું, સંકલ્પ કરવાવાળું, પુદ્ગલોથી પેદા થયેલું, અતિ સૂક્ષ્મ, ઘણા દ્રવ્યોવાળું (ઘણા પરમાણુઓથી બનેલું), અળગણિત ગને મહાગળવાન-એવા મનને 'તે મારો પ્રધાન થશે' એમ ધારીને હંસરાજાએ અંગીકાર કર્યું પોતાના બળથી ગ્રહણ કરેલા જોઇતા આહારિક પુદ્ગલોવડે રાજાએ તે માનવ શહેરને અત્યંત વૃદ્ધિ પમાડવાનો આરંભ કર્યો.

આ માનવનગર પ્રાણરૂપ (પ્રાણ, અપાન સમાન, ઉદાન અને વ્યાન) પાંચ વાયુના સમુદાયરૂપ કુટુંબીઓથી મિશ્રિત છે, નાના પ્રકારના વ્યાપાર કરવામાં પ્રવીણ એવી પાંચ ઇંદ્રિયોથી વ્યાપ્ત છે, તેમાં નિરંતર વહન થતી ઇડા અને પિંગળારૂપ રાજમાર્ગ (ધોરી રસ્તા) છે અને કેવળ પુણ્યવાન્ જીવોથી જાણી શકાય તેવો સુષુમ્ણા નામનો એક સાંકડો રસ્તો પણ છે, તે અનુક્રમે લતાઓના આલેખ સરખી નાભિરૂપ કુંડથી શોભિત છે, તેમાં નવ દરવાજા છે, ઘણા કલેશથી રક્ષણ કરવા માટે ભુજારૂપ અર્ગલાઓ મજબૂત છે, કેશરૂપ વન તેમાં ફરતી રહી છે અને સાત ધાતુઓ (રસ, રૂધિર, માંસ, મેદ, અસ્થિ, મજ્જા અને વીર્ય) રૂપ પાડાઓ (મહોલ્લા) છે આ પ્રમાણે તે વસ્તુઓને શોભાવવાને લાયક આ માનવનગર કેટલેક કાળે નિષ્પન્ન પામ્યું રાજાની સન્માન પામેલું મન પણ પર્યાપ્ત (સમર્થ) થયું અને અનુક્રમે દેદીપ્ય

માન ચક્રવાતના સ્થાનરૂપ સુવાવસ્થાને પામ્યું પરંતુ માયાને વશ થએલો રાજા ક્રમે ક્રમે પોતાના શરીરનું રક્ષણ કરવાને પણ અસમર્થ થયો (સત્ય છે કે) રોગથી પીડાએલો સિંહ પણ નિર્બળ શિયાળની માફક આચરણ કરે છે પોતાના પતિની આવી દશા જોઇને સદ્‍બુદ્ધિ માયા ઉપર ખેદ પામી એટલી વાત છે કે (સ્ત્રી છતાં) શત્રુરૂપ થઇને આ માયાએ પતિના બળનો નાશ કર્યો એક દિવસે પ્રેમ સંબંધી કલેશથી પતિથી જરા દૂર થયેલી માયાને જોઇને એકાન્ત હિત કરનારી સદ્‍બુદ્ધિ એકાંતે પોતાના પતિને કહેવા લાગી કે—'હે વિદ્વાન્! હે ઉત્તમ પુરૂષોમાં મુગટ તુલ્ય! આ દુષ્ટ સ્ત્રીના વ્યસનને શા માટે આદરો છો? આવી નીચ સ્ત્રીનો પરિચય કરવો તમને લાયક નથી હે સ્વામી! કોઇ પણ વિદ્વાન્ પુરૂષ તો આ દુષ્ટ સ્ત્રી સાથે રમણ કરતો નથી તમે આના ઉપર રાગ કરીને દુર્જન મનુષ્યોમાં અગ્રણીપણું કર્યું છે (અન્યોક્તિથી સદ્‍બુદ્ધિ ભમરાને સમજાવે છે) હે મૂર્ખ! નિર્મળ ઉદય આપનારી પૂર્વ દિશાને મૂકીને ઉત્તમ પુરૂષોને નિંદવા લાયક પશ્ચિમ દિશા તરફ તું જાય છે, પણ તેનું જે ફળ તને મળે છે તે ઠીક જ મળે છે એ ફળ કહીને કયો પુણ્યવાન જીવ બીજાના ક્ષત ઉપર ખાર નાખે? અર્થાત્ તે તું તારી મેળેજ સમજી લેજે*

તૃષાથી પીડાતા મનુષ્યો પણ યોગ્યાયોગ્યની વિચારણા તો

---

*પૂર્વ દિશા સમાન ઉદય આપનારી તો હું છું, અને પશ્ચિમ દિશા સમાન અસ્ત કરનારી આ માયા છે સૂર્ય તુલ્ય તમે છો માટે તે સ્ત્રીનો ત્યાગ કરીને મારો આદર કરો, નહીં તો અસ્ત દશાને પામશો

કરીએ જોઈએ કેમકે અતિ તૃષા લાગ્યા છતાં પણ કયો મનુષ્ય ચંડાળના કુવાનુ પાણી પીએ? ખરાબ આચરણવાળી આ માયા શ્રી મોક્ષના અભિલાષી જીવોને પણ બંધનનુ કારણ છે, કારણ વિનાની શત્રુ છે અને તરના માણસને ડુબાડવામા તત્પર છે આ તનારી માયા શ્રીને તમેજ પ્રગટ કરી છે, તમેજ વૃદ્ધિ પમાડી છે અને તમેજ પોતાની સ્ત્રી બનાવી છે, તમારા આવા આચરણથી જે નાસ્તિક મતનો આશ્રય કરવાવાળા છે તે ગાજે બળસહિત નાટક કરે છે દ્વેષના સંગમા લાગએની આ માયાને તમે તે નાસ્તિક મતમાજ પુષ્ટ કરી છે તે કુતરીને મારી સાથે સાધર્મ્યતાના ઘરરૂપ શામાટે કરો છો? અર્થાત્ તેને અને મને સરખી કેમ ગણો છો? આ ધૂતારી મધના બિંદુની ઉપમા તુલ્ય વિષય સંબંધી સુખ આપીને પાછી તમનેજ ઘોર‌ની નરકરૂપ કુવામા દેખી દે છે તે તો તમે જાણતાજ નથી કે મહા પરાક્રમી પુરુષો! આ દુષ્ટ સ્ત્રી તમને બાંધીને ત્રણ લોકમા ભમાવે છે શું આવી પણ તમને શરમ નથી વતી? આ માયાનુ તમે અયત્નથી પોષણ કરો છો, ત્યારે તે તો ઉલટી તમને બાંધે છે આના ઉપર ઉપકાર કરવાની તમારી ઇચ્છા સર્પને દૂધનુ પાન કરાવવા જેવી છે માટે, અગ્નિજ્વાળા અને વિષવલ્લીની નાફક વૃદ્ધિ પામેલી આ દુષ્ટ સ્ત્રી તેના વધારનારને અનેક પ્રકારની પીડા કરે છે સરોવરથી જેમ વાદળાની ઉત્પત્તિ, અમૃતના કુંડથી ઝેરની ઉત્પત્તિ, સૂર્યથી અંધકાર થવો, ચંદ્રથી જેમ અગ્નિ વરસવું, સમુદ્રથી જેમ ધૂળના ઢગલાની ઉત્પત્તિ અને પથ્ય ભોજનથી જેમ રોગની ઉત્પત્તિ તેમ પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ એવા તમારાથી આ કર્મનો ઉપદ્રવ સંભવે છે

વિવેચન—ઉપરના દૃષ્ટાન્તોમા ન થવાની વસ્તુની જેવી રીતે
ઉત્પત્તિ બતાવી તેમ તમારાથી કર્મની ઉત્પત્તિ જે ન થવી જો
ઇએ તે થઈ છે

સંસારના પ્રારભથી અર્થાત્ અનાદિકાળથી તમારી પા
છળ લાગેલી અને સ્વચ્છદે વર્તવાવાળી આ માયા વેશ્યાની
માફક તમને કપટે આથી ઉત્પન્ન કરે છે તેને અનુસરતા છ
તા પણ તમે જાણતા નથી આ માયા સ્ત્રીમા સત્કાર વગેરે
રણ કરવામા કુશળપણું મળેલુ છે જો તેમ ન હોય તો શા હેતુ
થીને પણ તમે હિતકારી કેમ માનો ? કમળતનુ ઉરો, તૃણ
ધાન્યનુ ભોજન, રેતીનુ ઘર, બાળ પુરુષની પ્રતિજ્ઞા અને અ
સતીનો સ્નેહ—આ બધા સ્થિરતા વિનાનાજ હોય છે અર્થાત
એમા સ્થિરતા હોતી નથી વેશ્યાની માફક (આ) જેમ
પ્રથમ મધુર આલાપ વડે લોભ પમાડીને અને (જ્યારે પુરુષ
ધનથી ખાલી થાય ત્યારે) વિડબના પમાડે છે તેમ આ માયા
સ્ત્રીએ (વેશ્યાની માફક) કયા ગુણવાન પુરુષોને પણ વિડબના
નથી પમાડી? અર્થાત્ સર્વને વિડબના પમાડી છે અરે! ત્રિ
ભુવનને રક્ષણ કરવામા સમર્થ તમારૂ તેજ કયા ગયુ? ઇન્દ્રને
પણ દુર્લભ એવુ તમારૂ ઐશ્વર્ય કયા ગયુ? પ્ર નથા એવડી કે
રેવી ગુણરૂપી લક્ષ્મી કયા ચાલી ગઈ? હે સ્વામી! આ પ્રપ
સ્ત્રીએ તે સમગ્ર વસ્તુઓનો નાશ કર્યો છે એમ તમે સમજો
વળી (સ્ત્રીઓ કેવી છે?)

'સ્ત્રી કાષ્ઠ વિનાની અગ્નિ છે, પાણી વિનાનો પ્રવાહ છે
નામ વગરનો રોગ છે, અગ્નિ વિનાનો તાપ છે, લોઢા વિનાની

આગ છે, સાંકળ વિનાનું બંધન છે, ધૂળની વૃષ્ટિ વિનાનું માવરણ છે, દારૂ વિનાનું મદસ્થાન છે, રાત્રિ વિનાનો અંધકાર છે અને દોર વિનાનો પાશ છે' સ્નેહથી ઘેલા થએલ પુરૂષોએ આદર કરેલી બીજી (સામાન્ય) સ્ત્રીઓથી પણ તેના બંને ભવ (આભવ તથા પરભવ) નાશ કરેલા દેખાય છે તો હે બુદ્ધિમાન્! આવી માયાસ્ત્રીનો આદર કરવાથી બને ભવનો નાશ થાય તેમા તો કહેવુંજ શું? આ (માયા) સ્ત્રીના ભયથી પ્રાયે હું તમારી પાસે રહેતી નથી, અને કદિ જો રહું છું તો માત્ર એક છાયાપણે રહું છું પણ પ્રગટપણે રહેતી નથી આ માયાનો જે મોહ નામનો પુત્ર છે તે નિશ્ચે તમારો દ્રોહ કરનારો છે હે સ્વામી! હું નથી જાણતી કે એના કયા ગુણથી તમે તેના ઉપર રાગી થાઓ છો? વળી આ માયાએ તમારી દુર્બુદ્ધિ નામની સ્ત્રીને વશ કરી છે, તે નિર્મળ મનને મલિન કરનાર દુર્બુદ્ધિનો પણ તમને સ્વીકાર કરવો ઉચિત નથી સ્ત્રીને વિષે વૈરાગ્ય તુલ્ય આ માયાનો તમે હજુ પણ ત્યાગ કરશો તો રાહુથી મુક્ત થયેલ ચંદ્રની માફક તમારૂ તેજ તમે ફરીથી પાછું મેળવશો"

આ પ્રમાણે સદ્બુદ્ધિની શિક્ષારૂપ વાણીથી હંસરાજને અમૃત તો થઇ પણ તે આપદાથી ભય પામી હોય તેમ અર્ધક્ષણ પણ સ્થિર રહી નહીં તેથી મદોન્મત્ત હંસરાજએ (ફરીથી) અંધકારરૂપ માયાનો સ્વીકાર કરવાથી (રાત્રિને વિષે) [૧]મૃણાલીની માફક સદ્બુદ્ધિ મ્લાન મુખકમળવાળી થઇ ગઇ

---

૧ કમલ.

હવે સદ્બુદ્ધિ પુરૂષોની નિંદા અને સ્ત્રીઓની સ્તુતિ કરે છે

પુરૂષો વચન બોલવામા કઠોર હોય છે, અને વળી હૃદયમા નિ ય હોય છે જ્યારે તેઓ વધારે ક્રોધાયમાન થવા હોય, ત્યારે પ્રમવડે અથવા સ્તુતિવડે પણ તેઓ રોકી શકાના(શાન્ત કરાતા)ન થી સ્ત્રીઓ નિશ્ચ કોમળ હૃદયની હોય છે, અને પુરૂષો પ્રાયે રૂત (સ્નેહ વિનાના) હૃદયના હોય છે, એ વાત ખોટી નથી જુઓ, નદીઓ સમુદ્રને સ્વાદિષ્ટ (મીઠુ) પાણી આપે છે, ત્યાં સમુદ્ર ન દીઓના મોમા ખારૂ પાણી નાખે છે (ભરતી આવે છે ત્યારે નદી ઓના મુખમા ખારૂ પાણી થાય છે) જ્યારે આનો મોટા મનવા ળો મના । મૂકે છે ત્યારે (એમ નિશ્ચય થાય છે કે) પવિત્ર આચાર-રવાળાઓને પણ તે ભવિતવ્યના દુ ખે ઓળગી શકાય તેવી છે આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સદ્બુદ્ધિ રૂપ ની(લોક)ની શ ઢાથી અ શ્ય થઇ ગઈ, કેમકે ઉપદ્રવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરવો તે સદ્બુદ્ધિનુ મુખ્ય લક્ષણ છે

તે (સ બુદ્ધિ)ને નહીં દેખવ થી માયા ઉગ્રી(વધારે) ઉન્માદ ક રવા લાગી **સૂર્યની પ્રભા દૂર થવાથી શુ ગત્રિ અહકાર નથી કરતી?** અર્થાત્ કરે છે પછી શ કારહિત માયાએ પોતા ના સ્વામીના આખા શરીરને એવી રીતે આલિ ગન કર્યુ કે આ બ ન્નેનો દૂધ અને પાણીની માફક ભી નકુલ ભેદ રહ્યો નહીં તે (માયા-સ્ત્રી)ના આલિ ગનના સુખને પ્રગટ કરવાને તત્પર થયેલો હ સરા જા નિરતર તેનાજ રાગની વિશેષ વૃદ્ધિને માટે પ્રવર્ત્તવા લાગ્યો 'આ મા યા રાજાને અ ય ત પ્રિય છે' એમ મારી જીને નિર્ણય કરીને

બુદ્ધિમાનોમાં મુખ્ય એવા મને પણ તેનીજ એવા કરવી ગાઢ કરી હવે મન નિરંતર જીત કાર્ય મૂકીને માયાની તુષ્ટિ, પુષ્ટિ, બળ અને તેજ જેમ વૃદ્ધિ પામે તેવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યું મહારાજા મનને માયાએ પણ કેટલીક લક્ષ્મી આપી એનકોને વિષે જે પુરૂષ બંધમુઠ્ઠીવાળા (કૃપણ) હોય છે તે શું એવાને માટે લાયક છે? અર્થાત્ નથી માયાની પ્રેરણાથી હરરાજાએ મનને પોતાનો પ્રધાન બનાવ્યો માયે સ્ત્રીના પક્ષના માણસોને ધનાઢ્યો વૃદ્ધિ પમાડે છે

હવે કોઈ અવસરે કામ(વિષય)થી આકુળ થયેલા મને સ્ત્રીને અંગીકાર કરવાની ઇચ્છા કરી (કોઈ શંકા કરે કે મન તો નપુંસક છે તેનો ઉત્તર આપે છે કે)—મન એવો શબ્દ બોલવામાં નપુંસક લિંગે છે, પણ પરમાર્થથી મન નપુંસક નથી મનની એવી ઇચ્છા થવાથી નિરંતર ભર્તારની નજીક રહેવાવાળી દુર્બુદ્ધિએ ચપળ સ્વભાવવાળી પ્રવૃત્તિ નામની પોતાની પુત્રીને ચપળ મનની સાથે પરણાવી પ્રવૃત્તિ [મનપ્રધાનની સ્ત્રી] નિરંતર મોહને વિષે સ્નેહની વૃદ્ધિનો વિચાર કરતી હતી, કારણ કે માયા અને દુર્બુદ્ધિથી આ પ્રવૃત્તિ જુદા વિચારવાળી નહોતી એક દિવસે હરરાજાની પાસે આવેલી સદ્બુદ્ધિ આ ત્રણે સ્ત્રીઓ [દુર્બુદ્ધિ, માયા અને પ્રવૃત્તિ] ને જોઈને વિચારવા લાગી કે “ જગતની અપૂર્વ ભક્તિ કરવાવાળો સરખા ગુણવાળી સ્ત્રીનો સમુદાય ખરાબ મળ્યો છે જગતનું નિકંદન કરવાને માટે કાળના જોરથી કર મધુરતાવાળી આ ત્રણે સ્ત્રીઓ પણ ભરણી, ભદ્રા અને યોગિનીની માફક એકઠી મળી છે પોતાના સ્વરૂપને નહીં જાણનારો રાજા

મારી શિખામણ તો કોઈ દિવસ સાંભળતોજ નથી, અને આ સ્ત્રીઓના કામણ કરવાથી પોતાને [ગુણોથી] સંપૂર્ણ જુએ છે, જે અધિકારને મનપ્રધાન હમણા અંગીકાર કરે છે તે [મનપ્રધાન] ને પણ આ સ્ત્રીઓએ ચળાવેલ [ફેરવેલ] હોવાથી આગામી કાળમા તેનુ સ્થિરપણુ હુ જોતી નથી જ્યારે મારો ગૃહસ્વાશ્રમજ આવો થયો ત્યારે હુ શુ કરૂ? અને શુ બોલુ ? આ ઘરની છાની વાત વિચારતા પણ મને લજ્જા આવે છે આજ કારણથી જો મારાથી પેદા થએલ નિવૃત્તિ નામની મારી પુત્રીને આ મહા અમાત્ય [મન]-ની સાથે પરણાવુ અને કદાચ તેને કોઈ પુત્ર થાય તો તે ક્લેશમા ડુબેલા આ પોતાના માતામહ [હંસરાજા] નો ઉદ્ધાર કરવામા સમર્થ થાય, અને તેજ આ બન્ને સ્ત્રીઓના વેગને રોકવાને પણ સમર્થ થાય” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ‘ તુ મારા સ્વામીને ઘણો વહાલો છે ’ એમ પ્રધાનને કહીને સદ્‌બુદ્ધિએ નિવૃત્તિ નામની પોતાની પુત્રીની સાથે મનપ્રધાનનો વિવાહ કર્યો ત્યારથી જેમ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા સૂર્યની સેવા કરે છે, તેમ જુદા જુદા સ્વભાવવાળી પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ નામની બને સ્ત્રીઓ વારાફરતી સ્વામીની સેવા કરવા લાગી દરિઆણાના વેપાર કરવાવાળા પુરૂષને જેમ પ્રાત સંધ્યા ક્રિયા [દુકાન ખોલવી, કરિઆણા બહાર કાઢવા વિગેરે કાર્યો] મા પ્રેરે છે અને સૂર્યાસ્ત સંધ્યા તે ક્રિયાની નિવૃત્તિ કરાવે છે તેમ પહેલી પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી [મનપ્રધાનને] ક્રિયા કરવામા પ્રેરે છે ત્યારે બીજી નિવૃત્તિ સ્ત્રી તે સર્વ વ્યાપાર બંધ કરાવે છે અનુક્રમે પ્રવૃત્તિએ દુર્બુદ્ધિની સાથે અને નિવૃત્તિએ સદ્‌બુદ્ધિની સાથે

[મન પ્રધાનનો] મેળાપ કરાવ્યો, અને કાકાક્ષિગોલક [કાગડાની આખના ગોળાનો] ન્યાય પોતાના સ્વામીને શીખવ્યો *

દુર્બુદ્ધિએ માયાની સારી રીતે ભક્તિ કરી, એટલે તે દાભિકી માયાએ પોતાના પુત્ર મોહની સાથે પ્રધાનને મિનાઇ કરવી અને તે [પ્રધાન] ને કહેવા લાગી કે—" હે પ્રધાન! તમે ભાગ્યવાન છો કે પ્રવૃત્તિ જેવી સ્ત્રી તમને મળી છે કેમકે પ્રાયે ગુણવાન્ પુરૂષોને પણ સરખા ગુણવાળી સ્ત્રી મળવી દુર્લભ છે વિલાસવાળી, પ્રેમસુરત અને કપટયુક્ત કાર્યમા પણ ખેદ નહીં પામનારી પ્રવૃત્તિના જેવી સ્ત્રી મેં પૃથ્વી ઉપર જોઈ નથી હે સ્વચ્છ! સદબુદ્ધિથી જન્મેલી જે આ નિવૃત્તિ કન્યા તમે પરણ્યા છો તે તો સ્વભાવથીજ આળસુ, ક્રિયા રહિત અને દુનિઆથી વિલક્ષણ સ્વભાવની છે તમે યુવાન છો, તેમજ બળવાન્ છો, માટે તે [નિવૃત્તિ]મા આદર કરવો એ તમને ઉચિત નથી પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડવામા સમર્થ શેષનાગને [શરીરનુ] ચક્રને આમર મડપ કરવામા શુ પ્રીતિ થાય? અર્થાત્ નજ થાય તમે [પ્રધાનપણાની] મર્દ મુદ્રા પામ્યા છો તો હવે સ્વજનવર્ગનુ રંજન કરવાવાળા થાઓ પોતાની સરખા ગુણ વિનાના માણસની સાથે આસક્તિ કરવી તે મહત્વના ભગને માટે થાય છે આ મોહ ગજબીજ છે મે તેને જન્મ આપ્યો છે હુ તેને તમને સોપુ છુ આ દુર્બળ છે તોપણ તમે અને તમારી સ્ત્રી બને તેને

---

* કાગડાને આખના છિદ્ર બે હોય છે, પણ જોવાની શક્તિવાળો ગોળો એક હોય છે, તેથી આખોના ગોળો જેમ ફેરવવો હોય તેમ ફરે છે તેવીજ રીતે આ સ્ત્રીઓ જેમ મનપ્રધાનને ફેરવે છે તેમ તે ફરે છે

વૃદ્ધિ પમાડજો [શરીરે પુષ્ટ કરજો] " આ પ્રકારની માયાની શિખા
મણથી મનપ્રધાન પ્રવૃત્તિ ઉપર ઘણો સ્નેહ રાખવા લાગ્યો, પરંતુ
આન્તરે આન્તરે નવી પરણેલી નિવૃત્તિને પણ ભોગવતો હતો

કાળાન્તરે નિવૃત્તિને મહા વિચક્ષણ વિવેક નામનો પુત્ર થયો
તે પુત્ર સર્વ પદાર્થોના સત્-અસત્પણા [છતાપણું-અછતાપણું-
હિતપણું-અહિતપણું વિગેરે]નો વિચાર કરવામાં સમર્થ થયો
વિવેકના જન્મથી ખેદ પામેલી માયા, દુર્બુદ્ધિ અને પ્રવૃત્તિ [આ
પસમાં] કહેવા લાગી કે આપણો નાશ કરવાને માટે આ વિષવૃક્ષનો
અંકુર ઉત્પન્ન થયો છે, માટે જેમ તેમ કરીને આ વિવેકને રાજા
અને પ્રધાનને મળતા રોકો અને આપણે સર્વે માતા [નિવૃત્તિ]
સહિત વિવેકને અહીંથી કાઢી મૂકવાનો પ્રયત્ન કરો આ પ્રમાણે
તે સર્વ સ્ત્રીઓ (આપસમાં) બોલે છે, તેટલામાં મદબુદ્ધિ ત્યાં આવી ર
'આ વિવેકથી પરમ ઐશ્વર્યને તમે પામશો' એમ પોતાના સ્વામીને
જણાવવા લાગી ત્યારપછી મહારાજ શાંત અને સુંદર શરીરવાળા તે
વિવેક બાળકને ખોળામાં બેસાડીને નિરંતર લાડ લડાવવાની ઈ
ચ્છા કરવા લાગ્યો, પરંતુ પેલી ત્રણ સ્ત્રીઓને વશ થયેલો રાજા ઘ
ણાકાળ સુધી વિવેકને દેખવાને પણ સમર્થ ન થયો, તો પછી લાડ
લડાવવાની તો વાત જ શી કરવી! આપસ આપસમાં વૈર ધારણ કર
તા એવા મોહ અને વિવેક વનમાં રહેલ ક્રૂર અને શાંત સ્વભાવવા
ળા બાજપક્ષી અને પોપટની માફક રાજાની આગળ વૃદ્ધિ પામવા
લાગ્યા ત્યારપછી ચપળ ચેષ્ટાવડે પતિને ખુશી કરતી પ્રવૃત્તિએ મા
યાને અને પોતાની મા [દુર્બુદ્ધિ]ને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કર્યું ત્યારે
શાંત અને ગંભીર વૃત્તિવડે સ્વામીને સંતોષતી નિવૃત્તિએ પણ તે

[પ્રધાન]ના અને રાજાના મહાન્ સુખમાં વધારો કર્યો રાજા અને મનપ્રધાન નિવૃત્તિને મુકી ક્રમથી આપણા ઉપર કાંઇ વિરક્ત થયો, આ પ્રમાણે વિચાર કરીને માયા અને દુર્બુદ્ધિ પ્રવૃત્તિને એકાંતે કહેવા લાગી-કે પુત્રી! તારે તારા સ્વામીની સેવામાં આનંદ ન પાવું અને તે તે[હિંસા પ્રમુખ] આરંભના સંબંધે કરી તારે તારા સ્વામીને નિરંતર તેવા કાર્યોમાં પ્રેરવો, અર્થાત્ આરંભમાં મગ્ન કરવો આ નિવૃત્તિનો (તારા સ્વામી પાસે જવાનો) અવસર તારે સાવધાન થઈને રોકવો તે (નિવૃત્તિ) આપણી વેરણ હોવાથી તેનો વારો ઉલ્લંઘન થવો તારે બીલકુલ ન ગણવો આ પ્રમાણે માયાને દુર્બુદ્ધિની શિખામણ પામીને સર્વ કામની જાણ એવી પાપણી પ્રવૃત્તિ સહરૂપ ક્રિયા રચીને નિરંતર સ્વામીની સેવા કરવા લાગી, અને કોઈ વખત વિશ્રામ પામીને મારો સ્વામી રખેને નિવૃત્તિને મળી જાય, એ હેતુથી પ્રવૃત્તિ ઉપરા ઉપર જુદા જુદા કાર્યો કરવામાં સ્વામીને પ્રવર્તાવવા લાગી (તે કાર્યો બતાવે છે)—જીવોની હિંસા કરવામાં, અસત્ય બોલવામાં, ચોરી કરવામાં, પરસ્ત્રી સેવવામાં, મરમાભ વાપરવામાં, શિકાર કરવામાં, ચાડી કરવામાં, દ્રોહ કરવામાં અને મહારંભ કરવામાં સ્વામીને તેણ (પ્રવૃત્તિએ) એવી રીતે પ્રવર્તાવ્યો કે મનપ્રધાન (તેનો સ્વામી) નિવૃત્તિને દુભાગિણી સ્ત્રીની માફક આંખથી પણ જોઈ ન શક્યો પ્રવૃત્તિ ધાણીના બળદની માફક નિરંતર મનપ્રધાનને એવી રીતે ભમાવતી હતી કે શિકારીના પછાડી પડવાથી જેમ હરણ કોઈ ઠેકાણે વિશ્રામ ન પામે તેમ તે (મનપ્રધાન) કિંચિત્પણ વિશ્રામ પામતો નહોતો

હવે માયા વિનાશ કરે છે કે—આ હંસરાજ પણ પોતાના સ્વ

રૂપને ન જાણવાથી અમારામાં આસક્ત થયો છે, પણ પોતાના સ્વરૂપને જાણ્યા પછી નિશ્ચે અમારાથી વિરક્ત થશે અથવા દુનિઆમાં શ્રીમાન્ પુરૂષો અસ્થિર મિત્રાઈવાળા જ હોય છે પણ આ મહામાત્ય (પ્રધાન)થી અમને પગલે પગલે લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થઈ છે, માટે તેની પ્રીતિ વધારવા યોગ્ય છે આવો વિચાર કરીને માયા, પ્રધાન ઉપર વધારે ને વધારે પ્રીતિ ધરવા લાગી તેથી 'જો હું વધારે વહાલો થાઉં તો મશ્કરી અને કૌતુકની ક્રીડાઓ પૂર્ણ થાય' એવા વિચારથી મંત્રી પણ રાજા ઉપર વૈર ધારણ કરતો માયાને સેવવા લાગ્યો એટલે વાયુથી વ્યાપ્ત થયેલ અગ્નિ, દારૂ પીધેલ હાથી, શિકારીને આધીન થયેલ બાજપક્ષી, પાંખવાળો સર્પ, કુપથ્ય ખાવાથી પ્રાપ્ત થએલ રોગ અને ઝેર પાયેલ બાણ જેમ અત્યંત દુસહ્ય થાય છે, તેમ માયાના મળવાથી મનપ્રધાન પણ અત્યંત દુસહ્ય થઈ પડ્યો. પૃથ્વી ઉપર ચાલતા તે થાકતો નથી, પાણીમાં ચાલતા તે ડુબતો નથી, પર્વત ઉપર ચડતા તેને શ્વાસ ચડતો નથી, અને અગ્નિમાં ભમતા તે બળતો નથી કોઈ નદેખે તેમ ચાલનાર અને એક ક્ષણ માત્રમાં સ્થાવર અને જંગમ સર્વ વિશ્વમાં ન ચરતો સતો સિદ્ધ વિદ્યાવાળા યોગીની માફક રાત્રિ દિવસ ચાલતા તે કોઈ વખત ખેદ પામતો નથી દોરડા, નળ કે લોઢાની સાંકળોવડે પણ તે રોકી શકાતો નથી આ વેગવાળા પ્રધાનની પાસે વાનર પણ (ચપળતામાં) નિર્બળ છે સુંદર રૂપવાન સ્ત્રીઓ અને ધનના ઢગલા તેની આગળ મૂકીએ તોપણ પાણી વડે વડવાનળની માફક તેની તૃષ્ણા શાંત થતીજ નથી તેવો કોઈ મંત્ર નથી, તેવુ કોઈ મૂળીયું નથી, તેવું કોઈ મણિ નથી કે તેવું કોઈ કામણ નથી

કે જેણે કર્મ ગ્રંથિની પ્રધાનને પ્રકટ ન કરવાને સમર્થ થાય છે
જે તે ઉપાયે કરી શકતે તે (પ્રધાન)ને વશ કરે છે તે ફરી જે ને
પ્રમાદનો ત્યાગ કરીને પોતાની માફક તે (પ્રધાન) પાછો કોઈ
પાયમાલ થાય છે જેમ લાકડાથી દેદીપ્યમાન થએલ અગ્નિ શા
માટે દુ ખ આપે છે તેમ જે ગતિ અધિકાર મળ્યો તેને જ
તે (પ્રધાન) દ્રોહ કરવા લાગ્યો નાથ એક જીવને બાંધ્યો હતો તો
પણ પ્રધાને માયા સાથે વિચાર કરીને પાપરૂપ મોટા પડદા કરીને
જીવને સારી રીતે બાંધ્યો જેમ ધુમ અને ધુમાડ તેજસ્વાન સૂર્યને
પણ પ્રકાશ ન કરી શકે તેવી સ્થિતિએ પહોંચાડે છે તેમ વિ
સ્તાર પામતા મલિન સ્વભાવવાળા માયા અને પ્રધાને તેજ સ્વરૂપ
કેવળજ્ઞાનને કાંઈ પણ ન કરી શકે તેવી સ્થિતિએ પહોંચાડ્યો મન
પ્રધાન પોતાની મેળેજ આ જીવને સર્વસ્વ આપે છે અને વળી હરી
લે છે તેમજ તે પોતાની મેળેજ દેહધારીઓના બંધ અને
મોક્ષ વિસ્તારે છે ક્રોડ વર્ષ પર્યંત અનાનત્પ ૩ ૧ ૨ ૩ અને
દશથી ઉગણ શરીરવાળા પ્રાણીઓને આ પ્રધાને જ થી નાનની
નરકમા પહોંચાડ્યા છે તેમજ ઘણા ભાગ્યથી (પ ૬ ૯ યોજના)
વયયોને પેદા કરી તેનાથી શરીરરૂપ યષ્ટિ (લાકડી)ને પુષ્ટ કરીને
આ પ્રધાન કેટલાક જીવોને સર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાન પ્રત્યે અને કે
ટલાક જીવોને મોક્ષ પર્યંત પહોંચાડ્યા છે તપ, જપ, દયા અને
દાનાદિ સદ્ગુણોને ગૌણ કરીને એકલાને ફળ પ્રાપ્ત થવાને
અવસરે મન પ્રધાન પોતાનું પ્રમાણપણું કહે છે

વિવેચન—તપ, જપ, દયા અને દાનાદિ કરવાના અવસરે

નના શુભાશુભ પરિણામને અનુસારે તેનું ફળ મળે છે. તપ, જપ, દયા
અને દાન તેના તેજ હેતુ છતાં તે કરવાના અવસરે મનના પરિણામ
કલુષિત હોય તો તેનું શુભ પરિણામવાળું ફળ મળતું નથી. આ
જ કારણથી ઉપર કહેવામાં આવ્યું છે કે દાનાદિક દરેક કાર્યોના
ફળમાં મન પોતાનું પ્રમાણપણું ઇચ્છે છે. અર્થાત્ પોતાનું ધાર્યુંજ
થાય છે, એમ જણાવી આપે છે.

માયાથી મોહિત થયેલા પ્રધાનને તે (માયા) નો મોહ નામ
નો પુત્ર પ્રિય થયો. તે છતાં ઉપેક્ષા કરાયેલો પણ વિવેક વનના
વૃક્ષની માફક વૃદ્ધિ પામ્યો. એક દિવસે પોતાની આગળ ક્રીડા ક
રતા અને દુઃખ ભુલવનારા વિવેક પુત્રને જોઈને એકાગ્રપણે વિચાર
કરતા વિસ્મૃત થએલ વિદ્યાની માફક તે (વિવેક)ની મા (નિવૃત્તિ)
ને તે (મન) સંભારવા લાગ્યો. સ્મરણ કરતાંજ જુના વેશને ધારણ કરતી
નિવૃત્તિ આગમનની માફક પ્રગટ થઈ. વ્યગ્ર ચિત્તવાળો પણ પ્રધા
ન તેના દર્શનરૂપ અમૃતને પીને થોડો વખત શાંત થયો. તે નિવૃ
ત્તિની સાથે આવેલી પોતાની પૂર્વ પત્ની બુદ્ધિનો હુસરા તએ
પણ દૃષ્ટિથી સ્પર્શ કર્યો, કેમકે દંભ બંધાયેલા રાજામાં તેને આ
લિંગન કરવાની શક્તિ તો ક્યાંથીજ હોય? અર્થાત્ તેવી શક્તિ
તેનામાં નહોતી. પરંતુ સ્મરણ શક્તિવાળો મનરાજા સુબુદ્ધિએ
આપેલી આગળની શિક્ષાને જેમ જેમ સંભારવા લાગ્યો તેમ તેમ
આનંદરહિત થઈને તે પોતાને નિંદવા લાગ્યો. પછી તે વિલાપ
કરવા લાગ્યો કે—'હે ચારુગારીગવાળી! હે આહ્લાદ કરનારી વાણી! હે
ચતુર સ્વામી! હે નગજની માફક ઉજ્વલ! હે શુદ્ધબુદ્ધિ! મને
તારું દર્શન આપ. હે સદ્બુદ્ધિ! તને દૂર કરીને મેં માયાને

અંગીકાર કરીને મેં મને પોતાનેજ વિડંબના કરી છે અરે! સિતામતિનો ત્યાગ કરી કાચને લેવાવાળો નું કોઇ પણ ઠેકાણે આનંદ પામે? અર્થાત્ ન પામે હે સત્બુદ્ધિ! તારા છતાં ત્રણ લોકનું અધિપતિપણું મેળવવું મને મુશ્કેલ નથી, અને તારા વિના અનાયોએ કાર્યપ્રસંગે કર્મરૂપ ઘરોને વિષે મને (હંસગતને) ફેરવવો (ભમાવવો) એ પણ મુશ્કેલ નથી પૃથ્વીપતિનું વિશ્રામપણું તારા હોવાથી મેળવાય છે, અને તારા વિના તો ગોની માફક બંધનો અનુભવ કરાય છે સ્વામીપણું ને દાસપણું, સ્વર્ગ ને નરક, વૃદ્ધિ ને હાનિ, સુખ અને દુખ આ સર્વ તારી પ્રસન્નતા અને અપ્રસન્નતાનું લીલાયિત છે. હે વલ્લભા! તારા વિયોગથી કોઇ ઠેકાણે હું રખાણો, કોઈ ઠેકાણે બંધાણો, કોઇ ઠેકાણે શ્રપિત થયો, કોઇ ઠેકાણે હણાયો, કોઇ ઠેકાણે અપ્રીતિવંત થયો, અને કોઈ ઠેકાણે પુષ્ટ થયો તારા વિના કોઇ ઠેકાણે દાસ થયો, કોઇ ઠેકાણે પારકું અનાજ ખાવાવાળો થયો, કોઇ ઠેકાણે કિંકર થયો, કોઇ ઠેકાણે અનાજ પીસવા વિગેરે કરનારો થયો, અને કોઈ ઠેકાણે રસોઇ કરનારો થયો હિતકારી વચનોથી તે તો મારા વિષે ઉત્તમ સ્ત્રીને લાયક આચરણ કરે છે અને તેનાથી પરાંગમુખ થવાને લીધે હું તો નીચ પુરુષોની પંક્તિમાં બેઠો છું મૂળથી મલીન આશયવાળી આ માયાઓનિકૃતિને મેં પ્રધાનને, અને (હંસરાજાને) અને તને (સત્બુદ્ધિને) તમજ વિવેકની સાથે મને તથા પ્રધાન બંનેને મારતા અરુણ એ બે પ્રકારની વસ્તુ ... જેમ કમલિની અને સૂર્યનોવિયોગકરાવેછે તેમ હે સત્

આ સમયનોકની નેરણુ માતાએ આપણુ બનેનો વિયોગ કરાવીને
શુ સાધુ? અર્થાત્ તેને ગો ફાનદો થયો? ઉચ્ચ સ્થિતિમાથી ભ્રષ્ટ થવુ
એ અત્યત દુ ખદાયી છે છતા આ પ્રધાને પણ મને સ્વર્ગરૂપ
મહેલના અગ્ર ભાગ ઉપરથી નીચે નાખી ફરી નરકમા ફેકી દીધો છે
હે પ્રિયા! આ પ્રધાને ક્ષણમા લોભી તો ક્ષણમા સતોષી, ક્ષણમા
ક્રોધી તો ક્ષણમા શાન્ત બનાવીને મને પોતાને ક્રીડા કરવાના પાત્ર
રૂપ કર્યો છે સર્વ જીવો સુખના અભિલાષી છે, કોઇ પણ દુ ખી
થવાની તૃષ્ણા રાખતુ નથી પણ એની વાત છે કે મારા અને મનને
પરાધીન હોવાથી હું મારૂ પોતાનુ હિત કરવાને સમર્થ રહ્યો નથી
બીજો પણ જ્ઞાનવાન પુરૂષ શરણે આવેલાની ઉપેક્ષા કરતો નથી, તો
હે કૃપાળુ સ્ત્રી! આવી દુર્ગતિ દશા પામેલ મારા જેવાની તુ શામાટે
ઉપેક્ષા કરે છે હે ભાવીસ્ત્રી! ટાઢથી પીડાએલા જીવો સૂર્યના કિરણોને,
સમુદ્રમા પડેલા જીવો નાવને, આવતા જીવો આપ્તને, ગ્સ્નો ભુખેલા
જીવો અન્નને, ધનરહિત જીવો ધનને, અધકારથી અકળાયેલા જીવો
દીપકને અને રોગી જીવો જેમ આરોગ્યતાને ઇચ્છે છે તેમ હું તને
જોવાને ઉત્સુક થયો છું, હું કરૂણાને લાયક છુ માટે મારાપર
કૃપા કર અને તારૂ દર્શન આપ આપદામા આવી પડેલા પતિને
જે સ્ત્રી ઉપકાર કરે છે તેજ સ્ત્રી પ્રશસાને પાત્ર છે સૂર્યના કિરણોથી
ગ્લાની પામેલા ચદ્રમાને રાત્રિ આવીને શુ ઉલ્લાસ નથી પમાડતી?
અર્થાત્ પમાડે છે, માટે હે સ્ત્રી પ્રધાન! આપ આમા આવી તો એવો
જે હું તેનો ઉદ્ધાર કર ઉત્તમ સ્ત્રીની દીનતા કરવાનુ ફળ આ
ટવાથી મને મળી ચુક્યુ છે "

આ પ્રમાણે સદ્બુદ્ધિના ગુણોને સભારી સભારીને રાજા પ-

શ્ચાત્તાપ કરે છે તેટલામા મ નથી આકર્ષાયાની માફક ક્યાંઇથી અ
કસ્માત્ દુર્બુદ્ધિ આવી ચડી તેના ભયથી સદ્બુદ્ધિ પોતાની પુત્રી
સહિત ત્વરાથી નાસી ગયે સતે દુર્બુદ્ધિ આદિ બધી આઓ ફરીને
એકઠી મળી આપસમા વિચાર કરવા લાગી—' હે સખીઓ ! દૈવ
યે ગથી જો કે હમણા આપણે આધીન ભર્તારવાળી છીએ તોપણ
સ્ત્રીજાતિ હોવાથી આપણે દુર્બળ છીએ માટે આપણો (પતિનો)
સ્થિરતા ન કરના આપણે રાજાને બાંધ્યો છે, તોપણ આનંદ આને
તે સદ્બુદ્ધિનુ ધ્યાન કરે છે, અને મ ત્રીને વાર્યા છતા પણ તે નિ
વૃત્તિને દેખવાની ઇચ્છા કરે છે હવે પ્રવૃત્તિના ઉપદ્રવથી રાજા
જ્યા નિવત્તિને યાદ કરશે ત્યારે તત્ત્વદૃષ્ટિરૂપ દૂતીએ મોકલેલી
તે (નિવૃત્તિ) પ્રગટ થશે તેમજ નહીં પામેલાને મેળવી આપનાર
અને પામેલાનુ રક્ષણ કરનારી સદ્બુદ્ધિ પણ તેની સાથે આવશે
ત્યારે તેને દેખવાથી રાજા આનંદ પામશે સુખનો અર્થી રાજા ફ
રીને પણ પ્રધાનને મીઠા વચનથી બોલાવશે, અને પ્રધાન પણ નિ
વૃત્તિને બોલાવશે આમ થવાથી આપણો તે નાશ થયોજ તમે
સમજો તેટલા માટે (આપણો બચાવ કરવાને) નિવત્તિને દૂર
કરવાનો ઉદ્યમ વિસ્તારવો જોઇએ પોતાનો બચાવ કરવાને ઇચ્છતા
પુરૂષોએ આપણને દૂર કરવામા આળસુ થવું ન જોઇએ ' આ પ્ર
માણેની વાત સાભળીને તે અવસરે મ ત્રી નિરૂત્ત થએલી પ્રવૃત્તિએ
પ્રાર્થના કરી કે—હવેથી જો તમે નિવૃત્તિને અહીં (સ્વામી પાસે)
દેખો તો હુ તમારી દ્રોહ કરવાવાળી છુ એમ સમજજો, અર્થાત્
નિવૃત્તિને હુ મારા સ્વામી પાસે આવવા દેવા નહીં
પ્રવૃત્તિ કહે છે કે કાચિત્ ? કદાપિ

ચરિત્રપુષ્પી ૭ પ્ર

પરિતાપની ૪ પ્રાણીઘાતકી ૫ આરંભકી ૬ પરિગ્રહકી ૭ મા યિકી ૮ અપ્રત્યાખાનકી ૯ મિથ્યાત્વકી ૧૦ દૃષ્ટિકી ૧૧ પૃ ષ્ઠિકી ૧૨ પ્રતીત્યકી ૧૩ સામંતોપનિપાતકી ૧૪ નૈસર્ગીકી ૧૫ સ્વહસ્તિકી ૧૬ વિદારણકી ૧૭ આજ્ઞાપનીકી ૧૮ અ નાભોગીકી ૧૯ અનવકાંક્ષિકી ૨૦ પ્રયોગકી ૨૧ સમુદાયકી ૨૨ પ્રેમકી ૨૩ દ્વેષકી ૨૪ અને ઈર્યાપથિકી ૨૫—આ પચીશ કિ યાઓ મારા ઉપર એક ચિત્તવાળી મારી સખીઓ છે તે પચી શમાથી એક એક પણ તે નિવૃત્તિરૂપ વેલીને છેદનારે કુહાડાની માફક આવરણ કર્તા તેવી છે

વિવેચન—આ પચીશ ક્રિયાઓ આશ્રવદ્વારમા ગણવામા આવી છે તે કર્મને આવવાના મુખ્ય કારણરૂપ છે, એક એક ક્રિયા એ ટલી સબળ છે કે તે વિદ્યમાન છતા નિવૃત્તિને અવકાશ મળતો અગર સ્થિરતા આવતી તે મુશ્કેલ છે તેમા પચીશમી ક્રિયા છે તે નિવૃત્તિને ઘણે ભાગે મદદગાર છે પણ સપૂર્ણ નિવૃત્તિ પાળ વામા તો તે પણ અ તરાયરૂપ છે આ ક્રિયાનો વિસ્તાર નવ ત ત્ત્વાદિથી જાણી લેવો

છેલ્લી ઈર્યાપથિકી વિના બાકીની આ સર્વમા મને નિશ્ચિત વિશ્વાસ છે તે પચીશમી અહીં નથી માટે નિ શકપણે હું કહુ છુ કે મારી આ દશ તે નિવૃત્તિ શુ ગણતીમા છે? અર્થાત્ કાઇપણ ગણતીમા નથી હે મહત્તરા! આ નિવૃત્તિને પહેલા પણ મારા સ્વામી પાસેથી પ્રાયે કાઢી મૂકયા જેવીજ મે કરી છે, અને હવે થી તો તેનુ આનકુજ છેદી નાખીશ

આ પ્રમાણે કહીને સ્વામીમા એકતાનવાળી પ્રવૃત્તિ ત્યારથી

વિશે। પ્રકારે રાજ્યકારભારને વિચારતી એક ક્ષણ પણ પોતાના
સ્વામીનું પડખું મૂકતી ન હતી દાસની માફક આધીન થએલા
સ્વામીને જોઈને કાંઈક અંગોપાંગ સંકોચાયાની માફક થઈને પ્ર
વૃત્તિ તેને (મનપ્રધાનને) કહેવા લાગી કે 'હે નાથ! જો મારી વા
ત માનો તો હું તમને કાંઈક કહું' તેના ઉત્તરમાં 'નિઃશંકપણે બોલ,
ભય નહીં રાખ' આ પ્રમાણે પ્રધાનના કહેવાથી તે (પ્રવૃત્તિ) કહેવા
લાગી—"હે પ્રાણનાથ! આ નિવૃત્તિ નામની તમારી સ્ત્રી મારા ઉ
પર નિરંતર દુશ્મનની માફક આચરણ કરે છે તેનું દુઃખ તો
ગાયનું છે પણ તે વાઘણની માફક મને મારવાને ઇચ્છે છે હું જે
પ્રાણ ધારણ કરું છું તે કેવળ તમારો જ પ્રસાદ છે હે સ્વામી! ત
મારા તેજ બળને પણ એ ઓછું કરવાને ઇચ્છે છે તેથી એને
આધીન થઈને એક પગલું પણ ભરશો તો તે સર્વ ખોટું છે કારણ કે
ક્રીડા કરવી, હસવું, ગાયન કરવું, સ્નાન કરવું, પાન કરવું તથા
ભોજન કરવું વિગેરે યુવાવસ્થામાં યુવાન પુરુષોને સારભૂત છે તે
તો આ નિવૃત્તિને રુચતું જ નથી તેની મા પણ દોષવાળી છે, કે-
મકે હુંસરાજાએ પહેલાં તેનો ત્યાગ કરેલ છે તથી તેની પુત્રી
આવી થાય તેમાં અપૂરતું શું છે? હે સ્વામી! તમારે વિષે તે
નિર્ભર ભક્તિવાળી નથી તેથી તે આંતરે આંતરે તમે અવગણના
કરેલા હુંસરાજાનો તે નિરંતર આશ્રય લીધા કરે છે તેનો વિવેક
નામનો પુત્ર છે તે મારી સ્વામિનીના મોહ નામના પુત્ર પ્રત્યે જા
તિ વૈરીની માફક વૈર ધારણ કરતો છતો તે (મોહ) ના પ્રાણ લેવાને
ઇચ્છે છે એ બળવાન વિવેકના રોકવાથી જો આ મોહને ઉપદ્રવ
થશે તો હે પ્રાણનાથ! તમે મને ફરીને જીવતી નહીં જોશો અ-

થીત્ હુ મરણ પામીશ હે લોકના સ્વામી! પૂર્ણ શરીરવાળી એવી હું તેની સાથે જો તમારે પ્રયોજન હોય અર્થાત્ મને ઇચ્છતા હો તો તા વની માફક પુત્ર સહિત એ નિવૃત્તિને ઘરમાંથી કાઢી મૂકો આપણ મુખમા વિષ રાખે છે, વિ ણુ પુચ્છને છેડે વિષ રાખે છે, ક રોળીઆઓ લાળમાજ ઝેર રાખે છે પણ સપત્ની (શોક)નો આખી વિષ રૂપ છે "

આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિના કહેવાની તેણે જે પ્રમાણે કહ્યુ તે પ્રમાણે સર્વ પ્રધાને કર્યું કાને કહે છે ક આમ થવાથી સતી સ્ત્રીઓની જે દુર્દશા થાય છે તે પ્રગટ કહેવાને અમે સમર્થ નથી સ્ત્રીઓને આધીન થએલા પુરૂષો એવુ કયુ અકાર્ય છે ક જે નથી કરતા અર્થાત્ સવ કરે છે જુઓ, વાયરાથી પ્રરાયેલો અગ્નિ આ ખા નગ ને બાળવાનો આરભ કરે છે

રાજા બધાએલો છે એમ જાણવાથી ખેદિત થયા છતા પા તેની પ્રનજ્ઞાનાજ આધીન થયેલા અને તે (રાજા)ની ઇચ્છા અને શક્તિથી પ્રેરાયેલી નિવૃત્તિ માર્ગને સુખેથી ઓળગીને ચાલી ગ ઈ નિવૃત્તિ પરદેશ ગયે સને તે (પ્રવૃત્તિ) નિરતર નાચવા લાગી અને હમણા શત્રુરહિત રાજ્ય પ્રાપ્ત થયુ છે એમ જાણી તેનુ મન ઉલ્લાસ પામવા લાગ્યુ તેમજ નિવૃત્તિ ન હોવાથી પ્રચડ પ વનના જોરથી હલાવેલ ધ્વજાના છેડાની માફક ચચળ મન પ્રધા નને તે દરેક દિશામા ભમાવવા લાગી દુર્બુદ્ધિથી પ્રેરાયેલો પ્રધા ન (ખોટા) વિચાર કરે છે, મ યા તેને બહુ માને છે, અને પ્રવૃત્તિ તેને દુષ્કર્મ કરવાને ઉદ્યમવાન કર છે

હવે એક દિવસે તેણે (પ્રવૃત્તિએ) પ્રધાનને વિનતિ કરી કે

"હે નાથ! મોહ મહાબળવાન્ છે, તેમજ સ્વની ધોનગી વહન કર નાગની માફક ગ ત્યની ધોસરી વહન કરવાને તે લાયક થયેલ છે તેને માયાએ જન્મ આપ્યો છે અને તમારા અને મારા ખોળામા સોંપેલો છે, માટે તેને રાજ્ય અપાવવા થી આપણે માયા સ્વામિ ીના કાંઈક અનુરકિત થઈશુ વળી મહાબુદ્ધિ પ્રમાણ કરે છે, રા તકાઈન કરી શકે તેવો થયો છે, અને નિવૃત્તિ તો પુનસહિત નાગી ગઈ છે માટે આવો અવસર ફરી ક્યારે મળશે? જો કાળના વશથી કોઇ પણ નવુ પ્રગટ થશે તો આપણને અવસરને નહીં જાણ્યાનો શોચ કરવો પડશે આ મોહ પોતે પોતાના તે તે ગુણોવડે પૃથ્વીને વિષે ઐશ્વર્યપણુ ભોગવશે (કદાચ મોહ ખરાબ નીકળશે એમ તમને ભય જેનો હોય તો તે વખતે) લોકો મોહનું ઉદ્ધતપણુ અને ત મારૂ શાણાપણુ જણાવશે. (અર્થાત્ એમા તમારૂ કોઈ ખરાબ બોલશે નહીં) માટે હે સ્વામી! વિલબ નહીં કરો અને તે (મોહ)-ને રાજ્ય આપો આપણા તરફથી તેને રાજ્ય મળવાથી તે આપ ણને ઘણી મોટાઇ દેવાવાળો થશે " આવી રીતની તે (પ્રવૃત્તિ) ની પ્રરણાથી જે તે ગોવવારૂપ વાછીત્રના શબ્દોવડે શબ્દિત કરા યેલ છે દિશાનો સમૂહ જેમા એવુ ગર્જન પ્રધાને મોહને આપ્યુ

રાજ્ય પ્રાપ્ત થયેલ મોહના પ્રબળતા પ્રતાપે કરીને પ્રચ ડ વાયરાવડે રૈવડીની માફક ત્રણ ભુવન કપવા લાગ્યા એક હુંકાર માત્રથી આ ધ થઈ શકે એવા ત્રણ જગતના સુભટોને પ્રહાર કરવાને હથિ યાર લેતા તેની ભુજા લજ્જા પામતી હતી (અર્થાત્ શસ્ત્ર લેવુ જ ન પડ્યુ) દેવ, માનવ અને તિર્યંચને વિષે એવો કોઇપણ નહોતો કે જે પર્વતા વજ્રની માફક તેની આજ્ઞાનુ ઉલ્લઘન કરી શકે પ્ર

ધાન તે (મોહ) ની માતાને માનનીય હતો, તેના પિતાનો મોટો અધિકારી હતો અને તેણેજ તે (મોહ) નુ શરીર પુષ્ટ કરીને તેને રાજ્ય આપ્યુ હતુ તેટલામાટેજ મોહ મનપ્રધાનને પોતાના પિતાથી ઘણુજ વધારે માન આપીને ક્ષણવાર પણ તેને પોતાથી દૂર કરતો નહોતો

આ પ્રમાણે શ્રી જયશેખરસૂરિએ બનાવેલા પ્રબોધ ચિંતામણી પ્રથમા મોહ અને વિવેકની ઉત્પત્તિ અને મોહને રાજ્ય આપવુ એ અધિકારવાળો ત્રીજો અધિકાર સમાપ્ત થયો

ચોથો અધિકાર

હવે મોહ પોતાના મનમા વિચાર કરે છે કે અહીં અવિદ્યા નામની જુની નગરી છે તેને સજ્જ કરીને રહેવુ એ મને ઉચિત છે મહાદેવના મસ્તક ઉપર, સમુદ્રને વિષે અને આકાશમા એમ ત્રણ ઠેકાણે ચદ્રમા જેમ ઇચ્છાનુસાર વિલાસ કરે છે તેમ રાજાઓની રીતિ પણ તેવીજ છે (એટલે એક ઠેકાણે ન રહેવુ તેજ યોગ્ય છે) રાજા પણ જો અનેક સ્થાનની વ્યવસ્થા કરવામા આળસુ હોય તો એક ઘરમા રહેવાનો આગ્રહ કરનાર સામાન્ય લોકથી તે અધિક કેમ કહેવાય? એવો નિર્ણય કરીને રાજ્યનીતિના જાણ મોહરાજાએ છિદ્રો વિનાના ઘરોવાળી અવિદ્યા નામની નવી નગરી વસાવી તેની ચારે બાજુ પાખડીઓના મનરૂપ અનેક કાંગરાઓથી ઉપશોભિત અજ્ઞાનરૂપ કિલ્લો નાખીને (બનાવીને) તે તેમા રહ્યો તે નગરીમા એકઠા લોકોના પેસવા અને નિસરવાથી થતા અન્યોન્ય સઘર્ષની સાક્ષીભૂત, રાજમાર્ગ સરખી, ચાર ગતિ (દેવ, મનુષ્ય, તિર્યચ અને નરક) જોવામા આવે છે તે નગરી ફરતી

નિપુણ બુદ્ધિવાળાને જેનો જળસમૂહ ગ્રહણ કરવા લાયક નથી એવી તૃષ્ણારૂપી ખાઈ છે, અને મદ ગમદ્ વસ્તુઓ રૂપ ઘર છે તે મા શીતળ છાયાથી મનોહર સ્ત્રીઓના ભોગરૂપ બગીચા (શોભી રહ્યા છે) અને વેશ્યાઓના વિલાસરૂપ દુર્ગમ ક્રીડા પર્વતો આવી રહ્યા છે વળી જ્યા સ્મર (કામદેવ) આદિ મોહરાજાના પુત્રો ધનુ ર્વિદ્યાનો અભ્યાસ કરી રહ્યા છે એવુ હૃદય અને નેત્રને છીરન તુલ્ય યૌવનરૂપી વન છે સ્ત્રીઓને પુષ્ટિ કરનારા ગ્રંથોરૂપ તળાવો છે, તેનો દ્વિજ (બ્રાહ્મણો અથવા પક્ષી) ના સમૂહરૂપ પરિવાર છે અને સ મગ્ર ઉપદ્રવો જ્યા અટકાવેલા છે એવી હડવાદરૂપ મોટી પાળ છે તે નગરીમા સુંદર સ્તનવાળી અને સ્તનરૂપ કોક પક્ષીથી, ની વીરૂપ કલ્લોલથી અને હાથપગરૂપ કમળથી ઉપશોભિત એવી સ્ત્રીઓના શરીરરૂપ ક્રીડા કરવાની વાવો છે વળી સદાચારનો ત્યા ગ કરવામા તત્પર થયેલી, અ ધને દૂષિત કરવાના વિચારવાળી અને પરચક્ર (વિવેક) થી થતા ઉપદ્રવને સમાવનારી પાદસેવના છે તેમા અનેક ભવમા ભ્રમણ કરવારૂપ અને ગર્વ પ્રકારે મોહના સૈ ન્યને ચાલવા લાયક, ઉલ્લાસ પામતી ધૂળવાળા પહોળા રસ્તાઓ છે વળી વિષયસેવનના ચોરાશી આસનરૂપ ચોરાશી બજારો છે તે આ નગરીમા દુકાનની શ્રેણીથી શોભાને વિસ્તારે છે તેમા વિપ રીત પરિણામરૂપ મોટા ઘરો છે કે જેમા વ્યામની માફક અત્યંત અ નંદી પ્રાણીઓ નિરંતર વસે છે જે લોકો આ અવિદ્યા નગરીમા નિવાસ કરીને રહે છે તે સંનિપાતવાળા, મદિરા પીધેલા અને ભૂત વળગેલા પ્રાણીની માફક મનથી ઉન્મત્ત થયેલા છે થોડા લા ભથી પણ તેઓ હર્ષિત થઈને ગાયન કરે છે અને હસે છે તેમ

થોડા પણ નારા વવાથી તે દુખિત થઈને આક્રંદ કરે છે અને રૂદન કરે છે તે નગરીમા કેટલાએક લોકો રૂવે છે તો કેટલાએક કૂદ ગો મારે છે, કેટલાએક વિવાદ કર છે ત્યારે કેટલાએક બોલે છે, કેટલાએક સ્તુતિ કરે છે તો કેટલાએક નિંદા કરે છે, કેટલાએક યાચના કરે છે તો કેટલાએક વાચે છે, કેટલાએક કોપ કરે છે તો કેટલાએક ગર્વ કરે છે અને કેટલાએક પોકાર કર છે એવીરીતે આ નગરીમા મનુષ્યનો કોલાહલ કોઇપણ વખત શાંત થતોજ નથી

તે નગરીમા કુવાસનારૂપ મહેલમા મૂર્ખ પુરૂષોની સોબત વાળી પર્ષદામા અતીશે બુદ્ધિની ભ્રષ્ટતારૂપ સિંહાસન ઉપર બેઠેલો, ખરાબ સ સ્કારવડે વિસ્તારવાળુ અસ યમરૂપ છત્ર ધારણ કર્યુ છે જેણે એવો રતિ અને અરતિ નામની વેશ્યાઓએ ચપળતારૂપ ચામર ઢોળેલ છે જેને એવો, પાખ ડીરૂપ પ્રતિહારોવડે મોગ પુરૂપ પાસે લવાતો, પોતાના ભક્તજનોને સ્નેહવાળી અને ગભીર દૃષ્ટિવડે ખુસી કરતો, અનેક પ્રકારની સંજ્ઞા (આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહની ઇચ્છા) રૂપ નટીએ રચેલા નૃત્યને જોતો, કામી પુરૂષોરૂપ ગાધર્વવડે ગુણગ્રામ ગવાય છે જેના એવો, ક્રિયાના તેર સ્થાનકોરૂપ વ ઠ પુરૂષોએ પગચ પન કર્યુ છે જેનુ એવો, અલકાર રૂપ વચનની રચનાએ સર્વ શરીર વિભૂષિત કયુ છે જેનુ એવો, નિર્દયતારૂપ ખડ્ગલતાવડે શોભિત ભુજાવાળો, નાસ્તિકતારૂપ બાળ મિત્રની સાથે ક્રીડા કરવાને કુતુહલી, ઘીથી સિંચાયેલ અગ્નિની માફક દેદીપ્યમાન અને રાજાઓના સમૂહે પાળી છે આજ્ઞા જેની એવો શ્રીમાન્ મોહરાજા રાજ્યને પાળે છે યુવાવસ્થાએ કરી પુષ્ટ શરી-

સ્વાળી જડતા નામની તેને નારી થઈ છે, કે જે પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના પતિના દ્વેષ કરવાવાળા પુત્રો ઉત્પન્ન કરી પણ પ્રસન્ન થતી નથી તેની કુક્ષિરૂપ ગુફાના મધ્ય ભાગથી કેશરીસિંહની માફક મકરધ્વજ (કામ) નામનો પુત્ર થયો છે કે જે પોતાના પ્રતાપ રૂપ સૂર્યવડે વિશ્વને ક્ષોભ પમાડતો મનો વૃદ્ધિ પામેલો છે તેને ધનની પ્રાપ્તિમા પ્રીતિ અને અપ્રાપ્તિમા અપ્રીતિ એ આદિ સ્ત્રીઓ પણ અનેક સ્ત્રીઓ હતી પરંતુ ભરથારના ભાગ્યથી આ સર્વ સ્ત્રીઓને આપસમા શોક્ય સબધી ઇર્ષ્યાભાવ નહોતો તે સ્ત્રીઓને રાગ, દ્વેષ અને આરભ પ્રમુખ હજારો પુત્રો થયેલા છે, કે જેઓની આ જ્ઞા ઇંદ્ર અને ચક્રવર્તી આદિ પણ મસ્તક ઉપર ધારણ કરે છે અભિધ્યા (વિષય ભાવના), આદિ (મૂર્ચ્છા) અને ચિંતા વિગેરે પુત્રીઓ પણ તે (મોહરાજા) ને અનેક છે કે જે સુભટ નામના પુરૂષાર્થમા (લડાઈના મેદાનમા પરાક્રમ દેખાડવામા) પોતાના ભાઈઓથી ઓછી ઉતરે તેવી નથી તે મોહરાજાની યુવરાજપણાની ધુરા વિપર્યાસ નામના પુત્રે અગીકાર કરી છે કે જેના નિપુણપણાથી મોહને રાજ્ય સબધી કાઈ પણ ચિંતા રહી નથી સર્વ કાર્યોને વિષે મર્મનો જાણ મિથ્યાદૃષ્ટિ નામે તે (મોહ)નો પ્રધાન થયો છે કે જેની મુદ્રા (છાપ) વડે લોકો વણ જગતની અંદર અસ્ખલિતપણે પરિભ્રમણ કરેછે અશમ મનન યોગ્ય તને નામ તો છે કે જેઓ સપૂર્ણ રીતે તેને પગે ... અને જેઓ પોતે શત્રુની સાથે યુદ્ધ કરી જીત મેળવીને ... યશનો ફેલાવો કરે છે વળી ક્રોધ, માન, દભ અને લોભ નામના તેના માડળીક રાજાઓ છે કે જેમાના એકેકનું પણ પરાક્રમ ઘણુંજ અસહ્યનીય છે

તેને **પ્રમાદ** નામનો સેનાપતિ છે કે જેણે શત્રુની સેનાની સાથે લડાઈ કરતા **શાંત મોહ** જેવા (અગીઆરમે ગુણઠાણે રહેલા) મહા સુભટોને પણ નીચા પાડી દીધા છે જેનાથી ઉત્પન્ન થએલા વ્યવહારને પ્રાયે લોકો લોપતા નથી તેવા વેદરૂપી (સ્ત્રીવેદ-પુરૂષનો અભિલાષ, પુરૂષવેદ-સ્ત્રીનો અભિલાષ, અને નપુંસકવેદ-બેઉનો અભિલાષ) તેને પ ચાતીઆઓ છે, જેઓ સર્વ જીવોને તપાવવામા સદા તત્પર રહે છે દેખવાથી પણ બીજાને ક્ષોભ પમાડનાર **ચંડ-ભાવ** નામનો તેને કોટવાળ છે અને મહાજનના મનને પ્રિય **વ્યાક્ષેપ** નામનો નગરશેઠ છે **અકુશળ કર્મ** (ખરાબ કર્તવ્ય) રૂપ ભંડાર છે **સંચય** નામનો ભંડારી છે અને સમસ્ત વસ્તુના સમૂહને નાશી **ભંગ** નામનો દાણ લેવા વાળો છે **પાખંડીઓ ના સંસ્તવ** (પરિચય કરવા) રૂપ વિગ્રહશાંતિમા તત્પર પુરોહિત છે **ગૌરવ** નામના (રસનો ગર્વ, રિદ્ધિનો ગર્વ અને સુખનો ગર્વ કરવા રૂપ ત્રણ ગૌરવો) દયાને સ્પર્શ પણ નહીં કરનાર એવા બંદી ખાનાનુ રક્ષણ કરવાવાળા ગુપ્તિપાળો છે તેને ઘણો વહાલો **આળસ** નામનો શય્યાનુ રક્ષણ કરનાર છે, અને ક્રુર બુદ્ધિવાળો તેમજ ઘડાનો મ ત્ર ૫ કરવાવાળો **શ્રાપ** નામનો પાણીનો અધિ કારી છે અનેક પ્ર કારના રસ (શંગારાદિ)ની વૃદ્ધિ કરવામા નિ પુણ **કુકવિરૂપ** રસોઇયા છે, અને સુખથી રાગની જાગૃતિ કરનો **પ્રેમાલાપ** નામનો સ્થગીધર (પાનબીડ઼ાં દેવાવાળો) છે તે (મોહરાજ)ની સભામા **હર્ષ** અને **શોક** નામના બે મ લ્લો આ પસમા યુદ્ધ કરે છે અને મર્યાદારહિતપણે પડવા અને ઉઠવારૂપ કૌતુકના કારણભૂત છે નિરંતર તેની પાસે રહેનાર **દુષ્ટ અધ્ય-**

વમાથ નામના સુભગે છે, જેઓ ચારે દિશાએ ફરીને મનુષ્યોને ઉન્માર્ગે લઇ જાય છે આત્મોત્કર્ષ, પરાક્ષેપ એ આદિ તેના મુખ્ય ભાઇઓ છે, તેઓ જેમ વરસાદ વાયુને અનુસરીને વર્ત્ત છે, તેમ તે (મોહ) નેજ અનુમાને વર્ત્તન કરે છે

આ પ્રમાણે મોહરાજાની નવી પ્રભુતા સાભળીને નિવૃત્તિ (વિવેક નામના) પોતાના પુત્રસહિત પવન થકી પણ વેગવાળી થઇ (અર્થાત્ ઘણી ઉતાવળી દૂર જવા લાગી) દોડવાપૂર્વક લાંબો માર્ગ ઉલ્લંઘન કરવાથી તે ઘણી થાકી ગઇ, તેથી તે વિશ્રામ લેવાની ઇચ્છા કરે છે એવામા નજીકમા એક યજ્ઞનો વાડો તેણે દીઠો

મત્રથી પવિત્ર કરેલ પાણીના સિંચવા (છાટવા)થી પૃથ્વીતળ જ્યા ઠડુ થયુ છે, દેશાતરના ઋત્વિજ (યજ્ઞના ગોર)ને અદર લાવીને પગ ધોવાનુ પાણી જ્યા અપાય છે, અને અદર સ્થાપન કરેલ યજ્ઞના સ્તભની સાથે જ્યા બકરાને બાધ્યો છે એવા, યથાયોગ્ય શ્રુતિપાઠને માટે અભિપ્રાય બ્રાહ્મણના સમૂહવાળા, અડદ ઘી પ્રમુખ હોમવા લાયક વસ્તુના ભાજનો (વાસણો)થી શોભિત, ઉગ્ર ઠ સ્વભાવવાળા બ્રાહ્મણોના બાળકો બ રાને મારવાના અવસરની પ્રાર્થના કરી રહ્યા છે જેને વિષે એવા, વષટ્કાર મહામત્રના ઉચ્ચારણના કોલાહલથી આકુળ થયેલા અને નિરતર સળગાવેલા ત્રેતા અગ્નિ (દક્ષિણાગ્નિ, હવનીયાગ્નિ અને ગાર્હપત્યાગ્નિ, એ ત્રેતા અગ્નિ કહેવાય છે) ના ધૂમના સ્પર્શે કરી ઉદ્દામ પામતા મનુષ્યવાળા યજ્ઞપાટકની અદર પ્રવેશ કરીને વૈરીની શકાથી ચારે તરફ નજર દેતી નિવૃત્તિએ મારવાને માટે બ્રાહ્મણવડે પ્રોક્ષણ કરાતા (મત્ર ભણીને પાણી છટાતા) બકરાઓને જોયા તે જોઇને નિવૃત્તિ વિચાર કરવા

લાગી કે અરે ! આ નિ પરાધી પ્રાણીઓને અપરાધીની માફક આ બ્રાહ્મણો કેમ દુ ખ આપે છે? અહો ! આ યજ્ઞપાટકમા મત્સ્યગળાગળ ન્યાય (નાના માછલાને મોટુ માછલુ ગળી જાય, તેને વળી તેનાથી મોટુ ગળી જાય આને મત્સ્યગળાગળ ન્યાય કહે છે) પ્રવર્તવા લાગ્યો જણાય છે અરે ! આ જગત્ ધણી વિનાનુ છે જો આ વેદ સબધી મત્રોમાજ અપૂર્વ શક્તિ છે, એમ આ બ્રાહ્મણો ઉદ્ઘોષણા કરે છે તો મારવાના વ્યાપાર વિના જ આ બકરાઓ પ્રાણથી મુક્ત થાઓ, અથાત્ તે માર્યા વિનાજ મરીજવા જોઇએ વળી જો વેદ સબધી મત્રોની શક્તિ પ્રમાણ સહિત હોય તો આ બ્રાહ્મણોથી મરાતા બકરાઓને કિંચિત્ પણ વેદના ન થવી જોઇએ તેમજ જો વેદ સબધી મત્રોમા અતિ શયવાળી શક્તિ છે તો શાતિને માટે વાઘને હોમવાથી શામાટે દેવો તૃપ્ત થતા નથી? ઉત્સાહ વિનાની દ્રષ્ટિવાળા અને બરાડા નાખતા બકરાઓને નિર્દયપણે મારીને ધર્મ કરનારા આ યાજ્ઞિકો કસાઇને પણ ઓળગી જાય છે (કેમકે કસાઇ જીવને મારીને ધર્મ કહેતા નથી અને આ લોકો તો ધર્મ કહે છે) વળી જો વેદના મત્રવડે યજ્ઞમા હોમાયલા પ્રાણીઓ સ્વર્ગમા જતા હોય તો, ઇષ્ટ છે સ્વર્ગ જેને એના પોતાના વહાલા માતપિતાઓવડે રે યજ્ઞ કરાવો જોઇએ, (અર્થાત્ વહાલા માતપિતાઓને સ્વર્ગમ પહોચાડવા માટે તેમનો યજ્ઞમા હોમ કરવો જોઇએ) વેદના મત્રવડે પરણેલી સ્ત્રીઓનુ પણ વિધવાપણુ જોઇને કયો વિદ્વાન પુરૂષ વેદનુ નિર્દોષપણુ માન્ય કરશે? કોઇ નહીં કરે જ્યાસુધી વેદના કહેવાવાળામા રાગદ્વેષાદિના અભાવનો સુનિશ્ચય ન થાય

ત્યાંસુધી તે વાક્યમાં સત્ય પ્રતીતિ અમે તો રાખી શકતા નથી જેઓ વેદને 'પુરૂષથી પેદા થયેલ નથી' એમ કહે છે તેઓ ઉલટું વેદ ઉપરથી વિશ્વાસ ઉઠાડી નાખનારા વેદના શત્રુઓ છે કે મકે પ્રમાણિક પુરૂષોના વચનથીજ જગતમાં વિશ્વાસ પેદા થાય છે પાણ નખ, દાઢા કે પગના બળ વિનાના બકરાઓને યજ્ઞમાં હોમીને યજ્ઞ કરનારાઓ "દેવ દુર્બળનો નાશ કરે છે" એ લોકમાં ચાલતી ખોટી વાતને સત્ય કરી બતાવે છે યજ્ઞને માટેજ પશુઓને પેદા કરવામાં આવ્યા છે એમ જો સ્મૃતિ કહેતી હોય તો તે તે (પશુ)ના માંસ ભક્ષણ કરનાર રાજાઓને તેઓ (સ્મૃતિના જાણનારાઓ) શામાટે અટકાવતા નથી? (અર્થાત્ માંસ નહીં ખાવાનો ઉપદેશ શામાટે આપતા નથી?) માંસ ભક્ષણ કર્યા સિવાય રાજાઓમાં પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવાને લાયક તાકાત થતું નથી એમ જો તેઓ (સ્મૃતિના જાણનારા) કહેતા હોય તો તે કહેવું પણ યુક્ત નથી, કેમકે દૂધ અને ઘીવડે પણ તેવું બળ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે કેટલાક એમ કહે છે કે 'જીવોનો વધ કરવામાં દોષ છે, પણ માંસ વેચાતું લાવીને ખાવામાં દોષ નથી' આ કહેવું પણ દુર્બુદ્ધિ ભરેલું છે કેમકે જો માંસ ખાવાવાળા ન હોય તો જીવોને કોણ મારે? તેટલામાટે હણવાવાળો અને ખાવાવાળો એ બેઉ પાપના સરખા ભાગીદાર છે મનુ કહે છે કે—' અનુમોદના કરવાવાળો, ઠાર મારવાવાળો, રહેંસવાવાળો, લેવડદેવડ કરવાવાળો, માંસ રાંધવાવાળો, પીરસનારો અને (માંસનો) ખાનારો આ સર્વ જીવના ઘાત કરવાવાળા છે" જે નિર્વિચાર બુદ્ધિવાળાઓ પોતાના સિદ્ધાંતના રાગથી હિંસાને પણ વેદ

મા મ્હેની હોવાથી મહિમા કહે છે, તેઓ નાસ્તિક મતવાળાને શા માટે આક્રોશ કરે છે? (કારણકે તેઓ પાતે પણ તેવુજ આચરણ કરે છે) અરે! જેઓનુ મન પચેન્દ્રિયના જીવોનો વધ કરવામા શકાતુ નવી તેઓને કુથુવા મને પુરા પ્રમુખ જીવોના વધમા તો દયા કયાથી હોય? જેઓને જીવોનો વધ કરવો એ ધર્મ છે, પાણી એ તીથ છે, ગાયનમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે, ગૃહસ્થ ગુરૂ છે, અગ્નિ દેવતા છે અને કાગડો (દાન આપવા માટે) પાત્ર છે, તેઓની સાથે મારે પરિચય શુ કરવો? અર્થાત્ નિવૃત્તિ વિચાર કરે છે કે તેઓ ની પાસે રહેવાથી મને કાઈ ફાયદો નથી (યજ્ઞમા એકઠા થયેલ) આ સર્વે મારી શોક પ્રવૃત્તિના પક્ષપાતી છે તેમજ મોહની પુત્રી મારિ (જીવોનો વધ કરવાને) પણ અહીં છે, એમ વિચાર કરીને નિવૃત્તિ ત્યાથી આગળ ચાલી

ફરી પણ ચાલવાના શ્રમથી પીડાયેલી વિશ્રામને માટે આમ તેમ જોતી નજીકમા યજ્ઞના દેવી ભાગવત મતના સમુદાયને તેણીએ જોયો લગોટી માત્ર વસ્ત્ર છે જેનું એવા, દર્ભ દડ અને કમડળ છે ઉપગરણ જેના એવા અને રૂદ્રાક્ષની માળાયુક્ત આ ભાગવતનુ અવલોકન કરીને નિવૃત્તિ જેટલામા ત્યા રહેવાની ઈચ્છા કરે છે તેટલામા 'બ્રહ્મ વિના આ સઘળો પ્રપચ મિથ્યા છે' આવો તે ભાગવતના મુખમાથી નીકળેલો શબ્દ તે [નિવૃત્તિ] ને કાને આવ્યો તે સાભળી વિવેક કહે છે—હે માતા! અહીં શામ ટે વિલબ કરો છો? તમે સાભળો તો ખરા! કાનમા તપાવેલા સીસાના રેડવા તુલ્ય આ લોકો આમ કેમ બોલે છે? જો તેઓ પરબ્રહ્મ વિના સઘળુ મિથ્યા કહે છે તો તૃષા લાગવાથી તેઓ નદીની શા

માટે પ્રાર્થના કરે છે? [ઇચ્છા કરે છે?] અને અગત્યુંણુ [જેને આગ્રહ કહે છે તે] ની શામાટે ઇચ્છા કરતા નથી? [કારણકે આ જ્ઞાન અને પાણી એ બેઉ તેઓને મન મિથ્યા છે તો આ આગ્રહથી તેઓનુ કાર્ય કેમ સિદ્ધ થતુ નથી?] જો આ લોકોનુ 'પરબ્રહ્મ વિના સર્વનુ મિથ્યા કહે છે' તે [બોલવુ] પણ પ્રગટ રીતે જુદુ છે તો તેઓના ઉપર આપણે ભરોસો શો કરવો? જો તેઓ પરમાર્થ દૃષ્ટિવાળા થઇને એમ કહેતા હોય કે આ સઘળો પ્રપંચ મિથ્યા છે તે પરમાર્થ દૃષ્ટિથી અમે કહીએ છીએ [અને પરમાર્થ દૃષ્ટિએ આત્મા નિત્યમુક્ત છે] તો તે ભાવબુદ્ધિ યુક્ત છે ત્યારે નદીને કિનારે જઇ નિરંતર શામાટે સ્નાન કરે છે? કેમકે શુદ્ધ આત્માને પવિત્ર થવા માટે કાંઈ પણ કરવા જેવુ નથી પાણીથી શરીરની પવિત્રતા, આહાર કરવાથી તૃપ્તિ, શાસ્ત્રોથી બુદ્ધિની પટુતા અને વચનો સાંભળવાથી બોધનુ થવુ—એ સર્વ જાણતા છતા આ લોકો શામાટે સર્વ વસ્તુનો અપલાપ (ઓળવવુ] કરે છે? વળી તેઓ જળમાં દેખાતા ચંદ્રના દૃષ્ટાંતથી કહે છે કે ' આત્મા તો એકજ છે ' [જેમ ચંદ્ર એક છે છતા એકઠાંગમે પાણીના ભરેલા વાસણોમા તેનુ પ્રતિબિંબ જુદુ જુદુ પડે છે તેમ આત્મા એકજ છે પણ તેના પ્રતિબિંબ અનેક શરીરોમા જુદા જુદા છે) પરંતુ તેઓનુ આ કહેવુ પણ ઠીક નથી કેમકે વિચાર રૂપ ઘરમા તે પ્રવેશ કરી શકતુ નથી, અર્થાત્ યુક્તિયુક્ત નથી

તેજ બતાવે છે —કેટલાક પ્રાણીઓ દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે તો કેટલાક નારકીપણે ઉત્પન્ન થાય છે, કેટલાક બ્રાહ્મણપણે તો કેટલાક મ્લેચ્છપણે ઉત્પન્ન થાય છે, કેટલાક પુરૂષપણે તો કેટલાક

સ્ત્રીપણે ઉત્પન્ન થાય છે, કેટલાક ભોગને ભોગવે છે, તો બીજા દી નમુખવાળા થઇ રોગોને ભોગવે છે, કેટલાક બુદ્ધિમા બૃહસ્પતિને પણ હઠાવ એવા હોય છે, ત્યારે બીજા કેટલાએક મૂર્ખ હોય છે કેટલાક કૃમી કીટ, અને પતગીઆ આદિ થાય છે ત્યારે બીજા કેટલાએક ઘોડા અને હાથી વિગેર થાય છે જો એકજ આત્મા હોય તો આવા પ્રકારનુ વિશ્વનુ વિચિત્રપણુ કેમ ઘટી શકે ? વળી તેનીજ સિદ્ધિને માટે તેના પડિતોએ જળ અને ચદ્રનુ જે દૃષ્ટાત કહ્યુ છે તે પણ બાળકના આલાપની માફક યુક્ત નથી કારણકે તે યુક્તિથી સિદ્ધ થાય તેવુ નથી

જુઓ, આકાશમાચદ્ર ઉદય પામેછે, અસ્ત થાયછે, ઢકાઇ જાય છે, ગહુથી ગ્રસિત થાય છે, દુર્બળ થાય છે અને પુષ્ટ થાય છે આ સર્વ (ઉદય, અસ્ત, ઢકાવુ, ગ્રસાવુ, દુર્બળ થવુ અને પુષ્ટ થવુ) જળના વાસણોમા દેખાતા ચદ્રને પણ થાય છે અર્થાત્ તેજ પ્રમાણે જળના વાસણમા દેખાતો ચદ્ર પણ ઉદય પામે છે, અસ્ત થાય છે, ઢકાય છે, ગ્રસિત થાય છે, દુર્બળ થાય છે અને પુષ્ટ થાય છે પરતુ તેવીરીતે આત્માના ભાગમા કાઇ થતુ નથી, અથાત્ એક આત્મા મોક્ષે ગયો કે એક દુખી થયો તો તે પ્રમાણે સર્વ મોક્ષે જવા જોઇએ અગર સર્વ દુખી થવા જોઇએ આ માંહેનુ કાઇપણ થતુ નથી માટે જળ અને ચદ્રનુ દૃષ્ટાત બાળકના આલાપની માફક યુક્તિરહિત છે, અને કર્મની વિચિત્રતા સિદ્ધ હોવાથી અનેક આત્મા સિદ્ધ થાય છે 'જેમ સમુદ્રમા કલ્લોલો ઉત્પન્ન થાય છે અને અદૃશ્ય થાય છે (પણ સમુદ્રતો એકજ છે) તેમ આ સર્વે એક આત્માના વિશેષો છે પણ તેનાથી તે જુદા નથી'

એ પ્રમાણે તેઓ કહેતા હોય તો તે પણ યુક્ત નથી કારણ કે તે કન્દ્રે લો સમુદ્ર જેવા જ હોય છે (પણ તેનાથી જુદા રૂપના હોતા નથી) અને આ પક્ષમા તો અમૂર્ત (અરૂપી) આ માના મૂર્ત (રૂપી) વિશેષો કહેવા એ દુર્વચન છે, અર્થાત્ તે કહેવુ પણ અસત્ય છે આ ત્યાગી લોકો પણ જો આ પ્રમાણે અમમ જ ર ભાવે તો (વિવેક કહે છે કે હે મા !) હુ એમ માનુ કે આ સર્વ લોકો મોહ રાજાના (મિથ્યાત્વ) પ્રધાનને આધીન છે હે મા! મારી કુશળતા વ્ કુશળ કાનમા જો તારૂ મન સતોષ પામતુ હોય તો તુ વાધી ગઈ છે તો પણ નદીના કિનારાની છાયાની માફક આ લોકો ના આશ્રયનો તુ ત્યાગ કર

આ પ્રમાણે પુત્રની પ્રેરણાથી પરમૈશ્વર્યવાળી નિવૃત્તિ (તે આ શ્રમનો ત્યાગ કરી) આગળ ચાલવા લાગી ચાલતા ફરી થાકી ગઈ, ત્યા કોઇ એક ઠેકાણે તેને તાપસનુ આશ્રમ માલમ પડ્યુ

તાપસના આશ્રમનુ વર્ણન—પ્રયત્ન વિના મળી શકતા ખાખરાના પાદડાની ઝુપડીમા રહેવાવાળા, જટાને ધારણ કરવા વાળા અને વિષયોને ભોગવીને ક્યારેનુની ઇચ્છાથી ભો ાનો ત્યાગ કર્યો છે જેણે એવા તાપસોની યુક્ત, બાળ ઋષિઓ પાણીના કુભોવી નાના વૃક્ષને જ્યા સિંચી રહ્યા છે એવા પદ્માસનમા બેઠેલા મુનિઓના ખોળામા મૃગના બાળકો [બચ્ચા] જ્યા ક્રીડા કરી રહ્યા છે એવા, વૃદ્ધ તાપસોના ચાલવાથી જ્યા ઋષિઓની પગદા (માન આપવા માટે) વ્યગ્ર થઈ રહી છે એવા, જ્યા ઝુપડીના આ ગણામા તૃણ ધાન્ય અને તદુળ સુકાઇ રહ્યા છે એ

જ્યા પેપરને ભગુનાર કે મને ૩દ્રાક્ષની માળા શુ થાઇ ગઇછે એવા અ શ્રમમ એ મ પ્રયોગ કરીને વિશ્રામ લેવને માટે ને [નિવૃત્તિ] ચારે બાજુ જોવા લાગી તો તેએનુ બીજને સુકવવુ, મૂલ, કદ, ફળ અને અનન જુદી પાડવી, વૃક્ષોને પાણીનુ સીંચવુ અને હમનુ છે તુ ઇત્યાદિ જોઇને તે [પોતાના મનમા] ગેવવ લાગી કે 'અ ન રપો મે હુ ગતના આરભ નામના પુત્રના વિશ્રમરન જગાવે તેથી હુ થઇ ગઇછુ તો પણ ચોરના [મશ્રામૂત] ઝ તી માર મારે આ આશ્રમનો દૂરથીજ ત્યાગ કરવો યોગ્ય છે, આ પ્રમાણે વિચારીને તે આગળ ચાલવા લાગી વળી નિરતર ચાલવા વડે થાકી જવાથી કોઇ મનવાળા [શાન્ત ઉપાસક] ને જોઇને ત્યા રહેવાને માટે તે બહુ વાળ સુધી વિચાર કરવા લાગી

કોનમતની માન્યતાનુ વર્ણન—જેવી રીતે દેડકાના શબ્દ વડે તૃરતુ થએલુ હાથીનુ ગેણુ પાણીના ખ મોનીના પ્ર રે આકારણ પમેછે તેમ [અમુક પ્રયોગથી] કમ ઇત્યાદિની સિદ્ધિની ચેષ્ટા વડે મનુષ્યોના મનનુ આકર્ષણ કરતુ, મનની ધારાવડે મ ખીઓની મ ફક મનને ગમે તેવી ધાતુવાદાદિ [સુવર્ણાદિ ધ તુ ની ૩ ત્પત્તિ વગર પ્રાપ્તિ થાય તેવી] વાતા વડે કણ કણ ગવા જવી ગાકુન થએના લોકાન વ્યગ્ર કરતુ જેમ ધનીના ખીલાને રથ ફદ કરાવે તેમ મુખથી નાથ, નાથ એમ ગે વવા વડે સ ગતિને માટે આસન્ન એવા મન ૩ર રથને દર રતુ, ઇન્દ્ર અને વિ ગમ નાદીન વધુને ગોદીન રતના નાકમા ન પુખડા

રાખી સુષુમ્ણા નાડીના વાયુના સંચારને રોકાતુ, રાખથી શ-
રીર ખરડતુ અને અનેક પ્રકારના આસનના અભ્યાસ કરવાની
ઈચ્છાવાળુ આ કોનમંડળ મારી વિઘ્ન મની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવાવાળુ
છે એમ વિચાર કરીને તેની સન્મુખ જતા તે મંડળના સભાસદોના
મુખથી અભિમાનવાળા અને ક્રોધ આ પ્રમાણેના શબ્દો તેના
શ્રવણગોચર થયા—' વિનાવચેલી અને ક્રોધથી દીક્ષિત થએલી
એ ધર્મ સ્ત્રીઓ છે અથાત્ તેને ભોગવવામા હરકત નથી માસ
અને મદિરા જેમા ખવાય પીવાયછે, ભિક્ષાવૃત્તિથી ભોજન કરાય
છે અને ચામડાના કટકા રાખ્યા તરીકે વપરાય છે એવો કૌલધર્મ
કોને રમણિક ન લાગે?" આ શબ્દો સાભળતા નિવૃત્તિ વિચાર કરવા
લાગી કે અરે! આ તો મોહના મિત્ર ચાર્વાક [નાસ્તિક]ના નાનાભાઇ
છે તેની સોબત કરવી એ મને યોગ્ય નથી આ પ્રમાણે બોલીને
ચપળ સ્વભાવવાળી નિવૃત્તિ ત્યાથી ચાલી નીકળી

ત્યાર પછી જેઓ ક્ષણક્ષણ નવું જ્ઞાન કહે છે એવા બૌદ્ધ લો-
કોને જોઈ પણ તેની વિશ્રામ લેવાની ઈચ્છા ન થઇ કેમકે જેમને
પોતાને બીલકુલ સ્થિરતા નથી તેઓ બીજાને સ્થિરતા આપવાવા-
ળા કેવી રીતે થાય? સ્વભાવથીજ પડવાની તૈયારીમા હોય તો તે
સહાયે આધાર દેવા વાળો કેવી રીતે થાય? (બૌદ્ધની માન્યતા
ઉપર નિવૃત્તિ આક્ષેપ કરે છે અથવા (વિતર્ક કરે છે) જે માણસે ક-
ર્મ કર્યું તે માણસનો નિરન્વય નાશ થવાથી બીજા ક્ષણે બીજો ન
વો ઉત્પન્ન થયો, તો તે પહેલા માણસનુ કરેલુ કર્મ કેમ ભોગ

ચે? બીજા માણસે સ્ત્રીની સાથે વિવાહ કર્યો (તે ક્ષણમા નષ્ટ થવાથી) તેને બે લાવવાવાળો બીજો થયો, પુત્રનો જન્મ આપનાર બીજો થયો અને તેનો પિતા પણ જુદોજ કહેવાય આ કેવી વાત? અપરાધ બી, જા માણસે કર્યે સતે તેનો દંડ બીજા જુદાજ માણસને અપાય. આ પ્રમાણેની બૌદ્ધ લોકોની ન્યાયની નવીન કલ્પના આશ્ચર્યકા રક છે અથવા ખેદદાયક છે ખાવાથી તૃપ્તિ થવી, ચાલવાથી થાકી જવુ અને ઔષધથી રોગની શાંતિ થવી આ સર્વ વ્યવહાર આત્મા ની સ્થિરતા (ક્ષણક્ષણમા આત્માનો ક્ષય ન થાય એવી મા યતા કર્યા) વિના બની શકે તેમ નથી— તે આત્મા ક્ષણવિનશ્વર હો ય તો પછી પુણ્યપાપ શુ? સ્વર્ગ અને નરક શુ? અને મોક્ષ શુ? આ સર્વ જગત્ શૂન્યજ થઇ જશે— અરે! આ તો મોહની મી જડતાના ભ તો છે અહીં આવેલી મને રખેને તેઓ એ આ પ્રમાણે નિવૃત્તિ વિચાર કરે છે તેટલામા તેઓના ગુરૂનુ કથન ક રેલુ શ્રન નબળી વાકય ત્યા તેણે સાભળ્યુ— "કોમળ શય્યા મા સુવુ, પ્રાત કાળમા ઉઠીને દુધ પીવુ, મધ્યાન્હે અનાજ ખાવુ, છેલા પ્રહરમા પીવાલાયક પદાર્થનુ પાન કરવુ, દ્રાક્ષ અને સાક ર મધ્ય રાત્રિએ ખાવા આપ્રમાણે કરવાથી અંતે સાકર પુત્રે (બુ દ્ધે) મોક્ષ દીઠો છે અર્થાત્ (બૌદ્ધ કહે છે કે આ પ્રમાણે વર્તના- મોક્ષને પામે છે)"

આ વચન સાભળી દુખી થયેલી નિવૃત્તિ વિચાર કરવા લા ગી— "અરે એઓની ત ન છે કે એનો દૃઢ મોક્ષતત્વને આ લોકો વિ ડંબિત કરે છે મોક્ષના અભિલાષીઓને આવી (કોમળ શય્યામા

ગુવુ વિગેરે) શીખામણ આપવી તે કર્પૂરની ઇચ્છાવાળાને લવણ (મીઠુ) આપવા બરાબર તેઓએ કર્યું છે કારણ કે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે (કામશાસ્ત્રમા ગુવુ વિગેરે) કરવાથી નિશ્ચે ઇન્દ્રિયોનુ પોષણ થાય છે, અને ઇંદ્રિયોની પુષ્ટિ થવાથી સસારરૂપ સમુદ્રની વૃદ્ધિ થાય છે દિશાઓના વિભાગને પણ નહીં જાણનાર પુરૂષો એ બીજાને માર્ગનુ નિરૂપણ કરવુ (રસ્તો બતાવવો) એ જેવી રીતે અનુચિત છે તેમ મોક્ષ અને સસારનો ભેદ નહીં જાણનારા ઓએ ગુરૂપણુ ધારણ કરવુ એ અયોગ્ય છે મોક્ષને નામે ભોળા લોકોને સસારરૂપ કુવામા ફેકતા આ ધૂર્ત લોકોનો વિશ્વાસ કર વો તે મને ઉચિત નથી " એમ વિચાર કરીને તે (નિવૃત્તિ) ત્યા થી ચાલવા લાગી આગળ ચાલતા કાપાલિક, નાસ્તિક, નીરૂપક, કુભટક અને આશાહુમાણુક વિગેરે જે જે મતો તેણે જોયા તે સર્વે મોહરાજાના મિત્ર છે એમ જાણી વૈરીના પક્ષપાતીઓનો પણ વૈરીની માફક તેણે દૂરથીજ ત્યાગ કર્યો

આ પ્રમાણે ભમી ભમીને ઘણી થાકી ગયેલી અને વિશ્રામની ઇચ્છાવાળી નિવૃત્તિને દુરાત્માઓથી દુ ખે પામી શકાય (ખરાબ આચરણવાળાઓને ન પામી શકાય) તેવુ **પ્રવચન** નામનુ શહેર મળ્યુ, જેમા મનોહર **ચારિત્ર** નામના મહેલ ઉપર રહેલા ધર્મધ્વજો (રજોહરણ) જોવા માત્રથી પણ મનુષ્યોના પરિશ્રમને શમાવે છે જ્યા પવિત્ર આશયવાળા ઉત્તમ પુરૂષો ઉપદેશના મિષથી સાપકર્મરૂપ ચડાળનો અદર પ્રવેશજ અટકાવે છે જ્યા મધ્ય ભાગની અદર સાધુ લોકો રહે છે અને બહારના ભાગમા સમ્યગ્

દૃષ્ટિ જીવો રહે છે, જેનીમ ધે ઇંદ્રો પણ મિલન કરવાની અભિલાષા રાખે છે નિરંતર તાત્વિક (આત્મ સંબંધી) સુખનેજ ભોગવના એવા તેમા વસતા લોકો દેવ સંબંધી સવિકલ્પીક સુખને તૃણની માફક પણ માનતા નથી, અર્થાત્ દેવ સંબંધી સુખને તૃણથી પણ હલકુ માને છે કારણકે રાજાની પ્રાપ્તિ જાને જેમ ભટાર દુર્લભ નથી તેમ જેનુ નામ સાંભળવાથી પણ પ્રાણીઓને મહા સુખ થાય છેએવી મોક્ષનગરી તેમના ચન શહેરમા રહેનારા લોકો ને દુર્લભ નથી

પોતાને લાયક સ્થાનના લાભની વિનાશી પાડાએવી નિવૃત્તિએ તે શહેરમા શાંતિના મરણભૂત અશ્વદમન (પાચે ઇંદ્રિયોને વશ કરવી તે) નામનું વન દીઠું જ્યા સાધુઓના સુખરૂપ કુ શી પેદા થએલુ અને કર્ણરૂપ નીકની સાથે મળેલુ અર્હંત ભગવાનના વચન રૂપ અમૃત, ઘણા ભવભ્રમણથી ખેદ પ મેલા જીવોને સુખ આપે છે, અને જ્યા ધર્મશ્રુતિરૂપ લતા (વેલી) થી પેદા થએલ ઉત્તમ કાવ્યરૂપ પુષ્પોના અર્થરૂપ મકરંદ (પુષ્પના રસ) નુ પાન કરીને યોગીના મનરૂપ ભમરાઓ આનંદિત થઇ રહ્યા છે તે પવિત્ર વન મા પરિશ્રમ દૂર કરવા માટે વિશ્રામ લેતી નિવૃત્તિએ, નજીકમા ત્રણ ભૂમિવાળા ઉંચા યોગ (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર) રૂપ મહે લમા રહેનાર, સ્નિગ્ધ અને ગભીર દૃષ્ટિના પાતથી પાપના સમૂહનો નાશ કરનાર, કોમળ અને દેદીપ્યમાન આકૃતિ વડે પોતાને અલૌકિક જણાવનાર, સર્વ વિદ્યાનુ રક્ષણ કરનાર, પાપી જીવોને ભય ઉપજા- વનાર અને દેખવાથીજ આનંદ આપનાર કોઇ એક દિવ્ય આકૃતિ

વાળા મનુ ને જોયો તે વખતે હર્ષના ઉત્પન્ન થવા વડે રામાચ થી ઉલ્લસિત શરીરવાળી અને પોતાને સુખી માનતી નિવૃત્તિએ તીર્થની માફક તેને નમસ્કાર કર્યા તે પુરૂષથી પણ સુખે આવવા પ્રમુખ પ્રશ્ન પૂર્વક કોમળ શબ્દોથી બોલાવાયેલી (નિવૃત્તિ)એ મેઘથી સીંચાયેલી જમીનની માફક પૂર્વના મઘળો તાપ દૂર કર્યો પછી નિવૃત્તિએ પુછ્યુ કે 'હે બુદ્ધિના નિધાન! તમે કોણ છે? આ વનમા શા માટે રહો છો? અને શુ શુ જાણો છો? તે જો બીજાનુ હિત કરવાની તમારી ઇચ્છા હોય તો મને સાચે સાચુ કહો' તે પુરૂષે કહ્યુ કે 'કલ્યાણી! સાભળો માયારહિત પુરૂષોને કાઇપણ ગોપવવા યો ય હેતુ નથી મ રૂ નામ વિમળબોધ છે અને હુ પ્રસિદ્ધી પામેલો સિદ્ધપુરૂષ છુ નજીકમા આવેલા આ પ્રવચન શહેરના મુખ્ય અધિપતિ અર્હન્ નામના રાજાએ તે તે જાતના વૃક્ષોના સ્થાન રૂપ ઇન્દ્રિયદમન નામના આ વનનુ રક્ષણ કરવાને માટે મને નીમ્યોછે આ [યોગ નામના] મહેલનાં પહેલી ભૂમિકામા રહીને હુ આ વનનુ રક્ષણ કરૂ છુ અને સતોષ તથા પુષ્ટિ કરવાવાળા આ વનના ફળોવડે આજીવિકા કરૂ છુ આ અર્હન્ પ્રભુની મારા ઉપર કોઇ અતિશયવાળી પ્રસન્નતા છે કે તેણે કરીને પરોક્ષ વસ્તુઓને પણ પ્રત્યક્ષની માફક જોઉં છુ' આ પ્રમાણે સાભળીને પ્રેમથી નમ્ર થએલી નિવૃત્તિ હાથ જોડીને તેને કહેવા લાગી કે "હે સમગ્ર જગતને ઉપકાર કરવાવાળા! કોઇ પુણ્યના ઉદયથી મે તમને જોયાછે અરે! સ્રીપણુ, પતિ તરફથી પરાભવ, પુત્રની બાલ્યાવસ્થા અને ઘણા વખતથી ભટકવુ ઇત્યાદિ મારા દુ ખ

સમૂહનુ તમારી આગળ હુ કેટલુ વર્ણન કરૂ? હે કરૂણાની ખાણ! હે પિતા! હમણા અકસ્માત્ તમારૂ દર્શન થવાથી મારા સર્વ દુઃખોનો આજે નાશ થયોછે હવે હે આર્ય! મારા ઉપર પ્રસન્ન થઇને તમે સ્પષ્ટ કહો કે કોઇ પણ પ્રભુતા [ઠકુરાઇ]ને પામીને સુખી થએલા મારા પુત્રને હુ ક્યારે જોઇશ?” તે [વિમળબોધ] પણ તે વિવેક બાળકને પોતાના ખોળાનો સંગી કરીને [પોતાના ખોળામા બેસાડીને] તેના દોષ રહિત સર્વ લક્ષણોને જોઇ નિવૃત્તિ ને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે “હે ભાગ્યવાન સ્ત્રી! મારૂ કહેવુ તમે માનો તો હું તમને તેનો ઉપાય કહુ છુ, કારણ કે પ્રમાણિક પુરૂષના વચનનુ ઉચ્ચારણ નક્કરજ તેજ ઇષ્ટસિદ્ધિનુ કરવાવાળુ છે જુઓ! સન્માર્ગણા (ઉત્તમ માર્ગની ગવેષણા) નામની મારી સ્ત્રીની કુક્ષીથી પેદા થયેલી અને પંડિત પુરૂષોને વર્ણન કરવા લાયક તત્વરૂચિ નામની મારે એક કન્યા છે હે મૃગલોચના! યૌવનાવસ્થાને પામેલી તે તત્વરૂચિને જો તમારો પુત્ર પરણે તો આ તમારા પૂછેના પ્રશ્નનો સાર હું કહું આ વિવેક સકળ ઉત્તમ આચારવાળો છે, અને આ તત્વરૂચિ પણ જન્મથીજ પ્રકાશિત છે આ બેઉનો મેળાપ ચંદ્રમા અને પૂર્ણિમાની માફક યોગ્ય છે ” આ પ્રમાણેના વિમળ બોધના વચન સાંભળીને અને કન્યાને પૂર્વોક્ત ગુણવાળી જોઇને રોમાંચથી વિકસ્વર શરીરવાળી નિવૃત્તિ તેને કહેવા લાગી કે ‘હે ઉત્તમ પુરૂષ! અનુભવ કરેલ પરાભવરૂપ મણુ (શુમડા)ને રૂઝાવવાને સંરોહિણી ઔષધી સમાન અને પુત્રના પાણિગ્રહણની ચિંતારૂપ સમુદ્રને તરવાને હોડી સમાન તમારી વાણી જયવાન થાઓ

(અર્થાત્ તમારા વચન મારી બ ને ચિંતા દૂર કરનારા છે) અહો! મારૂ ભાગ્ય! અહો મારૂ ભાગ્ય! કે મને ન્હેવાના સ્થાનનો પણ સંશય હતો ત્યા અકસ્માત્ સાક્ષાત્ લક્ષ્મીના સરખી વહુ પ્રાપ્ત થઈ કલ્યાણની ઈચ્છાવાળી હું તમારા વચનની અવગણના કરૂ એ નજ બની શકે જીવવાની ઈચ્છાવાળો કયો માણસ મળેલા અમૃતનો આદર ન કરે? અર્થાત્ સર્વ આદર કરે "આ પ્રમાણે સાંભળી વિમળ બોધ સિદ્ધ પુરૂષ કહે છે કે "હે પંડિતા! જો એમજ છે (અર્થાત્ મારૂ વચન તમે માન્ય કરોછો) તો હવે વિલંબ શામાટે કરોછો? પૂણ્યા વગજ આ મુહૂર્ત આવ્યુ છે કે જ્યા આપણા બ નેનો સમાગમ થયો છે" ત્યાર પછી પોતાના મનના ઉલ્લાસને ઉચિત મહોત્સવ કરેલ છે જેણે એવા વિમળબોધે તત્વરૂચિ નામની પોતાની પુત્રીને તત્કાળ વિવેકની સાથે વિવાહિત કરી પછી પુત્રીને યોગ્ય સ્થાને આપવાથી હર્ષિત થએલો અને જગતનુ હિત કરનારો સિદ્ધ પુરૂષ નિવૃત્તિને કહેવા લાગ્યો કે "હે મહાભાગ! તમે સાંભળો—જેમ ચંદ્રમાની વૃદ્ધિ અને હાનિ થાય છે તેમ સંપદા અને વિપદા મહાન્ પુરૂષોનેજ પ્રાપ્ત થાય છે સંગ્રામને વિષે શસ્ત્રના પ્રહાર અને રાજાના ગૃહાગ્રમા સોનાના આભૂષણ એ બેઉ જાતિવાન્ ઘોડાનેજ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ મહાપુષ્ટ એવા ગધેડાને પ્રાપ્ત થતા નથી, મહાન પુરૂષો આપદાને વિષે પણ પોતાના સ્વાભાવિક ધૈર્યનો ત્યાગ કરતા નથી જુઓ, મોટા વાયરાના આઘાતથી પણ મેરૂ પર્વત ચલાયમાન થતો નથી પુણ્યવાન જીવોને આપત્તિ લાંબો વખત રહેતી નથી ઉત્તમ આચરણવાળો (ગોળાકાર વાળો) ચંદ્રમા રાહુના મુખમા ગયો

હોય તોપણ શુ થોડા વખતમા મુક્ત થતો નથી? અર્થાત્ મુક્ત થાય છે હે નિવૃત્તિ! આ તમારો પુત્ર વિવેક હવે સર્વ આપ ત્તિનો બીજો (નામો) કિનારો પામ્યો છે (અર્થાત્ સર્વ દુખે ને પાર ઓળગી ગયો છે) હવેથી તે પોતાના પુણ્યવડેજ નિરંતર વૃદ્ધિજ પામશે

આ પ્રવચન નામના નગરમા અનિવાર્ય ભુજના પરાક્રમ વાળો અને અતરગ શત્રુઓના બળને જીતવાવાળો અર્હત્ નામનો રાજા છે તેની કૃપાથી ભુક્તિ (ભોજન) તો દૂર રહો [એ તો મળી શકેજ] પરતુ મુક્તિ [મોક્ષ] પણ નજીક છે આજ કારણથી તેની ગાદીની સરખામણીમા કલ્પવૃક્ષ પણહીન ઉપમાનુ સ્થાન છે તે [અર્હત્]ના મસ્તક ઉપર ધારણ કરાતા જગતના સાક્ષીભૂત અને ત્રણ લોકના ઐશ્વર્યને સૂચવવાવાળા ત્રણ છત્રો ને કોઈ પણ નિવારણ કરી શકતુ નથી [ધર્મદેશના અવસરે] સોના અને મણિમય જે ત્રણ ગઢની ઉપર તેનો નિવાસ છે તે ગઢના સોમા ભાગની પણ શોભા દેવોના મહેલમા નથી પૃથ્વી મા પર્યટન કરતા સોનાના કમળો પગની શોભાથી જાણે પરાભવ પામ્યા હોય નહીં તેમ અકસ્માત્ તેમના પગની નીચે આવીને રહે છે તે જ્યારે ઉચે સિહાસન ઉપર બેસે છે ત્યારે કકેલી વૃક્ષ (અશોક) કાવરેદી સેવકની માફક નિરતર સારી રીતે છાયા કરે છે તેનુ એકે એકના સ્વામીપણુ આશ્ચર્યવૃક્ષના મૂળ જેવુ છે, અને ઇંદ્રાદિ પણ તેની આગળ વગર પગારના સેવક સમ્યા છે તેની વાણી સાભળવાની ઇચ્છાવાળા સુર, અસુર, મનુષ્ય અને તિર્યચો

જાતીરોગો ત્યાગ કરીને તેની પર્ષદામા બેસે છે તેને નમસ્કાર
કરવાને દેવોનો સમૂહ જતુ આવતુ કરતો હોવાથી સ્વર્ગથી નરક
[પાતળ] પર્યંતનો માર્ગ કોઈ વખત પણ શૂન્ય થતો નથી આ
કાશમ રહેતુ અને પ્રભુની આગળ ચાલતુ ધર્મચક્ર સૂર્યના કિ
રણની માફક બીજા નયકો [મિથ્યા ધર્મવાળા] ના દર્પરૂપ અ-
ધકારનો નાશ કરવાને માટે શોભે છે તેને જીતવાની ઈચ્છાથી આ
વેલા શત્રુના સમૂહને ચપળ વસ્ત્રના છેડાવડે કરીને કંપનને સૂચ
વતે ઇન્દ્રધ્વજ તેમની આગળ શોભી રહ્યો છે દુંદુભિનો શબ્દ,
સુગંધી જળની વૃષ્ટિ અને પુષ્પના ઢગલા પ્રમુખ તેના સર્વે અ
તિશયો બીજાને સ્વપ્નને વિષે પણ દુર્લભ છે જેમ સિંહે આક્ર
મણ કરેલ ક્ષેત્રમા શિયાલણી પ્રવેશ કરી શકતી નથી તેમ તેમણે
(અર્હંતે) આક્રમણ કરેલા ક્ષેત્રમા સાત જાતની ઇતિ [ઉપદ્રવ],
દુકાળ, રોગ, અગ્નિ, મરકીરા અને લડાઈથી પેદા થતી વ્યથા વિ
ગેરે ઉપદ્રવો પ્રવેશજ કરી શકતા નથી તે [અર્હંત] દેદીપ્યમાન
કેવળ જ્ઞાનવાળા અને કરૂણાના સમુદ્ર છે, તેટલામાટેજ જગતના
જીવોની પીડા જાણવાને અને દૂર કરવાને તે સમર્થ છે તેથી સ્થિ
ર ચિત્ત રાખીને આ મારો જમાઇ જો પ્રયત્નથી તેની સેવા કરશે
તો થોડાજ વખતમા શત્રુને હણીને નિશ્ચે તે રાજ્યને પામશે ”

આ પ્રમાણે તે [વિમળબોધ]ના કહેલા વચનો રૂડે પ્રકારે
સાભળીને ઉત્પન્ન થએલા કૌતુકવાળો અને સદેહ રહિત થએલી
નિવૃત્તિ શાન્તિ પામી પછી પોતાના હિતની આશાથી પુત્ર સહિત
વહુને સાથે લઈને તે પ્રવચનપુરમા જવાને માટે મનપ્રધાનની સ્રી

[નિવૃત્તિ] રાથી આવવા લાગી પા પાણુના ખાઞોચીયાના બ ગવાઓની જેવા તે પ્રવચનપુરની નજીકમા રહેનાવાળા નિર્ગ્રંથ, ક પરી અને લોભી પાખડીઓને તેણીએ જોયા જેમ પાન્ધીઓ કપટક્રિયાવડે હરિણુને જાળમા ગોડી લે છે તેમ અહુતની પાસે જતા મનુષ્યને આ પાખડીઓ અસત્યવચનના પ્રપચવડે ગોડી રાખે છે જેમ સૂર્યથિના નક્ષત્રને પામીને અધિક તેજવાન થાય છે તેમ તત્ત્વ રૂચિ સ્રીને પામીને અધિક શોભાયમાન થએલા વિવેકને વશ કર વાને માટે તેઓ આ પ્રમારના વચનો કહેવા લાગ્યા–“ હે પુત્ર ! અહીં આવ, અહીં આવ નમાયુ જખુ મોહ ન કર અમે તારો ઉદ્ધાર કરીશુ તારા શરીરે આવી દુર્બળતા શોભતી નથી તું આ ગળ કના જાન છે ? ના તું અધિક શુ પામીશ ? આ અર્હંત સાભ ળવા માત્રજ રમણિક છે, કેમકે તેનુ સેવન કરવાથી સમ્સારનો વૈભવ બધો નાશ પામે છે [વિતરાગ હોવાથી] તુષ્ટ થવાથી તે કાઈ આપનો નથી અને ક્રોધી થવાથી કાઈ ખેચી લેતો નથી, તેથી તે નાનાર માત્રજ પુરૂષ છે વાસ્તવે [તેના કહેના વચનો વડે] જ તેના બાગનો તુ નિશ્ચય કર આ અમારા મનમા તો જગત્‌ને બના વનાર, પાલન કરનાર અને તેનો નાશ કરનાર બ્રહ્મા, હરિ [વિષ્નુ] ને હર [મહાદેવ] આદિ ડાહ્યા પુરૂષને સ્તવવા લાયક દેવો છે, જેને આધીન ત્રણ જગત્ છે આ દેવો તુષ્ટ થવાથી ઠકુરાઇ [પ્રભુતા] આપે છે અને ક્રુદ્ધ થવાથી બધુ ખેચી લે છે તેથી ભક્તિ અને અભક્તિનુ ફળ આ પ્રમાણે સાક્ષાત્ જોતો છતો તે [અર્હંત] ને વિષે મોહ ન પામ ધનુર્વેદ, કામશાસ્ત્રનુ તત્ત્વ, વૈદ્યક

અને જ્યોતિષ વિગેરે આ હરિહરાદિ દેવો કહે છે અને લોકોની ચિંતા પણ કરે છે પણ અર્હંત તો આમાનું કાંઇ પણ કહેતા નથી તેમ લોકોની ચિંતા પણ કરતા નથી આ દેવો લીલામાત્રમાં [વર મેહેનતે] મુક્તિ આપે છે અને જિનો તો ઘણા કષ્ટથી મુક્તિ આપે છે એમ હોવાથી સુખે સાધ્ય થઇ શકે તેવા અર્થમાં કયો વિદ્વાન પુરૂષ કોશ્ય કષ્ટ કરે? જે નારકની પેઠે ગ્રહેવામાં ખાવાનું, વાગીવનનું, સુદનનું, નર્તકનું, ભાગવનું, ગાયનનું અને કથાના શ્રવનનું કાંઈ પણ સુખ નથી ત્યા [તે વિનાનું સુખ તે] પણ સ્વાનેસૂચવવાવાળું જ સુખ છે જેને પોતાના સ્વાર્થમાં પણ ઉદાસીનપણું છે તેનાથી જે લાભની ઇચ્છા રાખવી તે ઇચ્છા આકાશના ફુલથી પોતાના મસ્તકના મુગટની રચના કરવા જેવી અસંભવિત છે આ હરિહરાદિના ભક્ત તો નર્ક જગત્ છે અને એ અર્હંતના ભક્તો તો ઘણા થોડા છે માટે હે વિવેકી મહાન (ઘણા) પુરૂષો જે સ્તેવ્યા છે તેનો તું કેમ આશ્રય કરતો નથી?”

આ પ્રમાણે શિયાળની માફક તેના ખરાબ શબ્દો સાંભળીને સિંહની માફક પરાક્રમવાળો અને જગતના સ્વામીની સેવાનો અર્થી વિવેક તેઓને [તેમના પૂછેલા પ્રશ્નનો] ઉત્તર આપે છે કે “અરે! તમે મને શામાટે બોલાવો છો? જેને તેને ઠેકાણે મને સુખ થતું નથી વાયરાવડે જેમ પર્વત ક્ષોભ પામતો નથી તેમ જેવી તેવી વાણીથી હું ક્ષોભ પામવાનો નથી તત્ત્વરૂચિને પ્રાપ્ત થએલ [હમણાજ તેની સાથે પરણેલ] એવો જે હું તેના સુખ ઉપર આપણે હોયજ નહીં, અને કદાચ હોય તો તમારા જેવાની વિપરીત યુક્તિથી તેનું નિવા

રણ થઇ શકે નહીં જેમ ધુમાડો દેખવાથી તે ઠેકાણે અગ્નિ છે એમ નિશ્ચય કરાય છે તેમ જેનામાં દેવપણું ઘટે છે તેવા ઉત્તમ જીવોને કુપાત્રવાથી અને જેનામાં દેવપણું ઘટતું નથી તેવા કુદેવોને પ્રશંસા કરવાથી તમારામાં મિથ્યા મેનાપણું નિર્ણિત કરાય છે મોહને આધીન થએલા તમે મારો ઉદ્ધાર નહીં કરી શકો, કારણ કે મિથ્યા ભાષણ કરવું તેજ મોટું કહેવાય, અને તે તો તમારે વિષે પ્રકાશિત છે મનમાનને [ઇષ્ટ] સ્વામી નહીં મળવાથી મારા શરીરે ઘણા કાળથી આ દુર્બળતા થઇ છે, તે ત્રણ જગતના નાથની સેવા કરવાથી નિવર્તન થશે. તે દેવાધિદેવ [અર્હંત]ની જે સેવા કરે છે તેના ઉપર તમે શા માટે કોપ કરો છો? કેમકે મશ્કરી કરનારાની નિંદા કરનારો અને મશ્કરી કરનારો પોતેજ નિંદાને પાત્ર થાય છે. પીતળ અને સોનું, કાચ અને મણિ, ખજુઆ અને સૂર્ય, ધતુરાની [ગારાઓની] પૃથ્વી અને વૃક્ષની પૃથ્વી એઓ વગેરે જેટલું અંતર છે તેટલુંજ અંતર કુદેવ અને સુદેવ વચ્ચે છે ગુણાનિદ્ધિના અર્થી જેમ રાજાની સેવા કરે છે તેમ વિદ્વાન પુરુષ દૂષણરહિત પ્રગટ ગુણવાળા, નિર્મળ જ્ઞાન અને ઉજ્વળ સ્વભાવવાળા દેવનેજ સેવે છે [માટે] તમે પક્ષપાત મૂકી દો, ગુણાનુરાગ ઉપર સ્નેહવાળા થાઓ પોતાના મિથ્યા શાસ્ત્ર ઉપરજ વિશ્વાસ ન રાખો એક ક્ષણ મનને નિર્મળ કરીને વિચાર કરો હે આર્યો! હું તમારા સંબંધી બધું જાણું છું કે ઇંદ્રિયોને દમન કરવી, સમભાવ રાખવો, સમતા રાખવી અને સત્ય બોલવું એ આદિ ઉત્તમ ગુણની શ્રેણી અને અન્યવસ્તુનો અભિલાષ, વિષયની ઇચ્છા,

અહંકાર, અસત્ય બોલવું, ક્લેશ કરવો અને કપટ કરવું એ આદિ દોષોનો પ્રપંચ—આ ગુણો અગર દોષો સર્વ પ્રકારે કોની અંદર છે? શું જિનેશ્વર [અર્હંત]ને વિષે છે કે બીજા જે હરિ હરાદિને વિષે છે તેનો તમેજ પોતેજ વિચાર કરો. જેનામાં કામસંબંધી પ્રપંચ નથી, ક્લેશ સંબંધી દોષ નથી, ઇંદ્રિયોનો ઉપદ્રવ નથી, તૃષ્ણાના કલ્લોલો નથી, કપટ કરવામાં પ્રવિણતા નથી, ક્રોધાગ્નિનો તાપ નથી, અહંકારનો વિકાર નથી, કોઇનો પરાભવ કરનારાપણું નથી અને વિલાસ સંબંધી મંદી અભિલાષાઓ નથી તે દેવનેજ નિશ્ચયે મોક્ષની ઇચ્છાવાળા ઉત્તમ પુરૂષોએ પૂજવા જોઇએ. આ જગતમાં નિર્દોષતાના યશને વહન કરવાને અનંત પરાક્રમવાળા વીતરાગ દેવ વિના બીજો કોનો [1]ગેહેનો નેત્ર સમર્થ છે? (તેમના શાસ્ત્રોથી અને તેમની પ્રતિમાથી તેમનું અદોષપણું બતાવે છે) જુઓ, અન્ય દેવો પાસે સ્ત્રી રાખે છે તેથી તેઓ રાગી છે એમ જણાય છે, [જો રાગી ન હોય તો સ્ત્રી શામાટે પાસે રાખે?] રૂદ્રાક્ષની માળા રાખે છે તેથી તેઓ હજી મોહવાળા છે એમ નિશ્ચય થાય છે, શસ્ત્રો રાખવાથી તેઓમાં દ્વેષ છે એમ નિર્ણિત થાય છે [કારણકે શસ્ત્રો વૈરી તને મારવામાંજ ઉપયોગી થાય છે અને ક્રોધ વિના વૈરી તને મરાય નહિ]જાપ કરે છે માટે તેઓ હજુ અધુરા છે એમ જણાય છે] જો પૂર્ણ જ્ઞાની હોય તો જાપ કરવાનું શું પ્રયોજન? કાંઇક મેળવવાની ઇચ્છાથીજ જપ કરાય છે]અને તેઓને અવતાર લેવા પડે છે તેથી હજુ તેઓ સંસારીજ છે જો તેઓ મુક્ત થયા હોય તો તેઓએ

---

1 ઘરમાં શૂરો

અવતાર શા માટે લીધો ? જો તેઓ જ્ઞાની છે તો દૈત્યોને શામાટે બનાવ્યા? [કે ફરી તેઓને મારવા માટે પ્રયત્ન કરવો પડ્યો] જો તેઓ શાંત છે તો ક્રીડાઓ શામાટે કરવી પડી? અને જો તેઓ પ્રમાણિક છે તો કપટ શામાટે કરવું પડ્યું? [કેટલાકનું કહેવું એમ થાય છે કે] દેવના ચરિત્રનો વિચાર જ ન કરવો અર્થાત્ તેઓ ગમે તેમ ચાલે, આ તેમનું કહેવું ડહાપણવાળું નથી કેમકે પૃથ્વી ઉપર મહા પુરૂષોએ આશ્રય લીધેલો માર્ગ કોનેપ્રિય હોતો નથી? [અર્થાત્ સર્વને પ્રિય હોય છે] અને આમ હોવાથી જ્યારે મહા પુરૂષોનો સમુદાય નિર્મર્યાદપણે ઈચ્છાનુસાર ચેષ્ટા કરે ત્યારે તેમના શિષ્યોની સમિતિ અને વૃત્તિ ધૃષ્ટતા ધારણ કરેજ તેમાં શી નવાઈ ની વાત છે કે આ પ્રમાણે બોલવું એ તેઓનું નિરર્થકપણું બતાવે છે અરે! મનુષ્યપણું પામ્યા છતા પણ જેઓ તત્ત્વ [સત્ય ધર્મ] ની પરીક્ષા કરવામા ઉદાસીનતા રાખે છે તે સર્વ પુરૂષો શું પશુગતિમા ગયા પછી ત્યા તત્ત્વ (સત્ય ધર્મ) ની પરીક્ષા કરશે? અથવા તમે સરલ અને જડ પરિણામી હોવાથી સત્ય ધર્મની પરીક્ષામા આળસુ મનવાળાછો, એમ જો કહેતા હો તો રત્ન, વસ્ત્ર, ધન, સુવર્ણ, અનાજ, ઘી અને પાણી પ્રમુખની પરીક્ષામા શામાટે આળસુ સ્વભાવ રાખતા નથી? જેનાથી અલ્પ માત્ર સુખ પ્રાપ્ત થાય તેવી વસ્તુઓમા પણ જ્યારે મનુષ્યો પરીક્ષા કરે છે ત્યારે સર્વ સુખને દેવાવાળા ધર્મતત્ત્વની પરીક્ષા તો વિશેષ પ્રકારે કરવી જોઈએ આ (બ્રહ્મપ્રકૃતિ] દેવો તેના [તત્ત્વના] અંશ છે અને જે તત્ત્વ છે તે તો નિરંજન

અને જુદુ છે એમ જો ધીર પરૂષો કહેતા હોય તો તેઓને અમે પુછીએ છીએ કે તે તત્ત્વ મુખ્ય વૃત્તિથી ભિન્ન છે કે અભિન્ન છે? જો ભિન્ન હોય તો તેઓથી અમારી માફક મુક્તિ નહીંજ થાય અને જો અભિન્ન હોય તો તેઓના દોષોનુ આરોપણ તે તત્ત્વ ઉપર થશે, ને બને માનશો તો તો દ્વદ્વ દોષો પૂર્વની જેમ દુર્ઘટ નથી જો આ તત્ત્વ શક્તિમાન, જ્ઞાની અને જગતરક્ષક હોય તો તે સર્વવ્યાપી છતા શામાટે કોઇ કોઇ ઠેકાણે ધર્મ રહિત પુરૂષો ધાર્મિક પુરૂષોનો તિરસ્કાર કરે? જે દોષ સહિત છે તે કપટ રહિત હોતા નથી અને જે કપટ સહિત હોય છે તે સત્ય વચનવાળા હોતા નથી, આવા દોષવાન ઉપર જે વિશ્વાસ રાખે છે તેઓ પોતાના કર્મથી હણાયેલા છે શ્રીમગ, જપમાળાજાપ અને શસ્ત્રપ્રમુખ દોષોથી રહિત જિનેશ્વરમા હે વિદ્વાનો! તમે કહો કે કઇ યુક્તિથી દોષોનુ કહેવાપણુ ઠરે છે! (અર્થાત્ દોષો નું કહેવાપણું ઠરતુ નથી) જેની દૃષ્ટિ (ભ્રકુટીની) મધ્યસ્થ છે, મુખ શાત છે, મુદ્ર પદ્માસન છે અને શાત પરિકર છે તેવા દેવને વિષે દોષ ની ઉત્પત્તિ ક્યાથી હોય? [હે વાદીઓ!] ત્રણ જગત્મા જગતની રચના કરવી, પાલન કરવુ અને સહાર કરવો એ બ્રહ્મા વિષ્ણુ અને મહાદેવને આધીન છે, એ તમારૂ કહેવુ એક વચનની ચપળતા માત્ર છે કેમકે આ જગત્ બનાવવા પ્રમુખમા વિપરીતપણુ પ્રગટ દેખાય છે [તે બનાવે છે] સત્ પુરૂષોનેજ બનાવવાઅને તેઓનીજ અહી સ્થિરતા કરાવવી તેમ દુર્જનોનેજ સહાર કરવો આ પ્રમાણે જો આ લોકમા અમે જોઇએ તો

ને બ્રહ્મા પ્રમુખની નિપુણતાની અમે સ્તવના કરીએ (પણ તે મ તો દેખાતુ નથી) વળી આત્મા, દિશા, આકાશ અને કાળ એ આદિ કેટલીક વસ્તુઓ અકૃત્રિમ માને છે તો (સર્વ જગત્ વર્તી બ્રહ્મા છે એવો જે) સર્વ કર્તૃત્વવાદ તો તેનો અર્ધખંડિત થઇ જાય છે, અને દુઃખ, વ્યાધિ, જરા, મૃત્યુ, નરક અને ગર્ભાવાસપણુ એ આદિ બનાવતા તે બ્રહ્માદિને પ્રગટ રીતે લોકોના ઉપર શત્રુતા છે (એમ સિદ્ધ થાય છે) કદિ શુભ અશુભ કર્મની અપેક્ષાએ તે બ્રહ્માદિ પ્રાણીઓને ફળ આપે છે એમ જો તમે કહેતા હો તો તે કર્મો તો અમારે પ્રમાણ છે ત્યાર પછી તે (શુભાશુભ) કર્મોનુ સુખ જોનારા બ્રહ્માદિકનું શું પ્રયોજન છે? અર્હંત ભક્તો ઉપર તુષ્ટમાન થતા નથી અને અભક્તો ઉપર ક્રોધાયમાન થતા નથી (એ સત્ય છે), પણ તેની ભક્તિથી પુણ્ય અને અભક્તિથી પાપ બંધાય છે અને તે પુણ્યપાપની પરિપક્વતાએ મનુષ્યોને સુખ ને દુઃખ થાય છે માટે અર્હતને પણ ઉપચારથી કર્તા કહો તો દોષ અડચણ નથી કરેલુ કર્મ [ભો ા યા વિના] ક્ષય થઇ શકતુ નથી એ પ્રમાણે કહેનારા તમારે પણ તે કમજ કર્તા તરીકે પ્રમાણ છે, માટે તત્ત્વથી બ્રહ્માદિ કોઇ કર્તા છેજ નહિ જો તે બ્રહ્માદિ ભક્તોને સપ ા આપવામા અને અભક્તોની સપદા હરી લેવામા સમર્થ હોત તો તેમના સર્વ ભક્તો ઇંદ્ર જેવા થવા જોઇએ અને તેમના અભક્તો સર્વ દરિદ્ર થવા જોઇએ વળી વેદ પ્રમુખનો ઉપદેશ આપવાથી તેઓ [બ્રહ્માદિ] વિદ્વાન્ પુરૂષોને બહુ માન કરવા લાયક નથી, કેમકે તેનો ઉપદેશ લીધા

વિનાના પણ યવનાદિ લોકમા છીને છે જો રણુસ ગ્રામમા શૂર-
વીર હોવાથી અને શત્રુઓના સમૂહનુ નિકદન કરવાથી તેઓમા
દેવપણું ઇચ્છતા હો તો તેવા શૂરવીર રાજાઓમા પણ તે (દેવપણુ) શા
માટે ન માનવુ ? તે રાજાઓ મુક્તિ દેવામા સમર્થ નથી માટે તેઓને
દેવ તરીકે ન માનવા એમ જો તમે કહેતા હો તો આ બ્રહ્મા-
દિક પણ મુક્તિ આપનાવાળા છે એમ માનવુ સત્પુરૂષોને ઇષ્ટ નથી,
કેમકે આ દેવોમા [આગળ બતાવ્યા પ્રમાણે] દોષોનો સમૂહ
દેખાય છે ક્રીડા કરનારો એકઠા થએના બાળકોમા એક બાળક
જેમ બીજા બાળકને બોલવા માત્ર એક દેશનુ રાજ્ય આપે
છે પણ તાત્વિક રીતે તેને કાઇ મળતુ નથી, તે ઉપમાની બરો-
બર તપ અને ધ્યાનથી જે મુક્તિ સિદ્ધ થઈ શકે તેને લીલામા-
ત્રમા આપવી તે છે તે દેવો સર્વ વસ્તુથી ઉત્તમ જે મુક્તિ તેને વગર મ-
હેનતે આપે છે તે બનવુ અશક્ય છે ન' વા ઉત્તમ વસ્તુનુ ફોગટ આ
પવાપણુ દેવાવાળાની ધૂર્તતા પ્રગટ કરે છે જે મૂઢ પુરૂષો મુક્તિને
ગોપીપ્રિય (કૃષ્ણ) ની દાસી કહે છે તેઓએ મુક્તિને ગોવાળણોથી
પણ હલકી ગણી જણાય છે શ્રાપ દેવો, અનુગ્રહ કરવો, અસત્ય
બોલવુ, પરને ઠગવુ, ક્રીડા કરવી, અહંકાર કરવો, વાજીત્ર વગા
ડવા, નાટક કરવુ અને હાસી કરવી ઈત્યાદિ ઉપદ્રવો તેમજ જળમા,
વૃક્ષ ઉપર અગર સ્મશાનમા રહેવુ, અને (તેમના સેવકોએ) આ-
કડા પ્રમુખના પુષ્પોથી તેમની પૂજા કરવી અને હાસી થાય તેવી
સ્તુતિ કરવી—આ સર્વ હરિહરાદિ દેવોના કર્ત્તવ્યો તેમના ક્ષુદ્ર
દેવપણાને સૂચવે છે (અર્થાત્ તેવુ કરવાથી તેમનામા ઉત્તમ દેવ-

પણુ નથી એમ સિદ્ધ થાય છે) અસુરોને ઋદ્ધિ આપીને પછી તેનો નાશ કરવો, પરસ્ત્રીની સાથે અનાચાર કરવો, અત્યંત નાટક કરવું, ઘણું હસવું, માયાથી બીજાને મોહ પમાડવો—આવી નિર્લજ્જ ચેષ્ટાઓવડે કરીને તેઓએ બીજા દેવોની સાથે પોતાનો અમુક તફાવત (હલકાપણું) હતો તે તો દૂર કર્યો, પણ બાળકો, વિટ, નટ, ભાડ અને ધૂર્તોની સાથેનો પોતાનો તફાવત પણ દૂર કર્યો

(અર્હંતનું વર્ણન)—મસ્તક ઉપર ત્રણ છત્ર, પ્રતિમાની નીચે સર્વ ગ્રહોનું રહેવું, પુષ્પમાળ અને ચામર ધારણ કરવાવાળા દેવોયુક્ત સિંહાસન ઉપર બેસવું, પ્રાયે શહેરની અંદર રહેવું, અમૃતને વર્ષાવનારી શાંત દૃષ્ટિ, વળી તેમના મંદિરમાં ૧૦૮ મંડપ, સુવર્ણ અને માણિક્યના આભૂષણો, (અવસ્થા વિશેષની અપેક્ષાએ પ્રતિમા ઉપર ધારણ કરાવાય છે તે) ઉત્તમ પુષ્પો અને પલ્લવથી થતી પૂજા કાલાગુરૂ ચંદન પ્રમુખનો ધૂપ, કેસર આદિનું વિલેપન અને પર્ષદાના લોકોએ વિકથા, વૈર, હાસ્ય અને વિકારનું તજવું—આ સર્વ અર્હંતની પ્રભુતા જોઈને વિદ્વાનો કહે છે કે તેનું ઐશ્વર્ય ઉત્કૃષ્ટ હદને પામેલું છે

ખાવાના પદાર્થો, વાજીંત્રો, યુદ્ધ અને નાચવા પ્રમુખનો રસ વિશ્વથી વિલક્ષણ એવા જિનમાં બીજા રાજાઓની સમાન નહીં હોવાથી તેઓ કોઇક પરમ અતિશયવાળા છે જેઓ હિંસા કરવામાં અને વિષયમાં આસક્ત છે તેઓ અન્ય દેવોના આશ્રય કરવાવાળા ભલે થાઓ, પણ સમાધિ અને ધ્યાનથી પવિત્ર થયેલાને તો વીતરાગ દેવજ પ્રિય છે (તેથી તેઓ તો તેમાંજ આ

ળય કરશે) રસ્તામા ઠગારાને મળેલો આધળો માણસ જેમ તેનુ સ્વરૂપ નહીં જાણવાથી તેની સાથે જાય છે તેમ જો મારી આખોવા ળો (દૃષ્ણો) પણુ વિચાર વિના તેને અનુસારે ચાલે તો તે દોષ નિશ્ચે તેના ભાગ્યનોજ છે વળી ઉત્તમ દેવની અવજ્ઞા કરીને કોણુ કુદેવની સેવા કરે? ક્ષીરસમુદ્ર વિદ્યમાન છતા બુદ્ધિમાન ક્ષાર સમુદ્રમા સ્નાન નજ કરે, માટે અર્હંતની પાસે જતા નને ઠપકો આપવાને તમે લાયક નથી ગામડાના વાવીઆઓથી જેમ રાહેરનો વણિક ન છેતરાય તેમ તમારા જેવાઓ થી હુ છેતરાઉં તેમ નથી ”

આવા વચનોવડે તે પાખડીઓને જીતીને વિવેકે નગરમા પ્રવેશ કર્યો, અને ત્યા નિવૃત્તિ સાધુ (ઉત્તમ)પુરૂષોના આશ્રયે નિર્ભયપણે રહેવા લાગી પછી ગુપ્ત રીતે ચાલવાથી નહીં દેખાય તેવો મનપ્રધાન સ્ત્રીના સ્નેહથી છાનીરીતે પ્રવચનપુરમા આવીને આતરે આતરે નિવૃત્તિને મળી જવા લાગ્યો એક દિવસ મનપ્રધાન નિવૃત્તિને કહે છે કે "હે તન્વી! (તુ ક્રોધ નહીં કર) તુ પણુ મારી સ્ત્રી છે, પણ તુ આળસુ છે અને પ્રવૃત્તિ તો સ્વભાવેજ ચતુરાઈથી ભરપૂર છે, તેટલા માટેજ તેના ઉપર મારો આદર વધારે છે પરતુ તારો પુત્ર જે જે નવા કાર્યનો પ્રારભ કરશે તે સર્વ કાર્યમા હું જલદી ચાલવાવાળો હોવાથી સાક્ષીરૂપે થઈશ તેના વિવાહના સમયે પણ હું તેની પાસેજ હતો જો કે તમે દૂર આવ્યા છો તોપણુ હું વેગવાળો હોવાથી મને દૂર જવુ આવવુ થોડુ પણ દુષ્કર નથી આ શૂરવીર વિવેકનુ અદ્ભુત ચરિત્ર મારા દ્વારાજ સાભળીને રાજા પણુ તેના બધન ઢીલા થવાથી સુખ પામશે પરતુ સુખ પામ્યા છતા-

પણ હમણા તે મોહનો નાશ કરવાને સમર્થ નહી થાય કારણકે એ ક તો તે તેનો પુત્ર છે, તેમજ તેના મૂળ ઉડા બંધાયેલા છે (મજબુત પક્ષવાળો છે) માટે એકદમ તેને સાધી શકાશે નહી તુ રોષની ભૂમિકા ન થઇશ હે સ્ત્રી! તારા પક્ષમા પણ હું વર્તું છુ, માટે પુત્રને આગળ કરીને તુ તારૂ ઇષ્ટ સાધન કર " આ પ્રમાણે પ્રધાને નિવૃત્તિને કહ્યુ તે સાભળીને સ્વભાવથીજ ભીરુ એવી નિવૃત્તિ પણ પતિના પૂર્વે કરેલા પરાભવને ભૂલી ગઇ, અને પોતાની જ ભીરુ વાણીવડે તેની પરમ પ્રીતિપાત્ર થઇ

એક દિવસ નિવૃત્તિ પુત્રને કહેછે કે "હે પુત્ર! હે અદ્વિતીય હિત કારી! જેમ પાકો ઘડો પાણી ભરવાને યોગ્ય છે તેમ તું હિતોપદેશને યોગ્ય છે, માટે મારી વાત સાભળ પ્રાયે પૃથ્વી ઉપર જેવા તેવા પુરૂષોને ગુરૂના વચનો રૂચતા નથી, કેમકે જેવા તેવા, પુરૂષો રત્નનો સગ્રહ કરવાને સમર્થ થતાજ નથી જ્વરવાળા પુરૂષને જેમ ક્વાથ કડવો લાગે છે પણ પરિણામે ગુણ કરે છે, તેમ ગુરૂના વચનો કદાચિત સાભળવા માત્રમા કટુક હોય તો પણ અંતે ગુણ કરવાવાળા સમજવા જેઓ ગુરૂના ઉપદેશને નહી માનનારા, સ્વેચ્છાચારી અને નિરંકુશ છે તેવા વેષરૂપ પડદામા ઢંકાએલા બકરાઓનો જન્મ નિરર્થક છે હિતોપદેશના વચનો પુણ્યવાન જીવોના કાનમાજ પ્રવેશ કરેછે શુ કામધેનુ કોઇ વખત પણ ચડાળના પાડા (મહોલ્લા) મા પ્રવેશ કરે છે? નથી કરતી માટે હે પુત્ર! હું જે વાત કહુંછુ તે તુ પરમ આદરથી સાભળ, કેમકે અનાદરવાળા પુરૂષોને વિષે વૃદ્ધ વાણી ક્ષાર (ઉષર) જમીનમા

પને નમાવવાને માટે હિમનવાન છે, માટે વિદ્વાનો પણ તારી સ્ત વના કરે છે સ્ત્રીઓને શોકના પરાભવ (અપમાન)થી જેવો સં તા પ થાય છે તેવો સંતાપ કરવાને સૂર્ય અને અગ્નિ પણ સમર્થ થ તા નથી મિત્રનો ઉદ્ધાર કરવામા અને શત્રુનો સંહાર કરવામા રાજાની શક્તિ હોય છે, બીજાની હોતી નથી કેમકે કમળને વિકસ્વર કરવામા અને અંધકારનો નાશ કરવામા સૂર્ય વિના બીજો કોણ સમર્થ છે! માટે આ નગરીમા રહેલા નિરંજન રાજાની સેવા કર, કે જેની પ્રસન્નતાનો એક લેશ પણ સર્વસિદ્ધિનું કારણ છે આ (અર્હંત) એકલા પણ મોહ રાજાનો નાશ કરવાને સમર્થ છે, અને તેના જે સેવકો છે તે પણ તે વૈરીનો નિગ્રહ (નાશ) કરવાના આગ્રહવાળા છે આ રાજાને સોનુ, ઘોડા અને હાથી પ્રમુખની ભે ટો પ્રીતિ દેવાવાળી થતી નથી, ફક્ત આત્મજ્ઞાનીના હૃદયની નિર્મ ળતાએ કરીને તે સંતોષ પામે છે તેની સેવાનુ ફળ અપ્રમાદી ચિ ત્તવાળાને પ્રાપ્ત થાય છે કેમકે તેમની સેવા અને પ્રમાદ એ બ નેને ગાય અને વાઘની માફક જાતીવૈર છે તેના લાખો સેવકોને પ્રમાદે બદીવાન કરી જોરથી મોહરાજાના નગરમા લઈ જઈને દાસ બનાવ્યા છે હે કુળનો ભાર વહન કરનાર! આ કારણથી તુ પ્ર માદને કિંચિત્ પણ અવકાશ આપીશ નહીં તેનો સર્વ વૃત્તાંત અ વસરે હુ તને નિવેદન કરીશ"

આ પ્રમાણે માતાની શીખામણ સાભળીને હર્ષથી વિકાસ પા મેલા નેત્રવાળા વિવેકે કહ્યુ કે "હે માતા! તમારી આજ્ઞા મારા મ સ્તક ઉપર [હો] ચડાવુ છુ ગર્ભ ધારણ કરવાથી અને તેનુ પોષણ કરવાથી માતાપણુ ધારણ કરવુ તે તો પશુઓની સાથે સમાન છે,

પણ પુત્રને આ પ્રકારનો બોધ આપવાવાળી હોવાથી સ્તુતિ કરવા લાયક માતા તો તું એકજ છે હે માતા! તારા ઉપદેશનું એક એક વાક્ય ક્રોડ સુવર્ણવડે પણ મળવું દુર્લભ છે, તો હું તારા નવ ઉપદેશનો અનૃણી (ઋણ રહિત) કેમ થઇ શકીશ? હે માતા! આજે તમે મને હિતોપદેશને માટે લાયક ગણ્યો તેથી જાણે મેં અમૃતના કુંડમાં સ્નાન કર્યું હોય, દિવ્ય ભોજનનું ભોજન કર્યું હોય, કામધેનુ ગાયનું દુધ પીધું હોય, નંદનવનમાં ગયો હોઉં, ચંદનના રસનું વિલેપન કર્યું હોય અને ત્રણ ભુવનનો વૈભવ પ્રાપ્ત થયો હોય તેમ મને જણાય છે, અર્થાત્ તેટલો મને આનંદ થાય છે પ્રથમ નદીઓની કન્યાના હસ્તસ્પર્શના વિરહથી વ્યાકુળ થયેલા જે મનુષ્યો માતાની અવગણના કરે છે તેઓ મહા બુદ્ધિવાનને શોચવા યોગ્ય છે પ્રગટ નર્વાંગ લક્ષણવાળી માતા એવું હિત કરે છે કે જેનાથી ઉત્પન્ન થયેલ પ્રતીતિનો સમૂહ કોના મનને જાગૃત નથી કરતો? આ પ્રમાણે સ્ત્રીને માતાના ઉત્તમ વચનોરૂપ શુકન થવાથી નિર્મળ સ્વભાવવાળો વિવેકકુમાર જગતના સ્વામીની સભામાં ગયો ત્યાં યોગીશ્વરોને જાપ કરવા લાયક, ધીર પુરૂષોને ધ્યાન કરવા લાયક અને મુગ તથા મુનિઓને સેવવા લાયક, દેખવા માત્રથીજ નમસ્કાર કરવાવાળાની સમસ્ત આપદાનો નાશ કરનાર, ત્રણ કાળના જાણ, ત્રણ લોકના સ્વામી, ત્રણ છત્રથી શોભિત અને સિંહાસન ઉપર બેઠેલા જ્યોતિર્મય જિનેશ્વરને તેણે જોયા

હવે વિવેક જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરે છે—"અનાદિ કાળના રાગાદિક અત્યંત દુઃખે દૂર થઇ શકે તેવા દોષોના ક્ષયથી પ્રગટપણે

આપ્ત (પ્રમાણિક) નામને પામેવા અને આત્મિક સુખના અનુભવથી સ સારમા રહેવા હુ ઓને અતિક્રમ કરનારા હે ભગવન્! હુ તમને નમસ્કાર કરૂ છુ દેવ એ નામ સાધારણ છતા હે દેવ! બીજા દેવોને વિષે તમેજ અધિકતા ધારણ કરો છો જુઓ! ધાતુપણુ સાધારણ છતા સર્વ ધાતુને ઓળગીને સોનુ અધિક સ્ફુરાયમાન્ થતુ નથી? અર્થાત્ થાય છે હે જિનેશ્વર! દયારૂપ ખડ્ગ તમારા હાથમા વર્તે છે, નિરતર ધર્મને વિષે જોડાવારૂપ બાણુ છે અને સાધુઓ (ઉત્તમ પુરૂષો) રૂપ ચક્ર (સમૂહ) નિરતર તમારી પછાડી ફરે છે, તેટલા માટેજ આ મોહાદિક શત્રુઓ તમારી સન્મુખ આવી શકતા નથી સ સારમા અનાદિ કાળથી પરિભ્રમણ કરી રહેલા પ્રાણીઓને હે પ્રભુ! તમે કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થયા છો છતા દુર્બુદ્ધિ મનુષ્ય કલ્પવૃક્ષનો ત્યાગ કરીને કાટાવાળા કેરડામા જેમ આસક્ત થાય તેમ તમારો ત્યાગ કરીને અન્ય દેવોમા આસક્ત થાય છે હે પરમાત્મા! તમારી સેવા વિનાના પ્રાણીઓને હિંસા, અસત્ય, ચોરી અને કુશીલતા આદિ દોષો ભેટે છે (પ્રાપ્ત થાય છે), અને (તમારી સેવા કરવાવાળાને) તે મેવાના પવિત્ર રૂપો તરીકે દયા, ઇદ્રિયોનુ દમન, ઉદારતા અને શમાદિ પ્રાપ્ત થાય છે હે દેવાધિદેવ! દયા અને ઇંદ્રિયોનુ દમન વિગેરે શાસ્ત્રમા રચીને (દાખલ કરીને) તમે મનુષ્યના સુખને માટે મિત્ર થયા છો, ત્યારે અન્ય દેવોએ હિંસાથી મલિન સિદ્ધાતો બનાવીને લોકોને વિષે શત્રુતાનો ફેલાવો કર્યો છે હે પ્રભુ! જેમ સૂર્યની આગળ ઘુવડ, મયૂરની આગળ સર્પ અને મ ત્રવાદીની આગળ ભૂતાદિ દોષો ટકી શકતા નથી, તેમ

ભર આપવાવાળા કુતીર્થીઓના વાદો પણ તમારી આગળ ટકી શકવાને સમર્થ નથી અકર્મતા,નિષ્કલતા, નિર્વાણરૂપ પચમ ક લ્યાણકતા, વિશ્વથી વિલોમતા, નિર્માનતા અને અકિંચનતા વિગેરે સવ દોષો કહેવાય છે, છતા પણ હે પ્રભુ! તમારા ગ્રહણ કરવાથી તે સર્વ ગુણતાને પામે છે (અર્થાત્ દોષો બદલાઈને ગુણરૂપ થઈ જાય છે)

નોટ અકર્મી—દુનિઆમા આ એક દોષ ગણાય છે કાર ણકે કોઈ માણસને અકર્મી કહીએ તો તેને દુ ખ લાગે છે પણ તેજ દોષ જ્યારે પ્રભુનો આશ્રય કરે છે ત્યારે અકર્મી એટલે કર્મ રહિત થવુ એ ગુણને પ્રાપ્ત થાય છે આ પ્રમાણે બીજા ગુણો માટે સમજવુ

નિષ્કલતા—કળારહિતપણુ એટલે કોઈ પણ જાતના ધ ધા, વ્યાપારાદિમા અજાણપણુ આ દોષ ગણાય છે પણ જ્યારે તે દોષ પ્રભુનો આશ્રય કરે છે ત્યારે તે નિ`કલતા એટલે કોઈ પણ જાતના શરીરના અવયવ-રહિતપણુ એ ગુણને પ્રાપ્ત થાય છે પાચમુ ક લ્યાણક એટલે મરણ પામવુ એ અન્ય પક્ષમા દોષ, તે પ્રભુપ- ક્ષમા મોક્ષરૂપ થવાથી ગુણ વિશ્ચવિલોમતા—દુનિઆથી વિપ રીત ચાલવુ તે દોષ. પ્રભુપક્ષમા દુનિઆથી જુદો સ સારથી વિ- મુખ થવાનો રસ્તો એ ગુણ નિમાનતા—એટલે કોઈ પણ જા તની ચાનક ન ચડવી—નિર્માલ્યતા જણાવવી એ દુનિઆમા દોષ ગ ણાય છે તેજ જિનેશ્વરમા ગર્વરહિતપણું ગણાવાથી ગુણ અકિંચનતા—નિર્ધનતા એ દોષ, તેજ પ્રભુપક્ષમા અપરિગ્રહી,

નિમળ, તિ સ્પૃહી એ રૂપ થવાથી ગુણ

હે પ્રભુ! ઇંદ્રથી કુંથુવા પયન જીવો ઉપર કૃપાના ગ્મથી ભર્યા જાનેલા અને શત્રુ તથા મિત્ર ઉપર સમભાવ રાખનારા એવા જે તમે તેના વિષે અર્પણ કર્યો છે આત્મા જેણે એવો હું જગતના દુઃખોથી થતા દાહને દૂર કરીને શાતતાને પામીશ" આ પ્રમાણે (જિનેશ્વરની) સ્તુતિ કરીને મહાભક્તિપૂર્વક પૃથ્વીતળ ઉપર પંચાગ સ્પર્શ કરી તેણે નમસ્કાર કર્યો પછી વિવેકપૂર્વક સ્વામીના સન્મુખ જોઈ રહ્યો, એટલે તે અવસરે જંબુસ્વામીએ કહ્યું કે "હે પર્ષદાના લોકો! તમે જાણજો જે આ ઉત્તમ વીર પુરૂષ મને નમસ્કાર કરે છે તે નિશ્ચે ભાગ્યની ભૂમિકા છે (અર્થાત્ મહાભાગ્યવાન્ જીવ છે) દૈવાદિક સત્ અસત્ (સત્ય, અસત્ય અથવા વિદ્યમાન્ અવિદ્યમાન્) ભાવની પરીક્ષા કરવાની ઇચ્છાવાળો જે મનુષ્ય આ વિવેકની થોડો વખત પણ સોબત કરશે તે વિદ્વાન્ થશે જેમ નાયક વિના લશ્કર જય મેળવતુ નથી તેમ સર્વ અવયવો (વિભાગ) થી સુંદર ધર્મ અગર કોઇ પણ પ્રકારની ક્રિયા આ વિવેક વિના લોકના ફળ મેળવી શકતી નથી તે (વિવેક) એકેંદ્રિયોને વિષે નથી, તેમ વળી બેઇંદ્રિયાદિમા નથી, અસંજ્ઞી જીવોમા નથી અને પશુ નારકી અને દેવમા પણ પરિપૂર્ણ નથી (સેજસાજ છે) કોઇકજ છીપના પુટ સપુટમા જેમ મોતી હોય છે(છીપો ઘણી હોય છે, પણ મોતી તો કોઇક છીપમાજ હોય છે) તેમ મનુષ્યોમા પણ ઉત્તમ કુળ, સારો આચાર, શ્રદ્ધા અને સામગ્રયતા આદિના સભવવાળા થોડાજ મનુષ્યોમા તે સ્ફુરાયમાન (પ્રગટ) થાય છે (વિવેકના ગુણો) વિવેકને

લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થયા છતા તેનો અહંકાર નથી, કૃપણતા નથી અને કટુભાષીપણું નથી, દુઃખી અવસ્થામા પણ આધિ (મનની પીડા) નથી, પરના વસ્તુ ઉપર દ્વેષ નથી અને નિર્દયપણુ નથી, પંડિતપણુ પ્રાપ્ત થયા છતા પણ ગ્વોત્કર્ષ કરવાપણુ નથી, બીજાનો પરાભવ કરવાપણુ નથી, અને કુકાવ્યનું રચવાપણુ નથી, અને અલ્પ જાણપણામા પણ લજ્જાનુ ઘટવાપણુ નથી, સિદ્ધાન્ત ઉપર અરૂચિ નથી, અને ખરાબ બુદ્ધિ નથી, સુખમા આસક્તિ (ગૃદ્ધિ) નથી, વિષયમા અભિરૂચિ નથી, દુઃખમા દીનતા નથી, બીજાને સંતાપ કરવાપણુ નથી, આ આ જીવિતવ્યમા યશનુ વિરોધી કર્મ કરવાપણુ નથી તેમજ મરણ પામ્યા પછી દુર્ગતિરૂપ કિલ્લામા વસવાપણુ નથી, લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિમા, દુઃખી અવસ્થામા, સિદ્ધાંતની પ્રાપ્તિમા, વધારે અગર થોડા સુખ દુઃખમા અને જીવવામા કે મરણમા તે વિવેકજ સત્પુરૂષોને પ્રિય છે દ્વેષરૂપ કદમથી રહિત એવો વિવેક (દુનીઆના જીવોને) નિષ્કારણ ઉપકારી છે તે મારા રાજ્યનો ઘણો વિસ્તાર કરીને અત્યંત યશ મેળવશે હે સખ્યો! પ્રતાપરૂપ અગ્નિમા બળતા શત્રુરૂપ પતંગીયાવાળી લક્ષ્મી મેળવવી તે સુલભ છે, અને મનોહર શરીરવાળી સ્ત્રીઓ મેળવવી તે પણ સુલભ છે, પણ આ વિવેકનો સમાગમ થવો દુર્લભ છે જેને આ વિવેક વલ્લભ છે તેને હુ પણ વલ્લભ છુ, જે આનો ભક્ત છે તે મારો પણ ભક્ત છે, અને જેને આ દ્વેષ કરવા લાયક છે તેને હું પણ દ્વેષ કરવા લાયક છુ આ બાબતમા કાંઇ પણ સંશય જેવુ નથી તે વિવેક મારી પાસે આવ્યો છે એટલે તે કાંઇ પણ ગૌરવ કરવાને યોગ્ય છે, તેથી

તે સમગ્ર ગુણુ રૂપ મ ડળ (પ્રાત અગર પરગણુ પણ્ગે ગુણુના સ મૂહ) નો આગેવાન થાઓ (અર્થાત્ તેને ગુણરૂપ દેશનો આગેવાન કરવામા આવે છે)"

એ પ્રમાણે ભગવાનના પ્રસાદને પ્રાપ્ત થવાથી આદર પૂર્વક શહેરના લોકો પણ વિવેકની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા પછી વિવેકે પણ એ પ્રવચનપુરમાજ નિર તરનો વાસ કર્યો એક દિવસે અવસર જોઈને તેણે (અદ્ભુત) રાજાને વિન તિ કરી કે હે વિશ્વના એશ્વર્યની ધુરા ધારણ કરવામાં શ્રેષ્ઠ! તમે જે શત્રુને જીત્યા છો તેમા પ્રચ ડ તીક્ષ્ણ હ સ્ત રૂપી દ ડવડે શત્રુના આડ બરને ખ ડિત કરતો, અવિદ્યાનગરીના ચિ તાની સહાયથી નિરર્ગલ (અત્ય ત) ભુજાબળવાળો, પુત્ર પૌ ત્રાદિ પરિવારના વિસ્તારથી વટવૃક્ષના વિસ્તારને વિડ બના પમા ડતો અર્થાત્ વડવૃક્ષ કરતા પણ વધારે વિસ્તરેલો, કોતરાના અગ્નિ અને રેશમના તાનણાની જેમ પાતળો, ત્રણ જગતના લોકને વશ (તાબે) કર્યા છે જેણે એવો, ઘણા રત્ન, રથ, ઘોડા, હાથી અને સુ ભટોની શ્રેણિથી ભય કર, અસ ખ્ય સ ખ્યા પ્રમાણ ઉત્સાહને વધા રતો, સાધનનો એક નિધાન, ઈંદ્ર અને ચક્રવર્તીના પરાક્રમને પણ તૃણ અને આકડાના તુ લની માફક ગણતો, તપસ્વીના તપનો નાશ કરતો, મહાત્માઓને વિઘ્ન કરતો અને વિદ્વાનોના માનને પણ મ ર્દન કરતો મહામોહ નામનો શત્રુ હાલમા મદવાન થયો છે અને વળી નવીન પટુતાને પામ્યો છે, એ મહા પરાક્રમી મોહની પાસે ઘોડા, હાથી, સિંહ, અષ્ટાપદ, સર્પ અને વેતાલ એ કાંઇ ગણતરીમા નથી હે મહારાજા! તે પાપીની પાસે ભૂત કે વ્ય તર, દેવો કે દા-

નવો અને ઈંદ્ર કે ચક્રવર્તીનું કાંઇ પણ ચાલતું નથી તે પ્રચંડ બુદ્ધિવાળાની આગળ કુળવાન્ કે કળાવાન્, અમાત્ય કે ઋત્વિજ, યોગી કે યોગીશ્વર એ સર્વે સરખા છે હે સ્વામી! મોટી ઋદ્ધિવાળા ઈંદ્રાદિક હમણા તમારી સેવા કરે છે પણ અહીં થી બહાર ગયા પછી તે સર્વે પણ તે (મોહ) નીજ સેવા કરે છે શૂન્ય અરણ્યમા રહેવાવાળા જે એ અત્યંત તપશ્ચર્યા કરે છે તેઓ પણ મોહથી બીતા હોય નહીં તેમ તેનો પક્ષપાત છોડતા નથી જે મહર્ષિઓ હર્ષથી તમારા નામના મંત્રનો જાપ કરી રહ્યા છે તેઓના પણ મન તેના હુમલાથી અત્યંત ભયવાળા થઇ રહ્યા છે જે ઉત્પાતોથી એક ક્ષણમા બીજાનુ રાજ્ય નાશ પામે છે તેજ ઉત્પાતોવડે તેનુ રાજ્ય ઉચ્ચ સ્થિતિને પામે છે નિમિત્તનો જાણનાર પણ આ ઠેકાણે શુ કરે? હિંસા કરવી, ચોરી કરવી, અનૃત બોલવુ, બ્રહ્મચર્યનો નાશ, કુબુદ્ધિ, સાત વ્યસનો અને બાળહત્યા વિગેરે—તેની પાસે રહેનારાની નિરંતરની વૃત્તિ (પ્રવૃત્તિ અથવા આજીવિકા) છે તેમાના કેટલાએક (નાગપંચમીને દિવસે) જીવ રહિત સર્પોને (સર્પની મૂર્તિને) નમસ્કાર કરે છે અને જીવતા સર્પોને તેજ નિર્દયો મારી નાખે છે, અને કેટલાએક તો દાવાનળ લગાડવાથી પુણ્ય માને છે આવા મૂર્ખ મનુષ્યો તો દૂર રહો પણ અનેક શાસ્ત્રના જાણનાર મનુષ્યોની પણ તેના યોગે નિર્વિચાર પ્રવૃત્તિ દાઢડીઆના જેવી દેખાય છે (તેજ બતાવે છે) તેઓ વડના ઝાડ અને ખાડણીયા પ્રમુખને દેવની માફક પૂજે છે, અને અન્નપિંડ (તૈયાર થયેલ રસોઇનો પહેલો ઉપરનો ભાગ) દેવાને માટે કાગડાઓને પણ પાત્ર ગણે

નાગ પુરૂષો ધર્મને માટે આરોપણ કરે છે જેની લાખ પાપનું કારણ છે, ફળ કૃમીથી વ્યાપ્ત છે, અને જેનું મૂળ એક જાતિના કીડાવાળું છે એવા પીપળાના ઝાડને પિતૃઓને તૃપ્તિનું કારણ હોય એમ તેઓ માને છે જેમ પાણીવડે ગાય પ્રમુખની તૃપ્તિ (ઇચ્છાની શાંતિ) થાય છે તેમ બગલા આદિ જીવોવડે માછલાનો નાશ પણ જ્યાં થાય છે એવું સરોવર ધર્મ કરવાવાળું છે એમ તેઓનું માનવું છે 'દેહથી કરેલા કર્મ દેહનેજ ભોગવવા પડે છે' એવો નિશ્ચય છે છતાં કેટલાક ધનના લોભીઆઓ (ગુરૂ થઈ બેઠેલાઓ) પૈસાનું દાન કરવાથી પાપનો ક્ષય થાય છે એમ તેના સેવકોને આદેશ કરે છે 'ગોળની, તલની અને સોનાની બનાવેલી ગાય મંત્રવડે સજીવન થાય છે અને તે તમારા પાપનો નાશ કરે છે' આ પ્રમાણે બોલવાવાળા લોભીઆ (તેમ કરાવીને) તેને ભાગી કરીને પોતે વહેંચી લે છે પંખીઓ માર ખાતા ખેતરમાંથી એ ત્રણ કણ ખાવા પામે છે, તો આના કર્ષણના આરંભથી આટલા માજ મુક્તિ મળે (એમ કહે છે) એ આશ્ચર્યની વાત છે 'સૂર્યના કિરણ સ્પર્શવાથીજ સર્વ વસ્તુ પવિત્રતાને પામે છે' એ પ્રમાણે સ્મૃતિનું વચન છે છતાં કેટલાએક રાત્રે ભોજન કરે છે ગંગાનદીનું પાણી પણ રાત્રિએ પાપ હરણ કરી શકતું નથી તો રાત્રે ખાવાવાળા આચમનના પાણીથી કેમ શુદ્ધ થાય? કર્મની ભિન્નતાથી જીવો પણ પ્રગટપણે જુદી જુદી ગતિમાં જનારા હોય છે છતાં 'ધણીની સાથે બળી મરવાથી ફરીને તેનો સમાગમ થાય છે' એવા મૂર્ખ પુરૂષોના વચનોવડે સ્ત્રીઓ ધણીની સાથે બળી મરે

છે એમ સમજે કે પિતા એક જુદા ઘરમા રહે છે તે અવસરે પિતાને નિમિત્તે પુત્રે આપેલુ દાન તેને મળતુ નથી (તો પરભ વમા ગયેલ પિતાને તે ક્યાથી મળશે? એમ જાણે છે) તોપણ અ ન્ય ભવમા ગયેલા પિતાને પુત્રો પિંડદાન આપે છે 'સ્રી જાર કર્મ કરવાથી દૂષિત થતી નથી' એવી જેઓના ધર્મશાસ્રની વાણી છે તેઓને પોતાની સ્રીના રક્ષણ માટે ક્લેશ પામતા જોઈને લોકો તેની હીલના કરે છે પરસ્રીના સગમા મહા મહગુણ છે એમ બોલનારા પણ મહાદેવે ઋષિપત્નીઓને, કૃષ્ણે ગોપીઓને અને ઈંદ્રે તાપસી (અહલ્યા) ને ભોગવી છે વિવેકરહિત નિર્દયોના (વાછડા વાછડીના) અને અ પ્રારહિત વૃક્ષો (તુલસી પ્રમુખ) ના વિ વાહ કરતા તેઓ પોતાનેજ અચેતન (અજ્ઞાની) જણાવે છે અટ વીમા રહેવાવાળા, સુક ઘાસ પ્રમુખનો આહાર કરવાવાળા અન વાયુનુ પાન કરવાવાળા હરિણાદિ નિરપરાધી જીવોને મારનાર જીવો કુતરાની જેવી આજીવિકાને કરવાવાળા છે 'માસ વિનાનુ ભો જન રાજાઓને ન હોય' એ પ્રમાણે બોલનાર કેટલાક વાચાળ પુરૂષો પોતાના સ્વામીને (રાજાને) પણ સસારઆવર્ત્તમા ડુબાવે છે કેટલાએક આત્માને અવિદ્યમાન માને છે અર્થાત્ આત્મા (જીવ) છેજ નહીં એમ માને છે, કેટલાએક આત્માને સર્વવ્યાપક માને છે, કેટલાએક તેને ક્ષણે ક્ષણે નાશ થતો માને છે અને કેટલાએક આત્માને શરીર સાથે લેપાયેલો માને છે અર્થાત્ એકરૂપ માને છે હે મહારાજ! આ મોહનુ રાજ્ય વિશિષ્ટ બળવાન્ છે એ વાત વિ- ચાર નામના મારા મિત્રે ચારે બાજુ ચરવૃત્તિએ તપાસ કરીને

એનતમા આવીને મને કહી છે હે સ્વામી! તમે ત્રણ લોકના નાયક છો અને મોહ પણ પોતાને ત્રણ લોકનો સ્વામી કહેવરાવે છે, તો શુ એક મ્યાનમા બે તરવાર હોઇ શકે? લોકો તમનેસ્વામી તરીકે માને છે પરન્તુ તે ઉત્કૃષ્ટ આશાવાળો મોહ આંતરે આ તરે અહીં આવી લોકને જેરથી દબાવીને પોતાની આજ્ઞા ગ્રહણ કરાવે છે હે જગન્નાથ! બે રાજ્યના સંકટથી દુ ખી થએલા અને 'હવે શુ કરવુ' એ વિચારમા વ્યાકુળ થયેલા લોકોનો તમે ઉદ્ધાર કરો અને આ દ્વિવિધ ભાવનુ નિરાકરણ કરો '

વિવેકે કહેલ સર્વ વૃત્તાત સાભળીને ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યુ કે "હે રસ! હે ન્વચ્છ બુદ્ધિવાળા! તુ સાભળ, તે જે વાત કહી છે તે સર્વ અમે જ્ઞાનથી જાણીએ છીએ પણ શુ કરીએ! કર્મના નબધથી મોહરાજા બળવાન્ છે વીર પુરૂષોએ યુદ્ધને વિષે તેને પરાભવ પમાડયોછે છતા પણ તે દુવા (ધ્રો)ની માફક વૃદ્ધિ પામે છે મોહજ શત્રુ છે, મોહજ મહાબલ પુરૂષ છે, મોહજ વ્યાધિ છે અને મોહજ મહાવિષ છે (તેના જેરથી) જે મદોન્મત્ત સ્ત્રી મદનથી આતુર થયેલી બીજા જાર પુરૂષની સાથે જારકર્મ કરી ધારણ કરેલ ગર્ભને શત્રુની માફક ક્ષાર અને ઉષ્ણ તૈલાદિકે મારવાને ઇચ્છે છે, કદાચ જન્મ થાય છે તો તેને મળની માફક તજે છે અને જે સ્વાર્થસાધવામાપૂર્ણ તથા એક નિષ્ઠાવાળી છે તે છતા તે(માતા) અત્યત હિત કરનારી છેએમ કેટલાક અજ્ઞાની કહે છે મોહની આ ચેષ્ટાને ધિક્કારહો! પુત્રપણુ (નર્વ પુત્રોમા)સરખુ છેછતા પાપિતા જે પુત્ર બળવાન, વ્યાપાર કરવાવાળો અને લક્ષ્મીના સમૂહને એ

કકી કરવાવાળો હોય તે પુત્ર ઉપર વધો સ્નેહ રાખે છે, બીજામા તેનો સ્નેહ રાખતો નથી, જે પિતા ઉત્તમ પુત્ર પાસેથી ધનના ભાગની ઇચ્છા રાખે છે, (જો તે નથી આપતો તો) તેને શ્રાપ આપે છે, આક્રોશ કરે છે અને દ્વેષ કરે છે તેવા પિતાને (અજ્ઞાનીઓ) સ્નેહે કરીને ઉજ્વળ પિતા તરીકે માને છે મોહની આ ચેષ્ટાને પણ ધિક્કાર હો! જે સ્ત્રી દેખવા માત્રથી પણ મનનું હરણ કરનારી, વિવાહ કરવામા આરંભ કરવાથી ધન હરનારી, સ્પર્શ કરવાથી પ્રાણ (બળ) હરનારી, સ્વાર્થનો લાભ થાય ત્યાસુધીજ સ્વામીની સેવા કરનારી, દુખે રક્ષણ થાય તેવી, ભયનું કારણ, ચપળ દૃષ્ટિવાળી, શકાનુ સ્થાન અને માયાની ભૂમિકા છે—તેવી સ્ત્રીઓને પામીને પણ મનુષ્યો (હર્ષથી) નાચે છે મોહની આ ચેષ્ટાને ધિક્કાર હો! જે પુત્ર ગર્ભમા રહ્યા છતા માતાને પીડા કરવાવાળો અને યૌવનનુ હરણ કરનારો છે, માતાને મળ, શ્લેષ્મ, વિષ્ટા અને મૂત્રથી દૂષિત કરે છે, તેનુ શરીર તેવડે લિંપે છે, યુવાવસ્થામા સ્ત્રીને આધીન થઈને માતાપિતાને જેમ તેમ બોલે છે અને વૃદ્ધ માતાપિતાનો પરાભવ કરીને તેની એકઠી કરેલી લક્ષ્મીને પોતે ભોગવે છે તેવા પુત્રને મનુષ્ય સુખને અર્થે ઇચ્છે છે મોહની આ ચેષ્ટાને ધિક્કાર હો! જે ભાઈઓ પ્રયાણ સમયે (જન્મ્યો ત્યારે) સાથે આવ્યા નથી, સાથે આવવાના નથી, જન્મ, જરા તથા મરણાદિ વિપદા છેદવામા અને દૂર કરવામા અસમર્થ છે, અને પૃથ્વી, ઘર તથા ધનને અર્થે એકદમ જોરથી ભાઈઓની સાથે કલેશ કરે છે (વઢે છે) તેવા ભાઈઓમા આસક્ત થએલા તેને બહુ માને છે, પણ સુકૃતને બ-

હું માનતા નથી મોહની આ ચેષ્ટાને ધિક્કાર હો! જે શરીર મજાજ (ચરબી), મળ, મન અને માંસથી અપવિત્ર છે, પાણીવડે ધોવાથી પણ જે શુદ્ધ થતું નથી, નિરંતર ઘણા રોગરૂપી શત્રુને રહેવાને સ્થાન આપે છે (અર્થાત્ રોગનું ઘર છે) અને યત્નપૂર્વક પાલન કર્યા છતા (મરણને સમયે) એક પગલું પણ આત્માની સાથે ચાલતું નથી તેવા આપણાના ઘરરૂપ શરીરને માટે અનેક પ્રકારના પાપ કરાય છે મોહની આ ચેષ્ટાને ધિક્કાર હો! અનેક પ્રકારના આરંભનું કારણ, શરીર અને મનના ક્લેશથી પેદા કરેલ, ભાઈઓમાં પણ વેર કરાવવાવાળું, દંભ, લોભ, અસત્ય અને મોહાદિ પાપનું સ્થાન, રાજા અગ્નિ અને ચોરથી ભય પ્રાપ્ત થવાના સંભવવાળું અને સમુદ્રના કલ્લોલની જેમ ચપળ એવું જે ધન તેને સાત ક્ષેત્રમાં ખરચીને (અજ્ઞાની) ખુશી થતો નથી, તેનો સંગ્રહ કરી રાખી મૂકે છે મોહની આ ચેષ્ટાને ધિક્કાર હો! નર્ક મા, બાપ, પુત્ર, ભાઈ વગેરે આવા ખરાબ હોતા નથી તોપણ બુદ્ધિવાનોએ નિશ્ચયે તેઓથી શંકાતા તો રહેવુંજ જોઈએ જેમ અધમ દરેમા કાળ સર્પ હોતા નથી, તોપણ દર જોઈને ભય રખાય છે પ્રચંડ વાયરાથી ઉછળતા કલ્લોલથી ભરપૂર સમુદ્ર પણ સુખે તરી શકાય, સૂકા વનની અંદર દેદીપ્યમાન થયેલા દાવાનળને પણ સુખેથી સમાવી શકાય, ક્ષુધાથી દુર્બળ (ખાલી) થયેલા પેટવાળા રાક્ષસથી પણ પોતાનું રક્ષણ કરી શકાય, સત્પુરૂષોને એ સઘળા કરતા એક મોહ અત્યંત દુ ખે દૂર કરી શકાય તેવો છે સ્વામીના ગુણવડે તેના સેવકો (રાગદ્વેષ-વિષયકષાયાદિ) પણ દુ ખે જીતી શકે તેવા છે, તેઓને હણ્યા

છતા પણ નારકીના જીવોની માફક તેઓ ફરી ફરીને જીવે છે આ મો હ સર્વ જીવોમા રહેલો છે, પ્રવાહની અપેક્ષાએ અનાદિ અન ત છે, કોઈ વ્યક્તિની (અભવ્યની) અપેક્ષાએ અન ત છે અને કોઈ વ્યક્તિ ની (ભવ્યની) અપેક્ષાએ અ તવાળો પણ છે, પર તુ અનાદિ તો સર્વની અપેક્ષાએ છે હે વત્સ વિવેક ! તુ કોઈ ઠેકાણે (સિદ્ધમા) પ્રવાહની અપેક્ષાએ આદિ અ ત વિનાનો છે, અને કોઇ વ્યક્તિની અપેક્ષાએ આદિવાળો અને અ તવાળો પણ છે તુ વિચાર કર આ મોહ અને તેના જે ભકતો છે તે સર્વે અનેકરૂપ ધારણ કરવાવાળા છે, તેથી તે મહા શત્રુઓ દરેક પ્રાણીની પાછળ એક એક રૂપે લાગેલા છે હે વિવેક ! તુ અને જેઓ તારા ભકતો (સદ્ગુણો) છે તે પણ બહુરૂપ ધારણ કરવા વાળા છો પર તુ તમે સમ્યગ્દૃષ્ટિઓની સ ગાતેજ સ બ ધ ધરા વનાર છો, બીજા (વિભાવ ધર્મવાળા)ની સાથે સ બ ધ ધરાવતા ન થી, તેટલા માટે મોહના પક્ષવાળાને તારા પક્ષવાળા કરતા સિદ્ધાત ને વિષે અન ત ગુણો કહ્યા છે હે વિવેક ! તું બળવાન્ છે, તો પણ આ સર્વને કેવી રીતે જીતી શકીશ ? માટે હે ઉત્તમ ! સર્વ જીવો ની ચિંતાથી સર્યું, તુ તારો સ્વાર્થ સાધ અને તે તારો સ્વાર્થ તારે શરણે આવેલાઓનું રક્ષણ કરવા શિવાય બીજો શો છે ? અર્થાત્ શરણે આવેલાનુ રક્ષણ કરવુ એજ તારો સ્વાર્થ છે હું જાણું છુ કે મોહથી કદર્થના કરાતા આ જગતના સર્વ જીવોને જોઇને એ સર્વ આપણના મૂળ મોહનેજ ઉખેડી નાખવાને તું ઇચ્છે છે પર તુ તેને ઉખેડી નાખ્યો હોય તો પણ ગળોના વેલાની માફક તે ફરીને પાછો સજીવન થાય છે, તે છતા પ્રાણીઓની પીડા શમા

વવાનો કાઈક ઉપાય હુ તને કહુ છુ તે સાભળ— આ લોકના અત ભાગમા આવેલુ એક નિર્વાણ નામનું શહેર છે તેની પ્રાપ્તિને માટે કયા કયા પુરૂષો વિવિધ પ્રકારના કલેશોને સહન કરતા નથી? અર્થાત્ તે શહેરની પ્રાપ્તિનેમાટે ઘણા પ્રાણીઓ મહેનત કરે છે, પરતુતેશહેરમાભવ્ય જીવોમાથી પણ ઘણાજ થોડા નિવાસ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, કેમકે સર્વ મણિનો નમૂહ કાઈ સુવર્ણ નો સયોગ પામી શકતો નથી (નિર્વાણ શહેરનુ વર્ણન) તે શહેર મા જન્મ, જરા અને મરણ નથી, વિપદા નથી, ગર્ભવાનની પીડા નથી, લક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્ર પુત્રી અને બધનની પરાધીનતા નથી, ઇદ્રિયોની ચપળતા નથી, મન સબધી પીડા, શરીર સબધી પીડા, વિયોગ, શોક અને પરાભવ નથી, દુખ અને દીનપણું નથી, ભય નથી, ક્ષુધા નથી, તૃષા નથી, ઈર્ષાવાળી વાણી નથી, પીડા નથી અને ટાઢ કે તાપ પણ નથી, ફક્ત એક કેવળજ્ઞાન યુક્તઅમૃતના ભોજનથી ધરાયેલાની માફક આહલાદથી ભરપરપણે અનેક જીવો તે શહેરને વિષે નિરતર રહે છે જેમ આવે તેમ(નિર્વાણને માટે) દોડતા મોહથી ભય પામેલા જીવો પણ તેને મેળવવાના આશયવાળા છતા રસ્તાને નહીં જાણનારા વટેમાર્ગુની માફક મોહ નગરીમાજ રહે છે વળી તે (નિર્વાણ શહેર)નો માર્ગ નહીં જાણતા છતા પણ કેટલાક ઠગારાઓ તેનો માર્ગ(નિર્વાણ શહેરનો રસ્તો) કહીને (બતાવીને) વિશ્વાસી મનુષ્યને ભવારણ્યમાજ ભમાડે છે વૈરાગ્ય સહિત સમ્યગજ્ઞાન અને સમ્યગ્ ક્રિયા એજ તેનો માર્ગ છે જે પ્રાણીઓ અમારા વચનોમા વિશ્વાસ રાખે છે તેજ તે (નિર્વાણ)ના માર્ગને પામે છે મુક્તિની લગભગ પહોચેલા પણ સ્વામી વિનાના જીવોને

મોહ પાછા વાળે છે સમુદ્રને કિનારે આવેલા વહાણને પણ શુ વાયુ ભમાવતો નથી? અર્થાત્ ભમાવે છે માટે હે વિવેક! જે કોઇ મોહથી ભય પામ્યા હોય અને તે (નિર્વાણ)શહેરમા જવાની ઈચ્છા વાળા હોય તેવા વટેમાર્ગુઓનુ રક્ષણ કરવા માટે તુ એ કલો દીક્ષિત (પ્રયત્નવાન) થા તુ પાસે હોવાથી શત્રુઓથી નિર્ભય થઈને તે લોકો મોક્ષને પ્રાપ્ત થાઓ પર્વત ઉપર ચઢેલાને શુ નાપણ સબધી ભય હોય? અર્થાત્ ન જ હોય, તેમ વિવેક પાસે હોવાથી જીવોને મોહ સબધી ભય ન હોય. પહેલા પણ તારી માફક અનેક વિવેકો મારી પાસે આવ્યા હતા, અને આજ રસ્તે તેઓએ પણ પોતાની સ્વાર્થસિદ્ધિ મેળવી હતી"

ઉપર પ્રમાણે ભગવાને આદેશ કર્યો તે વિવેકે અંગીકાર કર્યો કારણકે બલીષ્ટ પુરૂષોનાનુ મસ્તક (માથુ) વજ્રની માફક ન નમાવી શકાય એવા વિસ્તારવાળુ હોય છે તે(વિવેક)ના વીર ચરિત્રથી તુષ્ટમાન થયેલા ત્રણ લોકના સ્વામીએ તેને પુણ્યરંગ નામના નગરનુ અધિકારીપણું (ઐશ્વર્ય) આપ્યુ પછીઅર્હંતે કહ્યુ કે—"હે વિવેક! જે વિમળબોધ (નિર્મળજ્ઞાન) નામનો તારો નસરો છે તે સેન તુ તારા (પુણ્યરંગ નામના) નગરમા કોટવાળ કરજે અને તારા કેટલાએક સેવકો હમણા જે મોહની પાસે છે તેઓની મુક્તિ સ્વભાવથીજ અનેક રૂપ કરવાવાળી (અનેક ભવ કર્યા પછી) છે એમ તુ જાણજે માટે આ વિમળબોધ મારા વનનુ પાલકપણું ન મૂકતા તારા નગરનુ કોટવાળપણુ પણ સારી રીતે કરશે" ભાવાર્થ એ છે કે તારા સેવકો જે મોહની પાસે છે તેઓને હજી ઘણા ભવ

કરવાના છે, માટે તેની ચોકસી કરવાની અત્યારથી જરૂર નથી તે થી સામાન્ય રીતે વિમળબોધને બને કામ સોપવામા આવે છે, નહિતો એકજ કામ તેને સોપવામા આવત

પછી તેમના (જિનેશ્વરના) આપેલા કેટલાએક ભવ્ય સુભટો નાજ પરિવારવાળો, દેવના ધ્યાનરૂપ ધ્વજના પ્રકાશથી પોતાના આ ગમનને સૂચન કરતો, ગુરૂના ઉપદેશરૂપ વાજીંત્રના ધ્વનિવડે આકાશને વાચાલિત (નાદિત) કરતો, આનંદિત દષ્ટિએ વારવાર માતા (નિવૃત્તિ)ના જોવાતો, પ્રેમરૂપ વૃક્ષોના વનની પૃથ્વી તુલ્ય ત ત્ત્વરૂચિ નામની સ્ત્રી સહિત યાચકોને યાચના પૂરતુ લીધા માત્રમા દાન આપતો, મહાત્મા પુરૂષોની સ્ત્રીઓથી ગુણગ્રામ ગવાતો અ ને વિદ્યાસિદ્ધ પુરૂષની માફક કોઈએક રૂપથી સ્વામી અર્હંતની સભાને નહિ મૂકતો (અર્થાત્ એકરૂપથી અરિહંતની સભામા પણ રહેલો) વિવેક ધમના નિધાનરૂપ જિનેશ્વરનો આદેશ પામીને ક્ષણમાત્રમા પુણ્યરંગ નામના નગરને પ્રાપ્ત થયો તે નગરમા ર હેનાર મહાજનોથી આનંદથી થયેલા વિકસ્વર ચક્ષુવડે આશ્ચર્ય પૂ ર્વક જોવાના વિવેકે પોતાના પરિવાર સહિત નગરમા પ્રવેશ કર્યો પછીથી વિવેક રાજાએ પોતાના મંત્રી વિમળબોધને તરતજ તેના નગરના કોટવાળપણે સ્થાપન કર્યો ઉત્તમ પુરૂષો સ્વામીના વચ નનુ કંદિપણ ઉલ્લંઘન કરતા નથી જેમ ઘરનો સ્વામી જાગ્રત હો વાથી શ્વાન ઘરમા પ્રવેશ કરી શકતો નથી તેમ આ વિમળબોધ કોટવાળ જાગ્રત હોવાથી દયા રહિત, દારૂ, દગાખોર, દંભ કરવાવા ળા, બીલાડાની માફક પારકાપરજ આજીવિકા કરવાવાળા, અને

તીન બુદ્ધિવાન્ છતા બગચેણાવાળા પાપાચારી જીવો તે નગરમા પ્રવેશ કરી શકયા નહિ હવે મોક્ષના માર્ગની સભાળ કરતો અને ઉત્તમ આચરણરૂપ અમૃતે કરી માતાને સતોષ ઉત્પન્ન કરતો વિવેક ત્યા રાજ્યને ભોગવે છે જ્યારે જ્યારે આ Cતાવળે ચાલનાર અને સ્નેહિત મન-મોહને અથવા વિવેકને સાક્ષીભૂત (સહાયકારી) થાય છે ત્યારે ત્યારે મોહનુ અથવા વિવેકનુ રાજ્ય વૃદ્ધિ પામે છે

આ પ્રમાણેની વિવેક પુત્રની ભાગ્યમાળાનો વિચાર કરતો મનપ્રધાન અત કરણમા અત્યત આશ્ચર્ય પામ્યો, અને તેના Cદયથી માયા, કુબુદ્ધિ અને પ્રવૃત્તિ —એ ત્રણે સ્ત્રીઓએ પોતાનુ મુખ મલિન કર્યુ પરતુ એ ત્રણે સ્ત્રીઓ ગ્લાની પામવાથી સુમતિ (સદ્બુદ્ધિ) અત્યત નિરોગીપણુ (આનદ) પામી, અને હ સગજા પણ પોતાના બધન ઢીલા થવાથી સબુદ્ધિના આશ્લેષ (આલિંગન)નુ સુખ ઘણા કાળે પામ્યો

આ પ્રમાણે શ્રીમત્ જયશેખરસૂરીએ રચેલ પ્રબોધ ચિંતામણિ ગ્રથમા મોહને રાજ્યની પ્રાપ્તિ, વિવેકનુ તત્ત્વરુચિ સાથે પાણિગ્રહણ અને તેને રાજ્યની પ્રાપ્તિના વર્ણનવાળો ચોથો અધિકાર સમાપ્ત થયો

પાચમો અધિકાર

હવે અવિદ્યાનગરીમા રહેલ મોહરાજા (નાસ્તિક નામના) મિત્રની સાથે એકદા રાજ્યતંત્રના સબધમા વિચાર કરે છે મિત્ર કહે છે કે 'હે મોહ! નિર્વૃત્તિના પુત્ર શક વિવેકને મૂકીને બીજા બધો બધુવર્ગ તારે આધીન છે' તે સાભળી પૂર્વે અનુભવેલા વિવેકના બાહુબલના અનુભવથી સેનાના સમૂહને એકઠો કરતો મોહ જેની સર્વ વસ્તુનો નાશ થયો હોય તેની માફક નિસાસો નાખી મિત્રને કહે છે કે 'હે ચાર્વાક! તે (વિવેક) શક નથી, તેની આગળ હું શક છુ,'જેમ વાઘ હરણને દુઃખ આપે છે તેમ તેણે ઘણીવાર મને દુખ આપ્યુ છે મનપ્રધાન ખરેખર મૂર્ખ છે કેમકે તેણે તે (વિવેક)ને જીવતો મૂકી દીધો પોતાનો પુત્ર પણ વિષમ (વિપરીત ચાલવાવાળો) હોય તો અત કરણવાળા પુરૂષો તેને મારી નાખે છે જે મનુષ્યને એક પણ શત્રુ જીવતો હોય તેને સુખ ક્યાથી હોય? જેના શરીરમા એક પણ રોગ સ્થાયી (નિરતર રહેવાવાળો) હોય તેના શરીરમા સુખ ક્યાથી હોય? જેને માથે શત્રુ હોય છતા જે મૂઢ પ્રાણીઓ સુખે નિદ્રાએ સુવે છે તેઓ ઘરની અદર આગ લાગ્યા છતા સુઇ રહેનારની માફક મરેલાજ સમજવા હે મિત્ર! આ ક્ષુદ્ર (નાનો) છે એમ વિચારીને શત્રુનો તુ વિશ્વાસ કરીશ નહીં કેમકે મચ્છર નાના શરીરવાળો હોવા છતા પણ મોટા હાથીને મારી નાખે છે, તેથી નાના સરખા શત્રુની થોડી પણ ઉપેક્ષા સર્વ

વસ્તુના નાશ કરવાવાળી થાય છે જુઓ, એક નાનો પણ વૃક્ષનો અંકુરો કાળાંતરે શું મોટા મહેલનો નાશ નથી કરતો? કરે છે હું આ અવસ્થામાં આવી પડેલા શત્રુની પણ વિદ્વાન્ પુરૂષોએ શંકા રાખવી કેમકે પત્થરથી સર્પ કનએનું ઝેર પણ પ્રાણનો નાશ કરેછેજ કેટલાએક મતો પણ કોઇ કોઇ ઠેકાણે કહે છે કે જે એને હું અપ્રિય છું તેઓ પણ તે (વિવેક) ની સાથે મળી જવાથી ગૃઢ પરાક્રમવાળા થશે શૂરવીર પુરૂષ તો દૂર રહો પણ જેમ ઘણા તાંતણાના સમૂહવાળા વસ્ત્રમાં વણાયેલો વાળ દુઃખે ગ્રહણ કરાય છે તેમ અલ્પ પરાક્રમવાળો પણ ઘણાની સાથે મળવાથી દુઃખે ગ્રહણ કરી શકાય છે તેથી આ વિવેક કદાચિત પ્રવચન નામના નગરમાં ગયો તો પછી ગુફાની અંદર રહેલા સિંહની માફક ક્યા પુરૂષથી તે ગ્રહણ કરી શકાશે? અર્થાત્ તેને કોઇ પણ પકડી શકશે નહીં કદાચિત્ તે (પ્રવચન) નગરના સ્વામી અર્હતના કહેવા મુજબ તે ચાલશે તો પછી અમૃત પીધેલા દેવની માફક તેને કોણ મારી શકશે? અર્થાત્ કોઇ મારી શકશે નહીં 'શત્રુને પોતાના હાથે માર્યો એજ શ્રેષ્ઠ છે' એ એક ઉત્તમ રાજનીતિ છે ત્યારે આ તો પોતાના ઘરમાંથીજ પેદા થએલો અને પરના ઘરમાં જઇ રહેલો શત્રુ છે તેથી તેની તો ઉપેક્ષા કરાયજ નહીં, માટે જ્યાંસુધી જીવતા અગર મરેલા વિવેકની ખરી ખબર મળશે નહીં ત્યાંસુધી સંદેહરૂપ શલ્યવાળો આ મોહ સુખ ક્યાંથી પામશે? તેથી ચરપુરૂષને મોકલીને ચરાચર (જંગમ અને સ્થાવર) સર્વ પૃથ્વી જોઇને જો વિવેકના સમાચાર મેળવું તો હું સમાશ્વિવત થાઉં, અર્થાત્ સુખી થાઉં'

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને કાર્યના જાણ મોહે ખરેખરા સ્વામીભક્તો અને વિચક્ષણો દંભ, પાખંડ અને કુશ્રુત (અજ્ઞાન) આદિ ગણાઓને આદેશ કર્યો કે "હે સ્વામીના ખરા ભક્તો! આ પૃથ્વીમાં ફરી ફરીને વિવેકની તપાસ કરો અને તેના સમાચાર મેળવવાને દૃઢ આનંદવાળા થાઓ અર્થાત્ વિવેક હાલ ક્યાં છે તેના સમાચાર લઈનેજ આવો" મોહરાજાનો આ પ્રમાણેનો આદેશ પામીને ભુજાબળથી ગર્વિત એવા તે સુભટો જેમ વાનર મોટા વનમાં ભમે તેમ ઘણી પૃથ્વી ઉપર ભમ્યા જ્યાંસુધી વે (શાસ્ત્રજ્ઞાન), ઉદંત (સાધુ) અને તેના માણસની પાછળ તેઓ જોડાવા ત્યાંસુધી તેઓએ પગને પગલે તે (વિવેક)ની ગવેષણા કરી તોપણ મહાત્મા વિવેકની શુદ્ધિ (ખબર) તેઓને મળી નહીં કેમકે થોડા એક સાધુઓના હૃદયરૂપ ગુફામાં રહેનારાને કોણ (બાહ્ય દૃષ્ટિવાળો) ઓળખી શકે? ત્યારપછી હાથમાથી પડી ગયેલા બાણવાળા પુરૂષની માફક વ્યાકુળ ચિત્તવાળા તેઓ પુણ્યરંગપુરની બહારની ભૂમિ સુધી ગયા ત્યાં ખરાબ આશારૂપ ખાઈને આશ્રયે તેઓ (દંભ પ્રમુખ) સ્થિર થઈને રહ્યા, તેટલામાં **વિમળબોધ** કોટવાળના ઉદ્ઘોષણા કરતા આવા વચનો તેઓએ સાંભળ્યા "અરે સમ્યક્ત્વ, સુશીલ અને સમાધિ પ્રમુખ સુભટો! તમે બીલકુલ પ્રમાદ કરો નહીં અને આદરવાળા થઈને જુઓ, જુઓ આ મિથ્યાત્વરૂપ ધૂતારો આવે છે તેને ઉત્તમ સિદ્ધાંતરૂપ તરવારથી અટકાવો, અને આ ઉન્માદ (વિષય ઇચ્છા) રૂપ ચોર નગરમાં પ્રવેશ કરવાની ઈચ્છા કરે છે તેનો વધ કરો. આ દુર્ભાવ નામના દુર્જનને વધ કર

વાની ભૂમિ પ્રત્યે લઈ આવો એ છુપી રીતે જાનનાર વૈરી છે તેની તેને શૂળીએ ચડાવ્યા વિના મૃત્યુ શોભે જ નહીં આ સર્વે સુભટો એ રીતે મોહનીજ સેવા કરવામા તત્પર છે માટે વિવેક નામના આપણા સ્વામીએ તે સર્વેને મારવાનો હુકમ કર્યો છે તેથી તેમા વિલબ શામાટે કરો છો ? ” આ પ્રમાણેના કોટવાળના વચનો સાભળવાવડે વિવેકની શુદ્ધિનો લાભ થવાથી અને (મોહના સુભટોને મારવાના) કોટવાળે કહેલા શબ્દોથી દભ વિગેરે એક સાથે હર્ષ અને વિખવાદથી વિડબના પામ્યા (અર્થાત્ વિવેકની શુદ્ધિ મળવાથી હર્ષિત થયા અને પોતાને મારવાનો હુકમ સાભળવાથી વિખવાદ પામ્યા) કોટવાળના શબ્દો શાત થયા છતા પણ તે મલિનોએ ભયથી દુશ્ચિન્તારૂપ ખાઇનો આશ્રય ન મૂકયો, કેમકે પર રાજ્યની જમીન પરાભવને માટેજ થાય છે પછી બળતા વનમા મૃગ ન રહી શકે તેમ ત્યા રહેવાને અસમર્થ થવાથી તેઓ ઉતાવળે પાછા ફરીને મોહરાજાની સભામા આવ્યા ત્યારપછી સમુદ્રનો કિનારો પામનારાવાળા (સમુદ્રમા ડુબના માણસ)ની માફક પોતે જીવતા છે, એમ માનનારાવાળા તે દીન સુભટો સ્વામીને નમસ્કાર કરીને જેટલામા કાઈ બોલે છે તેટલામા મોહેજ કહ્યુ કે “રે રે કાઈ બોલશો નહીં, કાઇ બોલશો નહીં તમારૂ મોહુજ કહી આપે છે કે તમે કૃતાર્થ થઈને (જે કાઈ કરવા ગયા હતા તે કરીને) આવ્યા નથી પાપુ દભ નામનો સુભટ જે તમારી સાથે હતો તે કેમ દેખાતો નથી ? તેને ન દેખવાથી મારૂ મન કપે છે, અરે! મારૂ સર્વ ઐશ્વર્ય તેને આધીન છે તે મારો

જમણો હાથ છે તે વીર સુભટની દુર્દશા કોઇ રીતે ન સાભળુ તો વધારે સારૂ"

(નોટ)અહીં સમજવાનુ છે કે દભની સાથે મોહનુ નિરતર રહેવાપણુ છે જ્યા દભ હોય ત્યા મોહ અવશ્ય હોય છે અને દભનો નાશ થવાથી મોહનો નાશ ઘણી સહેલાઈથી થાય છે માટે ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક કાર્યમા દભ (કપટ)નો તો અવશ્ય ત્યાગ કરવો યુક્ત છે

વળી મોહ કહે છે કે—"કોઈ ઉત્પાત તો થયા નથી, ખરાબ સ્વપ્ન પણ મે જોયુ નથી, છતા મારા રાજ્યનુ સર્વસ્વ—દભ દેખાતો નથી, તેથી મારૂ મન વિસ્મિત થાય છે" આ પ્રમાણેના મોહરાજાના વચન સાભળ્યા પછી પાછા આવેલા સુભટોએ અહીંથી જતા ત્યાગ્થી તે પાછા આવ્યા ત્યા સુધીનુ પોતાનુ સર્વ વૃત્તાન મોહને કહીને પછી મહા આરભવાળા દભનુ વૃત્તાત કહેવા લાગ્યા કે "હે મહારાજ! જ્યારે અમોને કોટવાળથી ભય થયો ત્યારે દભે અમને કહ્યુ કે—હે સુભટો! તમે પાછા ચાલ્યા જાઓ કેમકે થોડો પણ પરિવાર અન્ય રાજ્યના માર્ગમા ભયને માટે થાય છે,(ભય આપનાર થાય છે) અને હુ તો વિવેકના નગરમા પ્રવેશ કરીને કોઇ પણ રીતે તપાસ કરી તે (વિવેક) ની મૂળથી ખબર મેળવી લાવીશ જો હુ આ કોટવાળના ભયથી કાર્ય કર્યા વિના એમને એમ પાછો ફરૂ તો મોહ જેવા સ્વામીના ઉત્તમ પ્રસાદનો અનૃણી કેવી રીતે થાઉ?" આ પ્રમાણેના દભના સમાચાર સાભળીને મોહરાજા વિલખો થયો, અને આકાશમા નજર બાધી (ઉચુ જોઇ)ને ગળગળો થઇ કહેવા

લાગ્યો કે 'હે અનેક પ્રકારની બુદ્ધિના આધારભૂત! હે માન સ્વતંત્ર
રાજ્યરૂપ ઘરના સ્તંભરૂપ! હે આરંભના સંરંભમાં સફળતા પમનાર
દંભ! તું વિજયવાન થા. હે શત્રુના સમૂહને વિષે સિંહતુલ્ય દંભ!
તું આવ, તું આવ, મને દર્શન આપ, તું તો મારા પ્રસાદના
કણ ગ્રહિતજ છે. આ તું શું બોલ્યો? (અર્થાત્ આવો વિચાર તા
રા મનમાં ક્યાંથી આવ્યો?) વેગથી ભય પામીને મારા સેવકોનો
સમુદાય જ્યારે શિયાળ જેવો થઇ ગયો ત્યારે હે સત્ત્વને ધારણ કરના
ર દંભ! તેં એકલેજ તે વૈરીને વિષે સિંહની માફક આચરણ કર્યું છે
ઉત્તમ સેવકો સ્વામીને અર્થે પોતાના પ્રાણ પણ તૃણની માફ-
ક ગણે છે. આવી સેવાની રીતિ બીજા સર્વ સેવકોએ સાંભળી છે પ
ણ તારે વિષે તો તે રહેલી છે. હે દંભ! તનેજ અવલંબીને રા
જાઓ યુદ્ધમાં શત્રુના સમૂહને જીતે છે. તારા વિના લોક સંબંધી
કોઈ પણ કાર્યની સિદ્ધિ થતી મેં કોઈ ઠેકાણે જોઈ નથી. યુદ્ધમાં,
રાજકુળમાં, અરણ્યમાં, દુકાનમાં, નાટકમાં, જળમાં અને સ્થળમાં
તને એકનેજ આશ્રય કરીને મનુષ્યો સંપદા (લક્ષ્મી) મેળવે છે.
હે વીર પુરૂષ! અત્યંત તેજવાળા વચલા મણિ વિના મોતીની મા
ળા જેમ પ્રભારહિત દેખાય છે તેમ તારા એક વિના આ મારી
સભા આજે પ્રભારહિત થઇ ગઈ છે."

આ પ્રમાણે મોહરાજા શોકાતુર થયે છતે મહા સત્ત્વવાળા ક્રો
ધાદિ સુભટો પોતાની મેળેજ દંભની ખબર મેળવવાને માટે દો
ડ્યા. તે સુભટો વિવેકના નગરની નજીકની ભૂમિમાં આવી પહો
ંચ્યા, પણ સમુદ્રની માફક તે નગરીમાં પ્રવેશ કરવાને સમર્થ થયા

નહિ, ત્યારે તેઓ એકઠા થઇને વિચાર કરવા લાગ્યા કે-'આમ ને આમ (દમનની તપાસ કર્યા વિના) પાછા વળતા તો આપણને લ જ્જા આવે છે માટે કાંઈપણ કરીને જઈએ તો ઠીક' એ પ્રમાણે અભિમાનના સ્ફુરવાથી કેટલાક વિવેકના માણસોને તેઓએ બ ંદીવાન કર્યા કુરૂટી (કુરડને ઉકુરડ) આદિ સાધુઓને ક્રોધે, બાહુ બળી સરખાને માને, ડમરી પ્રમુખ સાધુઓને લોભે અને રવન મિ આદિ સાધુઓને કામસુભટે પકડી લીધા આ પ્રમાણે તેઓના પકડવાથી ગર્વ કરતા અને પગ ફરતા ક્રોધાદિ સુભટોના હાથ માથી બાહુબલી સરખા વીર પુરૂષો તો નાસીને પાછા પોતાને ઠે કાણે આવી પહોચ્યા, એટલે બીજા કુરૂટી સરખાઓને તેઓએ વિશેષ પ્રમાદ આપ્યા અને તે મદ્યા ભરવાળા (કુરૂટી આદિ)ઓને તેઓ મોહરાજાની આજ્ઞા લઈ ગયા આ શત્રુના પક્ષમા રહ્યા હતા એ કારણથી મોહરાજાએ તત્કાળ દુર્ગતિરૂપ બંદીખાનામા નાખીને તેઓને મહા ક્લેશના ભોગવનાર કર્યા, તોપણ મોહરા જાને દમન નહી મળવાથી શોક ઓછો ન થયો કેમકે પત્થરના લાભથી કાઇ રત્ન ખોવાયાનુ દુઃખ નાશ પામે છે? નથી પામતું તેથી ફ રીને પણ પૂર્વની માફક શોકથી ઘેરાએલો મોહરાજા બોલે છે, તેવા મા અકસ્માત્ સભાના લોકોએ દમનને ત્યા આવેલો જોયો જેમ વર્ષાઋતુમા આકાશ અનેક વર્ણોથી સંકીર્ણ (મિશ્રિત) થાય છે તેમ દમનને જોઇને મોહરાજા હર્ષ, વિતર્ક, સ્નેહ અને ઉત્સુકતા આદિ ભાવો વડે સંકીર્ણ થઇ ગયો પછી નમસ્કાર કરતા દમનને રાજાએ સંભ્રમપૂર્વક ઉઠાડીને દૃઢ આલિંગન કરી સ્વાગત (તુ સુખે આ

ચ્યો ઈત્યાદિ) અને શરીરની કુશળતા સબંધી પૃછ્યુ દલ કહે છે કે "સ્વામીભક્ત એવો જે હુ તેને દુ ખનો સભવ હોયજ નહીં ચદ્રમાએ અગીકાર કરેલ મૃગને શુ સિહથી કલેશ થાય? અથાત્ ન થાય હે સ્વામી! હવે જેપ્રમાણે ત્યાનો ઇતિહાસ છે અને જેપ્રમાણે મે ત્યા જોયેલ છે તે પ્રમાણે હુ કહુ છુ તે તમે સાભળો જે વખતે કોટવાળના ભયથી મે આ સુભટોને પાછા વાળ્યા તે વખતે નગરને સારી રીતે રચાયુ કરએલુ અને કોટવાળની તીવ્રતા જોઈને નગરમા પ્રવેશ કરવાને માટે મે અનેક પ્રકારના ઉપાયો ચિંતવ્યા, પણ બીજો કોઈ ઉપાય ન જણાયાથી અને તતકાળ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી હુ તે નગરમા રહેનારાળા ઘણા ધાર્મિક પુરુષોના જેવો વેષધારી ધાર્મિક થયો પછી કોઈ ઠેકાણે મે સાધુનો વેષ લીધો, કોઈ ઠેકાણે શ્રાવકનો વેષ લીધો, એમ નિશક૫ણે જેમ ગૃહસ્થ પોતાના ઘરમા ફરે તેમ હુ તે આખા નગરમા ફર્યો તે નગરમા ચારિત્રભાવનાથી રહિત મનવાળા અને ચારિત્ર ધારણ કરનારના વેષમા રહેલા મે કેવળ આજીવિકાને માટે કેટલાએક વ્રત નબધી હુ એ મહન કર્યા કોઈ વખત આચાર્યની મુદ્રા (પદવી)થી સભામા ઉંચા આસન ઉપર બેઠેલો હુ બદીજનોથી બોલાતા મારા ગુણોને સાભળીને મારા હૃદયમા મારા (ખરાબ) ચરિત્રથી હસતો હતો તીર્થાદિકમા એકાને ખાઈને 'હુ ઉપવાસવાળો છુ' એમ બીજાને કહેતો હતો હુ પોતે અજ્ઞ (મૂર્ખ) હતો છતા કોઈ ઠેકાણે જઈ કોઈને પુછીને (હુ ભણેલો છુ એમ જણાવવા માટે) તે જ્ઞાનને બીજાની ચ. ...ની જણાવી આપતો હતો અવશ્ય

(પ્રતિક્રમણાદિ) કાયો રાત્રે તો હુ જેમ તેમ કરતો, પણ લોક મા તો હુ કીર્તિવાન થાઉં એ કારણથી દિવસે તો વિધિપૂર્વક વિશે ષ પ્રકારે કરતો હતો અ ત કરણમા તો મત્સરથી ભરેલો હતો છતા સભામા બ ને આખોને ગ કોચિત કરનો સ સારથી ભય પા મેલા જીવોની માફક નમતા રસની દેશના આપતો હતો બીજા સાધુને મારવાને હુ "ઘમવાન થયેલો હોઉં તેનામા માણસોને આ વતા જોઈને 'હે મુનિ! મારૂ કહેવુ તુ માન અને આવી આકરી ત પસ્યા તુ કર ' આમ (અપરાધ છુપાવવાને) કહેતો હતો દિવસે ધર્મધ્વજ (ઓઘો-રજોહરણ) ધારણ થઈને શ્રાવકના સમુદાય પાસે વ દાવતો હતો અને રાત્રિએ માથે પાઘડી પહેરીને નીચ સ્થાનોમા ફરતો હતો કોઈ વખત વેશ લેવાને માટે સાથળની નીચે ગુપ્ત ન ગ્ન રાખતો હતો અને ગુરૂની આગળ ભણતો છાપુતો તેના પગ મા લોટતો હતો, છતા હુ તો શ ઠ રહ્યો હતો ભાવવાળો થયો નહોતો કોઈ વખત શ્રાવકનો વેષ લઇ ખોટા તોલા માપા [illegible] રાખનારની નિંદા કરીને મારી દુકાને વિશ્વાસ પામેલા ગ્રાહકો ને હુ લુટતો હતો કોઈ વખત મુખે નવકાર મહામ ત્રનો જાપ કરતો કરના સાધુના ઉપાશ્રયે જતો અને રાત્રિએ સાધુઓની ઉપ ધી અને ધનાઢ્યના ધનની ચ શી ચોરી લેતો હતો ધોયેલા શ્વે ત વસ્ત્ર પહેરી, મુખકોશ ધારણ કરી, મ દિરમા જઇ, પાષાણની મૂર્તિની પૂજા કરીને હુ ધાતુની પ્રતિમા ઉપાડી જતા હતો એક દિવસે કપટી શ્રાવક જે હુ તેને કેટલાક સાધર્મિકો (એક ધર્મવા- ળા) પોતાના મકાનમા લઈ ગયા અને (નાગર્મિકજાણીને) તેઓએ

મને ઘણું માન આપ્યું, ત્યારે મેં રાત્રિએ તેઓનું સર્વ ધન લુંટી લીધું હતું મેં કોઈ વખત લોભથી ધનને માટે 'મારા ભાઈઓને બંદીવાન કર્યા છે' (તેને છોડાવવાને માટે ધન જોઇએ છીએ, કોઇ આપો) એમ કહીને જુદી રીતે ભિક્ષુક થઇ ઘર ઘર પ્રત્યે ધન માગ્યું હતું એમ વિચિત્ર પ્રકારના વેષ ધારણ કરીને તે નગરમાં નિર્ભયપણે ક્રીડા કરતાં મેં જેવી રીતે આખું નગર જોયું છે તે પ્રમાણે તમને જણાવું છું લોકોનું રક્ષણ કરવાને માટે તે નગરને નિયમ બંધન (શૌચ, સંતોષ, તપ અને સ્વધ્યાયાદિ) નામનો ઉંચો અને ઉત્તમ મત્તરૂપ કાંગરાથી શોભિતો કિલ્લો છે તેની ફરતી વ્યાસવડેવી, લક્ષ્મીવડે સુંદર શોભાવાળી, ઘણા ગુણોને લીધે માપી શકાય નહીં તેવી અને શત્રુઓથી ઓળંગી ન શકાય તેવી પુણ્યવાસના નામની ખાઈ છે તે કિલ્લાને આજ્ઞા વિચય, અપાય વિચય, સંસ્થાન વિચય અને વિપાક વિચય (એ ચાર ધર્મધ્યાનના પાયા-ભેદ) નામના નગરીની લક્ષ્મીના મુખ હોય તેવા ચાર દરવાજા છે તે નગરમાં સાધુઓને રહેવા માટે શુભ ભાવનારૂપ ચુનાથી ઉજ્જવળ કરેલા અને ઉચ્ચ ઉચ્ચતર ભૂમિકાવાળા સત્પરિણામ રૂપ આવાસો છે બ્રહ્મચર્યના અઢાર ભેદરૂપ અઢાર વર્ણો મર્યાદાવડે તે નગરમાં વ્યવસ્થાપૂર્વક રહે છે, અને ઇંદ્રીને પણ માનનીક સંઘરૂપ મહાજન ત્યાં છે યોગીઓને લાયક સામનોરૂપ રસનો પુણ્યરૂપ કરિયાણાના સમૂહથી ભરેલી દુકાનો અને પોતાને તથા પરને વિષે સરખાપણાવાળા સમતારૂપ નિર્મળ રસ્તાઓ છે ત્યાંથી મનોહર આગમો અને બાહ્ય ગુણરૂપ

અનેક ગુફાઓ ત્યા છે, જેમા અત્યત પુણ્યના ભોગી પુરૂષો ઉત્તમ સ્ત્રીઓની સાથે ક્રીડા કરે છે ત્યા રત્નથી ભરપૂર ગ્રથોની શ્રેણીરૂપ કુપિકાઓ ઘર ઘર પ્રત્યે છે, અને [illegible] સ્થિતિમા આરૂઢ કરવાવાળા દશ પ્રકારના વિનયરૂપ ક્રીડા કરવાના પહાડો છે વળી વિકસ્વર કમળોવાળુ અને હસોને સુખ દેવાવાળુ બ્રહ્મચર્યરૂપ સરોવર નવ ગુપ્તિરૂપ નવ કોટવાળોએ પાણી પીવાને માટે ચારે બાજુથી ઘેરેલુ છે નિરતર યતનાના આવાસરૂપ વિરતિ નામની તે નગરીની અધિષ્ઠાતા પાદ્ર દેવી છે, જે બળવાન્ પુરૂષોએ આરાધન કરવાથી તેના સર્વ કલેશનું નિવારણ કરવાને સમર્થ છે તે કિલ્લામા કોઈ ઠેકાણે અમારિ ઘોષણા (કોઇ જીવને ન મારવો—દુ ખ ન આપવુ ઈત્યાદિ ઉદ્ઘોષણા) થાય છે તો કોઈ ઠેકાણે સાધુઓને નિમત્રણા કરાય છે કોઈ વખત જિનમદિરના ત્રણ પ્રકારના વાજીત્રો વાગતા હોય છે તો કોઇ વખત ગુરૂના ગુણની સ્તુતિ કરાતી હોય છે કોઇ ઠેકાણે સિદ્ધાન્તની વ્યાખ્યા થતી હોય છે તો કોઈ ઠેકાણે મ ગુરૂથી દેશના દેવાતી હોય છે કોઈ વખત (ભણતા સાધુઓના) સ્વાધ્યાયનો નિર્ઘોષ સભળાતો હોય છે તો કોઈ વખત ભૂલી ગયેલાને સભારી અપાતુ હોય છે, અને ખોટા કાર્યોનો નિષેધ કરાતો હોય છે આ પ્રમાણે હે દેવ! કોલાહલથી વ્યાપ્ત એવા આખા નગરમા તમારી અવિધાનગરીનુ તો નામ પણ મેં કોઈ ઠેકાણે સાભળ્યુ નહી હે મહારાજા! તમારી નગરીની માફક તે (પુણ્યરગ) નગરનો ઘણા વિસ્તાર નથી પણ ઈદ્રના નગરની માફક શોભા તો અવાકિત છે અર્થાત્ આપણા નગરની તેવી શોભા નથી

(હવે મોહની અવિદ્યાનગરીની સાથે વિવેકના પુણ્યરંગ નગરનું વર્ણન મેળવે છે) આ અવિદ્યાનગરીમાં અનંતા જીવો સ્ત્યાનર્દ્ધિ (એક જાતની નિદ્રા છે જેમાં પ્રાણીઓ ગાઢ નિદ્રિત હોય છે) નિદ્રામાં સુતેલા છે ત્યારે તે પુણ્યરંગ નગરમાં લોકો દેવોની માફક સુતા નથી પણ તેઓ નિરંતર સચેતન (જાગ્રત) છે અહીં એક નાના કાર્યમાં પણ લોકો પ્રાયે કલેશ કરવામાં ઉત્સુક છે ત્યારે ત્યાં સત્યુગની માફક કલેશનું નામ પણ મેં સાભળ્યું નથી અહીંઆ લોકો બાંધવું, રોકવું, હણવું, આક્રોશ કરવો અને લુંટવું એવા કર્ત્તવ્યવાળા પ્રાયે હોય છે ત્યારે ત્યાં તો યુગલીઆની ભૂમિની માફક કોઈ પણ કોઈને બાધતું કરતું નથી અહીંઆ આક્રંદ રૂદન અને દીનવચનાદિકથી લોકો જ્યારે દુઃખી દેખાય છે ત્યારે ત્યાંના લોકો જાણે અમૃતનું પાન કરતા હોય નહીં તેમ સર્વે સમાધિને ભજે છે આ નગરીમાં રાજા જ્યારે (પ્રજા પાસેથી) બધી વસ્તુ લેવાની ઇચ્છા કરે છે ત્યારે લોકો કાંઈ પણ દેવાને ઇચ્છતા નથી, ત્યારે ત્યાં તો રાજા અને પ્રજા એ સર્વના એક ચિત્ત છે ધન અને ઠકુરાઇને ઘણા કલેશથી ઉપાર્જન કરીને અહીંના લોકો સુખની અભિલાષા રાખે છે ત્યારે ત્યાંના રહેવાવાળા કલેશરહિત અને મહાસુખવાળા લોકો (કલેશથી ધન અને ઠકુરાઇને ઉપાર્જન કરવાવાળા) આપણા નગરના લોકોની ઘણી હાંસી કરે છે આપણા નગરના લોકોનું પૃથ્વીની અંદર દાટેલું ધન નાશ પામે છે ત્યારે તે નગરીના લોકોનું જિનેશ્વરના મંદિર બનાવવાના મિષર્થ પુરેલું રાખેલું ધન કદિ પણ નાશ પામતું નથી અહીં ઘણું

ડથી પાવન કરેલા પુત્રો પણ માબાપના શત્રુ થાય છે, ત્યારે ત્યા આવેલા પરદેશીઓની સાથે પણ ત્યાના લોકો સગા ભાઈઓની માફક રહે છે આ નગરીમા મહેનત કરતા છતા પણ લાભ થતો એ સ્વભાવવાળો છે ત્યારે તે નગરમા થોડી પણ મહેનત કરી હોય તો નિશ્ચે તેઓને લાભ મળે છે આ નગરીમા બમણો લાભ થવાથી જ્યારે વેપારીઓને ઘણો હર્ષ થાય છે ત્યારે ત્યા થોડા પ્રયત્નથી અનતો લાભ મળવા છતા તે લોકો બીલકુલ અભિમાન કરતા નથી તે નગરમા ગ્રાહકથી જે લાભ થાય છે તેને હુ કોની સાથે ઉપમિત કરૂ? (અર્થાત્ તે લાભને કોની ઉપમા આપુ?) કે મકે અગ્રદના બાકળા જેટલુ ગ્રાહકો (સુપાત્ર સાધુઓ) ને આપવાથી (બધાયેલ પુન્યથી)દેદીપ્યમાન કરોડો સોનૈયાનો લાભ થાય છે હે મહારાજા! તમારા રાજ્યમા અધિક મહત્વવાળા ઇંદ્ર અને ચક્રવર્ત્યાદિક જે છે તેઓ તે નગરમા રહેના અલ્પ ઋદ્ધિવાળાનુ પણ દાનપાત્રુ કરવાને ઈચ્છે છે

આ પ્રમાણે તે નગરની શોભા જોવાવડે નેત્રને આનદિત કરતો હુ (દભ) એક વખત રાજસભામા ગયો અને ઉભો રહ્યો તો ત્યા સદ્ભાવરૂપ મહેલની અદર સાધુઓની સોબતરૂપ પર્ષદામા સત્ત્વ નામના સિંહાસન ઉપર બેઠેલા, મહાન કાતિમડળવાળા, હૃદયની પટુતાવડે ગુરૂના આદેશરૂપ શ્વેત છત્ર ધારણ કરેલ છે જેણે એવા લક્ષ્મી અને લજ્જારૂપ વારાગનાઓ પાચ આચારરૂપ મનોહર ચામર વિંજે છે જેને એવા, કર્મવિવરરૂપ છડીદારથી મહાજન જેની પાસે લવાયેલ છે એવા, આત્મજ્ઞાનના ત્રણ ગાયન

કરનાવાળાઓ જેના ઉજ્વાળ ગુણુકદ ગાઈ રહ્યા છે એવા, શુભ લેશ્યારૂપ નટીએ રચેલા નાટકને જોવાની ઇચ્છાવાળા, નિશ્ચય અને વ્યવહારરૂપ નેત્રના પાત (જોવા) થી આ જગત્ (નુ નાટક) જાણે લ છે જેણે એવા, બુદ્ધિના આઠ ગુણરૂપ વઠ પુરૂષોએ ઉત્કંઠાપૂર્વક જેના ચરણનું સેવન કર્યું છે એવા, ગુણરૂપ આભરણના સમૂહથી ઉત્પન્ન થયેલ કાંતિથી દેદીપ્યમાન, આચાર્યના છત્રીશ ગુણની સ્મૃતિરૂપ છત્રીશ પ્રકારના આયુધમા પરિશ્રમ કરેલ છે જેણે એવા, અતિ તીક્ષ્ણ અને દેદીપ્યમાન ખડ્ગ દંડરૂપ ભુજાદંડ છે અલંકાર જેનું એવા અને વિચાર નામના બાળમિત્રની સાથે જાણે અકથતાને પ્રાપ્ત થયેલ હોય તેવા પ્રિય દર્શનવાળા વિવેક રાજાને મે જોયો તેમજ નિરંતર પવિત્ર એવી તત્ત્વરૂચિ નામની તેની પટ્ટરાણી કે જેનુ મુખ સ્નેહથી તે (તત્ત્વરૂચિ)ને ઘણો વહાલો વિવેકરાજા પગલે પગલે જોયા કરે છે ને પણ જોયુ " આ પ્રમાણેના દંભના વચનો સાભળી મોહ બોલ્યો—' કાર્યના ભાર ભમા જે સ્રીનુ મુખ જુએ તે શુ પુરૂષ કહેવાય?" આમ ઉપહાસ (મશ્કરી)થી બોલીને તેણે ફરીને કહ્યું કે—' કહો હવે આગળ શુ થયુ?" દંભ કહે છે કે " તે (વિવેકરાજા)ને ભવવિરાગ નામનો ન્યાયવાન પ્રથમ (મોટો) પુત્ર છે, જેણે પિતાની સહાયથી ક્યા બળવાન જીવોને જીત્યા નથી? અર્થાત્ ઘણાને જીત્યા છે તેને બીજા પણ સંવેગ અને નિર્વેદ નામના શત્રુને જીતવાવાળા બે પુત્રો છે કે જેમાનો એક એક પુત્ર આ જગત્‌ની સૃષ્ટિ (રચના) ને મૂળથી ઉન્મૂલન કરવાને સમર્થ છે ઉપરાંત પરાક્રમમા જાતે

વીરગમની અધિષ્ઠાતૃ (દેવીઓ) હોય નહીં તેવી તેને **દયા, મિત્રતા, મુદિતા અને ઉપેક્ષા** એ નામની ચાર પુત્રીઓ છે **સમ્યગ્દષ્ટિ** નામનો તેને મહાઅમાત્ય (પ્રધાન) છે, જેની સત્પુરૂષો પ્રશંસા કરે છે, અને જેના દર્શન વિના પ્રમત્ત કરેલો વિવેકરાજા પણ વૃથા છે તે (વિવેકરાજા) ના સામ્રાજ્યરૂપ વંશને ટેકો આપવાને રજ્જુ (દોરડા) સમાન **માર્દવ, આર્જવ, સંતોષ અને પ્રશમ** નામના ચાર સામંત રાજાઓ છે તેને **સાત તત્ત્વ** (જીવ, અજીવ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ) ના અવબોધરૂપ અમાત્ય રાજ્ય છે અને **દાનાદિ** (દાન, શિયળ, તપ અને ભાવ) ચાર ધર્મના ભેદોરૂપ ચતુરંગ સેનાનું બળ છે તેને **વિમળબોધ** નામનો કોટવાળ, **ઉત્સાહ** નામનો દંડનાયક, **સદાગમ** નામનો ભંડાર અને **ગુણસંગ્રહ** નામે કોઠાર છે તેને **ક્ષયોપશમિક ભાવ** નામનો દાણ લેનાર દાણી છે અને સર્વ મનુષ્યને પ્રિય **ન્યાયસંવાદ** નામનો નગરશેઠ છે પાંચ પ્રકારના **વ્યવહાર** (આગમવ્યવહાર, શ્રુતવ્યવહાર, આજ્ઞાવ્યવહાર, ધારણાવ્યવહાર અને જીતવ્યવહાર) તે તેના કારભારીયા (પંચાયત કરનારા) પુરૂષો છે, અને સામાયિક આદિ ષટ્કર્મના અનુષ્ઠાન કરાવનાર **ષડાવશ્યક** (સામાયિક, ચતુર્વિંશતિ સ્તવ, વંદનક, પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ અને પ્રત્યાખ્યાન) નામે તેને પુરોહિત છે નવ રસના જાણનાર એવા તે (વિવેક)ને રસોયા તરીકે **ધર્મોપદેશકો** છે અને પાપની શુદ્ધિ કરનાર **પ્રાયશ્ચિત્ત** નામનો જળાધ્યક્ષ (પાણીખાતાનો ઉપરી) છે તેને શય્યાપાલ તરીકે **સમાધિ જનનભાવ** (સમાધિ ઉત્પન્ન કર

નાર ભાવ) છે અને ધર્મરાગનિવર્દ્ધન (ધર્મના રાગની વૃદ્ધિકર
નાર) નામે સ્થગીધર (પાનબીડાં આપનાર) છે વળી શુક્લ અ
ધ્યવસાય નામના બળથી ગર્વિત એવા ડગેડા તેના સુભટો છે
કે જેઓના બળનુ વર્ણન કરવાને ન ત પુરૂષો પણ સમર્થ નથી
આ સર્વે પણ હુશિયાર, પ્રસિદ્ધ, યુદ્ધમાં નહીં ધરાય તેવા,
સત્ય બોલવાવાળા અને કોઈ પણ પ્રકારની આજીવિકા (પગાર)
લીધા વિના સ્વામીની પાછળ આવનાર છે આ પ્રમાણે વિવેક
જનતની સભામા હુ જેનો હતો તેવામાં વિમળબોધ નામના કોટ
વાળે ત્યા આવીને આ પ્રમાણે પોકાર કર્યો—"હે પ્રભુ! હુ નજીક
હતો છતાં પણ મોહરાજાની સેનાના માણસો, જેમ બગલા માછ
લાને લઈ જાય તેમ અકસ્માત્ આપણા નગરના કેટલાક માણ
સોને લઈ ગયા છે તેમાંથી કેટલાએક પાછા વળી આવ્યા છે અને
કેટલાએકને તો તેઓએ બાંધી લીધા છે અહો! આધુનિક પુરૂ
ષોએ આરંભેલી ક્રિયા નિષ્ફળ થતી નથી માટે હે પ્રભુ! કોઈને
આદેશ કરો કે જે તેમને પાછા વાળી લાવે" આ વચનો સાભળ
તાજ કોપથી કંપાયમાન ઓષ્ઠપલ્લવ થયેલ છે જેના એવો
શૂરવીર વિવેક રાજા બોલવા લાગ્યો કે—"અરે! શુ શત્રુથી
પરાભવ? શું ધ્યાનરૂપ ભુજાઓ ભાગી ગઈ છે? વિધાતાએ
મા પ્રભુતા પરથી પરાભવ પામવાને માટેજ શુ કરી છે? કે જ્યા
શત્રુરૂપ વિષધર (સર્પ)ની આશંકા નિવર્તતજ થતી નથી પાપ
ના ઘર સમાન તે મોહરાજા મારો મોટો ભાઈ છે તે આખું જગ
તને ભોગવે છે છતાં પણ મારા નાના રાજ્યને લઈ લેવાની ઇચ્છા

રાખે છે, તે દુર્ગ ૧ હતો ત્યારે પણ વાઘના બ ચાની માફક મને મારવાની ઇ ચ્છાવાળો હતા તો હમણા તો તે વળી મોટાઈ પામ્યે છે ત્યારે તો મારી વૃદ્ધિને તે હવે કેમ સહન કરશે? રાજ્ય છે મ ને શત્રુ પણ છે આ બે વસ્તુ વિરૂદ્ધતા પામે છે, કેમકે સંપૂર્ણ અ ધકારના નાશ કર્યા વિના શું સૂર્ય ઉદય પામે છે? તે મહાશત્રુ છતા (હુ રાજા છુ એવી) મારા ઐશ્વર્યની કથા વૃથા છે, કેમકે જે ના માથા ઉપર મુદ્‌ગર ઉગામેલો છે એવો માટીનો ઘડો કેટલા વખતસુધી ટકી શકવાનો છે? માટે હે મહાઅમાત્ય! હે જાતિવાન રત્નની માફક ઉજ્વળ! શુદ્ધ બુદ્ધિના નિધાન! અને રાજ્ય રૂપ વલ્લીના વિશ્રામમડપ! તુ મારી વાત સાભળ—તુ કાંઇક એવો ઉપાય કર કે જેથી આ રાજ્ય ઘણાકાળ સ્વત વિસ્તાર પામે, અ ને ભય દેવાવાળા વૈરીના વ શને હું મૂળથી ઉન્મૂલન કરી નાખુ ”

રાજાના આવા આદેશથી એકાત હિતકારી **સમ્યક્ત્વ** નામના પ્રધાને ગુરૂરૂપ જ્યોતિષી (જ્યોતિષ જાણનાર)ને રાજ્યની વૃદ્ધિ અને શત્રુકુળનો ક્ષય થવાનુ કારણ પુછ્યુ જ્યોતિષી કહે છે કે “હે રાજાને ગૌરવ કરવા લાયક પ્રધાન! આ વાત હિતની ઇચ્છા એ વૃદ્ધ પુરૂષો પાસેથી પામેલા શ્રુતજ્ઞાનથી પહેલા પણ હું જાણ તો હતો, હવે સાભળો—**પ્રવચન** નામનુ શહેર પ્રથમ તમારૂ જાણેલુજ છે, તેનુ દાતા, હૃદયવાન્ અને દયાવાન્ સઘ સદાકાળ ત પાલણ કરે છે તેને કેવળ શ્રી (સંપૂર્ણ–કેવળજ્ઞાન) નામની નિરતર સાથે રહેનારી રાણી છે, જેની દૃષ્ટિથી તે લોકાલોકના વૃત્તાન્તને જુએ છે તે (કેવળશ્રી)ની સાથે એકાતે નિરતર સુખ

ભોગવવાની છે ઞની પોતાના રાજ્યની સર્વ સ્થિતિ તે મહારાજા એ વિવેકને સોંપી છે પરંતુ જ્યાંસુધી ભવસ્થિતિ છે ત્યાંસુધી સર્વજ્ઞ મહારાજને અને વિવેકને આ સર્વ પર્ષદાના લોકો સિદ્ધ વિગ્રાવાળા પુરૂષોની માફક બે રૂપ કરીને સેવે છે તે સર્વજ્ઞ મહારાજને અનંત પરાક્રમવાળો **સંવર** નામનો એક સામંત છે તે એકલો પણ સંગ્રામમાં સૈન્યસહિત મોહરાજાનો નાશ કરવાને સમર્થ છે તેને સ્ત્રીના ગુણોવડે મુખ્યતાને પામેલી **મુમુક્ષા** (મોક્ષની ઇચ્છા) નામની સ્ત્રી છે, જેનું સ્વરૂપ અને સાદર્યતા જે યોગીંદ્રો હોય છે તેજ જાણી શકે છે (બીજાઓ જાણી શકતા નથી) તે સંવર અને મુમુક્ષાને વિશ્વને હિતકારી અને મહા પરાક્રમવાળી, **સંયમશ્રી** નામથી પ્રસિદ્ધ પામેલી એક પુત્રી છે જે દેવોને પણ દુર્લભ છે જ્યારે તે નિર્દોષ શરીરવાળી સંયમશ્રીને વિવેક પરણે ત્યારેજ નિમિત્તના જાણકારોએ તે (વિવેક)ના વંશકુળનો ઉદય (જ્ઞાનમાં) દીઠો છે આ સંયમશ્રીને પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ (ઇર્યા, ભાષા, એષણા, આદાનભંડમત્તનિક્ષેપણા અને પારિઠાપનિકા, મનગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિ) નામની આઠ સખીઓ છે જેઓ તેને નિરંતર સાધીન છે તેમાથી એક એક પાપ મોહના રાજ્યનો ક્ષયને હરકી કરે તેવી છે

(તે આઠ સખીઓનું પરાક્રમ દૃષ્ટાંત દ્વારા બતાવે છે—)

ધર્મરૂચિ મુનિની ઇર્યા સમિતિ (સંયમની અને આત્માની વિરાધના ન થાય તે માટે રસ્તે યુગ પ્રમાણ દૃષ્ટિ કરી જોઇને ચાલવું તે) એ અને ચક્ષમદિરમાં રહેલા કુકકુટ કપિની ભાષા શ—

મિતિ (કાર્યપ્રસગે નિર્દોષ, સત્ય, હિતકારી અને પ્રિય ભાષા બે
લવી તે) એ, મોહનો નાશ કર્યો છે વજ્રસ્વામીની એષણ
સમિતિ (બે તાળીશ દોષ રહિત આહાર, પાણી, વસ્ત્રપ્રમુખ લેવા
દેવની પરીક્ષામા અને ચોથી આદાનભડમત્તનિક્ષેપણા સમિ
(વસ્ત્ર, પાત્રાદિ દ્રષ્ટિથી દેખી, રજોહરણથી પુજી નિર્જીવ જગ
એ લેવા મુકવા તે) વ ક્રવ્યીરીની ઝટની ગલના નસોતી પ્ર યું
ક્ષણા (પડિલેહણા)મા અપ્રમત્તપણાને પામી છે મજેના મોદક
ચર્ણ કરતા ઢઢણ નાણી સા પુન ઢઢણકુમાર મુનિને પાચ
પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ (સદોષ તથા સજીવ આહાર પાણી, ખેળ,
પરિઠવણ, ઉચ્ચારાદિ નિર્જીવ પ્રાસુક જગ્યા ઉપર તજવુ તે) મો
હનો નાશ કરવાને હેતુભૂત થઈ છે કર્મની મલિનતાની નિંદા
કરતા પ્રસન્નચદ્ર રાજર્ષિને મનોગુપ્તિ (મનને કાઇપણ વિચાર ક
ર્યા સિવાય સ્વાભાવિક સ્થિતિમા નિર્વિકલ્પપણામા રાખવુ અથવા
દુર્વિચારથી રોકી સદ્વિચારમા પ્રવર્તન કરવુ), ક્રૌંચપક્ષીના (જવ
ચણવાના) અપરાધને જાણતા છતા (તેનો બચાવ કરવાને માટે)
નહીં બોલવાવાળા મેતાર્યમુનિને વચન ગુપ્તિ (કાઇપણ ન બોલવુ—
મૌન રહેવુ)અને આપણાને વિષે પણ (કીડીઓએ શરીરને ચાળ
ણી જેવુ કર્યુ છતા પણ) કાયોત્સર્ગ ધ્યાનથી ચલાયમાન નહી
થતા સ્થિર રહેનાર ચિલાતીપુત્ર મુનિને કાયગુપ્તિ (સ્થિર આસન,
હાલવુ ચાલવુ નહીં તે) મોહને હણનારી થઈ છે જેની સખીઓ
પણ ગતુનુ ચર્ણ કરી નાખવામા સમર્થ છે તે સયમશ્રીનુ બળ
સાભળીને દેવો પણ (આશ્ચર્યથી) મસ્તક ધુણાવે છે તે ખરેખર યુ

ક્ષાજ છે તેના પરણુવાના પ્રાગ બથીજ દ ભાદિકની સાથે મોહ, ઉ ન્દ્રઈ લાગેલા વૃક્ષની માફક (ઉદ્ધઈ લાગવાથી જેમ વૃક્ષ હળવે હ ળવે નાશ પામે છે તેમ) ક્ષણેશ્રણે નાશ પામશે નિમિત્તિઆએ પ્રધાનને આ પ્રમાણે કહેલુ સાભળતાજ બે સ્રી ન્રવાના ભયથી આતુર થયેલો વિવેક બોલવા લાગ્યો કે " હે તાત ! (હે તાત ! એ એક જાતનુ સ બોધન છે પણ પિતાવાચક નથી) હું સ્વભા થીજ કોમળ છુ માટે આ (બે સ્રી કરવાની) વાત સાભળીશ પણ નહીં જેના ઘ મા મતી અને પુત્રવાળી એક સ્રી વિદ્યમાન છે છ તા તે સ્રીના મનને શલ્ય સરખી બીજી સ્રી જે પુરૂષ અ ગીકાર કરે છે તે પુરૂષ પાપથી લેપાય છે જે પુરૂષને બે સ્રીઓ છે તેના બ ને ભવ (આ ભવ અને પરભવ) એક બીજી સ્રીઓના અપરાધને એક બીજી પામે નિર તર ધ્રુપાવતા, અવશ્ય ભ્રષ્ટ થાય છે (અર્થા ત્ આ ભવનુ કે પરભવનુ સાધન તે કરી શકતો નથી) કારણ વિનાનો કલેશ કરવાને બીજી સ્રી કૃશચિત્રક (કાળો ચિતરો કહેવાય છે તે એક જાતની વનસ્પતિનુ મૂળ છે કે જેનાથી વગર નિમિત્તે મનુષ્યોને આપસમા કલેશ થાય છે) ના મૂળ સરખી છે અને સ્વા- મીનુ સુખ હરી લેવામા બાવળની શૂળ છે જેમ કામળીને માટે ગ્રહણ કરેલો ઘેટો ચીર ચાવવાને ઉભો થાય છે તેમ સુખને માટે સ્વીકાર કરાયેલી બીજી સ્રી સુખના નાશને અર્થે થાય છે, એક સધ્યા (પ્રાત સધ્યા) પામીને બીજી સધ્યા (રાત્રિ સધ્યા)પ્રત્યે જતો સૂર્ય તેજથી ભ્રષ્ટ થાય છે, અને એક દ્વિતીયા (શુક્લપક્ષની) મૂકીને બીજી દ્વિતીયા (કૃષ્ણપક્ષની)ને પ્રાપ્ત થતો

ચદ્રમા ક્ષય પામે છે તેવીજ રીતે બીજી સ્ત્રી પરણવાથી મારા તે જથી ભ્રષ્ટ થાઉ માટે મારે બીજી સ્ત્રી કરવી નથી ” આ પ્રમાણે બોલના વિવેકને જોઇ કાંઈક હસીને તત્વરુચિ બોલવા લાગી—“હે હરીશ! સદભાવને હેઠાણે આવી કૃત્રિમ ભીરૂતા (ભય) શામાટે રાખો છો? ઘણી સ્ત્રીઓવાળા ભર્ત્તારને વિષે પણ ઉત્તમ સ્ત્રીઓ પોતા ની ભક્તિનો ત્યાગ કરતી નથી જુઓ ઘણી નદી (નદીરૂપ સ્ત્રીવાળા) ઓવાળા સમુદ્રને વિષે ગગાની મદ આદરવાળી નથી સ્ત્રીઓ ના ધર્મ (ફરજ-કર્ત્તવ્ય-સ્વભાવ-લક્ષણ-વ્યવહાર-લાયકાત) જુદા છે અને પુરૂષોના ધર્મ પણ જુદા છે, કેમકે વૃક્ષોના અને લતાના ધર્મ એક સરખા હોતા નથી વૃક્ષની સાથે બધાયેલા હાથીઓ ઉભા રહે છે, પણ વેલી(વેલડી)ની સાથે બધાયેલા હાથીઓ ઉભા રહેતા નથી તેમ પુરૂષો સર્વ કામને માટે લાયક છે અને સ્ત્રીઓ તો માત્ર વિલાસ કરવામાજ એક રસવાળી હોય છે જો સમુદ્રની માફક મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન ન કરે તો ઘણી સ્ત્રી કરતો છતો પણ પુ રૂષ અપરાધી નથી વિકલ દેહવાળો (આધળો, લુલો, અશક્ત વિ ગેરે) સ્વામી મળ્યા છતા પણ સ્ત્રીએ તેના આધારે રહેવુ જોઇએ જુઓ, તળાવ સુકાયે સતે માછલી મ્હાની પામે છે અથવા મરણ પામે છે હુ સ્વામી તરફથી માન મેળવવાની અર્થી નથી પણ સ્વામીના હિતની અર્થી છુ માટે જેનાથી તમારો જય થાય તે સ્ત્રીને મારે તના ગુણને માન આપીને સેવવીજ જોઈએ ”

પોતાની રાણીના આવા વચન સાભળીને વિવેક કહે છે કે “હ વે સર્વ શત્રુઓને મે જીતી લીધાજ, કેમકે આ પ્રમાણે મોટો પ

ણુ આપસમા સ્નેહવાળી જેના ઘરમા છે ત્યા ન્યૂનતા શી હોય? માટે હે મ ત્રી ! હવે વિલ બ ન કરો વિણિ, હિતકારી અને શોભ ન અધ્યવસાય નામના પુરૂષોને જિનેશ્વરની પાસે મોકલો કેમકે તે જિનેશ્વર માગ ઉપર પ્રેમ ા છે, તેથી શત્રુના વશનો ઉ ચ્છેદકર વામા કુહાડી તુ ય સ યમશ્રી કુમારિકા તે મને આપાવશે ત્યાર પ છી પ્રધાન જિનેશ્વરની પાસે મોકલવાને પોતાના માણસોને તૈયાર કરતો હતો, અને હુ (દૂત) તે સમગ્ર વૃત્તાન્ત જાણીને તમારી પાસે આ વ્યો છુ, માટે હે મોહ ! યુદ્ધ કરવામા હુ હુશીઆર છુ અને સ ર્વ સામગ્રી પામ્યો છુ એમ ધારીને (મારી જીત થશે એવો) તમે વિશ્વાસ ન રાખતા. દેદીપ્યમાન થયેલા (મરવા–ઓલાવાને દીપેલા) દીવાની દ શાની માફક તમારી પોતાની દશા પણ ક્ષીણ થઈ છે એમ તમે જાણજો, કારણકે વિસ્તારવાળુ રાજ્ય, ઉત્તમ પરિવાર, લક્ષ્મી, પુ ષ્કળ બળ (લશ્કર) અને પરિપૂર્ણ ભ ડાર–આ સર્વ જે પ્રમાણે વિવેકને છે તે પ્રમાણે તમારે નથી વિવેકનુ રાજ્ય દૃષ્ટિગોચર થયે સને પ ડિત પુરૂષો તમારા રાજ્યને, જેમ ઇંદ્રના શહેરની પાસે ભીલના ગામને માને, તેમ માને છે અહીં રહેલા જે બાળકો, યુવાનો, પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ છે તે સર્વે વિવેકની પાસે જવાથી જાતી વૈરીની માફક તમને મારવાન તૈયાર થશે (એમ સમજજો) તેના કેટલાક માણસો મહામ ત્રનો જપ કરે છે, કેટલાક ગતદિવસ શ્રમ (તપશ્ચર્યા) કરે છે, કેટલાએક ઉપવાસાદિ શસ્ત્રોને તિક્ષ્ણ કરે છે અને કેટલા એક શત્રુનો વિનાશ કરવામા ઉપયોગી સેવા ય ત્રો લખે છે આ પ્રમાણે તેના રાજ્યમા તેના સર્વ મનુષ્યોનો ઉદ્યમ તમારા વધને

માટેજ છે, અને તમારી નગરીમા રહેવાવાળા લોકોને સુખની વાતો વડે લોભ પમાડીને તેઓને મોક્ષનગરમા નિવાસ કરાવવાનુ વિશેષ હમણા ઇચ્છે છે, પરંતુ હે નાથ! નિગોદ નગરીમા વસવાવાળા જીવો ઘણા હોવાથી તમારો આ વાસ ખાલી થાય છે તેની તમને ખબર પડતી નથી "

આ પ્રમાણે દૂત પાસેથી બધા સમાચાર સાંભળીને મોહ રાજા 'હવે શુ કરવુ?' તેના વિચારમા જડ થઇ ગયો, અને શાખાથી ભ્રષ્ટ થયેલા વાંદરાની માફક થોડીવાર તો નિશ્ચળ શરીર રાખી રહ્યો આ વખતે અવસરનો જાણ પંચશર (કામદેવ) નામનો તે (મોહ) નો પુત્ર શત્રુના વર્ગના વિસ્તારની ચિંતાથી મલિન મુખવાળા થયેલા મોહરાજાને વિનતિ કરવા લાગ્યો કે "હે તાત! હુ એક તમારા નાના સરખા બાળક જેવો જીવતો છુ છતા આ પ્રમાણે તમે ખેદ શામાટે કરો છો? તમારા શત્રુઓનો સમૂહ કે જેને મે બંદીવાન કરેલ છે તે ખેદ પામો પુત્ર છતા પણ જો પિતા ચિંતાથી મુક્ત ન થાય તો નિશ્ચે તેનો હેતુ પુત્રનુ દુર્બળપણુ અથવા પિતાનુ અજ્ઞપણુ છે (પુત્રની યોગ્યતા અયોગ્યતાને કે તેના બળાબળને તે જાણતો નથી) જેમ મોતી છીપના નાશ માટે થાય છે તેમ કેટલાએક પુત્રો પણ પિતાનો નાશ કરનારા થાય છે, અને સૂર્યની સાથે જેમ શનિ તેમ કેટલાએક નિસ્તેજ પુત્રો પિતાની સાથે વૈર કરવાવાળા પણ થાય છે જેમ કમળ સરોવરની શોભાને માટે થાય છે તેમ હુ પિતાની શોભાને માટે થઇશ, પણ જેમ મેલ શરીરને કલેશને અર્થે થાય છે તેમ હુ પિતાને કલેશને

અર્થ થઈશ નહીં જો કે હુ અન ! (શરીર વિનાનો—વૌકિ- કહે-
રત છે કે કામદેવને મહાદેવે બાળી નાખ્યો છે માટે તે અનંગ
કહેવાય છે) હુ તોપણ હે પિતાજી ! તમારા પ્રમાદવી આ જગતને
જીતવાને સમર્થ છુ જેમ શરીર વિના ની ડ ઠી (શીતને શરીર વિ
નાનુ કહેવુ એ સ્થૂળ વ્યવહારથી છે) પણ કાળવિશેષથી (શિયા
ળાની ઋતુની સહાયથી) કોને કપાવતી નથી ? જેમ વડવાનળ
અગ્નિ સમુદ્રને ગળી જાય છે, તેમ વચનની રચનાથી શોભતા શત્રુ
સૈન્ને હુ શસ્ત્રની શ્રેણીથી ગ્રસી જઈશ અર્થાત્ નાશ કરીશ "

કામના આવા અભિમાનવાળા (પોતાને સહાય માગી શકે તે
વા) વચનો સાભળીને 'હે બુદ્ધિમાન્! બહુ સારૂ, બહુ સારૂ 'આ
પ્રમાણે કહી તેની સ્તુતિ કરતો મોહ તેને કહેવા લાગ્યો કે "હે વ
ત્સ ! આવા પરાક્રમે કરીને તુ વ શને ઉદ્યોતિત કરે છે અને મા
ભળવાવાળાની સભાને વિષે પણ પિતાના સદેહને તુ હણે છે
(દૂર કરે છે) આ રાજ્યની ધુરા કોના ખભા ઉપર સ્થાપન ક
રીને હુ સુખી થઈશ ? એ પ્રમાણે ચિંતારૂપ સમુદ્રમા ડુબેલો
એવો જે હુ તેનો ઉદ્ધાર કરવાને તારી વાણી વહાણની માફક આ
ચરણ કરે છે જેમ ઘુણ લાકડાની, ધુમાડો અગ્નિની, વ્યાધિ શરીર
ની, બુધ ચદ્રમાની, લાખ વૃક્ષની અને કાદવ પાણીની શોભાનો
નાશ કરે છે, તેમ કુપુત્ર પિતાની શોભાનો નાશ કરે છે, અને જેમ
તેજમતુરીને સોનુ, પાષાણને જિંબ (પાષાણની ઘડાયેની મૂર્તિ),
કાદવને કમળ, સર્પને મણિ અને માટીને ભરેલો ઘડો શોભાને
માટે થાય છે તેમ સુ[illegible]ત્રો પિતાની શોભાને માટે થા ।"

હે પુત્ર! આ સપૂર્ણ શત્રુના મ જળને તુ નિશ્ચે કરી જીતીશ, કેમકે આ તારો મકરધ્વજ (ચિન્હ) દૂરથી દેખતા પણ ભયને માટે થાય છે (ભય ઉપજાવવાવાળો થાય છે) આ તારો વહાલો સારથિ **વસ તનઋતુ**,એકલો પણ અવસર પામીને સપૂર્ણ વિશ્વને ચેતનાના ગુણથી નિર્ધન કરવાને સમર્થ છે બાળપણાથી તારો વ હાલો આ **ઉન્માદ** નામનો મિત્ર દારૂ પીધવાની માફક જગતને ક્ષણવારમા પરવશ કરે (તેવો) છે ભમરાઓ જેની અ દર રહેલા છે એવા, ધનુષ સહિત, તારા પુષ્પરૂપ બાણો જાણે વિષથી યુક્ત હોય નહીં તેમ સ્પર્શવડે પણ ચેતનાને હણે છે હે પુત્ર! કુવિ કલ્પો તને સહાય કરવાવાળા છે તેને પ્રાણાયામ અનેઆસનાદિ કથી નિવારણ કર્યા છતા પણ તે મનુષ્યના હૃદયમા પ્રવેશ કરીજ જાય છે સર્વ રસોમા શ્રેષ્ઠ આ **શૃગારરસ**, તારા સૈન્યની બેઉ બાજુએ ન ભો । અને વિપ્રલ ભ (લોભાવવુ અગર ભોળવવુ) એ વા બે રૂપ ધારણ કરીને સૈન્યનુ રક્ષણ કરવાને રહ્યો છે આ **મિ થ્યાદર્શન** નામનો પ્રધાન તારી સાથે લઇ જવા જેવો છે, કમકે જે દેવાદિ (આદિ શબ્દથી ગુરૂ, ધર્મ વિગેરે લેવુ)થી તારો મહોદ ય થવાનો છે તેનેજ (હરિહરાદિકને) દેવાદિકપણે આ પ્રધાન કહે શે નિરતર પ્રીતિવાળી **રતિ** અને **પ્રીતિ** નામની આ બે તારી સ્ત્રીઓ છે તેઓ સ્નેહની દૃષ્ટિએ જોઇને યુદ્ધમા તારા બળનો વ ધારો કરશે સેનાની આગળ ચાલનારી કામની દશ અવસ્થારૂપ જે તારી દશ પુત્રીઓ છે તેઓ શુ બ્રહ્માનો પણ પરાભવ નથી ક રતી? અર્થાત્ કરે તેવી છે અ તરની અશુદ્ધ અને બહારથી શિ

નળ કિરણોને મૂકવાવાળો તેમજ ખોળામા ચપળ મૃગવાળો તા રા સૈન્યમા રહેલો ધૂર્ત ચંદ્રમા કયા (વિરહી) સ્ત્રીપુરુષને વિહ્વલ કરતો નથી ? સ્ત્રીની સાથે ગોષ્ઠી (મિતાઇ, વાતચિત, આલાપ, વગેરે) કરવી તદ્રુપ યોગિની તારા રાજ્યની વૃદ્ધિને માટે કામણટૂમણાદિ કરવાવાળી છે, અને વિકથા (સ્ત્રી સબધી કથા, ભોજન સબધી કથા, દેશ સબધી કથા અને રાજ્યસબધી કથા આ ચાર વિકથા) રૂપ કથા ગ્રહણ કરી છે જેણે એવી તે યોગિની કોને મૂર્છા પમાડતી નથી? અર્થાત્ સર્વને પમાડે છે કાનને અને નેત્રને પ્રિય આ ગીતકળા અને નાટ્ય કળારૂપ ગારીઓ (ધૂતારીઓ) જગત્ના મનુષ્યોનો નાશ કરવાવાળી તારી સાથે છે જેની ગધ પણ બીજાઓ સહન કરી શકતા નથી એવો આ રાગમાગર નામનો તારો ભાઇ કે જેણે ભોગ સગ્રામોના સમૂહનો નિર્વાહ કર્યો છે તે પણ તારી પાછળ ચાલનાર છે શણગાર અને અતિ સ્નિગ્ધ આહારાદિ રૂપ, વૈરીનુ નિર્વાહન કરવામા ટેક વાળા, વ૦ પુરૂષો નુ તારી પાસે નથી? અર્થાત્ તેવા અનેક વ૦ પુરુષો તારી પાસે છે આ મદિરા (દારૂ) નામનો તારો યોધો તો અપૂર્વ છે કે જે પ્રથમ મનુષ્યને નિર્ધન કરે છે, ત્યાર પછી ઘૂર્ણિત કરે છે અને અ તે વિશ્વ (દારૂપીનાર) ને અચેતન કરી નાખે છે પાશ (પાના) રૂપ હાથ જેણે વિસ્તારેલ છે એવો અને કોલાહલથી વ્યાપ્ત ક ગારાઓથી સારીરીતે સેવાતો આ દ્યૂત (જુગાર) નામનો તારો સુભટ જગત્ને જીતવાવાળો છે કુતુહલ જેને પ્રિય છે એવો હાસ્યરસ નામનો આ તારો વિદૂષક છે કે જે નિર્લજ્જ થઇને રાજાએ

ને પણ અત્યંત વિડંબના પમાડે છે લાજરહિત, નિરંતર નવી ન દેવોને રોળતી (રઝળાવતી) અને નિરંતર નવી આ તારી ક્રીડા નામની દાસી કોનાથી રોકી શકાય તેવી છે? અભ્યંગ (તેલ વગેરે નુ ચોળવુ), નવન (એક જાતનુ સ્નાન) અને ઉદ્વર્ત્તન (લેપન કરવુ) એ આદિ આ તારા સ્નેહી લોકો દુર્ગંધનીક એવા આ દેહની પણ શોભાના સમૂહને વિસ્તારે છે કાનને આનંદ આપે તેવા અને સાંભળતા શરમ થાય તેવા વચનો રૂપ તાનવાજી ત્રો છે, જેના ધ્વનિથી વજ્રઘાતની માફક શત્રુનુ સૈન્ય ક્ષોભ પામે છે, અભિમાનરૂપ બખ્તર તારા મિત્રરૂપ થઈને યુદ્ધમા તારી યોગ્યતા જણાવે છે નિર્લજ્જપણારૂપ તારુ શિરસ્ત્રાણ (માથાનુ રક્ષણ કરનાર લોહનો ટોપ) શત્રુના વચનરૂપ બાણના ભયને ભેદવાવાળુ છે લીલા (વિલાસ)થી હળવે હળવે પગ સ્થાપન કરતા આઠ મદરૂપ તારા હાથીઓ ભુજાદંડરૂપ સુંઢ ઊંચી કરી છે જેણે એવા મના ગર્જારવ કરી રહ્યા છે ઈચ્છારૂપ નદીના કિનારા ઉપર આળોટવાથી વૃદ્ધિ પામેલા અને સર્વ ઇંદ્રિયોના વિષયનુ ચર્વણ કરનારા ઇંદ્રિયોના વ્યાપારરૂપ આ તારા ઘોડાઓ છે નિર્લજ્જતા રૂપ વાઘના ચામડાથી બાંધેલા અસ્ખલિત ગતિવાળા અને પૃથ્વીને કપાવતા **પાપમનોરથ** રૂપ આ તારા રથો છે પ્રેમ રૂપ દંડાધિપના આશ્રયે રહેલા અને શત્રુની સાથે યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયેલા અઢાર અબ્રહ્મચર્યના ભેદરૂપ પદાતીઓ તારા સૈન્યમા છે જેને ભ્રકુટીરૂપ ધનુષ્ય, તૃષ્ણારૂપ બાણ, લાંબી વેણીરૂપ ખડ્ગ વિલાસરૂપ ભાલા, હારરૂપ પાશ, કંકણરૂપ ચક્ર, અંગબર બાંધેલા કંચુકરૂપ બખ્તર અને કેશના

નમૃતારૂપ શિરસ્ત્રાણ (ભાવાનો ટોપ) છે એવી સાત્વિકભાવને ધારણ કરતી શ્રીઓરૂપ યોદ્ધા તારે છે હે પુત્ર! આ મેનાવડે શત્રુઓને જીતાયે નાજ તું જાણ કેમકે પાન, તેલ અને દીવેટના યોગે દીવો મહા અધકારને પણ હણે છે, તોપણ હે રાજનીતિના જાણ! તું કોઈનો પણ વિશ્વાસ કરીશ નહીં કારણકે તેજવાન્ સૂર્ય પણ વિશ્વાસ રાખવાથી રાહુના મુખમા પડ્યો છે બુદ્ધિમાન પુરૂષોને તું આધીન નથી અને તું બુદ્ધિ ગ્રહણ કરવાવાળો, પ્રયત્નવાન્, થોડું બોલવાવાળો તેમજ ઘણું કરવાવાળો છે માટે જલદી ત્રણ જગતની જીત મેળવ વળી નગ્ન રહેનારાઓ, કાપાલિકો, ભિક્ષુકો, ભૂખો, જટાધારીઓ, યોગીઓ, સ્ત્રીઓ, તપોવનમા રહેનારાઓ અને બ્રાહ્મણો-એ કોઈ ઉપર હે પુત્ર! તું દયા કરીશ નહીં કારણ કે —

हीरर्थिनि क्षमा क्षत्रे तुष्णीकत्व च वादिनि ।
वेश्यायां प्रेम कारुण्य जिगीषौ नेष्टसिद्धये ॥

"યાચકને વિષે લજ્જા, ક્ષત્રીઓને વિષે ક્ષમા, વાદીને વિષે મૌનપણું, વેશ્યાને વિષે પ્રેમ, જીતવાનીઇચ્છાવાળાને વિષે કરૂણા એ ઇષ્ટ સિદ્ધિને અર્થે થતા નથી" તેમજ વળી

गुणा अपि क्वापि जवति दोषा, दोषा अपि क्वापि गुणा जवति ।
स्नानक्षणे दूषकरी विभूषा, चिरायुषे चाभृशुता महाद्रौ ॥

"ગુણો પણ કોઈ ઠેકાણે દોષરૂપ થાય છે અને દોષો પણ કોઈ વખત ગુણરૂપ થાય છે સ્નાન કરવાને અવસરે આભૂષણ દ્વેષ

ને માટે થાય છે અને મોટા વૃક્ષની વાકાઈ ઘણા આયુષ્યને માટે થાય છે, અર્થાત્ વાકુ વૃક્ષ ઘણો વખત ટકી રહે છે, વાયરાથી એકદમ સીધા વૃક્ષની માફક તે ભાગી જતું નથી '

વળી મોહ કહે છે કે—'હે કામ ! પ્રવચનપુરના રાજ્યનુ પાળન જે અર્હત કરે છે (તેનો તો તારે ત્યાગ કરવો), તેની દૃષ્ટિ બીજાઓને કલ્યાણકારી છે, પણ આપણા સમુદાયવાળાઓને તો ભય આપનારી છે તે એક પ્રવચન નગર વિના આપણા રાજ્યમા શુ ન્યૂનતા છે ? ઝાડને એક પાદડુ ન હોય તો શુ તેની ઉત્કૃષ્ટ છાયા ચાલી જાય છે ? અર્થાત્ નથી જતી તુ યુવાન છે, શૂરવીર છે, તોપણ (અમુક) સ્થાન પ્રત્યે જવાની (પોતાની) યોગ્યતા જોવી જોઈએ કેમકે (દ તુશળ મારવાના સ્થાનની યોગ્યતા જોયા વિના દ તુશળથી) પહાડ તોડવાને ઉદ્યમવાન્ થયેલ હાથીના દાતના કુશળ સમાચાર ન હોય માટે આપણી યોગ્યતાને લાયક સ્થળે આપણે જવુ "

આ પ્રમાણે પિતા તરફથી શિખામણ પામીને મહાન ભુજાના વૈભવવાળો મનોભવ (કામ) જયલક્ષ્મી પોતાની અ દરજ ગુપ્તપણે રહેલી છે, એમ માનવા લાગ્યો (હવે કદર્પ જગત્જયકરવાને ચઢાઈ કરે છે) પ છી તેને ચાવાકે શુક્ળ બીજે ચદ્રમાનો ઉદય થાય ત્યારે ચાલવાનુ મુહૂર્ત્ત આપ્યુ તે મુહૂર્ત્તે બેનોએ જેને આશીર્વાદ આપ્યો છે એવો, માતાએ જેને કપાળમા તિલક કર્યુ છે એવો, પિતાથી આજ્ઞા અપાયેલો, બ ધુઓથી બહુ માન કરાયેલો, સ્ત્રીઓથી ઉત્સાહિત કરાયેલો, મિત્રોથી સ્નેહની દૃષ્ટિવડે જોવાયેલો, કુ

એ વિશ્વને વશ કર્યું તેમજ કોઇ વખત શક્તિવી, કોઇ વખત ભક્તિથી અને કોઇ વખત મીઠા વચનોથી તથા ગીત નૃત્ય અને વિલાપથી તેમજ કૃત્રિમ ભ્રાંતિ ભર અને રોષથી તે સ્ત્રીઓએ દુનિયાને વશ કરી દેવાગનાઓની સાથે દેવોએ, સ્ત્રીઓની સાથે પુરૂષોએ, માછલીની સાથે માછલાઓએ, નાગણીની સાથે નાગોએ, પખીણીની સાથે પક્ષીઓએ, હાથણીની સાથે હાથીઓએ, હરણીની સાથે હરણોએ અને સિંહણ સાથે સિંહોએ વિષયસુખની સાધના કરી વધારે શુ કર્યું ! તે સ્ત્રીઓએ એકેંદ્રિયોને પણ જીતી લીધા કહ્યુ છે કે—पादाहत प्रमदया विकसत्यशोक ઇત્યાદિ (યુવાન સ્ત્રીએ પગથી લાત મરાયેલુ અશોકવૃક્ષ વિકસ્વર થાય છે ઇત્યાદિ)

જ્યારે દરેક પુરૂષની સાથે એક એક સ્ત્રીયોદ્ધો લાગુ થઇ ગયો ત્યારે તે સ્ત્રીયોદ્ધાઓનુ સામર્થ્ય જોઇ ઘણાઓ આશ્ચર્યપૂર્વક કહેવા લાગ્યા કે શુ આ સ્ત્રીયોદ્ધાઓનુ યુદ્ધમા કુશળપણુ છે? જેની આજ્ઞા દેવોને પણ પાળવા લાયક છે એવા ઇંદ્રને પણ ભય કરવા કી ભ્રકુટીવાળી ઇંદ્રાણીએ કરોડો ખુશામતના વચનો (બોલતા) શીખડાવ્યા (અર્થાત્ એવા સામર્થ્યવાળો ઇદ્ર પણ અપ્સરાઓની પાસે ખુશામતના અનેક વચનો બોલે છે) જેના ચરણને રાજાઓનો સમુદાય મસ્તક ઉપર ધારણ કરે છે એવા ચક્રવર્તિને પણ સ્ત્રીરત્ને એકાતમા પોતાના પગનુ મર્દન કરનારા દાસ બનાવ્યા દુનિયામા પ્રસિદ્ધિ પામેલા અને પ્રતાપથી શત્રુઓને દબાવ્યા છે જેણે એવા જે રાજાઓ હતા તેઓ પણ કામથી વ્યાકુળ થઇને

ઓને શરણે ગયા જે અભિમાની પુરૂષોના મસ્તકને ઇંદ્ર પણ ન માવી શક્યો નથી એવા અભિમાનીઓને સ્ત્રીઓએ પોતાના પગમા નમતા અને પોતે ઠગમાન થઈને હઠથી તેનું અપમાન કરતા કરી દીધા ઉત્તમ કુળમા ઉત્પન્ન થયેલ અને કળાભ્યાસની રૂચિવાળા પવિત્ર બ્રાહ્મણો પાસે વેશ્યારૂપ સ્ત્રીઓએ મદ્ય પીવાના સ્થાન સાફ કરાવ્યા પોતાની શક્તિથી હાથી અને સિંહાદિના ઉપદ્રવોને રોકવાને સમર્થ એવા તપસ્વીઓના તપનો તે સ્ત્રીઓએ એક વચન માત્રથીજ ત્યાગ કરાવ્યો, અર્થાત્ આવા ઉગ્ર તપસ્વીઓને પણ સ્ત્રીઓએ ભ્રષ્ટ કરી નાખ્યા જપમાળા ફેરવવાની વૃત્તિવાળા અને બ્રહ્મનુ પ્રતિપાદન કરનારા સન્યાસીઓને પણ સ્ત્રીઓએ ચોરી કરવાનું અને વિષય સેવવાનુ શીખવી દીધુ દુનમા શ્રુતવાળાનુ શ્રુત, ધીર પુરૂષોનુ ધૈર્ય, બુદ્ધિવાનોની બુદ્ધિ અને બળવાનોનુ બળ—આ સર્વ સ્ત્રીઓએ બદલાવી નાખ્યુ

આ પ્રમાણે સ્ત્રીરૂપ યોદ્ધાઓના બળથી યુદ્ધ કરીને ત્રણ જગત્ને જીતનો કામદેવ વેદની શ્રુતિના શબ્દને સાભળતો સતો બ્રહ્મલોકમા પહોચ્યો (બ્રહ્મલોકમા બ્રહ્મા રહે છે આ વાત લૌકિક શાસ્ત્રાનુસાર તે લોકોની માન્યતા પ્રમાણે જણાવી છે જૈનશાસ્ત્રાનુસાર તે વાત નથી) ચાર મુખવાળા અને વેદને કહેનારા પ્રજાપતિ (બ્રહ્મા) પુરાણમા પુરાણ (જુનામા જુના) અને જગત્જનક એવા નામથી આ બ્રહ્મલોકના સ્વામી કહેવાય છે તેની પાસે રહેવાવાળા તેજસ્વી બ્રાહ્મણો છે (ત્યા કામને આવતો જોઈને) 'અહીં તારે ઉદ્યમ કરવો તે યુક્ત નથી કેમકે બ્રાહ્મણો સર્વ ૧ નિર્ભય હોય છે'

આ પ્રમાણે બીજાઓએ વાર્યા છતા પણ કામ જોર કરીને ત્યાંપેંણ કામને વારવાથી તે ઉલટો સામો થાય છે એ મનુષ્યોની કહેવત શુ ખોટી છે? અર્થાત્ ખોટી નથી (જે બીજાઓ કામને બ્રહ્મા પાસે જતા મના કરે છે તેને તે કાઈક ઉત્તર આપતો જાય છે) બ્રહ્માતો નામ માત્રથી બળવાન્ હો (અર્થાત્ બોલવામાજ માત્ર સાત્વિક હો) અને બ્રાહ્મણો નામ માત્રથી તેજસ્વી હો કેમકે તેઓ અગ્નિ બળવાળી અને ભયવાળી મારી ભ્રકુટીએ કરીનેજ નષ્ટ થશે તો મારા બળથી તો શુ નહીં થાય? અર્થાત્ મારી ભ્રકુટીથીજ તે નમી જશે, બળ કરવાની તો જરૂર પણ છેજ નહીં આ પ્રમાણે કહીને સ્ત્રી રૂપ યોદ્ધાઓને જેટલામા યુદ્ધ કરવાને માટે તે પ્રેરે છે તેટલામા દૂતરૂપ થઇને રાગ ત્યા આવ્યો અને પ્રજાપતિ (બ્રહ્મા) પાસે જઈને કહેવા લાગ્યો કે 'હે બ્રહ્મા! તમે અકાળે મરો નહી, આ સ્મર (કામદેવ) વિશ્વનુ ભક્ષણ કરનાર છે, અને મોહની આજ્ઞા બળવાન્ છે તેથી હમણા કોઈપણ તેનાથી છુટી શકવાનુ નથી હે પિતામહ! સૈન્યવડે યુદ્ધ કરીને તેને જીતવાને તમે સમર્થ થઈ શકો નહીં, માટે માન મૂકીને તે કામના એક સાવિત્રી નામના યોદ્ધાને તમે પાસે રાખો અને તેને ખોળામા બેસાડીને તેમજ ભોગવીને ઘણા કાળ સુધી જીવો અને સુખી થાઓ બળવાન્ પુરૂષે દબાવ્યા છતા પોતાના હિતના અર્થીઓ કદિપણ ગર્વ કરતા નથી' આ પ્રમાણે રાગનુ વચન બ્રહ્માએ માન્ય કર્યુ અને સાવિત્રીને અગીકાર કરી પછી તેવીજ રીતે નર્મે બ્રાહ્મણોને પણ એક એક બ્રાહ્મણીની સાથે બાધી લીધા, અર્થાત કામદેવની આજ્ઞાથી

રાગે બ્રાહ્મણોને પણ એક એક સ્ત્રી ગણાવી પછી જયવાળો કામ
દેવ વિકસ્વર મુખને ધારણ કરતો અને વસંત નામના મિત્રની
સામું જોતો ત્યાંથી આગળ ચાલ્યો ત્યાં નજીકમાં એક અદ્ભુત પુ
રૂષને તેણે જોયો તેને જોઈને 'રામચંદ્રના જેવાં કાંતિવાળો અને
અરિષ્ટ ર નોથી બનેલા કૃષ્ણની જેવો તેમજ લોકાધિક આકૃતિ
વાળો યમુના નદીને કિનારે આ કોણ ક્રીડા કરે છે?' આ પ્રમાણે
કામદેવે પૂછવાથી (યાપશ્રુત નામનો) માગધ (ભાટ) કહે છે કે
"હે મહારાજ! સાંભળો શત્રુઓ થી દુઃખે દેખી શકાય એવો આ
વૈકુંઠ નામનો લોક છે, તેના સ્વામી વેદના પારને પામેલા આ
નારાયણ છે બીજા પુરાણવાળા લોકોએ તેના અનેક અવતારો
કહ્યા છે તેમણે કાચબાનું અને વરાહનું રૂપ ધારણ કરીને પૃથ્વીને
ધારણ કરી હતી અને નરસિંહનું રૂપ ધારણ કરીને હિરણ્યકશિપુ
રાક્ષસનું હૃદય ભેદી નાખ્યું હતું બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈને બળીરા
જાને બાંધીને પૃથ્વીની નીચે દેકી દીધો હતો અને ભૃગુ ઋષિના
પુત્રપણે થઈને પૃથ્વીને ક્ષત્રીના અંકુરરહિત કરી હતી, અર્થાત
પૃથ્વીને નક્ષત્રી કરી હતી તેણે દશરથરાજાના પુત્રપણે જન્મીને
રાવણને માર્યો હતો તેજ આ કૃષ્ણ એવા નામથી હમણાં યાદવ-
કુળને વિષે અવતરેલ છે આ નારાયણ કંસ, કાળ (જરાસંધનો પુત્ર),
મળી નાગ અને કેશીરાક્ષસને દબાવવાવાળો અને પૂતના રાક્ષસી,
અરિષ્ટરાક્ષસ, ચાણૂરમલ્લ અને યમલાર્જુનને નાશ કરવાવાળો છે
જેમ વાયરાથી વૃક્ષો કંપે છે, તેમ સર્વ દાનવો આ નારાયણના નામ
થી કંપે છે, અને ચૈતન્યની કળા(અંશ)વડે સર્વ ભૂતોને વિષે તે રહેલ

છે દેવો અને રાજાઓનુ મથન કરનાર આ નારાયણે સમુદ્રનુ પણ મ થન કર્યું છે, અને તેના ઉદરરૂપ ઘરમા ચાઉદ ભુવનો પક્ષીના મા ળાનું આચરણ કરે છે વળી એ પચજન્ય શખના શબ્દથી આ કાશ અને પૃથ્વીના મધ્યભાગને ભરે એવા સામર્થ્યવાળો તેમજ ચાર ભુજાવાળો છે અને તે ચારભુજામા ચક્ર, ગદા, સારગ ધનુષ્ય અને ખડ્ગ ધારણ કરવાવડે ભય કરે છે માટે હે કામ! જેને કોઇ પણ ઉપમા ન આપી શકાય એવા આ નારાયણને વિષે તુ તાર ભુજાનુ બળ ન દેખાડ તુ લોઢાનુ તીક્ષ્ણ ટાકણુ પણ વજ્રને કાઇપ ણ કરવાને સમર્થ છે? અર્થાત્ નથી (તેમ લોઢાના તીક્ષ્ણ ટાકણા રૂપ તું વજ્રરૂપ નારાયણને કાઇ પણ કરી શકીશ નહીં"

પગનો સ્પર્શ થવાથી જેમ સર્પ કોપાયમાન થાય તેમ પાપ શ્રુનના આ પ્રમાણેના વચનોથી કોપાયમાન થએલો કામ અહકા રથી હુકાર શબ્દ કરતો કૃષ્ણનેજ કહેવા લાગ્યો કે "હે ગોષ્ઠશિષ્ટ (ગાયોમા રહેનારા ગોવાળોમા શ્રેષ્ઠ) હે પયપુષ્ટ! (દુધથી પુષ્ટ થ એલા) હે ગોપાળ! (ગાયનુ રક્ષણ કરનાર) હે મધુસૂદન! (મધુ નામ ના રાક્ષસને મારનાર) ઉભો રહે, ઉભો રહે, મે તને દેખ્યો છે, હવે તુ અક્ષત કેમ જઇશ? હે મૂઢ! હે વાતૂલ! તુ બીજાઓથી એ ની પ્રશસા કરાવાવડે મદોન્મત્ત થયો છે, પરતુ તેને લીધેજ તુ આજેજ મારી અગ્નિ (તરવાર)ના પ્રહારને મેળવીશ" કામે આ પ્રમાણે કહ્યા પછી જેમ સમુદ્રના કલ્લોલો દ્વીપને ઘેરી લે તેમ કા મદેવથી સકેત કરાયેલા ગોપીઓરૂપી હજારો યોદ્ધાઓએ તે (કૃષ્ણ)ને ચારે બાજુથી ઘેરી લીધો, અને તે ગોપીઓ કૃષ્ણને કહેવા લાગી

"હે દામોદર! મદને મૂકી દે અને દર(ઉદરગુફા)ને સેવ હજુસુવી તુ નિશ્ચે બાળક છે, કેમકે અમારૂ બળ તુ જાણતો નથી જે કામદેવ-ને ઇદ્રિ કબુલ કરે છે, દેવો સેવા કરવામા તયાર રેહે છે, જેનુ પ્રિય બોલવાવાળા ચક્રવર્તીઓ છે, અને રાજાઓ જેની પાસે પોતાના જાનુ (ઢીંચણ) ધરનારા (નમસ્કાર કરનારા) છે તે કામદેવના વિશ્વને જીતવાવાળા અમે યોદ્ધાઓ છીએ તેથી જો તમે બળનો મદ શ ખતા હો તો દ્વ દ્વ યુદ્ધ કરવાને માટે તૈયાર થાઓ પણ હે કૃષ્ણ! તુ એકછે, અમે ઘણી છીએ તુ કોમળ છે, અમે કઠોર છીએ તુ બાળક છે, ને અમે પ્રૌઢ છીએ, તો અમારી સાથે તારી સ્પર્ધા શુ ગણતરીમા છે? અમારા દ્દષ્ટિરૂપ બાણથી વીંધાયેલો, ભુજારૂપ પાશથી બધાયેલો, વચન રૂપ ભાલાથી જર્જરિત થયેલો અને નાથળરૂપ માણુસાથી દબાએલો તુ અમારી આગળ શુ હિંમા બમા છે? (અર્થાત્ અમારી આગળ તારૂ કાઇ જોર ચાલવાનુ નથી) જેઓ અમારા કહ્યાથી વિપરીત ચાલે છે તેવા મનુષ્યોને અમે અમારૂ શરીર અસાર, અશુચિ અને બીભત્સ બતાવીએ છીએ વળી અમે કપટ કરવાના યોગોને પણ જાણીએ છીએ, માટે હે ગોપ તુ શુ જાણે છે? માટે હે કૃષ્ણ કયા તો અમારી સાથે આવીને મળ, અથવા તપનુ સેવન કરવાને [કોઇ સ્થળે અથવા મહાત્મા પાસે] જા, પણ સ્ત્રી વિના ઘરને વિષે તો તારો નિવાસ અમે સહન કરીશુ નહીં" આ પ્રમાણે તે સ્ત્રી યોદ્ધાઓનુ ઘણુ બળ દેખીને તેઓના વચન માત્રથીજ ગ્લાનિ પામેલા પદ્મનાભ [કૃષ્ણ] સ્થિર રહેવાને અથવા નાસી જવાને સમર્થ ન થયા એટલે પછી

હુ સાદિનો નાશ કરવાથી પ્રાપ્ત થયેની પોતાની પ્રસિદ્ધિ ફોગટ છે
એમ હૃદયમા વિચાર કરતો ચક્ર અને ધનુષ્ય ધારણ કરવાવાળો
કૃષ્ણ ત કાળ તે સ્ત્રીઓની સાથે સારી રીતે મળી ગયો ત્યાર પછી તે સ્ત્રી
રૂપ ચોદ્ધાઓ પોતાની ઇચ્છા નમાહે રાજમ કળના નિય તા કૃષ્ણને ના
ચ હાસ્ય અને ક્રીડા કરાવવાવાળા થા, તોપણ તેણે તેઓની સાથે જરા
પણ અભિમાન કર્યુ નહીં તે ગોપીઓના ઘણા વખતના પરિચયથી
નિર્ભય થયેલા કૃષ્ણ પણ તેઓના વસ્ત્ર ખેચવા, વસ્ત્રનો છેડો ઉ
પર નાખવો, હાથથી મારવુ અને પગથી મર્દન કરવુ વિગેરે કર
વા લાગ્યા ચદ્રમાના કિરણોથી પવિત્ર શરદકાળની ગતિમા યમુ
ના નદીને કિનારે જ્યારે ગોપીઓ એકઠી મળીને ગાવા લાગી ત્યા
રે કૃષ્ણ (તેઓની વચ્ચમા રહીને) નાચ કરવા લાગ્યા, પણ તેઓનાથી
વિપરીતપણુ ખીલકુલ બતાવ્યુ નહીં, અથાત્ તે ગોપીઓને અ
નુસરીનેજ ચાલવા લાગ્યા એકઠા જળમાટેપ । થયે ॥ અને સ્થ
ળ ઉપર ઉ પન્ન થયેલા બને પ્રકારના કમળોની સુગધ સાથે લે
વાની લોભી ગોપીઓને જાણીને તેઓની સાથે કૃષ્ણ યમુના નદી ત
રીને વૃ દાવનમા ગયા ત્યા વનમાથી પોતા ની મેળે લાવેલા પુષ્પો
વડે, દેવની પૂજા કરવાવાળો જેમ (દેવને) નમ્તકે મુગટ રચે છે તે
મ કોઇએક ગોપીને માથે તે મુગટ સ્થાપન કરે છે કોઇએક ગો
પી વળી વૃક્ષના ઉ ચા ભા ાથી પોતાની મેળે પુષ્પ લેવાની ઇચ્છા
થી નિસરણીની માફક તેમના ખભા ઉપર પગ મૂકે છે, વનના વિ
હારથી થાકી ગયેલી બીજી કોઇ ગોપીને એકાત વત્સલ અને બળ
વાન્ કૃષ્ણ પાણીની કાવડની માફક ઉપાડીને ઘેર લઇ જાય છે, ૭

સામા ભારના ભરવાળી કોઈ ગોપી પોતાનુ ઓઢવાનુ વસ્ત્ર કૃષ્ણને (ઉપાડવા) આપે છે ત્યારે "પહેરવાનુ હેઠલુ વસ્ત્ર પણ શા માટે આપતી નથી?" એ પ્રમાણે હસીને કૃષ્ણ તેને કહે છે ગોપીના ગુપ્ત અગ જોવાને માટે ઉત્કંઠિત થયેલા કૃષ્ણ પાસે લાજરહિત એવી કોઈ ગોપી સખીની માફક પોતાની નીવી (નાડી) બધાવે છે આ પ્રમાણે સ્ત્રીયો દ્વારાએ કૃષ્ણને વશ કર્યાથી મારી કોઈ પણ ઠેકાણે હાર થવાની નથી એવો કામ સુભટે નિશ્ચય કર્યો

પછી કસના શત્રુ (કૃષ્ણ)ના બળનો સહાર કરવામા ભુજાદડની ઉગ્રતાને સ્ફુરાયમાન કરવાવાળા અને આગળ પ્રયાણ કર્યું છે જેણે એવા કામદેવે નજીકમા એક મોટો પર્વત જોયો તેને જોઈને કામદેવે પૂછ્યુ કે "અરે! આ ઉચા શિખરવાળો કયો પર્વત છે અને આનો સ્વામી કોણ છે?" આ પ્રમાણે તેના પૂછવાથી સ્વામીને આધીન કરેલ છે શરીર જેણે એવો મિથ્યાદષ્ટિ પ્રધાન કહેવા લાગ્યો કે "હે મહારાજ! આકાશમા ચાલતી વિદ્યાધરીઓને હાથમા પકડ્યા વિનાના આરિસાનુ રૂ કેવળ સ્ફટિક પથ્થર (રત્ન)નો આ કૈલાસ નામનો પર્વત છે જેમ અધકારનો અતિશયપણે નાશ કરનાર સૂર્ય પૂર્વાચલ ઉપર શોભે છે તેમ આ (કૈલાસ)ના શિખર ઉપર રહેલા અધક શત્રુનો નાશ કરનાર શભુ (મહાદેવ) તેથી પણ વધારે શોભે છે આકાશથી ઉતરતી ગગા પૃથ્વીને ડુબાવી ન દે તેટલા માટે જટારૂપ શિખરથી શોભિત મસ્તક ઉપર તેમણે તે (ગગા)ને ધારણ કરી છે અહીં સમુદ્રને

મથન કરવાથી પેદા થયેલ ઝેરને ખાવાની ઇચ્છાવાળા મહાદેવને વિષે ત્રણ ભુવનમા ભય કર એવા સર્પો ભુષાપણાના ભાવને પામ્યા છે (અર્થાત્ ઘરેણાને ઠેકાણે સર્પો છે) આ વિદ્વાન્ સ્વામી (મહાદેવ)નુ ત્રીજુ નેત્ર એક જ્વાળાવડે આખા જગત્‌ને બાળવાને અર્થે અગ્નિના કુંડની માફક આચરણ કરે છે જે રંગો (શિવધર્મીઓ) ભસ્મ (ચોળવા) થી શત્રુઓની આંખને અધિક વિસ્તારે છે તે શૈવો, દેવથી નિર્ભય એવા મહાદેવનો કઠોર વાણીવાળો પરિવાર છે આ મહાદેવ સમગ્ર વિશ્વનો સંહાર કરનાર છે, એમા કાંઇ આશ્ચર્ય નથી, કેમકે ભાર્ગવ (પરશુરામ) નામના તેના શિષ્યે પણ ક્ષત્રીઓના વંશનો ક્ષય કર્યો હતો ધનુષ્ય, ત્રિશૂળ અને ખટ્વાંગ ધારણ કરવામા વ્યગ્ર ભુજાવાળા આ મહાદેવે તને પણ શક્તિરહિત કરેલો છે એમ મે કોઈ ઠેકાણે સાભળ્યુ છે માટે હે ભ્રમ! સર્પ સહિત રાફડાની માફક આ પર્વતને તુ દૂર છોડી દે કેમકે જે યુદ્ધ કરવામા જશ અથવા ધર્મ ન હોય તે યુદ્ધ નથી પણ કદાગ્રહ છે" આ પ્રમાણેના પ્રધાનના વચનો સાભળીને અતિ છેડાયેલા સિંહની માફક કોપાયમાન થયેલો કામ બોલ્યો કે "હે મત્રી! મને મન્મથને તુ બીવરાવ નહીં જો હુ કપાલી (મહાદેવ)ને વિષમ (ત્રણ ખુણી શાખ તેનો) જાણીને આજે સુધી દઉં તો હા ઇતિ ખેદે! મોહના કુલની શૂરવીરપણાની કથાનો વિસ્તાર નાશ પામે માટે આ પાચ મુખવાળો મહાદેવ કુશળપણાને મૂકીને ત્રણ ભુવનમા વ્યાપ્ત થએલા મારા પ્રભાવરૂપ અગ્નિમા પતગીઆની માફક આચરણ કરો"

આ પ્રમાણે કહીને કામદેવે અકસ્માત્ બાણોની સાથે ધનુષ્ય ખેંચ્યુ, કેમકે વધુ કોટીને પ્રાપ્ત થયેલા શત્રુને મારવામા શૂરવીર પુરૂષો વિલંબ કરતા નથી ધનુષ ઉપર પણછ ચડાવીને તેનાવડે મોહન નામનુ બાણ મુક્યાથી તપસ્યા અને ધ્યાનયુક્ત શરીરવાળો પણ મહાદેવ કંપાયમાન થઈ ગયો એટલે માર (કામદેવ) ઉંચે સ્વરે કહેવા લાગ્યો કે "હે ખંડપર્શુ (મહાદેવ)! પાખંડનો ત્યાગ કર જગતને જીતનારો હું ક્રોધિત થવાથી ધ્યાન શુ અને તપસ્યા પણ શી? આ મોટો પર્વત આજે મરણથી તારૂં રક્ષણ નહીં કરે પણ મારી આપેલી મૃગના જેવી આંખોવાળી સ્ત્રીને અંગીકાર કરવાથી તારૂં રક્ષણ થશે"

(કામના આવા વચનો સાભળીને) હર (મહાદેવ) કહે છે કે 'હે શ્રીમન્મોહરાજપુત્ર! આવી બુદ્ધિ મને પછી આપજો પણ પ્રથમ મારી ઋદ્ધિ તમે સાભળો—પ્રેતની માફક પ્રેતવન (સ્મશાન) મા મારો નિરંતર નિવાસ છે અને ભિક્ષુકની માફક ટાઢી અને લુખી ભિક્ષાથી ભોજન કરૂં છુ કાપાલિકની માફક હાથમા માથાની ખોપરી એ મારૂં ભાજન છે અને ગધેડાના આળોટવાની માફક મારા શરીર ઉપર રાખનુ ચોળવાપણુ છે જીર્ણ વૃક્ષની માફક નમ્ના વિષધરો (સર્પો) મારા આભુષણ છે અને સિંધ દેશમા રહેનારા નિર્ધનની માફક વૃદ્ધ બળદ મારૂં વાહન છે હું આવી અવસ્થાવાળો છુ છતા આને કેવી રીતે અંગીકાર કરૂં? કારણકે જેમ નદીઓ સમુદ્રને યોગ્ય છે તેમ સ્ત્રીઓ શ્રીમાન(ધનાઢ્ય)નેજ યોગ્ય છે વળી

જેમ અસ્ત્ર થકી હરિણી ત્રાસ પામે તેમ જટાને ધારણ કરવાવાળા, વિરૂપ આંખવાળા, અને રૂદ્રમાળા લટકાવવાવાળા મારાથી સ્ત્રીઓ નાસ પામે છે તેમજ શાલિ (ભાત), દાળ, ઘી, છાશ, વસ્ત્ર અને પકવાન્નને માગનારી આ સ્ત્રીઓ ભિક્ષાભોજન કરવાવાળા મને ખેદ પમાડે છે ચંદન, અગર, કપૂર, કસ્તુરી અને કુંકુમઆદિની યાચના કરતી આ (સ્ત્રીઓ) રાખમાં લોટવાવાળા મને ખેદ પમાડે છે સોનુ, પ્રવાલ, માણેક અને આભૂષણુના સમૂહની યાચના કરતી આ (સ્ત્રીઓ) સર્પથી શોભતા મને ખેદ પમાડે છે દુકુલ વસ્ત્ર અને રેશમના વસ્ત્રોની યાચના કરતી આ (સ્ત્રીઓ) ચામડાના વસ્ત્ર પહેરવાવાળા મને ખેદ પમાડે છે કેશના માર્ગમાં (માથાના વાળના મધ્ય ભાગમાં–સેંથામાં) સિંદુર નાખેલો છે જેણે એવી આ સ્ત્રીઓ ધુમાડા સહિત અગ્નિ હોય તેવી જણાય છે તેને વિષે અજ્ઞાની પુરૂષ જો આસક્ત થાય તો તે બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે વાઘણ અને સર્પણ શ્રેષ્ઠ છે કે જે (કરડવાથી) એકજવાર મરણ પમાડે છે, પણ નિરંતર મરણથી અધિક કલેશ કરવાવાળી સ્ત્રી સારી નથી (કેમકે તે અનેક ભવોમાં મરણ પમાડે છે) ત્રીવલીરૂપ તરંગોવાળી અને હાસ્યરૂપ ફીણવાળી સ્ત્રીએ એક નવી નદી તુલ્ય છે જેમાં સ્તનરૂપ તટ (કિનારા) સાથે અથડાતું યુવાન્ પુરૂષોની દૃષ્ટિરૂપ નાવ ડુબી જાય છે એક કે બે નેત્રવાળાનેજ રાત્રિ પ્રકાશની હણનારી થાય છે પણ આ સ્ત્રીરૂપ રાત્રિ તો કોઈ નવીન છે કે જેમાં હજાર આંખવાળો (ઇંદ્ર) પણ મોહ પામે છે ચપળ ચિત્તરૂપ વાં

દગવાળી અને કામરૂપ ભીલ્લોવાળી આ સ્ત્રીરૂપી એક નવીનજ અટવી છે કે જેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ રાગરૂપ અગ્નિ દેખવાવાળાનું પણ સર્વસ્વ બાળી નાખે છે ભવરૂપ અરણ્યમાં મોહરૂપ શિકારીએ સ્ત્રીરૂપ જાળ વિસ્તારી છે કે જેમાં ભોળા મૃગો તો દૂર રહો પણ પંડિતો પણ બંધાઈ જાય છે જેનો મધ્ય ભાગ (હૃદય) ન જાણી શકાય તેવી અને અંધકાર (અજ્ઞાન)ના ઘર તુલ્ય સ્ત્રીરૂપ ગુફા છે કે જ્યાં વિજ્ઞાનરૂપ અજગર મહાન્ પુરૂષોને પણ ચાવી જાય છે (ગળી જાય છે) તેટલામાટે એ સ્ત્રીઓથી હું બીઉં છુ માટે મને તપસ્વીને મૂકી દે શું દક્ષ, ઉપેન્દ્રાદિકથી તારી યુદ્ધ કરવાની હોંશ પૂરી થઈ નથી?"

આ પ્રમાણેના શિવના વચનોથી કૃપા ઉત્પન્ન થઇ છે જેને એવો સ્મર (કામદેવ) કહેવા લાગ્યો કે "હે ધૂર્જટિન્(મહાદેવ)! તું કાયરપણું ન કર કેમકે તું મખને ભેદનારો અને કાળ નામના દૈત્યનો ઘાત કરવાવાળો છે (અર્થાત્ આવો શૂરવીર થઇને આ પ્રમાણે કાયરપણું શામાટે કરે છે?) માટે સતી અને વારંવાર પુનાદિકનો પ્રસવ ન કરે તેવી એક હિમાચળની પુત્રી પાર્વતીને સ્ત્રી તરીકે તું અંગીકાર કર આટલાથીજ હું તને મૂકી દઇશ" કામદેવનું આ વચન કબુલ કરીને મહાદેવે તે પ્રમાણે (પાર્વતીનુ પાણિગ્રહણ) કર્યું પછી અવસરે પુત્રો જન્મ થવાથી ભિક્ષાભોજનથી ઉદ્વેગ પામેલી પાર્વતી મહાદેવને કહેવા લાગી કે "હે શ્રીકંઠ (મહાદેવ)! ભિક્ષાવૃત્તિ કરવી તે તો ભિક્ષુકોનેજ શોભા માટે

હોય પણ ગૃહસ્થીઓને ન હોય, માટે શરીરના નિર્વાહ યોગ્ય મને ભોજન આપો ઉત્તમ સ્ત્રીની માફક ઉત્તમ ભોજનવડે મનુષ્યોનો જન્મ પ્રશંસા લાયક ગણાય છે, માટે હે પ્રિય! તેવા ભોજનને મેળવવા યત્ન કરો આળસુ મનુષ્યોનો ઉદય કયાંઇ પણ થતો નથી માટે શ્રીકૃષ્ણ પાસે પૃથ્વીની, કુબેર પાસે લક્ષ્મીની, બળભદ્ર પાસે હળની અને યમરાજ પાસે પાડાની પ્રાર્થના કરો બળદ તમારી પાસે છે અને ત્રિશુળમાંથી ફાળ (ગક)બનાવો તમારૂં અન્નપાન તૈયાર કરવામાં હું સમર્થ છું અને સ્કંદપુત્ર બળદનું રક્ષણ કરવામાં સમર્થ છે માટે હે હર (મહાદેવ)! ભિક્ષાના ભોજનથી હું અણી રહી છુ તેથી તમે ખડ કરો (આનું પાર્વતીનું વચન તે મારૂં રક્ષણ કરો) " આ પ્રમાણેના પાર્વતીના વચનો સાંભળીને મહાદેવ વિચાર કરે છે કે " અરે! જે મેં આગાઉ કહ્યું હતું તેજ આગળ આવ્યું પાણીની માફક દ્રવ્યાભાવ પામેલી સ્ત્રીઓ કોને ભેદતી નથી? અર્થાત્ સવને ભેદે છે શકાની જેવા ભોગ ઉદરવાળી આ પાર્વતી છે અને પુત્ર છ મુખવાળો છે આ પેટનું પોષણ મારે કેવી રીતે કરવું? મને ધિક્કાર થાઓ! કામે દ્રવ્ય વિના માગો વધ કર્યો છે અથવા હું પુત્રનો તો જેમ તેમ નિર્વાહ કરીશ પણ કોઈ રીતે જેની ઇચ્છા પૂરી થાય નહી તેવી સ્ત્રી તો મુશ્કેલીથી પોષણ થાય તેવી છે અરે! અત્યંત પીડારૂપ સમુદ્રમાં હું ડુબી ગયો છુ હવે શું કરૂં? " આ પ્રમાણેની વિચારણા કર્યા પછી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઈ છે જેને એવો અને બે પેટ ભરવામાં અસમર્થ એવો

શભુ (મહાદેવ)વિરહ નહીં સહન કરી શકવાનુ જાણુ કરીને પાર્વતીની સાથે અભિન્ન (એક) શરીરવાળો થઇ ગયો, અને ઉદ્વેગ પામેલા માગ પિતાને વ ગની પ્રદ્ધિથી દુ ખ થાય છે (માટે મારે તેને દુ ખી ન કરવા)એમ વિચારીને તેના પુત્રે (સ્ક દે) બ્રહ્મચારી પણુ અ ગીકાર કર્યું

આ પ્રમાણે શીવને વશ કર્યા પછી પાતીને પવિત્રના આપનાર, સર્વ દેવોની પજાના પ્રવર્તાવનાર, અ ધકારના સમૂહનો નાશ કરનાર સર્વ કાર્યોના સાક્ષી, નિશાચર (ચોર)ને જીતનાર, નેત્રની રચનાને સફળ કરનાર, મહાદેવને પૂજનીક, લોકને પ્રકાશ કરનાર, કાદવનુ શોષણ કરનાર, પોતાને ઇષ્ટ(સૂર્યવિકાશી) કમળોને શોભા આપનાર અને ચક્રવાક પક્ષીના શોકને ગાળનાર—એવા સૂર્યને પણુ પોતાના શ્રીયોદ્ધા પાસે વિહ્વળ કરાવીને કામદેવે નિયંત્રિત (જડેલ) કર્યો દેવોમા મુખ્ય એવા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહાદેવ અને સૂર્ય પ્રમુખને જીત્યે અને પોતપોતાને ઠેકાણે રહેલા ભૃગુ, વત્સ, વશિષ્ઠ આદિ મહર્ષિઓને મન્મથે (કામે) ક પાવ્યા કામના માર્ગથી ભય પામેલા અને બીજો કોઇ માર્ગ નહીં દેખવાથી તે સર્વ મહર્ષિઓએ એક અરિહંત શ્રીરૂપ સુભટનુ શરણુ અ ગીકાર કર્યું આ પ્રમાણે સ્વર્ગથી પાતાળ સુધી આખા જગતને વશ કરીને પુણ્યરગપુરના નાશને માટે પ્રતિજ્ઞા કરી છે જેણે એવા કામસુભટે તે નગર ઉપર ચઢાઈ કરી

(કામસુભટના આવ્યા પહેલા) તે પુણ્યરગનગરના ડાગરાઓ

સહિત કિલ્લો આગામી કાળમા થવાવાળા નગરભંગના ભયથી અતિશે કંપાયમાન થવા લાગ્યો અને પોતાના અધિકારથી પતિત થવારૂપ દુઃખસમુદ્રના બિંદુની ઉપમાવાળા મોટા મોટા આંસુઓથી અધિષ્ઠાતા દેવી ખુલ્લી રીતે રોવા લાગી વિશ્વમા વ્યાપ્ત થયેલ સ્મર (કામ)રાજાના પ્રતાપની ગરમીથી હણાયા હોય નહીં તેમ અકસ્માત્ સર્વ આરામો શોભારહિત(સુકાઈ ગયેલા) થઈ ગયા ભવરૂપ અરણ્યમા રહેવાવાળા ખરાબ આશય(અભિપ્રાય)રૂપ શશલા, મૂઢતારૂપ હરિણો અને નિર્દયતારૂપ સુવરો વિગેરે નગરમા ચારે બાજુ ભમવા લાગ્યા મિથ્યાદૃષ્ટિને વિષે રાગરૂપ લોહીના બિંદુઓ પ્રગટ થયા અને મનુષ્યોના માથાના મુગટ ઉપર લોક અપવાદરૂપ કાગડા બેસવા લાગ્યા અગ્નિખુણાના વાયરાથી જેમ મોટા સમુદ્રમા ક્ષોભ ઉત્પન્ન થાય તેમ શાંતિવાળા નગરમા પણ આ (ઉપર કહેલ)ઉત્પાતોથી સર્વ ઠેકાણે ક્ષોભ ઉત્પન્ન થયો

હવે આ બધુ જાણીને વિવેક વિચારનામના મિત્રની સાથે વિચાર કરે છે કે—"આપણો મહાન્ શત્રુ સ્મર(કામ) આપણી ભૂમિ વધારે વધારે દબાવતો આવે છે મોહરાજા પણ પુત્રના પ્રેમથી તેના બળમા વધારો કરે છે આનો પરિવાર પણ ઉપ્ર છે અથવા પોતાની મેળે પણ આ કામ જગત્‌ને જીતવાવાળો છે, માટે હમણા તેની સાથે હું યુદ્ધ શરૂ નહીં કરૂ, કેમકે શત્રુના વાહન અને આસન વિગેરે જાણીને પછી યુદ્ધ કરવામા આવે છે, તો જ જીતવાની ઇચ્છાવાળાને જય મળે છે જુઓ ! પ્રાતઃકાળમા સૂર્ય અધકારને ભે

રીને રાજાની માફક ઉદય પામે છે પરંતુ આશ્ચર્ય છે કે તેજ સૂર્ય રાત્રિ ને અંધકાર પુષ્ટ થવાથી ચોરની માફક નાસી જાય છે, (અસ્ત પામે છે) માટે જે અવસર જાણે છે તેનેજ ઇષ્ટાર્થની સિદ્ધિ થાય છે, કેમકે શાળ (ચોખા)વાવવાના કાળમાં ઘણે સારી રીતે પાણી પાયું હોય તોપણ ફળ ગ્રહણ કરી શકાશે નહીં ગાયન, નાટક, લક્ષ્મી, સ્ત્રી, આભુષણ, ભોજન, પાણી, અને સાકર—આ સર્વે વસ્તુ અવસર વિના પ્રીતિરૂપ વેલડીને કાપવાને પર્શુપણું ધારણ કરે છે(કુહાડાનું કામ કરે છે) પથ્થર, ગણ, ઘાસ, તૂલ, મૃગ, અંધકાર, અગ્નિ અને ઝેર—આ સર્વે વસ્તુ અવસરે પ્રીતિની વૃદ્ધિ કરનાર થાય છે માટે હમણાં તો હું અર્હન સ્વામીને શરણે જઇશ અને તેમની ભક્તિથી મ યમશ્રી કન્યાને પરણીશ તેનો સ્વીકાર કરાવી હું અને સર્વે પરિવાર પણ કપટપણાનો ત્યાગ કરીને શત્રુનું વિ ાગ્ય કરવામાં હસતા પામશું ગુરૂરૂપ નિમિત્તિઆનું કહેલું વચન મારા હૃદયમાં હજી પણ અતિશય શલ્ય કરે છે, તેથી તેના ઉપદેશથીજ શત્રુને દુર્બળતા પમાડીશ (ગામ નાસી જવાથી) કેટલાએક મને ડાહ્યો(અવસરનો જાણ છે એમ) કહેશે અને કેટલાએક મને બીકણ પણ કહેશે, પરંતુ ક્ષુદ્રના મુખવાળા લોકોના કેટલાક વચન હૃદયમાં ધારણ કરીએ? ચક્રવાક પક્ષી આનંદ પામો અને આનંદ વિનાના ઘુવડો નિંદા કરો તોપણ સૂર્ય પોતાની સ્વાભાવિક જાતિ છોડતો નથી અરે મિત્ર! પોતાની પત્નીનો ત્યાગ કરતા નાગરાજની અને પોતાનું સ્થાન મૂકતા કૃષ્ણની મનુષ્યોના અમ ણ ધ વ-

ચનોથી રુખ ાના થઈ છે તે શુ તુ જાણુતો નથી? (માટે આપણે આ વખતે લોકોના બોલવા ઉપર ધ્યાન આપવાની જરૂર નથી) હે વિચાર મિત્ર! ભાગ ગયા પછી તુ નગરના લોકોને ત્યા (પ્રવચનપુરમા) લાવજે, કેમકે પાછળથી (મારા જવા પછી) આપણો પક્ષપાતી કોઇ પણ તે કોપાયમાન્ થયેલા કામના ફાસામા આવી ન પડે"

(આ પ્રમાણે વિચારને ભલામણ કરે છે) તેટલામા (સ યમશ્રી ને માટે અર્હત પાસે) જે ઉત્તમ પુરૂષોને મોકલ્યા હતા તે આવી પહોચ્યા અને મસ્તકે હાથ જોડી નમસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યા કે— "હે સ્વામિન્! તે અર્હત ભગવાન્ તમારા ઉપર અત્યત પ્રસન્ન થયા છે, અને કોઈપણ જાતની વાતચિતમા ગુણોના આધારભૂત એક તમનેજ કહે છે હે ગુણવડે ઉજ્વળ! તમારા સિવાય બીજો કોઇ તેને ગૌરવ કરવા લાયક નથી તેને જોવાથીજ તમારી ઇષ્ટાર્થની સિદ્ધિ થઈ એમ સમજજો એમા કાઈપણ સ શય નથી" આ પ્રમાણેના તેઓના વચનો ઉત્તમ શકુન તરીકે માનીને વિવેકરાજા ત્યાથી નીકળ્યો, અને સુખે સુખે પ્રવચનપુર પહોચ્યો વિવેકના વિયોગને સહન કરવાને અસમર્થ વિચાર પણ નગરના દુ ખી લોકોને પોતાની આગળ કરીને તે (વિવેક) ની પછવાડે દોડવા લાગ્યો અનુક્રમે તેઓ સર્વે અર્હતની નગરીમા આવ્યા અને ઘણો આનદ પામ્યા કેમકે તેમની દૃષ્ટિજ વૈરીના સમગ્ર ઉપદ્રવનુ નિવારણ કરવાવાળી છે

હવે મકર ધ્વજ (કામદેવ) સ્વામી વિનાના પુણ્યર ગનગરમા આ

ન્યો તેણે પ્રથમ ચારે બાજુથી નગરને ઘેર્યું, પછી તપાસ કર્યો, પ ડી કુટુંબ અને તેનો નાશ પણ કર્યો અહતની પાસે જવામા આ ળસુ થઇને જે લોકો ત્યા (પુણ્યરંગનગરમા)જ રહ્યા હતા તે ડ વતા હતા મરણ પામ્યા જેવા અને જડ લોકોને તેણે (મકરધ્વજે) બ દીવાન્ કર્યા તે રાકડાઓને પકડવાથી અત્યત ગ્રામા નર્વ ધરતા કામદેવે બાહ્યવૃત્તિએ પુરુષાર્થને વિષે અગ્રગામીપણુ ધારણ કર્યું અને કહેવા લાગ્યો કે "મારુ નામ સાભળીનેજ નાશી જનાર વિ વેકે આજે ક્રીડાના આચારની કથારૂપ કથાડીી કરી નાખી છે, પરતુ એ વિવેક તો પ્રધાનનો પુત્ર છે અને હુ તો રાજાનો પુત્ર છુ માટે મારાથી એ નાશી ગયો તેજ યુક્ત છે, કેમકે ઉત્તમ વશમા ઉત્પન્ન થયેલા પુરૂષ વિના બીજામા તેવુ શૂરાતન ક્યાથી હૈ ય? પ હેલા માત પિતા(મોહ)ના ભય થી વિવેકે જે નાશી જવાનાઅભ્યા સ કર્યો છે તે મારી બીકે નીએવાની માફક હજુસુધી પણતે બુદ્ધિ માન ભૂલ્યો નથી પણ એવી રીતે આ મહાબળવાન વિવેકના નાશી જવાથી મારી ભુજા હવે યુદ્ધ કરવાની ખરજ મટાડવાને હવે વૈદ કોણ થશે ? (અર્થાત્ વિવેક વિના મારી યુદ્ધ કરવાની હો શ પૂરી કરવાને બીજો કોઈ સમર્થ નથી) અથવા આ વિવેક જિ નેશ્વરનો ભક્ત છે અને તે (ભગવાન)તદ્દન મદરહિત હોવાથી તે પ ણ મદરહિત હોય આ વાત યુક્ત છે કે સ્વામીનો સ્વભાવ ઉત્ત મ સેવકના સક્રમિત થાય છે આ અર્હતની સમીપે (દિગ્ગજના ભાવવાળા) સિંહાદિક પણ અલ્પ મદવાળા થઇ જાય છે તે ખરોગર

છે, કેમકે કે હા પાણીની સોબતથી અગ્નિની ઉષ્ણતા તત્કાળ શાંત પા મે છે હું વિષમ શસ્ત્રનાગો છું એમ કવિઓએ પણ મારી ખ્યાતિ કરી છે ને ને પ્રમાણે ન હોત તો એ (વિષમ અ) નામની ખ્યાતિ ક્યાં થાત? નું ઉંદરમાં કે ઇંદ્રમાં થાત? (અર્થાત્ એ ખ્યાતિને હું લાયકજ છું) હું જાણું છું કે, મને આવતા જાણીને તે(વિવેક) અ ર્હંતના ચરણને શરણે ગયો છે, પરંતુ ત્યાં પણ દરમાં રહેલ ઉંદર નર્પને દુનાહ્ય ન હોય તેની માફક તે મને દુર્ગ્રાહ્ય નથી પણ પ્રવ ચનપુરમાં જવાને માટે મારા પિતાએ આદેશ આપ્યો નથી, માટે અરે મેનાના લોકો! તમે પાછા ફરો, આપણે ત્રણ જગતને જીતી લીધાં છે ”

પછી અનેક પ્રકારના દુવાન્યના નાદોથી નર્દિશાને શબ્દિત કર તો, કૃતકૃત્ય (કરવા લાયક કાર્ય જેણે કરેલ છે એવા) શસ્ત્રોને ચાકરો પાસે તેના મ્યાનવિગેરેમાં મૂકાવતે ગામડાના લોકોએ તાજું ગાયનુ ઘી, ન ગરના લોકોએ અનેક પ્રકારના ખાવા લાયક પદાર્થો અને વનમાં ફરવા વાળા લોકોએ વનના ફળો ભેટણા તરીકે મૂકીને રંજન કરેલો, ઠે કેઠે ઘરે પોતાના (શ્રી) સુભગોનું પૂજન થતું જોઇને હર્ષ ધારણ કર તો, મનસ્તાવડે માળમરાજી દૃષ્ટિથી ઇંદ્રને પણ તુચ્છ માનતો, પો તાની આજ્ઞાનો લોપ કરવાવાળા તપસ્વીઓનું નગ્નપણું, ભિક્ષાભો જન અને અરણ્યમાં રહેવાપણું જોઇને પોતાના પરાક્રમ સંબંધી ગર્વને ધારણ કરતો, બ્રહ્માદિકનો જય કરેલો હોવાથી તે જયસ્તંભોને પગે પગલે (દિવાલિકપણે)આરોપિત કરતો, વૈતાળિક(ભાટ ચારણો)

ના મુખથી જગતનો જય કરવારૂપ પોતાનો યશ સાંભળતો, પોતા ને અનુસારે ચાલનાર શૃંગાર રસને સર્વ રસોમાં પ્રથમ સ્થાપન કરતો અને પોતાને અપ્રિય શાંત રસને સર્વ રસને અંતે સ્થાપન કરતો, તેમજ બીજા પણ વીર રસાદિકને યથાયોગ્ય માન આપતો માર કુમાર (કામદેવ) લીલામાત્રમાં (ક્ષણવારમાં) અવિદ્યાનગરીએ પહોંચ્યો. જે નતોદર વિષમ શરવાળા વીર(કામદેવ)ને પિતાના પગથી પવિત્ર એવી પોતાની અવિદ્યાનગરી જોવાથી થયો, તે મનતોષ ભ્રકુટીના ભંગમાનવડે દિશાનો સમૂહ તાબે થવાથી અને ત્રણ ભુવનના ઐશ્વર્યરૂપ વૈભવ કરકમળમાં ભ્રમરતુલ્ય થવાથી પણ થયો નહતો.

આ પ્રમાણે શ્રી જયશેખરસૂરિએ બનાવેલ પ્રબોધચિંતામણિ ગ્રંથમાં મોહરાજાના ચરપુરૂષોને (વિવેકની તપાસ માટે) મોકલવાની હકીકતવાળો અને કંદર્પના દિગ્વિજયના વર્ણનવાળો પાંચમો અધિકાર સમાપ્ત થયો.

છઠ્ઠો અધિકાર

કામને આવતો જોઈને મોહરાજા પરિવાર સહિત તેની સન્મુખ ગયો, કેમકે સ્નેહની અધિકતા નાના મોટાની મર્યાદાની અપેક્ષા રાખતી નથી. મન્મથે (કામે) પણ સામે આવેલા પિતાની સન્મુખ જઈને તેને નમસ્કાર કર્યો, કેમકે બળવાન્ સુપુત્રો પણ પોતાના

ગુરૂવર્ગ (પૂજનીક પિતા, ગુવાદિ) ની આગળ દાસની માફક વ ર્તન કરે છે તે પિતા પુત્ર પ્રથમ હૃદયે કરી, પછી વચને કરી અને પછી ગરીરે કરી એવી રીતે મળ્યા કે નદી અને સમુદ્રના પાણીની માફક તે બેઉમા કાંઈ પણ ભેદ રહ્યો નહીં (મા પ્રમાણે નગરમાં બહાર પરસ્પર મુલાકાત થયા પછી) જ્યા નગરના લોકોએ એકઠા મળી મોટો મહોત્સવ પ્રારભેલો છે એવા, જ્યા દરેક મદિર (ગૃહ, ગ્રોના ઘર) ઉપર ભવભ્રાંતિ(ભવમા ભમવા)રૂપ ધ્વજાઓ ઉંચી કરેલી છે એવા, બીજાને ઠગવાના વચનરૂપ ઉંચા કરેલ માચા ઓના સમૂહથી વ્યાસ થયેલા, ચારે બાજુ વના અશ્લીલ (ખરાબ) શબ્દરૂપ વાજીત્રના નાદથી જ્યા નગરના લોકો બહેરે જાગ્રત થયેલા છે એવા, વિચિત્ર પ્રકારની વિક્રિયા(કુકર્મ) રૂપ વેશ્યાઓનો નાચ જ્યા ચાલી રહ્યો છે એવા, હાવભાવ રૂપ સ્તભોની સાથે આનક્તિરૂપ ચદનની માળાઓ જ્યા બધાયેલ છે એવા, મોટા ચિત્તાદિ (સ્ત્રીઓના અભિલાષ) રૂપ ઉત્તમ પ્રકારના મોતીના સાથીઆઓથી ત્યા રસ્તાઓ શોભાવેલા છે એવા, ઘરના અગ્ર ભાગ ઉપર જ્યા કુશીળતારૂપ ક્લેશોની શ્રેણીઓ સ્થાપન કરેલી છે એવા, નાટ્યરસ અને હાસ્યરસથી પ્રતિષ્ઠિત નટ અને વિદૂષકોનો સમૂહ જ્યા છે એવા, આશ્રવ નામના ગોખ (ઝરૂખા) ની અદર નગરનારીનો સમૂહ જ્યા બેઠેલો છે એવા અને હર્ષની આકુળતાથી એકઠા મળતા ચપળ લોકોના કોલાહલથી વ્યાકુળતાવાળા નગરમા વિસ્મયપૂર્વક નગરના લોકોથી જોવાતા મન્મથે પ્રવેશ કર્યો (તે વખતે બદીવૃદ તેની સ્તુતિ કરે છે કે)—"હે મન્મથ! તે પુષ્પ-

આણુથી જેવી રીતે ત્રણ જગતને જીત્યા તે પ્રમાણે જીતવાને બીજુ કોણ સમર્થ છે? માટે આવી વીરવૃત્તિથી તુ દુનિયાના સુભટોમા મુખ્ય સુભટ છે હે મહાદેવના ગણના વિલાસનો પરાભવ કરનાર! બ્રહ્માની વેદની વાણીનો નિરાસ કરનાર! વિષ્ણુના સારંગ ધનુષ્ય અને સુદર્શન ચક્રની હાંસી કરનાર! હાથમા વજ્રને ધારણ કરવાવાળા ઇંદ્રને પણ વિહ્‌વળ કરનાર! એમ પાતાળ તાતણાવડે સમુદ્રના વિસ્તારની તુલના કરનાર! સૂર્યના કિરણોના પ્રકાશને મદ કરનાર! ચદ્રની કળાના કલાપ(સમૂહ)ની અવહીલના કરનાર! મહર્ષિઓના પ્રબળ શાપને નિષ્ફળ કરનાર! વિષધર(સર્પ)ની વિષમ લાળનો તિરસ્કાર કરનાર! દુર્ધર (દુર્નિવાર) સિંહની ફાળને પાછી ફેરવનાર! ગરૂડની મોટી પાખના વાયરાની પણ અવગણના કરનાર! વિકટ સુભટોના શસ્ત્રઘાતને પણ નષ્ટ કરનાર! શૌચવાદિઓના શૌચનો અત લાવનાર! પાખંડિઓના માનનુ ખડન કરનાર! યોગીશ્વરના યોગનો ભગ કરવામા સમર્થ! અને ત્રીજા પુરુષાર્થ! એવા હે કામ! તુ જયવાન થા, જયવાન થા હે ત્રણ ભુવનરૂપ ઘરમા ભ્રમણ કરવામા રસિક! હે ઘણા યશના સમૂહથી શોભાયમાન! હે સજ્જન, દુર્જન, મૂર્ખ, વિદ્વાન, બાળ, યુવાન, પુરૂષ અને સ્ત્રીઓના મનનુ હરણ કરનાર! હે સુર, નર અને વિદ્યાધરોના સમૂહથી સગ્રામ સબધી ઉત્તમ પરાક્રમ ગવાય છે જેનુ એવા! હે પ્રાણીને અગોચર એવુ વિષયજનિત સુખ દેવામા કલ્પવૃક્ષ તુલ્ય! હે અધ્રુવ-

જને પ્રિય! માતાપિતાના ચરણના ભક્ત! સેવકોને ફળ આપ નાર! શ્રીમન્મોહરાજાના પુત્ર! અને અતુલ બળવાન્ કામ! તુ ઘણો કાળ જીવ, ઘણો કાળ જીવ" આ પ્રમાણે નવીન છંદોવડે બદીજનોના સમૂહથી સ્તવના કરાતો કામ પિતાને આ રીતે કરીને પોતાના મૂળસ્થાનને પામ્યો ત્યા જેમ કમળ હંસને પોતાના મ ધ્યભાગમા રાખીને ઉત્તમ પ્રભાવવડે પાણીના સરોવરને શોભાવે તેમ મોહરાજાએ કામકુમારને ખોળામા બેસાડીને પોતાનુ સિં હાસન શોભાવ્યુ પછી 'હે પુત્ર! તે દિગ્વિજય કેવી રીતે કર્યો?' એમ મોહરાજાએ પૂછ્યાથી પોતાનુ વૃત્તાન્ત (પોતાને મોઢેથી) કહે વામા લજ્જાથી કામદેવે માનપણું ધારણ કર્યું (અર્થાત્ ઉત્તર ન આપ્યો) ત્યારે પોતાની જીભ્હાએ સમુદ્રના કલ્લોલને પણ મદક ર્યા છે જેણે એવા એક બદીએ વિવેકના નાશી જવા પર્યન્ત તે (કા મદેવ)નુ યથાસ્થિત વૃત્તાન્ત કહી સભળાવ્યુ (આ પ્રમાણે પુત્રનુ વૃત્તાન્ત સાભળીને) પ્રેમ થી વિકસ્વર થયેલ રોમાચ સચયવાળા મોહરાજાએ પોતાના આગણામા ત્રણ પ્રકારના વાજીત્રથી મોટો ઉત્સવ કરાવ્યો

પછી પિતાના આદેશથી, લાબા વખત થયા વિરહાતુર અને પુત્રને જોવાને તૃષિત નેત્રવાળી માતાને કામે નમસ્કાર કર્યો તે પણ પ્રીતિની અધિકતાથી વિકસ્વર થયેલ જે હર્ષ તેથી ઝરતા આ-સુવડે સ્નાન કરાવતી તેને આલિંગન દઈ આશીશપૂર્વક કહેવા લાગી કે "હે પુત્ર! બેઉ સ્ત્રીઓ(રતિ અને અરતિ)નીસાથે અવિયુક્ત

(વિયોગ રહિત)એવો તું વિજયી થા, અને તેવા તેણા પોતાનાપરાક્રમ વડે માતાના મનને ચમત્કાર ઉત્પન્ન કર જે પુત્રો પ્રભુના બોળ(ળી)ને ગુરૂજનનો પરાભવ (તિરસ્કાર) કરે છે તેઓથી તું, જેમ ચંદ્રિરૂપ વેલડી આધારભુ વેલડીથી વિપરીત હોય તેમ વિપરીત છે હે સત્ય વાળા પ્રાણીઓમા મુખ્ય[1] પુષ્પરૂપ શસ્ત્રોએ કરી ત્રણ ભુવનને ભેદ ભિન્ન કરવાથી ઉત્સાહિત ભુજાવાળા તે મને આનંદિમા મુખ્યપણે સ્થાપન કરી છે હે પુત્ર! બળવાન એવા કર્મ ગજાથી પેહ થયેલી હોવાથી પહેલાહું વીરપુત્રી હતી મોહ સાથેના વિવાહથી વીર પત્ની થઈ હતી અને તારા વડે વીરપ્રસૂ (વીર પુત્રને જન્મ આપવા વાળી) થઇ છું" પુત્રને આ પ્રમાણે કહીને હવે તે (મોહની નારી) સમગ્ર સ્ત્રીઓને વિષે પોતાનુ વીરમાતાપણુ પ્રગટ કરવાને માટે કૃષ્ણલેશ્યા, નીલલેશ્યા અને કાપોતલેશ્યા નામની પોતાની દાસીઓને કહે છે કે "હે સખીઓ! જ્યારે પુત્ર જગતને જીતવાને માટે ગયો ત્યારે મે પહેલા કદાશા (ખરાબ આશા) નામની ગોત્રદેવીને પુજીને વિનંતિ કરી હતી કે—હે ભગવતી! જય મેળવીને આવેલા મારા પુત્રને જો હું જીવતી સતી જોઇશ તો તારી આગળ હું વધાપન (વધામણાનો ઉત્સવ) કરીશ તે મારૂ મનોરથરૂપ વૃક્ષ આજે ફળીભુત થયુ છે, માટે હે સખીઓ! તેનો ઉત્સવ કરવાને માટે તમે સમગ્ર સગા(સંબંધી) સ્ત્રીઓના સમૂહને નિમંત્રણ કરો પણ પહેલા યુવરાજની ભ્રાંતિ નામની નારીને બોલાવો, અને પછી અમાત્ય[1](પ્રધાન)ની તત્ત્વરૂચિ નામની સ્ત્રીને, સેનાપતિની અનાજ્ઞા નામની સ્ત્રીને,

---

૧ મિ નાષ્ટિ પ્રમા॰

[2]કોટવાળની દુર્વાક્ નામની સ્રીને, [1]પુરોહિતની સાધુનિંદા નામની સ્રીને, [5]નગરશેઠની ત્વરા(ઉતાવળ)નામની સ્રીને, [6]ભંડારીની કૃપણતા નામની સ્રીને, [7]બાળમિત્રની અજ્ઞાનતા નામની સ્રીને, દાણીની અનવસ્થા નામની સ્રીને, સામંતોની તે તે પ્રકારની યાચના નામની સ્રીઓને, શય્યાપાલની ઉદ્ધતતા (મદપણું) નામની સ્રીને, દેશપાલની ઈર્ષ્યા, અપકૃતિ, વંચના અને આધિ નામની સ્રીઓને, વૈદ્યની લાલસા નામની સ્રીને, છત્ર ધારણ કરનારની કુભાવના નામની સ્રીને, ગુપ્તિપાળની અતિતૃષ્ણા, લોલતા અને કુશીળતા નામની સ્રીઓને, રસોયાની દુષ્ટઘટના નામની સ્રીને અને ચરણચારિઓની રૂચિ નામની સ્રીને હે સખીઓ! તમે બોલાવી લાવો "

હવે તે દાસીઓએ રાણીના હુકમથી સર્વ સ્રીઓને લાવ્યે સતે તેઓ (દાસીઓ)ની પાસે તેણે (રાણીએ) ઉન્માદ ઉત્પન્ન થાય એવો મૂઢતા નામનો દારૂ તુરત મંગાવ્યો તે અવસરે તે(રાણી)ના સ્નેહને લઈને તેની શોકો (प्रीत्यप्रीतिप्रधानायाद्या) પણ ત્યાં આવી અને રતિ, પ્રીતિ, અસૂયા તથા આર્ત્તિ પ્રમુખ કામની સ્રીઓ પણ આવી. પછી સદ્ભક્તિપૂર્વક ગોત્ર દેવતાની પૂજા કરીને તે સઘળી સ્રીઓએ ગળા સુધી મદિરારસનું પાન કર્યું એવી રીતે અત્યંત મદિરાપાન કરવાથી ઘૂર્ણિત થયા છે લોચનો જેના એવી, ઉપરા ઉપર કામભોગના વચનરૂપ તાંબુલ લેવાથી પ્રબળ મદવાળી થયેલી, રાસક્રીડામાં કામદેવના ગુણોની શ્રેણીનું ગાયન કર

3 વિપર્યાસ ૪ પાખંડીની પ્રશંસા ૪ ॥ ૬ આક્ષેપ ૬ મત્સર ૭ ચાવાક

તી અને આચાર ાના અરાજથી, પ્રાનના તાળે ગથી મને મન ગી
વાળા લાર્યોથી જાણ શીયારાજ્યને વિસ્તારતી હાય એવી તે
સ્ત્રીઓએ વવામણુંનો સન કર્યો

તે અવસર સમસ્ત ગજપુણ હર્ના કોલાહલથી વ્યામ થયે ા
ને મોહરાજા આ ામી માર મ ળ ધી દુર્ગતને ચાનમા વેના મ
તો આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લા ગો કે—"અન નિર્ગળ સ્ત્રીઓ
તમારી મનજીમા માને તેમ ઉત્સવને વિસ્તારે, પણ વિવેક જે ઉ
વનો ગયો છે તે મને ડગી હરીને પીડા કરે છે બાળકોની માફક
સ્ત્રીઓ બુદ્ધિવિમળ (રહિત) હોય છે તેઓ આવતા કાળમા થવા
વાળી સ્થિતિને જાણતી નથી તેમજ પુરૂષોને વિષે પણ એવા થો
ડાજ હોય છે કે જેઓ ાી મનિ આ ામી કાળના કાર્યને વિષે પ
ડા ાી ગ ડ છે જે કાર્ય પરિણામે સુન્દર હોય છે તેની માર્ય (પ્ર
વૃ) પુરૂષો પ્રથના કર છે, કેમકે કડવા રસવાળો ક્વાથ (ઉકાળો)
પણ રોગને દૂર કરવાવાળો હોવાથી તે મનુષ્યને ઘણો વ્હાલો લા
ગે છે જે કાર્ય વિપાકે (પરિણામે) દુ ખ દેનારૂ હોય તે વિદ્વાનોએ ન કર
વુ જોઇએ, માટેજ શરૂઆતમા સ્વાદિષ્ટ પણ અ તે મૃત્યુ આપનાર
કિંપાક ફળનો ત્યાગ કરાય છે જે રાજ્ય દુશ્મન રહિત હોય ત્યાજ
મહો ત્સવ શોભે છે અન્યથા ઉત્સવો કરવા તે સ્વપ્નના લાડુ સર
ખા છે વિવેક જે નાસીને જતો રહ્યો છે તે કપટથી ગયો છે ભયથી
ગયો નથી, તેથી પાછો હઠીને ફાળ મારનારો સિંહ શુ હાથીઓને
હણતો નથી? (અર્થાત્ હણે છે તેવીજ રીતે મને તો વિવેક
થી પણ જણાય છે) ... કજિનેશ્વરની પાસે જાનિશ

[3]કોટવાળની દુર્વાક્ નામની સ્રીને, [4]પુરોહિતની સાધુનિંદા નામની સ્રીને, [5]નગરશેઠની ત્વરા(ઉતાવળ)નામની સ્રીને, [6]ભંડારીની કૃપણતા નામની સ્રીને, [7]આરામિકની અજ્ઞાનતા નામની સ્રીને, દાણીની અનવસ્થા નામની સ્રીને, સામંતોની તે તે પ્રકારની ચાટુતા નામની સ્રીઓને, શય્યાપાલની જીહ્મતા (મંદપણા) નામની સ્રીને, દેશપાલની ઈર્ષા, અપકૃતિ, વંચના અને આધિ નામની સ્રીઓને, વંઠોની લાલસા નામની સ્રીને, છત્રધારણ કરનારની કુભાવના નામની સ્રીને, ગુપ્તિપાળની અતિતૃષ્ણા, લોલતા અને કુશીળતા નામની સ્રીઓને, રસોયાની દુષ્ટઘટના નામની સ્રીને અને વરૂણચારિઓની રૂચિ નામની સ્રીને હે સખીઓ! તમે બોલાવી લાવો "

હવે તે દાસીઓએ રાણીના હુકમથી સર્વ સ્રીઓને લાવ્યે સતે એઓ (દાસીઓ)ની પાસે તેણે (રાણીએ) ઉન્માદ ઉત્પન્ન થાય એવો મૂઢતા નામનો દારૂ તુરત મગાવ્યો તે અવસરે તે (રાણી) ના સ્નેહને લઈને તેની શોકો (प्रीत्यप्रीतिधनाबाधा) પણ ત્યાં આવી, અને રતિ, પ્રીતિ, અસૂયા તથા આર્તિ પ્રમુખ કામની સ્રીઓ પણ આવી પછી સદ્ભક્તિપૂર્વક ગોત્રદેવતાની પૂજા કરીને તે સઘળી સ્રીઓએ ગળા સુધી મદિરારસનું પાન કર્યું એવી રીતે અત્યંત મદિરાપાન કરવાથી ઘૂર્ણિત થયાં છે લોચનો જેના એવી, ઉપરાઉપર કામભોગના વચનરૂપ તાંબુલ લેવાથી પ્રબળ મદવાળી થયેલી, રાત્રક્રીડામાં કામદેવના ગુણોની શ્રેણીનું ગાયન કર

3 વિપર્યાસ 4 પાખંડીની પ્રશંસા ૮ ।। 5 આક્ષેપ 6 અચય 7 અવાક

પરણુશે અને પછી તેનાથી બળવાન્ થઇને મારા વશને મૂળથી ઉખેડી નાખશે મહનશીલ એવો શૂરવીર પુરૂષ અકસ્માત્ જેના થી જાય છે તો તે પાછળથી દુખે સહન કરી શકાય તેવો થાય છે કારણ કે અકસ્માત્ દેખાવ આપીને ઉપરથી ફસાઇ જતુ ખરાબ શુ મકુ પરિણામે મૃત્યુનુ કારણ થાય છે ”

આ પ્રમાણે આવતા કાળના વિચારથી ઉત્પન્ન થયેલ ચિન્તાવડે બળતા હૃદયવાળો મોહરાજા જેવો છે તેટલામા દ્વારપાળે આવીને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે “હે મહારાજા! કાળસ્વરૂપ અને વિસ્તાર પામેલા સમસ્ત શત્રુરૂપ વૃક્ષને કાપવાને કુહાડા તુલ્ય કળિકાળ ઘણો વખત થતા અહીં આવેલ છે તે તમોને જોવાને ઇચ્છે છે પછી તેને શીઘ્ર અહીં લાવ” એવા મોહરાજાના આદેશથી દ્વારપાળ સાધનમા ફક્ત પુષ્ટ સ્કધવાળા કળિકાળને સભાની અંદર પ્રવેશ કરાવ્યો ત્યાર પછી સ્નેહ વિનાના મુખવાળો, લોઢાથી વીંધાયેલાની માફક દૃશ અને દેખતા છતા પણ અનન્ત સદૃશ એવા કળિકાળને જોઇ સભા ના લોકોને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયુ એમ અને ગૌરવનો ત્યાગ કરીને તેણે મોહરાજના ચરણમા નમસ્કાર કર્યો જો કે તે સાધુઓને વિર ભરકર છે પણ મોહ પ્રત્યે તો સ્નેહવાળો છે પછી સ્વાગતના પ્રશ્ન પૂર્વક મોહરાજાએ તેને કહ્યુ કે “હે મિત્ર! તુ ઘણે કાળે શાને દેખાયો છે? તારૂ અહીં આવવાનુ નિમિત્ત શા કારણથી થયુ છે?” કળિકાળ કહે છે કે “હે મહારાજ! જ્યારે ભાગ્ય પરિપક્વ થાય છે ત્યારે (તમારા જેવા) સ્વામીનો સમાગમ થાય છે મારે અહીં આવવાનાં બે કારણ છે એક તો આપના પુત્રને નાનુ જ આને ઉત્તમ

ાાવાળો સાભળીને તેને જોવા માટે આવ્યો છુ, કેમકે મોટા વીરપુ
ાનુ મુખ જોવુ તે પાપુ મહા ફળ-ાયક છે, અને બીજુ કારણ એ છે કે
ાનુ જીવતો નાશી જવાથી દુખી થયેલા જે તમે તેના પક્ષમા
(મદદ કરવાને માટે) તૈયાર થઈને આવ્યો છુ કેમકે તે વિવેક પ્ર
થમ મારો પણ શત્રુ હતો (ખરેખર કળિકાળમા વિવેકની દુર્લભ
તા-એજ વૈરભાવને સૂચવે છે) હવે જો તમે આદેશ આપો તો હુ
અહીં તમારી પાસે સ્થિતિ કરૂ (રહું), તમારા શત્રુઓનો ઉચ્છેદ
કરૂ અને તમારો વૈભવ વધારૂ હે દેવ! પ્રવચનપુર જે કારણથી
તમને દુખે મહકખુ કરી શકાય તેવુ થયુ છે તે જ્ઞાનતલારક્ષ (વિમ-
ળબોધ કોટવાળ)ને હણીને હુ પ્રવચનપુરને વિસંસ્થુલ (શિથિલ)
કરી નાખીશ ઉદ્દામ પામના મવેગાદિક શત્રુઓ હમણા તમને
હણે છે પણ તેઓને ખરી પડેલા ભાણની માફક નિષ્ફળ કરીને
આપણા સમુદાય પાસે હણાવીશ જેની દૃષ્ટિરૂપ પાણીથી (સિંચા-
યેલા) શત્રુરૂપ સર્વે વૃક્ષો વિસ્તાર પામ્યા છે તે જિનેશ્વરને જેમ
વાયુ વાદળાને દૂર ફેંકી દે છે તેમ હું દૂર ફેંકી દઈશ, અને દુષ્ટ
ઘોડો જેમ અસ્વારને વિહ્વળ કરી નાખે છે તેમ વિવેકને વિહ્વળ
કરીને હુ થોડાજ વખતમા મોક્ષનો માર્ગ કોઈ ન જઈ શકે તેવો
કરી નાખીશ (અર્થાત્ બધ કરીશ)"

કળિકાળના આવા વચનો સાભળીને મોહરાજા વિચાર કરવા
લાગ્યો કે—"આને વિષે સર્વ વાત સભવી શકે છે કેમકે તેની
સ્ફૂર્તિ, આકૃતિ અને વચનવડે આ અનુપમ જણાય છે પરતુ ઘણા
ઉદ્ધતપણાથી તે મારી સાથે લાંબો વખત રહી શકશે નહીં, કેમકે

ઘણા ઉદ્ધત એવા … … ોધા … … ઓ તે કાળ નાશ પામ્યા છે તોપણ રાજાના આધારરૂપ કાગ્યુનને તે કલિકાળને સાર ગણવો તો જોઈએ કેમકે જે દિવસને માટે પણ પ્રાસઘેલ ચિંતામણિ રત્નનું મનુષ્યને પ્રીતિ ઉપજાવનું થી ? (અર્થાત્ પ્રીતિ દાયક થાય છે)" આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તેનો સત્કાર કરી પોતાની પાસે રાખ્યો. ખરી વાત છે કે રતના ભંડારથી પણ જીતવાની ઈચ્છાવાળાને યોદ્ધાઓનો સમૂહ વધારે પ્રિય હોય છે હવે કલિકાળ વિસ્તાર પામવાથી જિનેશ્વર અને કેવળજ્ઞાની દૂર જતા રહ્યા, અર્થાત્ આ ભરતક્ષેત્રમા પંચમકાળમા તેનો વિરહ પડયો જીતવાની ઈચ્છાવાળા પુરૂષોને યાન, આસન અને કાળના પરિપૂર્ણ જ્ઞાન હોવું જોઈએ (આજ કાળ પૃથ્વી મોહરાજાએ કલિકાળને અંગીકાર કર્યો) પછી જેમ સૂર્ય દૂર જવાથી ઉત્તમ રત્નાને બાધ કરનાર અંધકારસમૂહ ફેલાય છે તેમ જગતના નાથ જિનેશ્વર દૂર જવાથી કલિકાળ પોતાની ઈચ્છાનુસાર પ્રસરવા લાગ્યો અને મોક્ષે જવાના રસ્તાની બેઉ બાજુએ … … આ … … ે … … સમને મહા સુભટને સ્થાપન કરીને પોતે આક્રાન્ત કરેલ (દબાવેલ ક્ષેત્રમાથી કોઈ પણ મનુષ્યને મોક્ષે જવાનુ બંધ કર્યું મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, પરમાવધિજ્ઞાન, ક્ષપકશ્રેણી, ઉપશમશ્રેણી ઉપરના ત્રણ સંયમ (પરિહાર વિશુદ્ધિ સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથાખ્યાત) જિનકલ્પ અને પુલાકલબ્ધિ —આ દશ વસ્તુઓનો તો સારૂઆતમાંજ નાશ કર્યો, કેમકે આ વસ્તુઓ હોવાથી જિનેન્દ્રનો પ્રતાપ વિશેષ જાગ્રત રહે છે પછી મોહના મહા શત્રુ એવા ચા

પૂર્વ, દશપૂર્વ અને પૂર્વાનુયોગ (પૂર્વ સંબંધી જ્ઞાન)નો પણ અનુક્રમે નાશ કર્યો. કોઈ વખત અવિશેષપણે જૈનોને મળતા કળિકાળે મોહની સેવા કરવાવાળા પ્રાણીઓના પણ ઉભય (મોહ અને અદ્ભુત) પક્ષના ચૈતન્યતુલ્ય પ્રથમ (વજ્રઋષભનારાચના મના) સંઘયણ (એક જાતના ઘણા મજબુત શરીરના બાંધા)ને ભેદી નાખ્યું, અને પછી બીજા (ચાર) સંઘયણોનો પણ પૂર્વોક્ત હેતુથીજ નાશ કર્યો માત્ર છે વા સંઘયણને નિસાર અને નિર્બળ જાણીને તેનો નાશ ન કર્યો જેના બળથી એક મુહૂર્ત જેટલા વખતમાં ચૌદપૂર્વ જેવા સમુદ્રનો પાર પામી શકાતો હતો તેવા મહા પ્રાણ ધ્યાનનો પણ તેણે નાશ કર્યો એટલે તે ધ્યાન પંચત્વને પામ્યું (મરણ પામ્યું) આ પ્રમાણે નિરંતર અધિક અધિક તેજથી સ્ફુરાયમાન થતા કળિકાળ પ્રત્યે એકદા **સંપ્રતિરાજા** ક્રોધાયમાન થયો, અને ઠેકાણે ઠેકાણે જિનેશ્વરના મંદિર (દેરાસર) રૂપ કિલ્લાઓ કરવાવાળો તે ચતુર્વિધ સંઘ (સાધુ, સાધ્વી શ્રાવક અને શ્રાવિકાના સમુદાય) રૂપ ચતુરંગ સેના સહિત તે (કળિકાળ) ની સાથે યુદ્ધ કરવાને ઉઠયો સામ, દાનાદિ ઉપાયના જાણ એવા તેણે અનુક્રમે અનાર્ય દેશોમાં પણ અર્હતની આજ્ઞા પ્રવર્તાવીને કળિકાળને વિકળ કરી નાખ્યો આ પ્રમાણે સંપ્રતિ રાજારૂપ મહાન સુભટનો અકસ્માત્ ઉદય થવાથી અવસરના જાણ કળિકાળે કોઈ ઠેકાણે પણ પોતાનું બળ દેખાડ્યું નહીં અવસરે સંપ્રતિ રાજાને પણ કાળે કવલિત કર્યો. (અર્થાત્ આયુષ્ય પૂર્ણ થયે સંપ્રતિ રાજા મરણ પામ્યો) અરે વિધિનુ વાંકાપણું અમે શું કહીએ!

કેમકે શુરવીર પુરૂષો લાંબા આયુષ્યવાળા હોતા નથી સંપ્રતિ રાજાના મરણ પછી ફરીને કેટલાક રાજાઓ કળિકાળ અને મોહને આધીન થઈને નવા નવા ઉપચારોથી (બનાવોથી) તત્કાળ તેની સેવા કરવા લાગ્યા ત્યાર પછી લાખ શાખાવાળુ (હજારો ધર્મના મતભેદવાળુ) પાખંડીઓનુ મંડળ (દુનિયા ઉપર) વિસ્તાર પામ્યું અને પ્રમાદ ઉન્મત્તપણાને પામ્યો અને મિથ્યાત્વ તથા માન (દુનિયા ઉપર) ફેલાયા પછી નિષ્ઠુર કર્મ કરવાવાળા દુષ્કાળાદિ કદીવાશઓને મોકલીને કલિકાળે જિનેશ્વરની આજ્ઞાના પ્રવર્ત્તક એવા આગમોના (સિદ્ધાંતના) પણ કટકે કટકા કરી નાખ્યા એમ્મ મજેવા ચાર અનુયોગોને પૃથક્ પૃથક્ (જુદા જુદા) કરીને તેને પણ દૂર કરવાને તે પ્રવર્ત્યો કેમકે આવા પુરૂષો એક ઉપાય ને જાણનાર હોતા નથી (અર્થાત્ તેવા પુરૂષો બીજાનુ બુરૂ કરવાના અનેક ઉપાયો જાણનારા હોય છે) કળિકાળના જોરથી તીર્થનો ઉદ્યોત કરવાને (જૈનશાસનનો મહિમા પ્રગટ કરવાને) માટે સુર અને અસુરો (વૈમાનિક દેવો તથા ભુવનપત્યાદિક દેવો) આ દુનિયા ઉપર આવતા બંધ થયા, અને ઉગ્ર તપસ્યા કરવાવાળા પુરૂષોનો પણ મહિમા જાહેર થવા લાગ્યો નહીં જુદી જુદી સામાચારી (ગચ્છોની જુદી જુદી ક્રિયા)ના ભેદથી તેણે લોકોને એવા વ્યામોહિત કરી નાખ્યા કે જેથી તેઓ આગમના વચનોને વિષે પણ વિશ્વાસ પામવા લાગ્યા નહીં ચારિત્રરૂપી સંપદાના ચોર કળિકાળે એક ગચ્છમા રહેવાવાળા સાધુઓનુ સાધર્મીપણું હોવા છતા તેની અંદર પણ નિષ્કારણ કલેશ ઉત્પન્ન કર્યો, અને દરેક

ગચ્છનુ મૂળ એક શ્રીમન્ વીર પરમાત્મા હોવાથી પરસ્પરમા મિત્રાઈને લાયક એવા જુદા જુદા ગચ્છના સાધુઓના તેણે લોક પાત્રું ધારણ કરાવ્યુ પગે ચાલવુ, પૃથ્વી ઉપર સુવુ અને માળાદિ ધારણ કરવુ ઇત્યાદિ બાહ્ય આચારને ગ્રહેવા દઈને સાધુઓમા સારભૂત જે નિષ્પાપપણુ (કષાય રહિત ક્ષમાદિ ગુણો) તેણે લઈ લીધુ, (બીજા ગચ્છના સાધુઓ ઉપર અગર સ્વગચ્છમા) અન્યોન્યના મત્સરમાથી વર્ષ પર્યંત પાછા નહીં વળતા સાધુઓને તેણે નિશ્ચયનયથી મિથ્યાત્વ પમાડ્યુ (અર્થાત્ બાહ્યથી ક્રિયા આચાર વિગેરે સાધુઓના પાળે છે પણ અંતરથી સ્વ વા પર ગચ્છ ઉપર મત્સર (દ્વેષ) ધરાવતા હોવાથી અને વર્ષ પર્યંત પાછા ન ઓસરવાથી નિશ્ચયનયથી તેઓ મિથ્યાત્વી છે) કેટલાએક નિર્ઘો (સાધુઓ) મોહરહિત જિનશાસન પામ્યે સને તેઓને તેણે શિષ્ય, શ્રાવક, ઉપધિ, મૌન અને ઉપાશ્રયના મોહમા લીન કરીને વિડંબિત કર્યા. મિથ્યાત્વીઓના મહત્ત્વને દૂર કરવાને શક્તિ વિનાના લિંગધારીઓ (સાધુઓ)ને તેણે સ્વધર્મી સાધુઓની પ્રખ્યાતિ (ચડતી)ના દ્વેષી કર્યા (અર્થાત્ જ્યારે મિથ્યાત્વીઓના મતને દૂર કરવાની શક્તિ ન રહી ત્યારે આપસમા એક બીજાની ચડતી જોઈ સહન ન કરી શકવાથી વાદવિવાદ કરી આપસમા દ્વેષી બન્યા) કેટલાક વ્રતધારીઓને સાવદ્ય (સદોષ-સચિત્ત) આહાર કરવાવાળા, ચૈત્યવાસે કહેવાવાળા, દંડના વરવાવાળા, ગુણ વિનાના ગુરૂને માનવાવાળા, ધર્મ માર્ગના ઉપદેશક અને વૈદક જ્યોતિષ પ્રમુખ ગ્રંથોથી પ્રાય ધન ઉત્પન્ન કરવામા તત્પર—આવી બાહ્

ક્ષોની ચેષ્ટા કરવાનું તેણે ગીખ્યુ, અને ભગવાનને (ગૃહસ્થીઓને) ઘેર જઈને, મીઠા વચનો બોલીને અને (પુસ્તકાદિ) લખીને આ જીવિકા કરવાવાળા કર્યા, એટલે કેટલાક સાધુઓને તેણે હાથીની માફક આજીવિકાનો ત્યાગ કરાવીને કુતરાની માફક આજીવિકા ગ્રહણ કરાવી વળી કેટલાએક સાધુઓને તેણે વિકથા કરીને મનુષ્યોના અપવાદ બોલવા, વર્તાવડે દેશના આપતા અને ગાથા દોધક વિગેરેથી આગમનો અભ્યાસ કરતા શીખવ્યું

આ કલિકાળમા કુલિંગીઓ (વેષ સાધુનો હોય અને વર્ત્તનમા ધુનું ન હોય તે અથવા વેષમા ફેરફાર હોય તે કુલિંગી કહેવાય) ગર્ભધારણ, વશીકરણ અને કામણ આદિ કુકર્મોથી અને દેવદ્રવ્યથી આજીવિકા કરે છે "દેવદ્રવ્ય ગ્રહણ કરવુ તે અનર્થ છે" એમ બોલવામા ચતુર છતા પણ હૃદયમાં લોભવાળા કુલિંગીઓ તે દેવદ્રવ્ય (પોતાના ઉપયોગમા) ગ્રહણ કરાવીને શિષ્યોનો અને શ્રાવકોનો પણ વિનાશ કરે છે નિશ્ચય કરીને ધર્મ અંગીકાર કરેલ ન હોવાથી તત્કાળ ફળની ઈચ્છાવાળા શ્રાવકો સંયમવાળા સાધુઓને વિષે પણ વિશ્વાસ કરતા નથી એક રૂપીયાના લાભમા કે ક્રોડ સોનૈયાથી અધિક ફળવાળી પ્રવર્ત્તતી એવી દેવપૂજા અને સામાયિક આદિ ક્રિયાનો પણ ત્યાગ કરે છે એકાન્ત ધનની ઈચ્છાવાળા અને પ્રાણુણરીતે વેપાર કરનારા વેપારીઓ ખોટી રીતે લેવું, ખોટાં તોલે માપે આપવા, ખોટા સોગન ખાવા અને હાથની ચાલાકી કરવી–ઇત્યાદિ કુકર્મો કરે છે યશના અર્થીઓ યશને માટે લાખો ગમે દ્રવ્ય કુપાત્રમાં ખરચી નાખે છે પરંતુ આપત્તિમા આવી પ

જ્યારે સ્વધર્મીને માટે મદદ આપવાનું કહેતાં પોતાની નિર્ધનતા પ્રગટ કરે છે (અર્થાત્ અમારી પાસે કાંઈ નથી એવો ઉત્તર આપે છે) કેટલાએક મણિને મૂકીને પથ્થરને અંગીકાર કરવાવાળાની જેમ (પંચ)પરમેષ્ઠી મહામંત્ર (નવકારમંત્ર)ને ગણવાની અરૂચિવાળા થઈને ક્ષુદ્ર મંત્રોનો વારંવાર પાઠ કરે છે. ધર્મકાર્યને વિષે સામાયિક અને પૌષધ એ બે અતિ ઉત્તમ છે, એમ જણાવનાર્વાળી કામદેવ આદિ શ્રાવકોની કથા સાંભળ્યા છતાં પણ તેને વિષે તેઓ આળસ કરે છે. વળી હાર અને વાર્તાવિનોદથી આખી રાત્રિ પસાર કરે છે, અને ધર્મ સાંભળવા માટે ગુરૂની પાસે બેસે છે ત્યારે નિદ્રાથી ઘૂર્ણિત થાય છે. હાસ્યના હેતુભૂત વિચિત્ર પ્રકારની કથા સાંભળીને પ્રફુલ્લિત મુખવાળા થાય છે અને વૈરાગ્ય ઉદાસીનતા કરવાવાળી કથાને રસ વિનાની જાણીને તે સાંભળવાને પણ ઇચ્છતા નથી. પુત્રે અંતરંગ ઇચ્છાએ વૈરાગ્યથી વ્રત લેવાની ઇચ્છા કર્યે સતે તેઓ શત્રુની માફક સાધુઓ ઉપર નીચ વચનોરૂપ ધૂળની વૃષ્ટિ કરે છે, પણ વિચારતા નથી કે 'અમારા જેવા બીજા ઘણા ધર્મરાજ અમારા પુત્રોને હણી જાય છે તેવા પુત્રોમાંથી એક પણ ગુરૂની સેવા કરે તો તે કરતાં વધારે પ્રાર્થના કરવા લાયક બીજું શું છે?' વળી 'ભોજન, ઔષધ, વસ્ત્ર, પુસ્તક, ઘર અને ઉપકરણ પ્રમુખ વસ્તુઓમાંથી જે સાધુને ઉપયોગમાં આવે તેજ સારભૂત છે' આ રીતિને તેઓ સમજતાજ નથી. પરસ્ત્રી, યુવાન અને ઉત્તમ કુળવાળી ધર્મપત્નીને તેઓ તૃણની માફક ગણે છે, અને કરોડો વિટ (જાર) પુરૂષોથી સેવાયેલી વેશ્યાને વિષે આસક્ત થાય છે. 'જે થવાનું હોય છે તે

થાયજ છે, તો જિનેશ્વર વિના બીજા દેવોને માનવાનુ મને શુ પ્રયો જન છે?' આ પ્રમાણે આફતને વખતે પણ ધીરતા ગખવાવાળા શ્રાવકો કલિકાલમા થોડાજ જણાય છે જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સવર, નિર્જરા, બધ અને મોક્ષ—આ નવ તત્ત્વો *પ્રાયે તેઓ (કલિકાલમા ઉત્પન્ન થયેલા શ્રાવકો) જાણતાજ નથી

* જીવ-જેનામા ચેતન્ય છે તે ૧ અજીવ-જડ-ચૈતન્ય રહિત તેમજ જેમા રૂપ, રસ, ગધ અને સ્પર્શ છે તે જો કે દરેક મનુષ્યાદિકમા એ રૂપ રસાદિ દેખાય છે પણ તેથી તેઓ જડ છે, એમ માની ન લેતા તેમા વિવેકબુદ્ધિથી વિચાર કરવો કે જેમા રૂ પ રસાદિ છે અથવા જે રૂપ રસાદિમય છે તે પુદ્ગલ (શરીર) છે- શરીર છે તે જડ છે પણ તેમા રહેલો આ મા જે કે અરૂપી છે તે ચેતન્ય છે ૨ પુણ્ય-શુભ કર્મોનો વિપાક—આ તત્ત્વમા પુણ્ય કેવા કારણોથી બધાય છે તે જાણવાનુ છે ૩ પાપ-અશુભ કર્મનો વિ પાક—આમા પણ પાપ કેવા કારણોથી બધાય છે તે જાણવાનુ છે ૪ આશ્રવ-કર્મને આવવાના પ્રકાર ૫ સવર-કર્મને આવતા અટ કાવવાના પ્રકાર ૬ નિર્જરા-બાધેલ કર્મોનુ ઝરી જવુ—ખરી પડ વુ આ તત્ત્વમા કર્મનો નાશ કેવા ઉપાયોથી થાય છે તે જાણવાનુ છે ૭ બધ-કર્મોનુ જુદાજુદા રૂપમા પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ ને પ્રદેશપણે જુદાજુદા ફળ આપવા તરીકે બધાવુ ૮ મોક્ષ-સર્વથા કર્મોથી મુક્ત થવુ—પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમા અવસ્થિત થવુ ૯ પાપ-પુણ્ય અને આશ્રવ આ ત્રણેને એક આશ્રવમાજ ગણતા સાત તત્ત્વો પણ કહેવામા આવે છે

જેઓની પાસે લક્ષ્મી અને મહત્વ (મોટાઇ, માન) છે તે ઓને વિડંબના પમાડવાને માટે કલિકાળે મિથ્યા ત્વ, વિરતિ(ત્યાગવૃત્તિ) ઉપર દ્વેષ અને કૃપાનમાં આસક્તિ કરવાનું શીખવ્યું છે આપો હિંસ ઘણા પ્રયાસવાળા આરંભો કરાવીને ધર્મકાર્યને અવસરે તેમના શરીરમાં તે શ્રમ (થાક) ઉત્પન્ન કરે છે ધર્મ સમાધિથી ઉત્પન્ન થાય છે એમ જાણીને સમાધિનો નાશ કરવા માટે ક્લેશની વિરલતાવાળા કળિકાળે પૃથ્વીને યુદ્ધના આડંબરવાળી કરી મુકી છે અર્થાત્ જ્યાં ત્યાં પરસ્પર ક્લેશ ઉત્પન્ન કરાવીને સમાધિનો નાશ કર્યો છે વળી કળિના માહાત્મ્યથી લોકોનું (ધન) લઇ લેવા માટે રાજાઓ રાક્ષસોના જેવા થયા છે, અને તેઓએ નિમેલા રક્ષણ કરનારા મનુષ્યો (અધિકારીઓ) ભક્ષણ કરનારા (લુંટીને ખાનારા) થયા છે વળી એ કળિકાળમાં પુત્રો માતાપિતાની સેવા કરતા નથી અને માતા પિતા પુત્રોનો વિશ્વાસ કરતા નથી સગા ભાઇઓ ધનની આશાથી માનેલા માની માફક અન્યોન્ય યુદ્ધ કરે છે સાસુ વિંછુની માફક વહુને થોડા અપરાધ પણ નિરંતર આનુ પડાવની કરીને દુઃખ આપે છે અને પુત્રી ઉપર કામધેનુ ગાયના જેવું આચરણ કરે છે પરિણામે તે વહુ પણ ઘરને વિષે પોતાને માલિક માનતી સાસુની સાથે સારી રીતે વર્તતી નથી, અને નદી જેમ પર્વતને ભેદે છે તેમ તીક્ષ્ણ વચનરૂપ જળવડે તે પોતાના સ્વામીને ભેદે છે (અર્થાત્ સ્વામીને પોતાને આધીન કરીને સાસુ ઉપરથી મન ઉતરાવી નાખે છે), મનુષ્યો પોતાના ગોત્રવાળાની સાથે ઇર્ષા કરે છે અને સાળાઓની સાથે

મિનાઇ ગાય છે, તેમજ સ્ત્રીને આધીન્ થઇને માતાને પણ કઠોર વચનો કહે છે સ્ત્રી મ ઋતુમા નરેશ્વરના પાણીની માફક કળિમ ળમા મનુષ્યોની પાસે ધન થોડુ હોય છે, અને તે પણ ઘણા આ ગ્રહ વાળુ, ઘણા ક્લેશવાળુ અને ઘણાને આધીન રહેલુ હોય છે અવસરે મેઘ વરસતો નથી અકાળે વૃષ્ટિ થાય છે અને ધનાઢ્યો સુપાત્રદાનથી પરાઙ્મુખ થઇ કુપાત્રમા પૈસો ખરચે છે ધર્મપ ત્નીમા પુરૂષોનો સ્નેહ વિષયવૃત્તિ જાત થાય ત્યા સુધીજ દેખાય કે ત્યાર પ નાનો સ્વામી ઉપર સ્નેહ પણ તે પોતાનુ ભરણપોષણ રે ત્યા સુધીજ જણાય છે આવી રીતે કળિકાળમા પ નોની અ ને સ્વામીની—બનેની ધૂર્તતાવાળી મિત્રાઇ છે સ્વાર્થની સિદ્ધિ થાય ત્યાસુધી મિત્રાઇ, ન કષ્ટ ન આવે ત્યાસુધી નિયમ, હૃદય મજ બુત રહે ત્યાસુધીજ સમ્યક્ત્વ અને પ્રસિદ્ધિનો લાભ મળે ત્યાસુ- ધીજ નારી ક્રિયા જણાય છે વળી આ કળિકાળમા શહેરો ગામડા જેવા, ગામ ઓ શ્મ નોના વાન જેવા, નગરના લોકો ગામડાના લોક જેવા અને ગામડાના લોકો ભૂત જેવા દેખાય છે કર લેવા વાળા ચોર જેવા, કુળવાન પુરૂષો ભાડ જેવા અને કુળવાન સ્ત્રીઓ પણ લાજ, પહેરવેશ અને હસવા પ્રમુખથી વેશ્યા જેવી દેખાય છે તેમજ પૃથ્વી થોડા અનાજવાળી, ગાયો થોડા દુધવાળી, વૃક્ષો અ લ્પ ફળવાળા, દેશો થોડી વસ્તીવાળા અને જળાશયો થોડા પાણી વાળા થયા છે, વાણી ઘણી પૈશુન્યતાવાળી (ચાડી ખાવી—આવી પાછી કરવી તે), પ્રજા ઘણી કન્યાઓવાળી, આજીવિકા ઘણા આ રભવાળી અને સુખ ઘણુ મૈથુન સેવવુ તે થઇ પડ્યુ છે, અહ

કાર વિનાનો તપ, દંભ વિનાનો ધર્મ, મ વિનાનુ વ્રત, કૃપણના વિનાની લક્ષ્મી અને વિકાર વિનાનુ યૌવન કળિકાળમા કયાથી હોય? (કોઈ જગ્યાએ દેખાતુ ન થી)

આ પ્રમાણે વનમા લાગેલ દાવાનળની માફક પૃથ્વી ઉપર કળિકાળ મત્સર પામીને વિસ્તાર પામ્યે અને એવો શુભાનંદે મેઘ સમાન કોણ હોય કે જે કળિકાળરૂપ અગ્નિને બુઝાવવામા નિપુણ નાને ધારણ કરે? અથાત્ એ અવસરે એવો કોઇ દેખાતો નહોતો એ વખતે ગુણોથી ગભીર અને વીર પરમા માની (જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ) લક્ષ્મીનો અત કરવાથી નમી કુમારપાળ રાજા પૃથ્વીતળને વિષે અવતર્યો. શ્વેતામ્બરાચાર્ય (શ્રીમદ્‌હેમચંદ્રાચાર્ય)ના ઉપદેશથી તે રાજા વિરામ શત્રુ(કામ)ને જીતવાવાળો થયો, મને (જિનેશ્વર ભગવાનના) દેરાસરના મિષથી તેણે પોતાના યશના ગુચ્છાઓ પૃથ્વી ઉપર વિસ્તાર્યા (અર્થાત્ અનેક જગ્યાએ દેરાસરો બધાવી પોતાનો યશ ફેલાવ્યો) શરીરમા મજ્જા પર્યત જૈનધર્મી એ રાજાએ અઢાર દેશને વિષે 'માર' એવો શબ્દ પણ બધ કરાવી દીધો, જેથી તે રાજા રાજર્ષિ (રાજા છતા મુનિ)પણે પ્રખ્યાતિ પામ્યો પતિ અને પુત્ર વિનાની સ્ત્રીઓના ધનની આશાથી પોતાને પુત્રની માફક ગણાવતા રાજાઓમા તે રાજા સતોષથી પતિપુત્ર વિનાની સ્ત્રીનુ ધન લેવુ મુકી દેવાથી રાજપિતામહ થયો.

નોટ–આ રાજા વખતમા એવો રિવાજ હતો કે ઘરનો માલિક પુત્ર વિના મરી જાય તો તેનું ધન સ્ત્રી વિદ્યમાન છતા તે(સ્ત્રી)ના નિવાહ જેટલુ રાખીને બાકીનું રાજાઓ હર્જ જના હતા કેમકે સ્ત્રી ન વારસદારની પા

છતા રાજ્ય વારસદાર છે એમ તેઓ માનતા હતા તે વારસદારમા પુત્રજ વારસદાર ગણાય પણ બીજાઓ નહીં એમ તેમના કર્તવ્યો ઉપરથી અનુમાન થાય છે આ રિવાજ કુમારપાળે બધ કર્યો

કાયર પુરૂષોના ધનનો ત્યાગ કરનો અને વીર પુરૂષોના પ્રાણને હરતો તે ધર્મયુદ્ધ કરવાવાળા વીર પુરૂષોમા મુગટ સમાન થયો મનુષ્યોજ ફક્ત તેને દીધાયુષી ઇચ્છતા હતા એમ નહિ પણ આખેટે મરવાના ભયથી મુક્ત થએલા હરિણ, પક્ષી અને માછલા પ્રમુખ પણ તેને દીર્ઘાયુષી ઇચ્છતા હતા તેણે માત્ર મનુષ્યોનેજ ધર્મમાર્ગમા જોડ્યા એમ નહીં પણ નીચ જાતિના દેવોને પણ જોરથી માંસની આશાનો ત્યાગ કરાવીને ધર્મમાર્ગમા જોડ્યા છે જન્મથી બળવાન્ અને પુષ્ટ શરીરવાળા કલિરાજને જાણીને ચૌલુક્યવંશનો ચક્રવર્ત્તી અને જ્ઞાની કુમારપાળ રાજા તેનો નાશ કરવાને ચાલ્યો. પછી બળવાન્ કલિકાળે પોતના સૈન્યના અગ્રેસર કરેલા દ્યૂત (જુગાર), મદિરા, માંસ અને શિકારરૂપ સુભટોને તે રાજાએ પ્રથમજ માર્યા (અર્થાત્ દ્યૂત, મદિરા, માંસ અને શિકાર—આ ચાર વસ્તુઓ પોતાના રાજ્યમાથી કઢાવી નાખી) કસાઇખાનું અને મદિરાની ભઠ્ઠી—આ નામની મોહરાજાની બે રાણીઓ જે કલિકાળના શરીરને ભોજન અને પાન દેવાથી હિતકારી હતી તેમને આ રાજાએ મૂળથીજ મારી નાખી (અર્થાત્ કસાયખાનાં અને દારૂની ભઠ્ઠીઓ રાજ્યમાથી કઢાવી નાખી) અમારી શબ્દ (કોઈ જીવને ન મારવો એવી રીતે દરેક સ્થળે જાહેર કરવુ) રૂપ ભાલાવડે આ રાજાએ કલિકાળને ભેદી નાખ્યો તોપણ તે અક્ષત શરીરવાળો

રહ્યો, તેથી શું તેનું આયુષ્ય નિરૂપક્રમ (જેટલું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તેટલું પૂર્ણ કર્યા સિવાય કોઈ પણ જાગાથી તુટી ન શકે તેવું) છે? અથવા શું તેને પહેલું સઘરણ છે? અથવા શું તેણે રસાયણ ખાધું છે? કે શું તેણે યમ રાજાની સાથે મિત્રાઈ છે?" આ પ્રમાણે મોટા પુરૂષો તેને માટે વિચાર કરવા લાગ્યા. ભાગ્ય કલિકાળ ગળિયા બળદ ની પેઠે ઉઠવાને અસમર્થ છે એમ જાણીને રાજાએ તેના ઉપર ક્ષમાને ઉચિત આચરણ કરીને છોડી દીધો કેમકે સમર્થ પુરૂષો ગ્લાનિ પામેલાનો ઘાત કરતા નથી. ત્યાર પછી જગત્ શત્રુરૂપ કલંક વિનાનું થવાથી કુમારપાળ રાજા કોમળ પગવાળી જિનેશ્વરની આજ્ઞાને દેશ દેશમાં પોતાના (પ્રવર્તાવવા) લાગ્યો. ચાર વર્ણના લોકો (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શુદ્ર) રાજાના અનુગામી (જૈની) થયા. લોકોએ હિંસાનો ત્યાગ કર્યો, સર્વ જગ્યાએ સાધુઓ પૂજાવા લાગ્યા અને ધર્મ સર્વ ઠેકાણે ભણાવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે કુમારપાળ રાજાએ જ્યાંસુધી પૃથ્વીનું પાલન કર્યું ત્યાંસુધી ગરુડીના અગ્ર ભાગે પૃથ્વીને સ્પર્શ કરનાર કલિકાળ ત્રણ ઘણી અવસ્થામાં રહ્યો, પછી અપ્સરાઓના ભાગ્યે કુમારપાળ રાજા સ્વર્ગરૂપ મહેલમાં આરોહિત થયે સતે અર્થાત્ મરણ પામ્યે સતે ઉનાળાની ઋતુ ગયા બાદ ચોમાસામાં દેડકા પાછા તાજા થાય તેની માફક કલિકાળ ફરીને વિલાસ કરવા લાગ્યો, અને મનુષ્યોમાં ગુરૂભક્તિ, બળ, બુદ્ધિ ધર્મ, આયુષ્ય, ધન અને સુખ એ અનંતગુણ હાનિવડે નિરંતર ઘટાડવા લાગ્યો તેમજ વિરોધ, ક્રોધ, અજ્ઞાન, અસત્ય, કપટ અને કલેશ—એ અનંતગુણી વૃદ્ધિવડે પ્રતિદિન વધારવા લાગ્યો. આનુ

પુરાને વિ્તા રા (પુઓ) ૨૨ ાળી ... ાની સાથ વિષ્ય કય સને મના ગાન વિરાગ (રૂઢિ) અને ઉ મક બીજી સ્ત્રીઓની માફક ગા ના બુદ્ધિ ાને ગા ાની વિ-ાપી નથી બીજી સ્ત્રીઓ (સમાની સ્ત્રીઓ)ની અ ાસ્નિગ્ધી ર ક સેગ ાઓપનુ દર વર્ઈલા૨ છે, અને આ ાયમ ાીમનતિનીઇ ક રાગા ાનુ ર ના ૨૨લ તો ઇચ્છા પા મેર છે પ્રથે ઓગો ર ન ગા પુરસા ે ગ ગમથન્નુ કા ્, પ ા મા ર ાસ્ત્રીમા આ ાન્ન થયેલ મા ણુ ા તે મે કાને પણ વરના આ ાણા ાી માફક ર ાને છે મનુ ે- ે આઉવિમને અર્ સ્ત્રીઓ કેવ્હુ કાન્યુ થ ગ છે, અને આ મયમશ્રીને તો બાહ્યવૃત્તિ ાી (અત- ાગ્રહ વિના)પણ અ ગીક્ષ ઉગર તો લની (અ ાીકાર કરનારી) તે (આઉવિમની) િતા તા દુર્જ થાય કે પ્રાયે સ્ત્રીઓને સુ્ા સ્વાગીજ મારો લાગે કે, અને આ (ાયમગી) તો ઉગી વૃદ્ધ માધુઓને વિર પ્રી તિ ધારણ કરે છે બી ર બુદ્ધિ આદિ લબ્ધિઓ અને અણિમ દિ સિદ્ધિઓ મનુષ્યોને આ (સાયમશ્રી)ના અનાદરી પોતાની મેળે- પ્રગટ થાય છે જેમ સોનીની પ બ્નિ મુકેલો કાચમણિ પણ મર કત મણિની માફક અ ચરણ કરે છે (શોભે છે), તેમ આની સાથે મળી જનારી ાજો પણ ગુણની માફક અ ચરણ કરે છે સુધાથી પે ા થયેલુ દુર્બળપણુ, દુસિત અનાજનુ ખાવુ, ટાઢ તાપ સહન કરવા, વાળનુ બરસટપણુ અને કેવળ પૃથ્વીતળ ઉપર શયન કરવુ આ સર્વ વસ્તુઓ ગૃહસ્થાશ્રમમા અનનિ બનાવે છે, અને તેજ વસ્તુઓ સયમમા (સાધુપણાને વિષે) ઉન્નતિ કરે છે માટેજ યો ય

મને જોડવાથી દોષો પણ મનુષ્યોને ગુણરૂપ થાય છે

વળી આ સંયમશ્રી સ્નાન કર્યા વિના વિશુદ્ધ શરીરવાળી છે, આભૂષણ વિના મનોહર છે, આહાર વિના બળવાન્ અને વસ્ત્ર વિના પણ નારી જીને ઢંકાયેલી છે એ.ાત વિના આલિંગન કરનારી, મોહ ઉત્પન્ન કર્યા વિના સુખ દેવાવાળી, વાહન વિના સાથે ચાલનારી અને પ્રાર્થના કર્યા વિના પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરનારી છે તે દેવ, દેવેન્દ્ર અને ઉપેન્દ્રની ઇચ્છાવાળી નથી, પણ ગુણના આગ્રહવાળી (ગુણાનુરાગી) હોવાથી શુદ્ધ આશય (પરિણામ) વાળાને વિશેષ આસક્ત થાય છે તેટલામાટે બીજી સર્વ સ્ત્રીઓ કરતા આ (સંયમશ્રી) પોતાના ગુણોથી જુદા જ સ્વભાવવાળી છે આની સાથે લોકોત્તર (ઉત્તમ) આચાર વિના કોઈપણ સંબંધ કરવાને લાયક નથી આતો (સંયમશ્રીએ) પહેલા પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે 'જે પુરૂષ મોટી અગ્નિની જ્વાળાને પીનો નિષેધ જે તે મારી ઇચ્છા કરો' (અર્થાત્ તેની સાથે હું પરણીશ) માટ હે વિવેક! તને વરવાના મનવાળી મહુ માનેલા આ સંયમશ્રીને તુ જા અને વીરવૃત્તિથી તેને આનંદ પમાડીને તેની સાથે તુ જલ્દી વિવાહ કર ”

અર્હંતના આવા વચનો સાભળીને વિકસ્વર રોમરાયવાળો અને માન રહિત વિવેકમંત્રી જવાબ આપે છે કે 'હે નાથ! તમે સર્વજ્ઞ છો, તેથી હુ શુ બોલુ? હે પ્રભુ! કોમળ હૃદયવાળા મારામા શુ એવુ સામર્થ્ય છે? હે સ્વામી! આ મે ટાઇ હુ કેવળ તમારી સેવાથીજ પામ્યો છુ સ્વામી અતુલ બળવાન હોવાથી સેવકોને વિષે પણ બળ સંભવે છે, કેમકે ભાવનાચંદનના વ

નમા ઉત્પન્ન થયેલા લીમડો પણ ચન્દનપણાને પામે છે હે સ
ભાના લોકો ! સ્વામીના પગલીઓમા પગમાણ તુ ન મારાવડે
વીર પુરૂષોની કીર્તિનુ કુતૂહલ કરાય છે તે તમે જુઓ ' (આ પ્ર
માણે કહીને વિવેક અર્હંતની આજ્ઞાથી રાધાવેધ સાધે છે) (રા
ધાવેધનુ વર્ણન) અનન્ત ભવના વિસ્તારરૂપ મણ્ડપને વિષે વિશિષ્ટ
(વિચક્ષણ) પુરૂષોના હૃદયને આધારભૂત સુદૃઢ આકૃતિવાળો મહા
દેવ નામનો સ્તમ્ભ છે તેને આધાર કરીને જમણી ગતિએ
વેગથી ફરવાવાળા આઠ કર્મ રૂપ આઠ ચક્ર (આરાવાળાને) આ
અર્ધ ઉપર કરે છે તે આઠ ચક્રોની પાસે દૃઢ સ્થિરતાવાળી તત્ત્વ
કળા નામની રાધા (પુતળી) છે તે નિરંજનપણી છે તોપણ મહા
રૂષોને વેધ્ય હોવાથી તે વેધ્યપણે પ્રખ્યાતિ પામેલી છે તે સ્તમ્ભના
નજીકના ભાગમા પૃથ્વી ઉપર અર્હંતોએ ગુરૂના સ્નેહથી ભરેલો
ઉત્તમ આચારવાળો સિદ્ધાન્ત નામનો કુંડ સ્થાપન કરેલો છે તે
ની પાસે જઈને જેના ઉપર સદ્ગુરૂ સુપ્રસન્ન થાય છે તેઓને
ધૈર્યતા નામના બાણસહિત આત્મચિંતન નામનુ ધનુષ્ય મ
ળે છે અમે પંડિત છીએ એમ માનનારા અનેક પુરૂષો (પૂર્વ
કાળમા) તે મહાસ્તમ્ભની પાસે આવ્યા હતા, અને દુઃખે આરાધન
કરી શકાય તેવી રાધાને વીંધવાને પોતાના મનરૂપ બાણ ફેંક્યા
હતા પરન્તુ પડી ગયેલા બાણોવાળા, ગળી ગયેલા માનવાળા અ
ને મહા પુરૂષોથી હાંસી કરાયેલા તેઓ પાછા વળેલા અને મૂઢ
ચિત્તવાળા થયા છતા નિરંતર પશ્ચાત્તાપ કરવાવાળા થયા છે હ
વે જગતના સ્વામી અર્હંતના ધ્યાનને વિષે એકાગ્રતાથી તત્પર

થયેલા વિવેકે ગધાવિધનો ઉપદેશ આપવાવાળા પોતાના ગુરુને ન મસ્કાર કર્યો પછી અપ્રતિહત ગતિએ મહાત્માના મસ્તકને પણ ક ષાયમાન કરનો તે જે ઉંમણું મનુષ્યના આયુની શોભિત સિદ્ધાંત નામનો કુંડ છે ત્યાં ગયો ને કુંડને તેણે એવી રીતે સ્થાપન કર્યો કે જેથી ઉત્તમ અરિસાને વિષે જેમ રૂપો પ્રતિબિંબિત થય છે તેમ તેને વિષે આરે ચક્રો પ્રતિબિંબિત થવાથી તેને સ્પષ્ટ રીતે દેખવા લાગ્યો પછી તેણે અહિ માહિ આઠ પુષ્પો વડે (અહિંસા સત્ય, અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ અને માયા નિયણું તથા મિથ્યા ત્વ નાશ શલ્યથી રહિતપણું) મનુ નવ સહિત બ્રહ્મની પૂજા કરી, કમકે પુરુષની પૂજાનું ઉલ્લંઘન કરવાથી ઇષ્ટની સિદ્ધિ કેમ થાય? અ ર્થાત્ નજ થાય ત્યાર પછી પણ સહિત મનુષ્ય ઉપર બ્રહ્મ જિનદેવ છે જેણે એવા વિવેકે ૧ પુરુષોને આનંદ અને મે ધના સુભટોને ખેદ ઉત્પન્ન કર્યો (અર્થાત્ આવી સ્થિતિમાં વિવેકને જોઈને તેઓ આનંદ પામ્યા). પછી દીર્ઘ દિશામાં બન્નેનું સંધાન કરીને અને પ્રશસ્ત ગોનાદિની ઇચ્છાથી ભૂમિ ઉપર દષ્ટિ સ્થાપન કરીને ચ ફ્રીજની (ભમવાપણા)ને એને મને. ઘણા વખત સુધી નેત્રિય વસો રહ્યો. ત્યાર પછી યુદ્ધ કરવામાં ચતુર અને નહ્નિક વિવેકે ચક્ર સમૂહના વિવરમાંથી (રાધ ને વીંધવાનો) અવસર લઈને ધીરતા રૂપ બાણવડે અક્રમતત્ નામાને વીંધી નાખી, અર્થાત્ ગધાવેધ ક ર્યો (તે વખતે) જયજય શબ્દો કરતા દેવોએ વિવેકના મસ્તક ઉપર તેના યશરૂપ નિર્મળ પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી (અર્થાત્ સર્વે વિવેકનો પર. તદ એ. રર. હા શા) વર્ષાઋતુના મેઘના પાણીથી તૃપ્ત થયેલ વૃ-

ાની માફક જોવામા ત પર ન્હેના નગરના લોકો પણ પરમ આ
નદ પામ્યા તે વખતે મોગની ઠનગીની નગી સન્ગી સવ ન
ાન પરિ યાગરૂપ ચાલીને સાધુઓમા શ્રેષ્ઠ વિવેક પોતાને સુખે
સુખપૂર્વક અગીકાર કરી (અથાત્ 'હુ સવ સ ગનો ત્યાગ કરૂ
છુ એમ વિવેક પાતાના મુખે પ્રતિજ્ઞા કરી) તેની નીરવૃત્તિ જોઈ
પ્રગટ ઉ ત્સુક થયેલી સ યમશ્રીએ નજીક આવીને તેના કઠમા વ
રમાળા નાખી (અથાત્ વિવેકે સ યમ (ચારિત્ર) અગીકાર કર્યું)
મનુષ્ય અને દેવોની સ્ત્રીઓએ ગીતિના સમૂહને ધવળ મ ગળાવડે
ગાયે સતે, સિદ્ધાન્ત ારીનસ અને ધારણ જીનો સ ગ ધી મ શન પડક્ષ
ગોતિન કર્યે સતે, આ બેઉ જુદા ન પડે એવી બુદ્ધિની ત્તરૂપી
વસ્ત્રથી સ યમશ્રી ા વિવેકને આપસમા સ મ ધિત કર્યે સતે અને પુરો
હિતે ગુણરૂપી આહુતીવડે અગ્નિની જ્વાળા વધાર્યે અને ઘણા કાળના
ઈપ્સિત સિદ્ધિથી ઉત્પન્ન થયેલી પ્રાપ્તિને લીધે વિ હળ થયેલા વિવેક
અને સ યમશ્રીના વિવાહનો ત્રણ ભુવનમા ઉત્તમ એવો ઉત્સવ
થયો આ વિવેકથી અમારા શરીરનુ ક યાણ થશે, એવી સ ભાવ
નાને લીધે વિવેક વિવાહિત થયાથી જગતના સવ જીવો હર્ષિત
થયા જે સુખ સ્ત્રીરૂપ નિકુજ (પવત વગેરેમા વેલા વગેરેથી
ઢ કાયેલુ સ્થાન)મા રહેના હાથી તુલ્ય ચક્રવર્ત્તી અથવા ઇદ્ર પા
મતા નથી તે સુખ સ યમશ્રીને અગીકાર કરીને વિવેક પામ્યો
તે સ્ત્રીના નિત્યના આલિંગનથી ઉત્પન્ન થયો છે મહા ઉત્સાહ જેને
એવા વિવેકે આ પ્રમાણે (આગળ બતાવે છે તે પ્રમાણે) પગલે
પગલે પોતાનુ વધતુ પરાક્રમ દેખાડવા માડ્યુ

પોતાની પાસે આવેલા અતિક્રૂર સ્વભાવવાળા બાવીશ પરીષહોને જેમ વાઘ મૃગને પરાસ્ત કરે તેમ એક ક્ષણમાં તો પરાસ્ત કરી દીધા. વિઘ્નને ગુણનારી અને વેગથી વહેતી તૃષ્ણારૂપ નદીને કોઈના આલંબન વિના તરીને તે સામે કિનારે ગયો. મંદ શક્તિ બુદ્ધિવાળા (અલ્પ રાગવાળા) વિવેક રાજ મહાનંદ રૂપ પારમેરૂ પર્વતને પણ વિશ્રામ વિના એ તૃણની જેમ ઉપાડ્યા. ત્યાંથી ઉપસર્ગ કરનારા શત્રુના મનોરથ નવને મરન (નાશ) કરવાને સમુદ્રની માફક પરાક્રમવાળો વિવેક દોડ્યો. અને રાગાદિ સૈન્યનો નાશ કર્યો. યાવત્ (મહાસત્ત્વ—સમુદાય સુધી યશનો ફેલાવ્યા વગર આ વિના સ્થિર રાગી ધ્યાનમાં લીન થવું તે) રૂપ કરવાની ધાર રૂપ તે ચક્ર, તોફાની છેદાયા વિનાનો રહ્યો એવો તે કોને મર્દન ન કરે? અર્થાત્ ગર્વને આશ્રય કરે નિશ્ચયનારૂપ અનિવર્તિ ચરણ ગુણની શક્તિ બોલોના ઘરના વિષે રહેતા છતા અને તેની સ્વશક્તિ ક્રમ થતા છતા પણ તે કિંચિત્ માત્ર તાપ પામ્યો નહીં. જેમ જેમ વિવેકનું આધિપત્ય ઉલ્લસિત થતું હતું તેમ તેમ ગચ્છનશ્રીનો ક્રમ પણ તે (વિવેક)ને વિષે વિસ્તાર પામતો હતો. પછી શ્રીના સ્નેહ (તેલ)થી સિંચાયેલો અને અગ્નિની માફક દીપતો વિવેક ક્રમથી શત્રુના વંશનો વિનાશ કરવાને માટે ઉઠ્યો.

એ માતાની સાથે મોહના તરફથી (કારણથી) થયેલા મોટા પ્રમાણમાં લાખ કરતા અધિક જે જે પરાભવો સહન કરીને હૃદયની અંદર સ્થાપન કરેલા છે તે ગર્વને આજે કાઢી નાખીશ (ર

થાત્ તે સર્વ પરાભવોનું વૈર હું આજે મોહ પાસેથી લઇશ) એ પ્ર-
કારની પ્રતિજ્ઞાવાળા વિવેકે **સત્કથા** નામની જયભભા વગડાવી.
(આ જયભભાનો શબ્દ નાભળતાજ) મહા શક્તિવાળા અને સ-
ત્રાસની ઈચ્છાવાળા પુત્ર, અમાત્ય, નગર અને કોટવાળ પ્રમુખ
પ્રાર્થના કર્યા સિવાય વિવેકની પાસે આવવા લાગ્યા જેમ ચંદ્રમા
ચારે બાજુથી તારાવડે ઘેરાયેલ છે તેમ બખ્તરથી શોભતા હાથી,
ઘોડા, રથ અને પદાતીઓના સમૂહથી વિવેક ચારે બાજુથી ઘેરા
યો (અર્થાત્ તે નવ સૈન્યની વચ્ચે રહ્યો) પાંચ ઇંદ્રિયના વિષય
સબંધની સ્તુતિ મને કાંઇ પણ ન સંભળાવવી એમ કહીને તેઓ
ઓનો વિવેકે ત્યાગ કરવાથી **સુશ્રુત** નામના માગધે (ભાટે) જય
જયારવ વિસ્તાર્યો તે વખતે અચળ પર્વતોને પણ શબ્દોના સમૂ
હથી ધ્વનિત (શબ્દિત) કરતા ગુરૂના ઉપદેશરૂપ વાજીંત્રો ઉંચે
પ્રકારે વાગવા લાગ્યા

નિવૃત્તિ નામની માતાએ યુદ્ધ નિમિત્તે મંગળ કરેલું છે
જેનું એવા, બેઉ સ્ત્રી (તત્વરૂચિ અને સંયમશ્રી)ના દૃષ્ટિપાનથી
બમણું પરાક્રમ ઉત્પન્ન થયેલ છે જેને એવા, વિચારમિત્રના મુખ
ની વીર કથારસનું પાન કરતા અને તે (રસ)થી ઉત્પન્ન થયેલ પ
રાક્રમવડે શત્રુના બળને તૃણની માફક ગણતા તેમજ તરતમાંજ
યુદ્ધ થશે એવા સંભ્રમવાળા વિવેકે નિશ્ચયરૂપ સન્નાહ (બખતર)
ધારણ કરીને ઇષ્ટ સિદ્ધિને માટે પરમેશ્વર (અર્હંત)ને નમસ્કાર
કર્યો. તે વખતે ભગવાને કહ્યું કે "હે વત્સ! હે વિનયાદિ ગુણની ખાણ તુ
લ્ય વિવેક! હું જ્ઞાનથી જાણું છું કે મોહરાજાને દૂર કરવો તને અશ-

કય નથી (અર્થાત્ તુ મોહનો નાશ કરી શકીશ) તુ જન્મથીજ યોગ્ય છે માટેજ મે તને આ ઐશ્વર્ય આપ્યુ છે, કેમકે બળ આ પવાવાળુ રાજ્ય અને ઘી કુપાનમા કોણ નાખે? મોહ તીવ્રતાથી જીતન શે અને તુ શાતતાથી જીતનારો છે હિમ અને અગ્નિ તે મા એક ઠ ડુ છે અને એક ઉષ્ણ છે ના વનને બાળવામા બેઉ સરખી શક્તિવાળા છે, તેમ તમે પણ બ ે સરખી શક્તિવાળા છો ઠડો પણ પાણીનો પ્રવાહ ઉચેથી પડતો પર્વતોને પણ ભેદી નાખે છે એ પ્રમાણે શાતરસમા રહેલો તુ યુદ્ધમા મોહના સુભટોને હણી નાખીશ ઠડુ પાણી જેમ ઉષ્ણ અગ્નિને બુઝાવી નાખે છે તેમ શાત પ્રકૃતિવાળો તુ પણ શત્રુઓનો પરાજય કરીશ સૂર્ય છે તો સદા એકલો ફરે છે, અને ચ દ્ર શીતળ છે તો તારાઓના પરિવાર સહિત ફરે છે તથી સમજવુ કે શીતળ છાયા કોને વ્હા લી નથી અને આતપ કોને તાપ ારતો નથી ? (અર્થાત્ શીતળ છાયા સર્વ ે ઇષ્ટ છે અને આતપ સવને ઉદ્વેગ કરે છે) હે ઉ ત્તમ મેઘ! તારા શીતળ સ્વભાવનો ત્યાગ નહીં કરતા શત્રુઓને મારી નાખજે કે જેથી તારો મનોરથ ઉદ્યમ સહિત સાફલ્યતાને પામે તારી નિવૃત્તિ માતાને તુ કોઇ વખત દૂર કરીશ નહિ, કે-મકે તેના દેખવા માત્રથી તુ લોકોત્તર સ્થિતિને પામીશ આ ભવવિરાગ નામનો તારો મોટો પુત્ર ન્યાયવાન છે તેના જન્મ થીજ તેનુ બળ સહન કરવાને મોહના સૈનિકો અસમર્થ છે (તો પછીની અવસ્થાના બળનુ તો કહેવુ જ શુ!) આ સ વેગ અને નિર્વેદ નામના તારા બે પુત્રો શત્રુનુ નિવારણ કરવાવાળા છે.

રણક્ષેત્રમાં યુદ્ધ કરતા તેઓ વિશ્વને વિસ્મય પમાડશે આ **સમ્યગ્**
દૃષ્ટિ નામનો પ્રધાન છે તેને તું તારી પાસે જ રાખજે, કેમકે તે
નાથી આ રાજ્ય (મનુષ્ય જન્મ)ની સર્વ ક્રિયા સફળતાને પામે છે સઘળે
ઠેકાણે ક્ષમાદિ (ક્ષમા, સરળતા, મૃદુતા અને સંતોષ) જે તારા ચાર સા
મંતો છે તેમાંથી એક પણ સંગ્રામમાં મોહને જીતવાને સમર્થ છે આ
વિમળબોધ નામનો તારો કોટવાળ છે તે તને નિરંતર બહુમા
ન કરવા યોગ્ય છે કર્મ યુદ્ધમાં જે શત્રુ જે પ્રકારે જીતવા યોગ્ય
છે તે સર્વ તને તેજ કહેશે ક્ષમાદિક ક્રમોમાં બીજા પ્રત્યે જે
જો **સદ્ધર્મ** નામનો આ પુરોહિત છે તેનાથી બીજો તને હિ
તકારી કોણ છે? યત્ન અને ધર્મરૂપ ગાત્રવાળા તેમજ સદ્ગતિના
હેતુરૂપ દેદીપ્યમાન મુખવાળા દાન ધર્માદિ આ તારા હાથીઓ છે,
તેઓનું બળ શત્રુઓ કેમ સહન કરી શકશે? (અર્થાત્ સહન કરી
શકશે નહીં) ઉત્તમ સિદ્ધાન્તથી નિષ્પન્ન (સિદ્ધ) થયેલા જયપતાકા
સહિત શીલાંગ (બ્રહ્મચર્યના અઢાર હજાર ભેદ) રૂપી હજારો રથોને
સંગ્રામમાં કોણ પાછા હઠાવી શકે તેમ છે? આ શમ અને તેજ
સ્વી તપના ભેદરૂપ ઘોડાઓ છે, જે તીક્ષ્ણ ખડ્ગના તાડનથી શત્રુ
ની સેનાને સાધુવારમાં ચૂર્ણ કરી નાખે તેવા છે આ સ્વામીના ભ
ક્ત એવા શુભ અધ્યવસાય નામના સુભટો છે તેઓએ ગ્રહણ ક
રેલા નાનાદિ હાથીઓ પોતાનું કાર્ય સાધે છે (અર્થાત્ શુભ અધ્યવ
સાયથી કરેલા દાનાદિ ધર્મ જ ફળ આપે છે) હે રાજા! ગતિદિવસ ઉદ્યમ
કરવાવાળો જે આ ઉદ્યમ નામનો સેનાની (સેનાપતિ) છે, તે જ યુદ્ધ
સંગ્રામમાં તારા થાકી ગયેલા સુભટોને ફરી ફરીને (ઉત્સાહ પમાડી)

સુધ્ધ કરાવનારો છે આ પ્રાયશ્ચિત્ત નામનો પાણીનો મ નક્ષ(રક્ષક) છે, તેને તુ તારા પોતાની માફક માનજે, કેમકે તેજરાનુ મહાર થી પીડાયેલા સુભગેની ચિકિત્સા કરવાવાળો છે બીજા પણ ગયા પાન પ્રમુખ જે તા । પક્ષપાતીઓ છે તે સર્વે તને ઉપકાર કરના રા અને કારણુ વિના હિતકારી છે તત્વરુચિ અને નયમશ્રી નામ ની તારી બે સ્રીઓ જો યુ ધમા તારી સાથે આવે તો 'આ સ્રી છે એવી બુધ્ધિ વડી તુ તેની અવગણના કરીશ નહી, કેમકે તારા સર્વ યો ના કરતા એ બે સ્રીઓ અતિશ બળવાન છે '

ત્રણ ભુવનના સ્વામીની આ પ્રમાણેની હિતશિક્ષા સાભળીને તે મની આજ્ઞા વડે વિવેક પોતાની સ્રીઓને કહ્યુ કે ' હે પ્રિયે! અમે સંગ્રામમા જઇએ છીએ, તમે શુ કરશો? ' તે સ્રીઓ કહે છે કે ' હે પ્રિય! તમારા પ્રશ્નનો આ પ્રયાસ નકામો છે કેમકે ત મારા વિના અમે કોઇ પણ ઠેકાણે રહેતીજ નથી, કદાચ કોઇ ઠેકાણે એકલી રહીએ તો ત કાળ અમે મરણ પામીએ છીએ (અથાત્ વિવેક વિના તત્વરુચિ અને નયમશ્રી કોઇપણ ઠેકાણે હોતીજ નથી) હે સ્વામી! જે સ્રી શત્રુનો પરાભવ કરવાને અસમર્થ હોય તેને યુ દ્ધમા ન લે તે યોગ્ય છે, પણ અમે તો શત્રુની સેનાને તૃણ ની ઉપમાવાળી સેના માનીએ છીએ (અથાત્ અમારી આગળ શ ત્રુની સેના તૃણ બરાબર છે) "

આ પ્રમાણે તે સ્રીઓના સાહસિક વચનો સાભળીને વિવેકે તેઓને આજ્ઞા આપી અને તે સ્રીઓ સાથે ચાલી સત્ત્વની પરીક્ષા મા કેટલીએક સ્રીઓ પુરૂષને પણ ઓળગી જાય છે (અથાત્ પુ

રૂપ કરતા આગળ વધે છે) પ્રશમની સાથે ક્ષમા, માર્દવની સાથે નમ્રતા, આર્જવની સાથે પ્રસન્નતા, સંતોષની સાથે ધૃતિ, વિચારની સાથે અનુપ્રેક્ષા(ગુણવિશેષ તપાસવાની બુદ્ધિ), વિમળબોધની સાથે ગર્વપણુ, તરણિકો (પચાતીયા)ની સાથે ત્રણશુદ્ધિ(મનશુદ્ધિ, વચનશુદ્ધિ અને નયશુદ્ધિ), તપની સાથે ઉપક્રિયા, સેનાના સ્વામીની સાથે ઓજસ્વિતા, પુરોહિતની સાથે આસ્તિકતા બુદ્ધિ, નગર શેઠની સાથે સત્યવાણી, પાણીના અધ્યક્ષની સાથે અનઘ(પાપ) ભીરૂતા, વિવેકના પુત્રોની સાથે એકત્વબુદ્ધિ, બ્રહ્મવિદ્યા અને ભવનિંદા નામની સ્ત્રીઓ અને મહામાત્યની સાથે (આઠ કર્મ રૂપ રોગની) શાંતિ કરનારી ગુણજ્ઞતા નામની સ્ત્રી આવી આવી રીતે યુદ્ધને માટે યોદ્ધાઓનુ મંડળ તૈયાર થયે સતે મહા પરાક્રમી વિવેક શત્રુની સન્મુખ પ્રયાણ કરવા માટે ઉદ્યમ કરવા લાગ્યો થોડા વખતમા થવાવાળા સંગ્રામની સિદ્ધિને માટે શુક્લ ધ્યાનના ભેદો, તે નર્મે વીર પુરૂષોને તે વખતે વિવિધ પ્રકારના શસ્ત્રરૂપે થયા વીર પુરૂષોના શરીરની સાથે સારી રીતે જોડાયેલ(પહે પૂર્વાપર વિરોધ રહિત) અને વિશેષ જ્ઞાનની ઘટનાને ઉચિત ગુરૂની શિક્ષા રૂપ બખતરો તેમના શરીરનુ રક્ષણ કરવાવાળા થયા

હવે સ્વામી અર્હંતથી આજ્ઞા અપાયેલો, માતાથી જેનો ઉત્સવ કરાયો છે એવો, કુળવૃદ્ધ સ્ત્રીઓએ જેને આશીર્વાદ આપ્યો છે એવો અને મિત્રોથી જેનુ સમીપપણુ ત્યજાયુ નથી એવો વિવેક કીર્તિરૂપ તીક્ષ્ણ ઘંટા વડી ઉત્કટ, પુષ્ટ અને ઉંચા એવા યોગિના સમાગમરૂપ મદોન્મત્ત હાથી ઉપર ચડીને (યુદ્ધને માટે) ચા

લવા લગ્યો તે વખતે મહા પરાક્રમી મોહરાજાનો હું એકલોજ પરાજય કરીશ એમ પ્રતિજ્ઞા કરતા વીર પુરૂષો વિવેકની આસપાસ વીંટાઈ વળ્યા નવીન નવીન ગુણસ્થાન (ગુણોની પ્રાપ્તિ અને તેની સ્થિતિ)રૂપ પૃથ્વીખંડ ઉપર વિવેકે વિહાર કર્યે સતે સજ્જન મનુષ્યો મહા આનંદ પામ્યા (તેને આવતો જોઈને) જે નિર્દય, ક્રૂર કર્મ કરવાવાળા, કપટી અને કુટિલ આશયવાળા હતા તે સર્વે ત (વિવેક)ના પ્રતાપથી હણાયા વગર નાશ પામી ગયા જેમ પાણીના જુદા જુદા પ્રવાહોથી નદી વૃદ્ધિ પામે છે તેમ એકઠા થયેલા ઘણા ભવ્ય જીવોરૂપ સુભટોથી તેની સેના પ્રતિક્ષણે વૃદ્ધિ પામવા લાગી માનથી ઉન્નત મનુષ્યરૂપ પર્વતની ચિત્તરૂપી ગુફામાં રહેવાવાળા કદાગ્રહરૂપ સિંહો તેની સેનાના કોલાહલથી નાસ પામ્યા શ્રદ્ધાળુતારૂપ બેગ્ણા સહિત અને પ્રિય વાણીરૂપ દુધ દહીં (પક્ષે, વાણીના રસ) સહિત આવેલા ગામડાના લોકોને પણ ધર્મની વાણીથી હર્ષ પમાડતા, પોતાના (વિવેકના) પ્રતાપના યશવડે મનોહર ચણોઠીરૂપ મોતીને ધારણ કરનાં વનને વિષે રહેલા ભિલ્લોને પણ સ્નેહથી જોતા અને "કોઈ પણ બીતા નહીં અને પોતાનું સ્થાન (ગુણસ્થાન) છોડતા નહીં " એ પ્રમાણે ઉદ્ઘોષણા કરતા વિવેક વીરે યુદ્ધ કર્યા વિના આખા વિશ્વને વશ કર્યું વરીનો વધ કરવા માટે વિવેક દોડ્યે સતે તેની આજ્ઞાનેજ ધન્યપણે માનતા (અર્થાત તેની આજ્ઞાનેજ કર્ત્તવ્યપણે માનતા) સર્વ મનુષ્યો યુગલીઆની માફક આધિ, વ્યાધિ, વિરોધ અને ક્રોધને બીલકુલ ધારણ કરતા નહોતા, યોગના જાણનારની માફક વિયોગ અને અનંગ (કામ)

ના ૧ ગથાબ્યથા (પીરા)નો આશ્રય કરતા નડુાના અને પરમાર્થને ત્વચાથી નિર્મળતાને પામેના મુક્ત થયેનાની માફક શોભતા હતા

આ નમાજે શ્રીમન્ જયશેખરસૂરિ મહારાજે રચેલા પ્રબોધ ચિંતામણિ ગ્રંથમા કંદર્પનો નગરમા પ્રવેશ, વિવેકનુ મોહરાજ પાસે આગમન વિવેકનુ મહારાજ વિનયનુ રચના રીતે પરાક્રમ અને મોહરાજ સાથે યુદ્ધ કરવા માટે નીકળવુ—એ બાબતોના વર્ણનવાળો છઠ્ઠો અધિકાર સમાપ્ત થયો

સાતમો અધિકાર

હવે મોહરાજા મહાગમ (મહા અગર માન સિદ્ધાંત)રૂપ નગર પુરુષોના મુખથી દુઃખે સાંભળી શકાય તેવી વિવેકના પરાક્રમની વાતઆત સાંભળી (તેનુ પરાક્રમ સાંભળતા) ક્રોધથી ભરાયેલો મોહરાજા નિરંતર પોતાની પાસે રહેવાવાળા સામંત અને મંત્રિઓને કહે છે કે "હે ભક્તો! તમે સાંભળો—વીર પુરુષને સાધારણ વીરત્વને સહન કરનો મહાન્ પરાક્રમવાળો અને કોઈથી (રસ્તામા) નહીં રોકી શકાય એવો વિવેક (ગુણસ્થાનની) પૃથ્વી ઓળંગે છે માટે હવે આપણે શુ કરવુ?" સામંતોએ કહ્યુ "હે પ્રભુ! અમે કામ કરનારા નોકરો તમારી આગળ શુ જાણીએ? આવા પ્રશ્નથી અલ્પ પરાક્રમવાળા અમને પણ તમે મોટાઈ આપો છો સેવકોને પુછનો (અનુમતિથી કામ લેનો) વિદ્વાન રાજા પોતાને અને સેવકોને બુદ્ધિ અને પ્રેમના પાત્ર બનાવે છે (અર્થાત્ એક બીજાની સહાયથી કામ લેતા રાજા અને સેવકો વચ્ચે

મોહની વૃદ્ધિ થાય છે) (તમે અમને પુછ્યુ છે) માટે જેમ વસ્તુતત્વ છે તેમ અમે કહીએ છીએ કે હે સાત્વિક પુરૂષોમા ઋષભ સમાન ! તમારા ઉપર ચડાઇ કરવાને વિવેક હમણા સમર્થ નથી કારણકે તમે પ્રભુત્વપણાની ઉત્તમ કોટિ (શ્રેષ્ઠતા) ઉપર આરૂઢ થયા છો. આજે કોઇ ચક્રવર્તી પણ તમારીસાથે (યુદ્ધ કરવાને) બલિવાન નથી તમે જેમ લીલામાત્રમા જગતને જીત્યુ છે તેમ બીજો કોણ જીતશે? હવે તમે જે ત્રણ ભુવનના સ્વામી તેને કોઇપણ પ્રકારની ન્યૂનતા નથી લક્ષ્મીના સમૂહથી મદોન્મત્ત થએલો આ વિવેક કાઇ પણ કેટલેથી મૂળ વિનાની નવીન પ્રભુતા પામીને ટિટોડીની માફક આચરણ કરે છે વળી મોટા સમુદ્રની માફક તમારે ક્ષોભ પામવોએ યોગ્ય નથી, કેમકે ક્ષુદ્ર(નાના)ની સાથે લડાઇ કરવી એ મોટા રાજાને અપયશનુ કારણ છે પહેલા તેના પિતાથી(મનપ્રધાનથી)કાઢી મૂકાયેના અને ત્યાર પછી ઉદય પામેલા તે(વિવેક)ને તમારા પુત્રે(કામે) નાસ પમાડ્યા હતો, તોપણ તે નિર્લજ્જ યોદ્ધાના નામને ધારણ કરે છે માટે હે સ્વામી ! તમારે હમણા તેને ઉપેક્ષ પક્ષમા નાખવો જોઇએ (અર્થાત્ તેની ઉપેક્ષા કરવી જોઇએ) એ પ્રમાણે અમારી બુદ્ધિ પહોચે છે હવે સ્વામીના આશય (અભિપ્રાય) જે થતો હોય તે અમને પ્રમાણ છે ' તે સાભળીને મોહ કહે છે કે 'હે ભાગ્યવાનો ! શુ વિવેક ઉપેક્ષા કરવા લાયક છે? (અર્થાત્ નથી.) કેમકે વહાલા મનુષ્યો પોષવા લાયક છે, ઉદાસીન મનુષ્યો ઉપેક્ષા કરવા લાયક છે અને શત્રુઓ તો ઘાત કરવા [મારવા] યોગ્ય છે આ વિવેક આપણો મોટો શત્રુ છે તેનો તો કોઇપણ પ્રકારે વધ કરવોજ જોઇએ

કેમકે વ્યાધિ (મોટા રોગ)ની માફક ઉપેક્ષા કરાયેલો શત્રુ પ્રાણનો નાશ કરનારો થાય છે તેથી હમણા અવસર મળ્યો છે માટે તેની સાથે મારે સંગ્રામ કરવોજ જોઇએ આજે આ જગત્ મોહ વિનાના કે વિવેક વિનાના થાઓ (અર્થાત્ આજે એવો સંગ્રામ કરવો કે આ દુનિયા ઉપર કાંતો હું નહીં અને કાંતો વિવેક નહીં) અરે પાખંડીઓ! મારી આજ્ઞા સાંભળતા છતા તમે સર્વે હજી વિલંબ શામાટે કરો છો? ઉતાવળથી મિથ્યાવચનરૂપી પ્રસ્થાન (પ્રયાણ)ભેરી (નોબત) વગાડો ' (આ પ્રમાણેના મોહરાજાના હુકમથી તેમણે તત્કાળ ભેરી વગાડી) ભેરીના શબ્દથી હું પહેલો, હું પહેલો, એમ બોલતા અને જયલક્ષ્મીને ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છાવાળા સ્મરાદિ સર્વ યોધ્ધાઓ તત્કાળ તે (મોહ)ની પાસે આવવા લાગ્યા પહેલા સ્મર (કામ)ની સાથે યુધ્ધ કરવામા જે સુભટો હતા તે સર્વે જય પામેલા સુભટોને મોહરાજાએ સાથે લીધા વિવેક સાથે યુધ્ધ કરવાને જવા માટે મોહરાજા મહાન્ ઉત્સાહથી શોભિત થયે સતે બાળકથી રાજા પર્યંત સર્વ લોકો તેને આશીર્વાદ દેવા લાગ્યા પછી જડતા નામની સ્ત્રીથી પગલે પગલે અનુસરાતા, હરિણ જેવા નેત્રવાળી હિંસાદિ સ્ત્રીઓવડે ગુણાવળી ગવાતા, મિથ્યાશ્રુતરૂપ બંદિએ (ચારણે) પ્રગટ કલ્યાણની વાણી યોજી છે જેને વિષે એવા, દુરાવેશરૂપ બખતર પહેરેલા, સાહસથી તીક્ષ્ણ, અનર્થદંડ (વગર પ્રયોજને આત્મા કર્મથી દંડાય તે)રૂપ ધનુષ્યદંડથી ભુજારૂપ લતા મંડિત (શોભિત) છે જેની એવા, બાણોથી ભરેલા મતિઅજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાનરૂપ ભાથાઓને ધારણ કરતા, નિર્દયતારૂપ

અજ્ઞાનરૂપ હૈરોને પણ કંપાવતા, બીજાઓથી સહન ન થઇ શકે તેવા તામસ ભાવરૂપ લોઢાના ટોપને મસ્તક પર ધારણ કરતા, મિથ્યા વાદરૂપ વાજીંત્રના સમૂહને ચારે બાજુ ફેલાવતા, અને યમરાજના યાન (ગજ) સરખા શ્યામ અમર્ષ રૂપ મદોન્મત્ત હાથી ઉપર આરૂઢ થયેલા મોહરાજાને, શત્રુનો રોધ કરવાવાળું તેમજ પોતાને સહાય કરવાવાળું અને મહાન્ કર્મનો ઉદય થવાવાળું ત્ર પુરોહિતે આપ્યાથી તેણે પ્રયાણ કર્યું.

મહાન્ સંભ્રમથી પગવડે ભૂમિનો સ્પર્શ પણ ન કરતા હોય તેમ તેની આગળ કુવિકલ્પ(ખરાબ વિચાર)રૂપ પદાતીઓ ચાલવા લાગ્યા ભયંકર(રૌદ્ર)દુર્ધ્યાનરૂપ વાયરના ચામડાથી ચારે બાજુથી મઢેલા ખરાબ મનોરથરૂપ રથો ત પદાતીઓની પાછળ દોડવા લાગ્યા પ્રિયની પ્રાપ્તિ અને અપ્રિયની અપ્રાપ્તિની અભિલાષારૂપ પવન જેવા વેગવાળા ચપળ ઘોડાઓ તે રથોની પાછળ ચાલવા લાગ્યા ઘણીજ ઉંચી સંપત્તિની અભિલાષાવાળા મને મદ જલના મેરૂપર્વત સમાન ગજપંક્તિઓ તે ઘોડાઓની પાછળ ચાલવા લાગ્યા તે વખતે મોહરાજાના સામંત, મંત્રિ, મિત્ર, પુરોહિત, ભંડારી, કોટવાળ અને દ્વારપાળ પ્રમુખ સર્વ આસ્થાનમંડપ(શહેરની બહાર રચેલા કચેરીમંડપ)મા આવ્યા ત્યા 'શત્રુના સૈન્યને જીતવાને હુ સમર્થ છુ'-આવી રીતે બોલતા અભિમાની પ્રમાદને આદરપૂર્વક મોહરાજાએ હર્ષથી પોતાના સમગ્ર સૈન્યનો નાયક બનાવ્યો પછી તેણે પ્રમાદને નેહથી આજ્ઞા આપીકે 'હે વીર! આ હાથી, આ ઘોડા, આ વે-

નવાળા રથ, આ યોદ્ધાઓ અને આ ભડાગ વિગેરે સર્વ વસ્તુઓ તારે આધિન છે રસ્તામા અથવા સગ્રામના મોખરામા યથાયોગ્ય રીતે સર્વ સૈન્યને તુ ચલાવજે ' મોહરાજાના આ પ્રમાણેના આદેશથી પ્રમાદ પણ કોઇ જાતની હરકત વિના જેમ નાવિક નાવ(વહાણ)ને સમુદ્રમા ચલાવે તેમ રસ્તામા સેનાને ચલાવતો હવો આ સેના સર્વસ્થળે પ્રસરેલી હતી તોપણ બહોળતાથી મેરૂપર્વતથી દક્ષિણ દિશાની સરહદમા પોતાનુ રક્ષણ કરવામા તત્પર રહેલી સેનાનો પ્રમાદે પડાવ નાખ્યો

આ પ્રમાણે મોહનો મહિમા સાભળીને ઉદાર દીલવાળો વિવેકરાજા પણ સેના લઇને યુધ માટે મોહની સન્મુખ જવાને એકતાન થયો ઘણા કાળે શત્રુનુ સૈન્ય દૃષ્ટિગોચર થયે સતે પ્રસન્ન મનવાળા(વિવેક)ને કોઇ એવા પ્રકારનો હર્ષ થયો કે જે હર્ષ જયશ્રીના પાણિગ્રહણ સમયે પણ થયો નહોતો શ્રુતિમાર્ગે (શ્રુતજ્ઞાનવડે) વીર પુરૂષોના મનને પામીને[સાભળીને]નવીન મેઘની વૃષ્ટિથી ઉત્પન્ન થયેલો હોય નહીં તેવા વાજીત્રના ધ્વનિએ રોમરૂપી અકુરાના ઉદ્‌ગમને વૃધ્ધિ પમાડ્યો [તે વખતે]અળઝળાટથી શોભતા અને દૂરથી દેખાતા શસ્ત્રો કદળના પત્રની માફક વીર પુરૂષોને ત્રાસ આપતા નહોતા અથાત્ તે શસ્ત્રો કેળના પત્ર જેવા જણાતા હતા. જ્યારે મનપ્રધાન મોહના ઉપર અથવા પુત્રના પ્રેમથી વિવેક ઉપર દૃષ્ટિ કરે છે ત્યારે જયલક્ષ્મી તેના તરફજ વરવાની ઇચ્છા કરે છે [અથાત્ જ્યારે મનપ્રધાનની દૃષ્ટિ જેના ઉપર પડે છે ત્યારે તેનો જય થાય છે] તે વખતે અવસરના જાણ અને તેવા પ્રકારના (મધ્યસ્થ)

અધ્યવસાયવાળા અધિપાલકો (સલાહ કરાવી આપનારા) વિવેકરાજાની પાસે આવીને વિનતિ કરવા લાગ્યા કે "હે સ્વામી વિવેક! અમે પાણીની માફક કોઈના પણ નિત્યના સેવક નથી જ્યારે અમે જેનો આશ્રય કરીએ છીએ ત્યારે અમે વૃક્ષની માફક તેની વૃધ્ધિ કરીએ છીએ તેટલા માટે હિતકારી આશયથી અમે તમને કહીએ છીએ કે જો કે હમણા તમે સ્વામીની માફક આચરણ કરો છો તોપણ મોહરાજાની અવજ્ઞા કરવી તમને લાયક નથી

(અધિપાલો મોહનુ વર્ણન કરે છે કે) આ મોહરાજા ઘણા કાળનો જુનો છે અનેક સૈન્યથી નિષ્પન્ન નાહસવાળો છે જેમ વડનુ ફલ પાદડાથી ચારે બાજુ વીંટાએલુ હોય છે તેમ તે પુત્રોથી ચોતરફ વીંટાએલો છે ખીલેલા કમળોથી જેમ નાનુ તળાવ પરિપૂર્ણ હોય છે તેમ તે ખજાનાથી પરિપૂર્ણ છે વળી સૌભાગ્યથી મનોહર, શરીર, સમય કર્મનો સાક્ષી, પ્રતાપથી દિક્ચક્રને દબાવનારો અને ઈંદ્ર તથા ચક્રવર્તીથી નમસ્કાર કરાયેલો છે માટે હે પુણ્યવાન્ વિવેક ! આ મોહરાજાની સાથે યુદ્ધ કરવુ તમને યુક્ત નથી જો તમે એક મોહને માનતા નથી તો તેથી મોહને શી ન્યૂનતા છે? (માનસરોવરમા રહેતા) હસને જો કે વરસાદ માનતો નથી તોપણ તે વરસાદ આખા જગતને તો પ્રિય છે માટે જે માણસ ઘણાને પ્રિય હોય તેની સાથે વિરોધ કરવો તે સુખદાયી ન હોય જુઓ! અનાજ આખા જગતને પ્રિય છે તો તેને વિષે અરૂચિથી શુ મરણ થતુ નથી? અમે ઇચ્છાનુસાર ચાલનારા હોવાથી પણ જગતમા જે જે ઠેકાણે જઈએ છીએ તે તે ઠેકાણે આ મોહનુ સૈન્ય રહેલુ

અમે જોઈએ છીએ તેથી (વિસ્તારમાં) સમુદ્રને પણ જીતનારી આખા વિશ્વમાં વ્યાપ્ત થયેલી મોહની સેના કયાં અને ઘણીજ થોડી જમીન ઉપર રહેલું એક ખાબોચીયા જેટલું તમારૂં સૈન્ય કયાં. ત્રણ લોકમાં પ્રાયે મનુષ્યલોકમાંજ તમારૂં રહેવાણું છે (મનુષ્ય ક્ષેત્ર પીસ્તાળીસ લાખ યોજન પ્રમાણ છે) તેમાં પણ કર્મભૂમિમાં (જ્યાં અસી, મસી અને કૃષિ હોય તે કર્મભૂમિ કહેવાય છે) તેમાં પણ નિર્મળ (ઉત્તમ) કુળમાં, તેમાં પણ ભવ્ય જીવોને વિષે અને તેમાં પણ સમ્યક્‌જ્ઞાનની પ્રાપ્તિવાળા જીવોને વિષે તમારૂં રહેવાણું છે, અને આ મોહનું રહેઠાણ તો ચરાચર ત્રણ જગત્‌ને વિષે છે તે તમે જુઓ. મોહના સૈન્યની સાથે તમારૂં સૈન્ય મળ્યાથી સમુદ્રની અંદર પડતો નદીઓના પ્રવાહ જે દશાને પામે છે તેવી દશાને તમારૂં સૈન્ય પામશે.

ભાવાર્થ—નદીઓનો મીઠો પ્રવાહ પણ સમુદ્રની સાથે મળવાથી ખારો થઈ જાય છે તેમ તમારૂં સારા સ્વભાવવાળું સૈન્ય પણ મોહના સૈન્યની સાથે મળવાથી પોતાનો સ્વભાવ મૂકી મોહના સૈન્યની જેવા સ્વભાવવાળું થશે.

હે વિવેક! સત્પુરૂષોની સોબતથી અને સિદ્ધાંતના શ્રવણ કરવાથી તમે પ્રકાશ પામો છો (પ્રગટ દેખાઓ છો) પણ આ મોહ રાજા તો સ્વભાવથીજ જીવોને વિષે નિરંતર પ્રકાશિત (પ્રગટ) છે. હે વિવેક! તમારો આશ્રય અભવ્ય જીવો લેતા નથી અને જેઓ મોક્ષે જવાવાળા ન હોય તેવા ભવ્યો પણ તમારો આશ્રય લેતા નથી. હવે જુઓ, એવો કયો માણસ છે કે જે મોહને નિરંતર સેવતો નથી

વળી તમે ઘણું કાળે પેદા થાઓ છો અને જન્મ્યા પછી પણ બહુ વખત સુધી જીવતા નથી અને આ મોહ તો અનાદિ છે, અને અમૃતનું પાન કરેલા પુરૂષની માફક તે મરતોજ નથી વળી તમે તમારા ભક્તોને એવું સુખ આપો છો કે જે ઇંદ્રિયોના વિષયમાં આવી શકતું નથી પણ મોહ તો તેના ભક્તોને ઇંદ્રિયોને આલ્હાદ ઉત્પન્ન કરવામાં સમર્થ એવું સુખ આપે છે (અર્થાત્ ઇંદ્રિયોના વિષય સંબંધી સુખ આપે છે) વળી જે મનુષ્યો તમારા ઉપર ઘણા આસક્ત હોય છે તેઓ તો પવતની ગુફા વિગેરેમાં રહેવાવાળા હોય છે, અને મોહના સેવકો તો હરિણના જેવા નેત્રવાળી સ્ત્રીઓ સાથે મહેલમાં ક્રીડા કરે છે તમને આધિન રહેલા મનુષ્યો કુટુંબનો ત્યાગ કરીને એકાન્ત રહેવાવાળા થાય છે અને મોહને આધિન રહેલા તો પુત્ર પોત્રાદિ સંતતિવડે વૃદ્ધિ પામે છે યુવાન અવસ્થામાં પ્રગટ સંજ્ઞાવાળા જીવોના નવીન દેહમાં પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છાવાળા જે તમે, તેને દૂર કરીને આ મોહ તેને વિષે આવાસ કરે છે, અને જ્યારે જરાથી જર્જરિત થએલું જાણીને મોહ પોતે તે શરીરનો ત્યાગ કરે છે ત્યારે પણ કેટલાએક (થોડા) મનુષ્યના શરીરમાત્રમાં તું નિવાસ કરવા પામે છે, સર્વના શરીરમાં નિવાસ પામી શકતો નથી આવા (સામર્થ્યવાળા) મોહની સાથે તમારે શી સ્પર્ધા કરવી? માટે તમે યુદ્ધ કરવાથી પાછા વળો અને પોતાને ઠેકાણે જાઓ તેમજ આ મોહ પણ સ્વાર્થ સાધવાવાળો થાઓ "

આ પ્રમાણે કહીને મંધિપાલો મૌન રહે સતે વિવેકરાજા તેઓને કહે છે કે "તમોએ જે આજે(મારા તથા મોહના સંબંધે)

કહ્યુ ને તમારા જેવા મહાન્ બુદ્ધિવાનોને યુક્ત છે તે તે પ્રકારના ગુણોના વર્ણનથી તમોએ જે મોહના મહાત્મ્યની પ્રશ સા કરી તે સર્વ મારા જાણવામાત્ર છે, કેમકે પહેલા અમારા બેઉની સ્થિતિ એક ઠેકાણેજ હતી પણ મલિન દુર્દિનને વિસ્તારતો (મેઘથી છ વાયેલા, ગાઢ અ ધકારવાળા અવના ખરાબ લાગતા દિવનને વિ સ્તારતો) અને નિર તર કાદવની વૃદ્ધિ કરતો મેઘ શ્વેત પાંખવાળા વિવેકી હ સને કેવી રીતે ઇષ્ટ હોય? (બીજા પક્ષમા) મલિન અધ્ય વસાયને વિસ્તારતો અને નિર તર કર્મરૂપ કાદવની વૃદ્ધિ કરતો મો હરૂપી મેઘ શુકલપક્ષવાળા (અર્ધ પુ ગલ પરાવર્ત્તથી પણ ઓ છો વખત જેને મોક્ષ જવાને બાકી રહેલો છે તે શુકલપક્ષી કહેવા ય છે તેવા) તથા વિવેક જેને પ્રગટ થએલ છે એવા હ સ (આત્મા) ને કેવી રીતે ઇષ્ટ હોય? અર્થાત્ ન હોય જેમ ગાડ ઉન્મત્ત માણસો ને પ્રિય હોય છે તેમ મોહ ઘણા માણસોને સ મત (માનનિક) છે, તો શુ તે ચેતનાના ચોરનાર દારૂ અથવા મોહને વિષે પ ડિત પુરૂ ષોએ પણ આસક્ત થવુ જોઈએ? (અથાત્ ન થવુ જોઈએ) તે મોહનુ સૈન્ય વિશ્વવ્યાપી ધૂળની માફક અનાર[નિમાલ્ય]હોવાથી વિસ્તાર પામ્યુ છે, અને મારૂ સૈન્ય સોનાની માફક સારભૂત હોવાથી પ્રમિત (માપેલી) જગ્યાના આશ્રયે રહેલુ છે પર તુ મોહની સેનાને દુ ખ આપવાને ઉઠેલુ મારૂ સૈન્ય વિશ્વમા વ્યાપ્ત થયેલ અ ધકારસમૂહના નાશકરનાર સૂર્યની તીવ્રતાને પામશે [અર્થાત્ સૂર્ય જેમ અ ધકારનો નાશ કર છે તેમ મારૂ સૈન્ય મોહ ની સેનાનો નાશ કરશે] હુ જે સત્ય દેવ, ગુરૂ, ધર્માદિને જણાવી આપુ

છુ તેનેજ તમે ભાસ્વર કહો જે મોહ વિદ્વાનોને પણ મોહ પમાડે છે તે શુ ભાસ્વર છે? [અર્થાત્ નથી] માત્ર થોડા ભવ્ય જીવોએ મારો આદર કરેલો છે તોપણ હુ સર્વના ઉપર વર્તુ છુ અર્થાત્ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છુ, કેમકે એક પણ લક્ષ્મીવાળો આધિન હોય તો બસ છે બાકી ઘણાએ નિર્ધન આધિન હોય તો તેથી શુ ફાયદો છે? [અર્થાત્ કાંઈ ફાયદો નથી) મારા શરીરની સ્થિતિ સારી ન હોવાથી મોહે પોતાની ઈચ્છાનુસાર પ્રવૃત્તિ (ચેષ્ટા) કરી છે, પણ હવે હુ નિરોગી થવાથી તેના ઘણા આયુષ્યની ખબર પડશે. મોહ પુદ્ગલ નબધી અને ક્ષણિક બાહ્ય સુખ આપે છે, અને હુ તો અતરગ, સ્વસવેદ્ય (પોતાના આત્માથી જાણી શકાય તેવુ) અને અવિનાશી સુખ આપુ છુ (મોહના પ્રસાદથી) મહેલોમા મનુષ્યો જે વિલાસો કરે છે તે તત્ત્વથી તો મારા પ્રસાદથીજ છે (કેમકે વિવેકપૂર્વક થોડો ઘણો સન્માર્ગ આદર્યો હોય તોજ પુણ્યથી તાવે ની યોગ્ય વિલાસો મળે છે) પણ મોહ તુષ્ટમાન થવાથી તો તેઓનો નિશ્ચય નિવાસ નરકને વિષેજ થાય છે હે સખિપાલો! શત્રુઓ પાસેથી નાશી જવામા અથવા મહાસાગર તરવામા એકલો કે કુટુબવાળો એ બેમાથી કોણ સુખી? તે તમેજ સાચુ કહો કર્મરૂપ વૈરીથી ભય પામતા જીવને અથવા ભવસમુદ્ર તરવાની ઈચ્છાવાળા જીવને હુ એકાકીપણુ ગ્રહણ કરાવુ છુ અને મોહ કુટુબ ગ્રહણ કરાવે છે હવે તમે કહો કે અમારા બેમા આ દુનિયાના જીવોને કોણ હિતકારી છે? યુવાવસ્થારૂપ મદીરાપાનની ગોષ્ટીવાળા શરીરને વિષે હુ રહેતો નથી, પણ સ્વાભાવિક રીતે તેજ

શરીરને (જ્ઞાનાદિથી) નિર્મળ થયેલુ જાણીને હુ તેનો આશ્રય કરૂ છુ જુઓ! યુવાવસ્થાને વિષે પણ શીવકુમારાદિની માફક જે ઓના શરીર પવિત્ર છે ત્યા હુ વસુ છુ હંસ મેલા પાણીમા વસનારજ નથી કહ્યુ છે કે—

प्रथमे वयसि य शांत', स शांत इति मे मति' ।
धातुषु क्षीयमाणेषु, शम कस्य न जायते ॥

'પહેલી વયમા (યૌવનવયમા) જેઓ (વિષયથી) શાંત થયા તેજ ખરેખર શાંત છે એમ મારૂ માનવુ છે ધાતુનો ક્ષય થયા પછી શમ—વિષયની શાંતિ કોને થતી નથી'?

આ મોહ પોતે ન્યાયનો લોપ કરીને પ્રાણીઓને લપટપણુ કરાવનારો, સમાધિનો નાશ કરવાવાળો અને દુ ખરૂપ વૃક્ષસમૂહના મનોરથતુ-ય છે એની સેનાના જે મુખ્ય અધિકારીઓ છે તે પણ લોકોના સુખના શત્રુઓ છે અથવા જાતીવાન સેવકો સ્વામીના સરખી ક્રિયાવાળા હોય તે યુક્ત છે જુઓ, તીવ્ર મોહે કૃષ્ણનુ શબ (મુડદુ) ઉપડાવવાવડે બુધ્ધિમાન બળભદ્રને પણ છ માસ પર્યંત વિડબના પમાડી છે, અને ક્રોધથી ઙ સાદિક[૧], માનથી દુર્યોધનાદિક, દભથી ઉદાયીરાજાને મારવાવાળા વિનયરત્નાદિ અને લોભથી સુભૂમ ચક્રવર્તિ આદિ નાશ પામ્યા છે વળી પ્રમાદથી કંડરીકાદિક,

૧ આ અને ત્યાર પછીના પ્રબધો નેમિચરિત્ર, ઉપદેશમાળા, ઉપદેશચિતામણી, જ્ઞાતાસૂત્ર, ભરહેસરવૃત્તિ અને વિક્રમચરિત્રાદિથી જાણી લેવા

કસોટી છે તમારા જેવા સહાય કરનારાના બળથીજ આ યુધ્ધનુ કામ મે આરભ્યુ છે એ સહાય કરનારની જરૂર ન હોત તો તે મોહ અને હુ વિવેક આટલો વખત શામાટે વિલબ કરત? અર્થાત્ આ યુધ્ધમા સહાય કરનારની અપેક્ષા હોવાથીજ વિલબ થયો છે) જેવો ઉત્સવ (આનદ) વીર પુરૂષોને રણુ સગ્રામરૂપ વેદિ ના [ચોરી]ની અદર જયલક્ષ્મી વરવામા થાય છે તેવો ઉત્સવ (આનદ) તેઓને સુદર, પવિત્ર કન્યાના લગ્નમા થતો નથી યુધ્ધને વિષે જેવી વીર પુરૂષોના શરીરની શોભા શસ્ત્રના ઘાતથી ઝરતા રૂધિરના પ્રવાહથી થાય છે તેવી શોભા ચદનરસના વિલે પનથી થતી નથી સગ્રામને વિષે બળવાન પુરૂષોનુ મન સન્મુખ આવતા શસ્ત્રના પ્રહારથી જેવુ પ્રમુદિત થાય છે તેવુ તેઓનુ મન હાર, અર્ધહાર અને કેયુરથી પ્રમુદિત થતુ નથી બળવાન્ પુરૂષો સગ્રામ કરતા બીજુ કોઈ મોટુ તીર્થ કહેતા નથી, કેમકે સગ્રા મમા અધિક પરાક્રમવાળા પુરૂષો મરણુ પામીને પણ દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે જેમ વનમા પ્રવેશ કરતા હાથીઓને વેલા રોકી શકતા નથી, તેમ સ્ત્રી, હાથી અને રાજ્યલક્ષ્મીની ઇચ્છાથી રણુમા પ્રવેશ કરતા ક્ષત્રીઓને કોઈ રોકી શકતુ નથી ખડ્ગ રૂપ તાલથી અને ધનુષ્યના શબ્દરૂપ સ્ફુરાયમાન થતા મૃદગના શબ્દોથી રણુ સગ્રામરૂપ રગમડપમા વીર પુરૂષોની કીર્ત્તિ રૂપી નટી અત્યત નાચ કરે છે જ્યા સુધી શત્રુનુ સૈન્ય દૂર હોય છે ત્યા સુધી(વીર પુ રૂષોને)પોતાના પ્રાણુ વ્હાલા હોય છે, પણુ શત્રુનુ સૈન્ય દેખ્યે સતે ડાહ્યા પુરૂષો પોતાના પ્રાણુને તૃણુ સમાન ગણે છે હે સગ્રામમા

તેને છેદવાને હું સમર્થ છું એને ક્રિયાદિના જયરૂપ સેવકો મારો અ
તરંગ પરીવાર છે અને કરકંડુઆદિ રાજાઓ અનેક પ્રકારનો બ
હિરંગ પરીવાર છે હું દેશવિરતિ આદિ(પાંચમા ગુણુઠાણાદિ)ગુ
ણુસ્થાનકની ભૂમિકા પામીને યુધ્ધ કરવાને અવસરે નિશ્ચે તમારી
આગળ શત્રુનો સંહાર કરવાને ઉભો રહીશ."

હવે ખેદ રહિત સંવેગ અને નિર્વેદ વિવેકરાજાને કહે છે
કે "હે દેવ! (ભવ્ય જીવો પ્રત્યેનો) મોહનો સ્નેહ દૂર કરવાને અ
મે સમર્થ છીએ યથાર્થ જ્ઞાન (સંસારથી ઉદાસીનતા) અહિંસા અને
અદ્રેષ પ્રમુખ અમારો અંતરંગ પરીવાર છે, અને યુધિષ્ઠિરઆદિ
રાજાઓ અવસર મેળવીને અમને ભજે છે (તે બહિરંગ પરિવાર
છે) અપ્રમત્ત નામના સાતમા ગુણુસ્થાનકથી ઉત્થાનિકા (જાગૃતિ)
કરીને હળવે હળવે વધને ઉચિત એવા રાગદ્વેષને નામમાત્ર બાકી રહે
એવા અમે કરીશું " આ પ્રમાણે વિવેકરાજાના ત્રણ પુત્રોએ પ્રગટપણે
પોતાનું બળ કહી બતાવ્યા પછી મહાન વક્તા સમ્યગ્દૃષ્ટિ પ્રધાન
કહે છે કે "હે સ્વામી! આ અનાદિ સંસારરૂપ પ્રવાહના પુરમાં
પડેલા જીવોને તેમાંથી ઉદ્ધરીને થોડા વખતમાં હું કિનારે પહો
ચાડું એવી શક્તિ મારામાં છે દેવતત્વ, ધર્મતત્વ અને ગુરૂતત્વ
રૂપ રસ્તાની દિશામાં મૂઢ થયેલા જીવોને વિચારણારૂપ અંજનના
સંયોગથી તેના બુદ્ધિવિપર્યાસને દૂર કરવાને હું શક્તિવાન છું આ
સ્તિક્ય (શ્રદ્ધાન), સ્થૈર્યતા અને નિપુણતા પ્રમુખ મારો મુખ્ય અં
તરંગ પરીવાર છે અને સત્યકી વિદ્યાધર તથા શ્રેણીકાદિ રાજાઓ
[illegible]રંતર સેવે છે (તે બહિરંગ પરિવાર છે) ચોથુ ગુણુસ્થાનક

કરે છે, માટે હવે તમે આમ વિલબ શામાટે કરો છો? યુદ્ધ
વાને માટે ઉતાવળ કરો અને પારેવા જેમ શાળનુ ભક્ષણ
તેમ તમે વિવેકના સૈનિકોનુ ભક્ષણ કરો (તેનો નાશ કરો)
વિવેકના સૈનિકોનો નાશ કર્યે સતે શાખા છેદાયેલા (ઠુઠા) વૃક્ષ
જેવા તે રાકડા વિવેકને પણ હુ સુખેથી છેદી નાખીશ, પણ તમ
દરેકનો અતરગ અને બહિરગ પરિવાર કોણ કોણ છે કે જે
સ્વરૂપ પાણીને રોકવાને પાળ તુલ્ય થાય તેવુ છે અને કેનુ કે
અથવા શુ બળ છે તે તમે પ્રથમ મને કહો "

(આ પ્રમાણે મોહરાજાના વચન સાભળી) વૃદ્ધિ પામતા
બળના ગર્વવાળો કદર્પ (કામ) તેને કહેવા લાગ્યો કે "હે
તાજી! તમે અમારૂ બળ જણાવવાને માટે આજ્ઞા આપો છો
જેમ છે તેમ હુ કાઇક કહુ છુ શત્રુના આ સર્વે સુભટો મને
ઇને અવશ્ય ત્રાસ પામશે, કેમકે દાવાનળ દીપ્ત થયે સતે ઘાસ
ઢગનો બીજા અરણ્યમા જઈ શકતો નથી આષાઢભૂતિ મુનિ, ન
ષેણજી, આર્દ્રકુમાર, નેમનાથ જિનેશ્વરનો નાનો ભાઇ (રહનેમિ
અને કુળવાલુકમુનિ એ આદિ પણ મારો પ્રભાવ જાણે છે
બીજા સામાન્ય મનુષ્યરૂપ કીડાઓ તો શુ ગણતરીમા છે? આ
વેક જે એકવાર નાસી ગયો હતો અને ફરી પાછો આવ્યો છે
મારી શક્તિને જાણતો નથી, અથવા મરણ નજીક આવેલા મનુષ્
ની બુદ્ધિ વિપરીત થઇ જાય છે તાબૂળ, પુષ્પ, વર્ષાકાળ, હા
શૃગાર, મૈથુન, એકાત, વનના ભાગો, સ્નાન અને સ્વાદિષ્ટ આહ
પ્રમુખ મારા પ્રીતિવાળા અતરગ સુભટો સ્ફુરાયમાન થઇ રહે

એવી રીતે અનુક્રમને જાણનારા અને ઉચિતપણાનો ત્યાગ નહીં કરનારા બાકીના સર્વે ઉદાગ્રમનવાળા સુભટોએ પણ (વિવેકની આજ્ઞાથી) પોતપોતાનુ પરાક્રમ કહી બતાવ્યુ

તે સુભટોની સ્ત્રીઓ પણ ખુલ્લા દિલથી (નિર્ભયપણે) વિવેકરાજાને આ પ્રમાણે વચનો કહેવા લાગી કે "હે સ્વામી! અમારા ભર્ત્તારની સાથે રહીને (શત્રુની સાથે) યુદ્ધ કરતા અમને પણ તમે જોજો યુદ્ધને વિષે ખડ્ગના પ્રહારોથી શત્રુઓનો નાશ કરતા અમે સ્ત્રીઓને માથે 'અબળા' એવો જે અપવાદ છે તે દૂર કરીશુ " આ પ્રમાણે પોતાના પરિવારની (જેવી રીતે બોલે છે તેવીજ રીતે) આચરણ કરવામા સમર્થ વાણી સાભળીને વિવેકરાજા હર્ષથી વિકસ્વર નેત્રવાળો થયો (અર્થાત્ વિવેકરાજાના નેત્રો હર્ષથી વિકસ્વર થયા) તે અવસરે અપૂર્વઅપૂર્વ અર્થની પર્યાલોચના (વિચારણા)એ મોક્ષપદગર્ભિત (મોક્ષપદને જણાવતી) રણસ થામના વાજિત્રોની શ્રેણી વગાડી તે વાજિત્રોના શબ્દોથી, જેમ જાગુલી વિદ્યાના શબ્દો સાભળીને સર્પ વ્યાકુળ થાય તેમ અતિ વ્યાકુળ થયેલો અને રોષથી લાલ નેત્રવાળો મોહરાજા યુદ્ધ કરવાને ઉઠયો ઉઠીને ઉંચ સ્વરે પોતાના સૈનિકોને કહેવા લાગ્યો કે "હે સૈન્યના લોકો! તમે સાભળો, કોઇએ પણ (રસ્તામા) નહીં રોકેલો વિવેક અહીં આવે છે, અને જેમ સમુદ્રના કલ્લોલો દ્વીપની ચારે બાજુ પ્રસરી જાય છે તેમ એ વિવેકના સુભટો મારા સૈન્યની ચારે બાજુ પ્રસરી ગયા છે આ તેના વાજિત્રનો નિર્ઘોષ (શબ્દ) મારા કર્ણગોચર કેમ થયો? તે મને લોઢાની સળી કાનમા નાખ્યા સરખી પીડા ઉત્પન્ન

નાનો વિષયમા વ્યાપકરે છે) વાકીદષ્ટિ, મદમદ આલાપ, ઉત્સુકતા, આલિંગન, સંભ્રમ, ચાટુ વચન, આસક્તિ, અણય અગર પ્રાર્થના, એ આદિ મારા હમેશના (અંતરંગ) સેવકો છે અને ઇદ્રપેણુ, સિંદુરેણ, વિદ્યાતિપુત્ર, ઇલાપુત્ર (એનાચીકુમાર) નામાધિક કુટુબી (આર્દ્ર કુમારનો પાછલા જન્મનો જીવ) અને નળરાજા એ આદિ મારા બાહ્ય સેવકો છે "

હવે શત્રુની સેનાને ભક્ષણ કરવાનો અભ્યાસ કરતો હોય તેમ જ ભવટે દાતરૂપ વસ્ત્રને કરડતો દ્વેષ મોહરાજાને કહેવા લાગ્યો કે "હે સ્વામી! વિશ્વને ભયરૂપ દેખાતો હુ પ્રલયકાળના અગ્નિ જેનો ક્રૂર મારી તીવ્રતાવાળી દૃષ્ટિની આગળ કોઇપણ રહેવાને (ટકવાને) સમર્થ નથી મત્સર, અમર્ષ, પૈશુન્ય (ચાડી), મર્મભાષણ, ચપળતા, વિગ્રહ, આક્રોશ અને નિરનુક્રોશ (ઘાતકીપણુ) વિગેરે મારા નિત્યના (અંતરંગ) સેવકો છે, અને ચડકૌશિક ઋષિ, કુળવાલમુનિ, કમઠ (મેઘમાળી,) દુર્યોધન, સંગમદેવ અને પાળક પુરોહિતાદિ મારી પાછળ ચાલનારા અનેક બાહ્ય સેવકો છે "

મિથ્યાદર્શન નામનો પ્રધાન કહે છે કે "હે સ્વામી! આ ત્રણ જગતના લોકોને ભવરૂપ આવર્ત્ત (ખાડા) માહુ એવી રીતે નાંખુ છુ કે તેમાથી અનંતકાળે પણ તેઓ નીકળી શકતા નથી આ ત્રણ જગતમા એવી કોઇ જાતિ નથી, એવી કોઇ યોનિ નથી અને એવુ કોઇ સ્થાન નથી કે જેને વિષે મે વિમોહિત કરેલો જીવ નિરંતર પરિભ્રમણ કરતો નથી (અર્થાત્ મે વિમોહિત કરેલો જીવ સર્વ યોનિને વિષે પરિભ્રમણ કરે છે) કુદેવ (જેમા દેવપણુ ન હોય છતા દેવપણુ ધ-

છ, અને બકુલ, ગાલિવ, કમા, વિકુમનાજ, મધુનાથ અને મણિરથાદિ મારી પાછળ ચાલનારા ઘણા સુભટો મારા અધિકારમાં છે "

રાગ કહે છે કે "હું દેવ! હું જગતને આધીન કરવામાં સમર્થ છું હું કામને અને કામ મને એમ અન્યોન્ય એક બીજાને અમે સહાય આપનારા છીએ

(રાગ જગતને આધીન કેવી રીતે કરે છે તે બતાવે છે)—વિશ્વર થયેલું કમળ કયાં અને ચીપડાદિથી ભરેલા સ્ત્રીઓના નેત્ર કયાં, શરદ ઋતુનું ચંદ્રમંડળ કયાં અને અતિ દુર્ગંધવાળું સ્ત્રીઓનું મુખ કયાં દેદીપ્યમાન સૂર્યકાંતમણિ કયાં અને થુંકથી ભીંજાયેલા સ્ત્રીઓના હોઠ કયાં, કાંતિથી મનોહર હીરાઓ કયાં અને મેલાથી મળવાળા દેખાતા સ્ત્રીઓના દાંત કયાં, પવિત્ર સોનાના કળશો કયાં અને માંસના પિંડરૂપ સ્ત્રીઓના સ્તન કયાં, નિર્મળ જળની વાવડીઓ કયાં અને પરસેવાના ઘરરૂપ સ્ત્રીઓની નાભિ કયાં—આ પ્રમાણે મહાન્ તફાવત છતાં મારા આદેશથી ઘેલાની માફક વિદ્વાન પુરૂષો પણ સ્ત્રીઓના શરીરની તેઓ (ચંદ્રાદિક)ની સાથે (નિર્વિશેષ) સરખામણી કરે છે—તેવી ઉપમાઓ આપે છે સ્ત્રીનું શરીર નિરંતર ઢાંકેલું, દુર્ગંધનું સ્થાન અને પ્રયત્નથી તથા મેળવી શકાય તેવું હોય છે, છતાં વિદ્વાનોને પણ મેં તે શરીરને વિષે છકાવાળા કર્યા છે મેં દાસરૂપ કરેલા (આ દુનિયાના) પુરૂષો કરેશથી સુવર્ણના સમૂહને ઉપાર્જન કરીને સ્ત્રીના અવાચ્યદેશ (યોનિ) રૂપ ખાળને વિષે નાખે છે (અર્થાત્ ઘણા ક્લેશથી પેદા કરેલા પૈ

સાનો વિષયના આયકરે છે) વામીદષ્ટિ, મદમદ આલાપ, ઉત્સુકતા, આલિંગન, સંભ્રમ, ચાટુ વચન, આમન્ત્રિ, પ્રણય અને પ્રાર્થના, એ આદિ મારા હમેશના (અંતરંગ) સેવકો છે, અને ઈંદુષેણ, બિંદુષેણ, ચિત્રાંતિપુત્ર, ઇલાપુત્ર (એલાચીકુમાર) મામાયિક કુટુંબી (આર્દ્ર કુમારનો પાછલા જન્મનો જીવ) અને નાગરાજા એ આદિ મારા બાહ્ય સેવકો છે ”

હવે શત્રુની સેનાને ભક્ષણ કરવાનો અભ્યાસ કરતો હોય તેમ ભયંકર દાંતરૂપ વસ્ત્રને કરડતો દ્વેષ મોહરાજાને કહેવા લાગ્યો કે હે સ્વામી! વિશ્વને ભયરૂપ દેખાતો હું પ્રલય કાળના અગ્નિ જેવો છું. મારી વીનતાવાળી મારી આગળ કોઇપણ રહેવાને (ટકવાને) સમર્થ નથી મત્સર, અમર્ષ, પૈશુન્ય (ચાડી), મર્મભાષણ, ચપળતા, વિગ્રહ, આક્રોશ અને નિરનુક્રોશ (ઘાતકીપણું) વિગેરે મારા નિત્યના (અંતરંગ) સેવકો છે, અને સ્કંદમિશ્ર ઋષિ, કૂળવાલમુનિ, કમઠ (મેઘમાળી,) દુર્યોધન, સંગમદેવ અને પાળક પુરોહિતાદિ મારી પાછળ ચાલનારા અનેક બાહ્ય સેવકો છે ”

મિથ્યાદર્શન નામનો પ્રધાન કહે છે કે “હે સ્વામી! આ ત્રણ જગતના લોકોને ભવરૂપ આવર્ત્ત (ખાડા)માં હું એ રીતીને નાખું છું કે તેમાંથી અનંતકાળે પણ તેઓ નીકળી શકતા નથી આ ત્રણ જગત્‌માં એવી કોઇ જાતિ નથી, એવી કોઇ યોનિ નથી અને એવું કોઇ સ્થાન નથી કે જેને વિષે મેં વિમોહિત કરેલો જીવ નિરંતર પરિભ્રમણ કરતો નથી (અર્થાત્ મેં વિમોહિત કરેલો જીવ સર્વ યોનિને વિષે પરિભ્રમણ કરે છે) કુદેવ (જેમાં દેવપણું ન હોય છતાં દેવપણું ધ-

રોવવુ તે. તેવીજ રીતે કુગુરૂ આદિમાં સમજવુ'), કુગુરૂ, ધર્મ-પર્વ અને મતના વિપરીતભાવ, ધર્મ ઉપર દ્વેષ અને બીજાની નિંદા— આ સર્વ નિરંતર મારી પાછળ ચાલનારા મારો અંતરંગ પરિવાર છે, અને પર્વત નામનો બ્રાહ્મણપુત્ર, સાત નિન્હવ (ભગવાનના એક એક વચનના ઉત્થાપક), કપિલ, પાળક, વસુરાજા અને સર્વે આના થી મને નિરંતર સેવે છે તે મારા બાહ્ય પર્ષદાના લોકો (બહિરંગ પરિવાર) છે "

પછી લાખના રસ જેવી આંખના પાતવડે જગતને ક્ષોભ પમાડતો અને ધુમાડાના સમૂહ સરખા શરીરવાળો ક્રોધ તે અવસરે મોહરાજાને કહેવા લાગ્યો કે "હે સ્વામી! હું પ્રગટ થયે સતે કયો ધીર પુરૂષ પણ પોતાને (પોતાપણો) ટકાવી રાખવાને સમર્થ છે? મેં આક્રમણ કર્યે સતે (આવ્યે સતે) વિદ્વાન પણ વિચેતનજ (જ્ઞાન-ઉપયોગ રહિતજ) થાય છે મારે વશ થયેલો જીવ સંનેપાત થયેલા માણસની માફક નેત્ર અને હોઠનું ભમાવવું, હાથનું કંપવુ, શરીરનું હલાવવુ અને પ્રલાપો(નિરર્થક બોલવુ)કરે છે મારા હુકમને તાબે થયેલા ઘણા બળવાન જીવો પણ નરકને વિષે, નિગોદને વિષે, શ્વાનજાતિ વિષે અને સર્પાદિકને વિષે વસે છે ક્ષાર (ડંસ રાખવાપણું), મચ્છરતા, દુર્વાક્ય, શ્રાપ, સંતાપ, ઉપદ્રવ, કલેશ અને નામમભાવ—આ મારા નિત્યના પક્ષપાતી (અંતરંગ પરીવાર) છે કુરૂટિ અને મહાકુરૂટિ (કુરડ, ઉકરડ) નામના સાધુઓ, બ્રહ્મરાજાનો પુત્ર બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્ત્તી, શિશુપાળ અને નમ સેનાદિક રાજાઓ મારા ભક્તિવંત સેવકો છે (તે બહિરંગ પરિવાર છે)"

હવે અહંકાર મોહ રાજાને કહેવા લાગ્યો કે "આ ત્રણ લોકના જીવોની સર્વ વિદ્યાનું ફલ હરણ કરવાને તથા સદ્બુદ્ધિને અયોગ્ય કરવાને હું સમર્થ છું મારે વશ થયેલો જીવ ગુરૂને માનતો નથી, વૃધ્ધોની હાસી કરે છે, બુદ્ધિના નિધાન તુલ્ય મનુષ્યોનો ત્યાગ કરે છે, સ્તબ્ધ (જડ જેવો) થાય છે અને નિરંકુશ થઈ ઉન્મત્તની માફક ભમ્યા કરે છે ચક્રવર્તીને જીતવાવાળા બાહુબળીને પણ મે (કેવળી થતા) રોકી રાખ્યો અને ક્ષુધા, તૃષા, શીત અને તાપાદિ આપદાને સહન કરતો તે એક વર્ષ પર્યંત ઉભો રહ્યો પુરૂષાર્થ સબધી સ્પર્ધા (હરીફાઈ), પોતાનું પરાક્રમ કહી બતાવવું, બીજાઓની તર્જના કરવી, અક્કડ રહેવું (કોઈને નમસ્કાર ન કરવો) અવિનય કરવો અને ઉદ્ધતાઈ કરવી એ આદિ મારા નિત્યના સેવકો (અંતરંગ પરિવાર) છે, તેમજ દુર્યોધન, રાવણ, અમરેંદ્ર, પ્રતિવાસુદેવો અને તેના જેવા બીજા લાખો મારી સેવા કરવાવાળા સેવકો (બહિરંગ પરિવાર) છે "

હવે માયા કહેવા લાગી કે "હે દેવ! હું મીઠી વાણી બોલવા વાળી છું છતા ક્રૂર કર્મ કરવાવાળી છું દુષ્ટ સર્પની માફક જેને કરડેલો (ડસેલો) પ્રાણી જીવતો રહેતો નથી આસન ઉપરથી ઉઠવા વાળા, આસન આપવાવાળા, નમસ્કાર કરવાવાળા અને હાથ જોડવા વાળા મનુષ્યોને હું દાસની માફક ખુશામતના વચનો અંગીકાર કરાવું છું (બોલાવું છું) છળપ્રવેશ, વિશ્વાસઘાત, દ્રોહ, ધનનો આગ્રહ, ગુપ્તઆચાર અને ગુહ્ય આલાપાદિ મારા નિરંતરના સેવકો (અંતરંગ પરિવાર) છે મહાબળ, પીઠ, મહાપીઠ, અંગારમર્દકાચા

ચાર્ય અને આષાઢભૂતિ આદિ મારા પક્ષપાત કરવાવાળા બાહ્ય સેવકો (બહિર જ પરીવાર) છે "

મોહના નમ્ર મંત્રીમાં નિરોગતા (અથવા ચતુરાઇ)ને ધારણ કરતો લોભ કહેવા લાગ્યો કે " હું એકલો પણ આ ત્રણ ભુવનને પરવશ કરવાને (અથવા મારે આધીન કરવાને) સમર્થ છું હે દેવપ્રમુખ! તમે સર્વે સાંભળો હું હાથ ઉંચા કરીને કહું છું કે એવો કોઇપણ જીવ શું કોઇ ઠેકાણે છે કે જે મારે આધીન થયો નથી? પર્વત ઉપર ચડવું, સ્થળ (અટવી વિગેરે) અને સમુદ્ર ઓળંગવા, પૃથ્વીનું વિદારણ કરવું (ખોદવું), ગુફામાં પ્રવેશ કરવો, શમશાનમાં રહેવું, મંત્રાદિ સાધવું, જનાવરોનું પાલણ કરવું, ખેતી કરવી, અને ક્ષુધા, તૃષા, શીત, આતપાદિ સહન કરવા-ઇત્યાદિ દુષ્કર કાર્યો પણ મે આદેશ કરેલા પ્રાણીઓ શું અંગીકાર કરતા નથી? (અર્થાત્ સર્વ કાર્યો અંગીકાર કરે છે) મહારંભ, મમત્વ, ઇચ્છા, મૂર્છા (આસક્તિ), સંકલેશ, સંચય, કૃપણતા અને નાસ્તિકતા આદિ મારા અંતરંગ સેવકો છે, અને તિલકશ્રેષ્ઠી, કુચિકર્ણવ્યવહારી, કેશરી ચોર, નંદરાજા, સુભૂમ ચક્રવર્ત્તી અને લોભનંદિ વણિક આદિ મારા બાહ્ય સેવકો પણ હજારો છે "

હવે પ્રમાદ કહેવા લાગ્યો કે "મારૂં તો લોકોત્તર બળ છે (અર્થાત્ મારા જેવું બળ બીજા કોઇમાં નથી) કેમકે ઉચ્ચપદમાં આરૂઢ થયેલા મનુષ્યને હું એક ક્ષણવારમાં નીચે (અધોગતિમાં) પાડી દઉં છું જેઓ શ્રુતકેવળી(ચૌદપૂર્વધર), ઉપશાંત મોહ (અગ્યારમે) ગુણઠાણે ચડેલા અને ચાર જ્ઞાનના ધરનારા છે તેઓને પણ હું નિ

ભેદરૂપ આરામમાં અનંતો કાળ વસાવું છું એ આદેશ કરેલો જીવ છુટી જવાનો વિચાર કર્યા વિના જળને વિષે ક્રીડા કરે છે જમીન ઉપર પડવાથી અંગ ભાંગી જશે તેનો વિચાર કર્યા વિના વૃક્ષ ઉપર ચઢે છે મહત્વના નાશનો વિચાર નહીં કરતો નતો પાસાવડે ક્રીડા કરે છે આલોક તથા પરલોકની પીડાને નહીં વિચારતો વિકથા કરે છે આ વૈર મને કલેશને માટે થશે એવો વિચાર કર્યા સિવાય વૈર વધારે છે ઉજાગરા તથા પગની પીડાને નહીં જાણતો નાટકાદિ જુએ છે વસ્ત્રરહિતપણાને અને વમનાદિકને નહીં વિચારતો મદિરા પીએ છે ક્ષયરોગાદિ રોગના ઉદયને નહીં જાણતો વિષયમાં આસક્તિ કરે છે પૈસાના વ્યયનો વિચાર કર્યા સિવાય પ્રાણીઓને નિરંતર લડાવે છે, અને આતપ તથા ભમવાના પરિશ્રમને નહીં ગણકારતો શિકાર કરવા જાય છે "(અનેક જાતનાં) વ્યસન, આળસ, નિદ્રા, વિષય સંબંધી હલકા વચન તથા બીજા પણ તેની જેવા અનેક મારા અભ્યંતર (અંતરંગ) સેવકો છે આર્તમંગુ, શૈલરાજર્ષિ, લોભાસરાજ, કંદરીકરાત અને મિથ્યાભિમાનિ આદિ મને હર્ષ આપવાવાળા મારી બાહ્યપર્ષદા માંહેના મારા સેવકો છે "

૧ આ પ્રમાણે સર્વે વીર સુભટોએ પોતપોતાનું બળ કહ્યા પછી મોહરાજાએ પાખરેલા સિંહની માફક બળ સહિત ગર્જારવ કર્યો. તે અવસરે નિરંતર શત્રુના હૃદયને ક્ષોભ કરવાવાળા મિથ્યાભાષા અને અસત્ય ભાષાના ભેદરૂપ વાજિંત્રો અનેકવાર વાગવા લાગ્યા મોહરાજાના તથા વિવેકરાજાના અશુભ ધ્યાન તથા શુભધ્યાનના ભેદરૂપ

વીર પુરૂષો અનુપયોગથી તથા વિધિથી (અનુક્રમે)[1] શસ્ત્રો ખેંચવા લાગ્યા

મે રથનેમિને ચારિત્રથી ભગ્નપરિણામવાળો કર્યો, મે નળ રાજાને શ્યામવર્ણવાળો કર્યો, મે ક્ષપકઋષિને ક્ષીણ કર્યો, મે શશિરાજાને માર્યો, મે અભૂનિમુનિને પરાભવિત કર્યો, મે બાહુબળીને બાંધ્યો, મે મહાબળરાજાને મ્લાન કર્યો અને મે કંડરીકરાજાને કલેશિત કર્યો આ પ્રમાણે મોહરાજાની સેનાના સુભટો ભુજાના આસ્ફોટ કરવા પૂર્વક આપસ આપસમા પોતપોતાના પરાક્રમનુ વર્ણન કરવા લાગ્યા

મે શિવકુમારને, મે બળદેવને, મે ચિલાતીપુત્રને, મે નયસાર અને ધનાસાર્થવાહ આદિને, મે નાગને, મે મેઘકુમારને, મે અતિમુક્તમુનિને અને મે કપિલ બ્રાહ્મણને શત્રુ પાસેથી ખેંચી લીધો આ પ્રમાણે વિવેકરાજાના સૈન્યમાં પણ શૂરવીર સુભટો સરસ રીતે પોતપોતાનુ પરાક્રમ આપસમા કહેતા છતા પ્રગટ થયેલા પોતાના શૌર્યને દેખાડવા લાગ્યા

હવે અવિદ્યારૂપ રાત્રિનો નાશ થયે છતે અને તત્ત્વરૂપ સૂર્ય પ્રકાશિત થયે સતે તે સર્વે વિવેકના સુભટો શત્રુના સમૂહનો નાશ કરવા માટે તૈયાર થયા ઓર ભમાજ શત્રુઓને વિષે સ્ફુરાયમાન દોધવાળા વિમળબોધ નામના મહાન્ યોદ્ધાએ કેટલાએક મોહ

---

૧ મોહના અશુભધ્યાનરૂપ સુભટો અનુપયોગથી શસ્ત્ર ખેંચવા લાગ્યા અને વિવેકના શુભધ્યાનરૂપ સુભટો વિધિપૂર્વક શસ્ત્રો ખેંચવા લાગ્યા

નીસેનાના સુભટોને જોઇ જોઇને માર્યા. જેમ મર્પ દેડકીઓને ગ
ળી જાય તેમ સામાયિકાદિ ષટ્કર્મ (આવશ્યક)મા સમર્થ પુરોહિતે
મોહની મોટી સેનાનુ ગ્રમણ કર્યું (ભક્ષણ—નાશ કર્યો) પછી વિ
વેકના સુભટોએ પ્રયત્નપૂર્વક કલેશરૂપ વૃક્ષના સમસ્ત અંકુરા
જ્યાંથી દૂર કરેલા છે એવું ક્ષપકશ્રેણિ નામનુ ક્ષેત્ર સંગ્રામને
માટે તૈયાર કર્યું હવે સર્વ સહનતારૂપ શસ્ત્ર ગ્રહણ કરેલ છે જેણે
એવો **શમ** નામનો સુભટ પૂજન કરવા લાયક અને ઉજ્વળ પ્રસ
ન્નતાનો આશ્રય કરીને સંગ્રામ કરવાને માટે ઉઠયો તેણે અપૂર્વ
કરણ નામનુ આઠમું ગુણસ્થાનક પામીને તત્કાળ ક્રોધ નામના
સુભટને તર્જના કરીને કહ્યુ કે "હે મૂઢ! અહીંથી (શીઘ્ર) નાસી
જા હવે કોના બળથી તું જીવવાને ઇચ્છે છે?' (શમના આવા
વચનો સાંભળી) ક્રોધે પણ પોતાના ચાર રૂપ કરીને તેને દેખાડ્યા.
કવિ કહે છે કે 'તેઓ (કપાપો) વિદ્યા અને તપની સિદ્ધિ વિના પણ
બહુરૂપ કરવાવાળા હોય છે ' (તે રૂપના નામ બતાવે છે) પહેલો
અનંતાનુબંધી (અનંતકાળ પરિભ્રમણ કરાવનાર), બીજો પ્રત્યાખ્યા-
નાવૃત્તિ [પ્રત પચ્ચખાણને સર્વથા રોકનાર], ત્રીજો અપ્રત્યાખ્યાનક
(સર્વથી પ્રત્યાખ્યાન કરવા નહીં દેનાર), ચોથો સંજ્વલન (યથાખ્યા
ત ચારિત્રને રોકનાર) તે ક્રોધ શમને કહે છે કે "હે શાંત આત્મા-
વાળા શમ! તું શું કહે છે? દેદીપ્યમાન અગ્નિરૂપ મે પોતેજ આ
વિશ્વનો પરાભવ કર્યો છે [મારે બીજાના બળથી જીવવાની જરૂર
નથી] હે શમ! મારૂ પરાક્રમ તુ સાંભળ જેઓ મહાવીર્યવાળા,
તપસ્યાને વિષે રક્ત ચિત્તવાળા. અને બાહ્ય સંગનો ત્યાગ કરેલા

યોગીઓ હતા તેઓનુ પણ પુણ્યરૂપી ધન, હરી લઈને નિરંતર નચાવતા મે દુઃખદાયી નરકરૂપ કુવામાં, તેઓને કરોડો વર્ષ પર્યંત વસાવ્યા છે હે શમ! સિંહથી ભક્ષણ કરાયેલા, ક્રૂર સર્પથી ડસાએલા, વનના દાવાનળથી દગ્ધ થએલા, શિકારીથી વિંધાએલા અને ગજસમૂહથી રૂંધાએલા કેટલાક પુરૂષો (શુભ પરિણામથી) સ્વર્ગ પામે છે (અર્થાત્ મરણ પામીને સ્વર્ગે જાય છે), પણ ક્રોધથી મરણ પામેલો કોઇ પણ માણસ, કોઇ પણ ઠેકાણે શું સ્વર્ગે ગયો છે અથવા જશે? (અર્થાત્ ક્રોધથી મરણ પામેલો કોઈ પણ માણસ સ્વર્ગે ગયો નથી અને જશે પણ નહીં) તેટલા માટે આ વિષ્ટ કહેલ રાંકડાઓ (સિંહાદિક) ની સાથે મારી સરખામણીનો ઉપદેશ દેતા આચાર્ય મને લજાવે છે (અર્થાત મહાન પરાક્રમવાળા મારી સરખામણી સિંહાદિકની સાથે યુક્ત નથી) વળી હે શમ! તારા ઉપર, પ્રથમ પ્રહાર કરતા આ મારી ભુજા લજ્જા પામે છે, માટે પહેલા તુ પ્રહાર કર કે જેથી કરીને આ ભુજા પોતાનુ બળ પ્રગટ કરે" આ પ્રમાણે ઉંચે સ્વરે બોલતા ક્રોધનુ પહેલુ શરીર-શમ સુભટે એકદમ કાપી નાખ્યુ કારણકે શૂરવીર પુરૂષો વૈરીનો વિનાશ કરવામા કાળક્ષેપ કરતા નથી એ પ્રમાણે ભદ્રભાવરૂપ અશ્વના આશ્રયવાળો અને સરળતા રૂપ હથિયારને ધારણ કરનો માર્દવ નામનો સુભટ પણ માન તરફ દોડ્યો અને તેણે પણ ચાર રૂપને ધારણ કરતા માનનુ પહેલુ રૂપ છેદી નાખ્યુ કારણકે આ માર્દવ બીજાઓને વિષે કોમળ છે પણ શત્રુને વિષે તો કરવતની

જેવો ક્રૂર છે ત્યારબાદ નિર્ગ્રંથી ભાવરૂપ શસ્ત્રને ધારણ કરનાર આર્જવ અને સંતોષ નામના સુભટો એકત્વના (એકપણાની ભાવના) અને અકિંચનતા (પુદ્‌ગલિક કોઈ પણ વસ્તુ રાખવી નહીં તે) નામના અશ્વ ઉપર (અનુક્રમે) આરૂઢ થયા, અને તેમણે પણ ચાર ચાર રૂપને ધારણ કરનારા દંભ અને લોભના પહેલા શરીરને ભેદી નાખ્યા, કેમકે સંગ્રામની આદિમાં શત્રુનો નાશ કરવો તેજ માંગળિક છે તે અવસરે આત્મિકના રૂપ ગાયુધને ધારણ કરનાર અને શ્રદ્ધારૂપ હાથી ઉપર આરૂઢ થયેલો સમ્યગ્દષ્ટિ પ્રધાન મિથ્યાદષ્ટિ પ્રધાનની સામે ગયો અને કહેવા લાગ્યો કે 'અરે મિથ્યાદષ્ટિ! દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ એવા તારા દેખાવ અપરાધ તને શું નથી બનાવ્યું? પણ હવણાં મારા શસ્ત્રની ધારાથી ધોવાયલો જે તું તેના અપરાધની શુદ્ધિ થાઓ' આ પ્રમાણે તેનાથી તર્જના કરાયેલા મિથ્યાદષ્ટિ પ્રધાને પોતાના અભિનદ્રિક, અનભિગ્રહિક, સાંશયિક અનાભોગિક અને અભિનિવેશિક નામના પાંચ રૂપ (ધારણ) કર્યા, પણ સમ્યગ્દષ્ટિ પ્રધાને તે સર્વે (રૂપ)નો એક પ્રહારવડેજ નાશ કર્યો કેમકે જેમ અગ્નિ લાકડાથી ભય પામતો નથી તેમ બળવાન પુરૂષો શત્રુઓથી ભય પામતા નથી મિથ્યાદષ્ટિની સાથે જોડાનો મિશ્ર નામનો સુભટ છે અને તે (મિથ્યાદષ્ટિ)ના દ્રવ્ય (દળીયા)થી ઉત્પન્ન થયેલો ક્ષાયોપશમિક સુભટ પણ છે, એમ જાણીને સમ્યગ્દષ્ટિએ તે બેઉને પણ સંગ્રામમાં પાડ્યા તે વખતે અનિવાર્ય પરાક્રમવાળા શમાદિ વીર પુરૂષોએ ક્રોધાદિ શત્રુઓના વચલા બીજે રૂપ (અપ્રત્યાખ્યાની અને

પ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન ને માયા) ને હણી નાખ્યા. - હવે યુદ્ધ કરવાને માટે તૈયાર થતા કામને જોઇને ભવવિરાગ નામનો અતિ નિષ્ઠુર સુભટ તેના સન્મુખ દોડ્યો અનિત્ય ભાવરૂપ (મા સર્વ પર્યાય નિત્ય નથી તદ્રુપ) ભાલાવાળો, સર્વ વસ્તુનાત્યાગ કરવા રૂપ (અથવા મુનિપણા રૂપ) હાથીના વાહનવાળો અને કોપથી હોઠ કંપાવતા તે ભવવિરાગને આવતો જોઇને પ્રફુલ્લિત થયેલો સ્મર (કામ) તેને કહેવા લાગ્યો કે "હે તુચ્છ બુદ્ધિવાળા ભવવિરાગ ! તુ મારી સન્મુખ ચાલ્યો આવે છે પણ હું જે વિષયાયુધવાળો સુભટ છું તેને શું તું જાણતો નથી ? પાંખવાળા સર્પની સાદૃશ્યતા વાળા આ મારા બાણો શત્રુઓના પ્રાણને ભેદવાવાળા છે સ્ત્રી નામના જે માગ યોદ્ધાઓ અહીં છે અને અભિલાષા નામના જે તેના બાણો છે તેઓ (બાણો) પરાક્રમવડે અંતરમાં વજ્રના બખતરને ધારણ કરતા સતા ઇંદ્રના હૃદયને પણ નિશ્ચે ભેદી નાખે છે જે પહેલા જયયાત્રા કરવાને નીકળેલા એ તારા પિતા [વિવેક] ને નાસી જવાની કળા શીખડાવી હતી તે કળા પુત્રપણાએ (પુત્રના સ્નેહથી) શું હજુ સુધી તેણે તને આપી નથી કે જેથી તુ અહીં [મારી સન્મુખ] આવ્યો છે ? દૈવને ધિક્કાર થાઓ ! કારણ કે તુ એક બાળક આજે મારી સામે યુદ્ધ કરવાને આવે છે " [કવિ કહે છે કે] આવી અહંકારયુક્ત વાણીથી કામે કોને કંપાવ્યા નથી ? [આ પ્રમાણે બોલીને] પછી ભવવિરાગ સુભટને નાસ પમાડવા માટે કામ અકસ્માત્ પુરૂષ, સ્ત્રી અને નપુંસક વેષવડે ત્રણ રૂપ ધારણ કરવાવાળો થયો તેના રૂપનું બહુપણું દેખીને

પણ ભવવિરાગ નાસ પામ્યો નહીં, કેમકે અગ્નિના કણીયા વધારે દેખીને પણ શું મહાન્ મેઘ તેનાથી શંકા પામે છે? [અર્થાત્ અગ્નિનો નાશ કરવામાં વરસાદ શંકાતોજ નથી) ભવવિરાગ કામને કહેવા લાગ્યો કે 'અરે મૂઢ! વધારે રૂપ કરીને શું તું મને બીવરાવે છે?' એ પ્રમાણે બોલતા નિર્દય થયેલા ભવવિરાગે કામના છેલ્લા બે રૂપ (સ્ત્રીવેદ અને નપુંસકવેદ) એકદમ છેદી નાખ્યા તે અવસરે અત્યન્ત વિતારૂપ (દેહ જુદો છે અને આત્મા જુદો છે દેહ વિનાશી ધર્મવાળો છે અને આત્મા અવિનાશી ધર્મવાળો છે એ આદિ વિચારરૂપ)ભાલાઓ સહિત ઉદાસીનતારૂપ હાથી ઉપર બેઠેલા તે (ભવવિરાગ)ના બે નાના ભાઇઓ સંવેગ અને નિર્વેદ (સંગ્રામ કરવાને) દોડ્યા તેઓએ હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, જુગુપ્સા અને શોક સહિત રાગદ્વેષને મારીને સંગ્રામમા તત્કાળ દિશાઓનું બળિદાન કર્યું (અર્થાત્ મરણને શરણ કર્યા) પછી વ્યાધ (શિકારી) જેમ મૃગનો વધ કરે તેમ ફરીને શત્રુનો નાશ કરવામાં આમંત્રણ થયેલા ભવવિરાગે કામના પહેલા રૂપ (પુરૂષવેદ)નો પણ વધ કર્યો પછી રણક્ષેત્રમા (બાકી કોણ રહ્યું છે તેની) તપાસ કરતા શમાદિ સુભટોએ પોતાની પાસે એક એક શાખાવાળા વૃક્ષની માફક એક એક રૂપવાળા ક્રોધાદિકને જોયા એટલે તેઓએ (શમાદિ ત્રણ સુભટોએ) તે (ક્રોધાદિક ત્રણ)ના છેલ્લા રૂપોનો પણ નાશ કર્યો કેમકે અગ્નિના કણીયાની માફક અલ્પ શક્તિવાળા વૈરીનો પણ મહાત્મા પુરૂષોએ વિશ્વાસ કરવો યોગ્ય નથી પછી લોભ દુઃખે મરી શકે તેમ છે. એ

લીને પ્રતાપ સુભટે લોભને છેદીને તેના ત્રણ વિભાગ કર્યા.
તેમા પહેલા બે ભાગનો નાશ કરીને છેલ્લા ત્રીજા ભાગના કટકે નાના
નાના ભાગો કર્યા બાણના બળવડે તે સર્વ ભાગોનો નાશ કરી તે
ના છેલ્લા ભાગના અસંખ્યાત ખંડો કરી રણસંગ્રામમા તે સર્વનો પણ
તેણે નાશ કર્યો ત્યાર પછી ઉત્સાહાદિ યોદ્ધાઓએ યુદ્ધભૂ
મિમા ફરીફરીને પ્રમાદાદિ શત્રુઓને જેમ દેખ્યા તેમ તેઓ
નો નાશ કર્યો તે વખતે સ્ત્રીનો વેશ ધારણ કરેલ સુભટોની માફક
પોતાના સ્વામીની પાછળ રહીને યુદ્ધ કરતી સ્ત્રીઓને પણ વિવેક
ની સેનામા સુભટોએ જોઇ, અને જેમ સરોવર સૂકાયાથી કમલિની
મરણ પામે છે (મૂર્ઝાઇ જાય છે), તેમ પોતપોતાના સ્વામી મરણ
પામ્યે સતે મોહની સેનાની સ્ત્રીઓ તો તેની પાછળ મરણ પા
મી મોહની સેનાના ઘોડાઓનો વિવેકની સેનાના ઘોડાઓએ,
હાથીઓનો હાથીઓએ, રથોનો રથોએ અને પાળાઓનો પા
ળાઓએ ક્ષય કર્યો નિરંતર મોહની સાથે ચાલનારો (રહે
નારો) ભંડાર પણ વિવેકના સુભટોએ એકદમ લુંટી લીધો
'નાસતા પ્રાણ હરણ કરવાવાળાને તેનુ દ્રવ્ય લુંટવામા શી
મણા હોય ?" ઘણા વખતના પરિચયથી મોહને વિષે મહાન સ્નેહ
ધારણ કરનારા મનપ્રધાને પણ આ ઉદયવાન વિવેકના તરફ પો
તાપણુ (પિતાપુત્રના સ્નેહથી સહાય કરવાપણુ) દેખાડ્યુ જેમ
પવનથી અગ્નિ વધારે પ્રદીપ્ત થાય તેમ પોતાના મનમા શત્રુઓ
એ કરેલા અતિ ઉપદ્રવને જોઇને મોહરાજા ક્રોધથી વધારે પ્રદીપ્ત
થયો, અને દુ:ખથી દગ્ધાત્માવાળો તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે 'અરે!

દુર્ગાળમાંથી આવેલા નનુચેની માફક વિવેકના સૈનિકોએ મારા સર્વ સૈન્યનુ ભક્ષણ કર્યું (નાશ કર્યો) અરે! જે હવે મને આટલો બધો પરિવાર મેળવી આપીને પાછો વિયોગ પમાડ્યો તેને જો હુ દેખુ તો પહેલા તો તેનોજ નાશ કરૂ અરે વિધાતાને ધિક્કાર હો! કે જે વિવેકને મે બાલ્યાવસ્થામા કોમળ, કંઇ અને અલ્પસુ દીઠા હતા તેના સેવકો આજે મારા સૈન્યનો નાશ કરે છે! બાલ્યાવસ્થામા વિવેકને આવી (અલ્પસુ આદિ) પ્રકૃતિવાળો જાણીને મારા શૂરવીર સુભટો અવજ્ઞા કરીને (તેની તરફથી નિર્ભયતા જાણીને ઉપેક્ષા કરીને) બેસી રહ્યા જો તે વખતેજ તેઓ તેને મારવાને તૈયાર થયા હોત તો આજે મારી સર્વ સેનાને જીતવાવાળો વિવેક તે વખતે તેઓને જીતી શકત નહીં (આ યુદ્ધમાથી) મારા સુભટોમાનો કોઈ પણ (સેવક) સુભટ નાસી ગયો નથી તે તેઓએ ઘણુ સારૂ કર્યું છે, કેમકે યુદ્ધમા વીર પુરૂષોની વિજય અગર મરણ એ બેજ ગતિ છે હું યુદ્ધ કરતા કોઈ વખત પણ બીજાની સહાયની પ્રાર્થના કરીશ નહીં કેમકે શું સૂર્ય બીજાના બળવડે અંધકારનો નાશ કરે છે? (નહીં, પોતાના બળ વડેજ નાશ કરે છે) " આવો નિશ્ચય કરીને નેત્રના રક્તપણાથી પ્રગટ મત્સરવાળો, નાના પ્રકારના આયુધથી થતા ઉલ્લાસ વડે હજાર અર્જુનના વિભ્રમને કરતો, પટ્ટહસ્તી ઉપર આરૂઢ થવાથી પરાક્રમ રૂપી વૃક્ષ જેનુ પ્રફુલ્લિત થયુ છે એવા જ ણાતો અને યુદ્ધની ઇચ્છાથી બીજા સર્વ વ્યાપારને રોકતો મોહરાજ રણક્ષેત્રમા આવ્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે 'રે રે પંડિતો! તમે

નાસી જાઓ અરે આધ્યાત્મિક પુરૂષો! મારી દૃષ્ટિને મુકી દ્યો (અર્થાત્ મારી દૃષ્ટિથી દૂર થાઓ) અરે યોદ્ધાઓ! તમે બીજી દિશામા ચાલ્યા જાઓ અરે વિચારવાન્ પુરૂષો! તમારા પગ મ જબ કરો કેમકે શત્રુઓને ભયકર અને દેવોની તથા રાજાની ભુ જાના મદને ભાગતો અને અજનના પુજ જેવી કાંતિવાળો આ મોહરાજા પોતેજ પ્રહાર કરવાને ઉઠયો છે ' આ પ્રમાણે બોલતો અને ક્રર દૃષ્ટિથી ત્રણ ભુવનને ભય પમાડનો વિકસ્વર રોમવાળો મોહ મહામુનિઓને પણ ક્ષોભને માટે થયો આ મોહરાજાએ યુદ્ધમા ઝપલાવ્યે સતે મનુષ્યો તો દૂર રહ્યા પણ દેવોને વિષે પ ણ એવો કોઈ ન રહ્યો કે જે પીંપળાના પાનની માફક કપાયમાન થયો ન હોય એ અવસરે સત્સમાગમ રૂપ અતિ ઉચા મદોન્મત્ત હાથી ઉપર આરૂઢ થયેલો કોઇ પણ જાતના કલેશરહિત શુક્લધ્યાન ના ભેદરૂપ આયુધની શ્રેણીને નચાવતો નવી પરણેલી (સયમશ્રી) પ- ત્નીથી પગલે પગલે જાગ્રત કરાતો અને યુદ્ધનો કૌતુકી (અદ્વિતીય) વીર એવો વિવેકરાજા મોહની સન્મુખ આવ્યો, તે વખતે મોહરા જા તેને કહેવા લાગ્યો કે 'હે વિવેક! તુ પુષ્ટ થયેલો છે માટે અહીંથી ત્વરઃ ચાલ્યો જા કેમકે પાછળથી પાછો જવા ધારીશ ત્યારે તુ જવાને સમર્થ થઈ શકીશ નહીં (માટે પહેલેથીજ પાછો ચાલ્યો જા) જેઓ મૂર્ખ અથવા આળસુ છે તેઓને (શરીરનુ) સ્થૂ ળપણુ થવુ દુષ્કર નથી કેમકે વૈરીને વશ થયેલા સ્થૂળ (શરીરવા ળા) પુરૂષો ઉલટા અધિક પીડા સહન કરે છે જો તને શરીરનુ પોષણજ ઈષ્ટ છે તો તુ અહીં શામાટે આવ્યો? અહીં કાંઈ આ

હારો મળવ ના નથી, અહીં તો કેવળ મહારાજ મળવાના છે હે વિવેક ! તેં પ્રમાદાદિક શત્રુઓને માર્યા છે તેથી ગર્વ કરીશ નહીં જ્યાંસુધી હું પૂર્ણ શરીરવાળો છુ ત્યાંસુધી અરે વિવેક ! ત શુ જી ત્યુ છે? અર્થાત્ કાંઈ જીત્યુ નથી હુ જીવતો હોવાથી આ સર્વે સુભટો ફરી સજીવન થશે, કેમકે પૃથ્વીથી પેદા થનાર વૃક્ષનુ મૂળ જો અક્ષત હોય તો શુ ફરીને તે પલ્લવિત ન થાય ? (અર્થાત્ થાય) હે વિવેક! શરીર વિનાના કોમળ પુષ્પરૂપ શસ્ત્રવાળા અને સ્ત્રી છે માન પરિવાર જેને એવા જે કામે જગતને જી ત્યુ છે તેનો હુ શુરૂ છુ, એમ તુ મને જાણજે હે વિવેક ! યુદ્ધ કરવાના રણક્ષેત્રમા પ્રાપ્ત થયેલા મોહ રાજાને આનાન કરવાને પ શિવ (ભિલાળ), ત્યથા પમાડવામા ગદા, ચૂર્ણ કરવાને ચક્ર, વિદારણ કરવાને વજ્ર, વિનાશ કરવાને ધનુષ્ય અને કાપવાને ખડ્ગ સમર્થ નથી હુ કૃત્રિમ નથી કહેતો પણ નિશ્ચે સાચુ કહુ છુ કે મોહનુ મથન કરવાને વ્યાલ અને અગ્નિ આદિ પણ સમર્થ નથી ઇન્દ્ર વજ્ર થી, બળભદ્ર હળથી, ચક્રવર્તી ચક્રથી, હસ્તીરાજથી હાથી દાંતથી, સર્પ દાઢથી, લિંગી શ્રાપ દેવાથી, બ્રાહ્મણો કડવા વચન બોલવાથી અને ધનવાન્ ધનથી બળવાન છે, પણ રણભૂમિમા પ્રાપ્ત થયેલા મોહરાજાની પાસે તેઓ સર્વ જગ પણ બળવાન નથી નાના પ્રકારના સંગ્રામમા જયદાવાવી કઠણ શરીરવાળો થયેલો હુ કયા અને સંગ્રામના પ્રયાસને નહીં દેખેલ એવો તેમજ કોમળ શરીરવાળો તુ કયા ! અરે વિવેક ! પહેલા તારા ઘણા સેવકોને મે પરાભવિત કર્યા છે તે વાત કહેવાથી તુ દુ ખી થઇશ અથવા તને દુ ખી કરવા સિવાય મારે

બીજુ શુ પ્રયોજન છે? (તેજ પ્રયોજન છે) સાભળ, તારે વિષે એક બુદ્ધિ (નિષ્ઠા) વાળા પહેલા ચક્રવર્તી (ભરત)ના પુત્ર વીર **મરીચિ** ને તુ નાયક છતે સતે મે બળથી બાધી લીધો અને તેને ઘણા નીચ ભવોને વિષે કોડાકોડ સાગરોપમ સુધી ભમાવ્યો જે કુડરિક મુનિ તારા સૈન્યના સમૂહનો આગેવાન હતો તેને પણ ઉન્હાઇંદ્રિય (રસ ન્વાદમા આસક્તિ) નામના મારા સેવકે મજ બુતીથી બાધી લઇને એક ક્ષણવારમા સાતમી નરકરૂપ કુવામા ન ખી દીધો **મહાબળ** અને **બાહુબળી** નામના રાજાઓ જે તારા ભક્તો હતા તેઓમાના એક (મહાબલ) ને મારા (માયા) સૈનિક સ્ત્રીનો વેશ લેવરાવ્યો (સ્ત્રીલિંગ બ વાવી મલ્લીનાથના ભવમા ઉદય આવ્યુ), અને બીજાને (બાહુબળીને) એક વર્ષ પર્યત ઉભા રાખ્યા સ્તભિત કર્યા તારા સમ્યગ્ દષ્ટિ પ્રધાનથી આશ્રિત કરાયેલા જે સત્યકિ અને શ્રેણિક પ્રમુખ રાજાઓ દુનિયામા પ્રખ્યાતી પામેલા હતા તેઓને મારી અવિરતિ નામની સ્ત્રીએજ રોકીને નિ વાસને માટે નરકમા પહોચાડ્યા તુ હાથમા શસ્ત્ર ધારણ કરે છે તેથી સુભટો તારા ઉપર હુકમનો ધારણ કરતા નથી, પણ તુ મારી સાથે સ્પર્ધા (હરીફાઇ) કરે છે તેથી બુદ્ધિમાન જીવો તારી હાસી કરશે હે કુબુદ્ધિ! હજી પણ અહીંથી નાઠો જા અકાળે શામાટે પ્રાણ ત્યાગ કરે છે? કારણ કે મારી સાથે યુદ્ધ કરવાની ઈચ્છાવાળો તુ તારા પરિવારને ફરીથી જોઇ શકીશ નહી"

આ પ્રમાણે મોહે કહ્યા પછી આક્ષેપ પૂર્વક વિવેકરાજાએ તેને જવાબ આપ્યો કે "હે મોહ! તુ ઘણુ શામાટે બોલે છે? બા

વ્યાવસ્થામા મે તને લાંબા વખત સુધી જોયો છે જેઓ પોતા-
ની પ્રશંસા કરે છે તેઓ જુદા કરેલા દ્રવ્યના નિધાનની માફક મ
ત્યંત શોભતા નથી વળી ઉપરસ આવતી હોય એવા રોગથી જેમ
રોગીનુ કામ સિદ્ધ થતુ નથી તેમ ઘણા પ્રલાપ કરવાવાળા [બોલ
વાવાળા]થી કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી જેમ વર્ષાઋતુને વિષે અત્યં
ત ગર્જના કરનારો વરસાદ [વરસવાનુ] કાર્ય કરે છે તેમ થોડુ બો
લવાવાળા મહાન્ પુરૂષોજ કાર્ય કરે છે જેઓ નિશ્ચે અન્તરથી
શૂન્ય [ખાલી] હોય છે તેઓજ મૃદંગના અવાજની માફક ઉચે
સ્વરે અવાજ કરે છે અરના તારૂ મરણ નજીક આવેલુ હોવાથી
તને જે વેદના ઉત્પન્ન થઈ છે તે વેદના આ પ્રમાણે તને બધુ
બોલાવે છે. કાચા કે જાડ ઉપરથી પડતુ પરિપક્વ થયેલુ પાકુ
શુ ખરાબ અવાજ નથી કરતુ ? શીતલ ચંદ્રમા અંધકારનો નાશ
કરે છે, શીતળ પાણી પર્વતોને ભેદી નાખે છે, શીતળ મણિ નિર્ધ
નપણાને હણે છે અને શીતળ હિમ વૃક્ષોને બાળી નાખે છે, તેટ
લા માટે હે મતિમૂઢ ! મને શીતળ જાણીને તું આંગ વિશ્વાસ કરી-
શ નહી (કેમકે) શીતળ વનથી ઉત્પન્ન થયેલો અગ્નિ સર્વથી
વિષમ હોય છે હુ તને હિતકારી વચન કહુ છુ કે જો તુ જીવિત-
વ્યની ઈચ્છા રાખતો હો તો યુદ્ધમાથી ચાલ્યો જા કેમકે અહીં
અમૃતના આહાર મળવાના નથી, અહી તો કેવળ પ્રહારોજ મળવા-
ના છે હાથીઓ ગયા, ધન નાશ પામ્યુ, સુભટો નાશ પામ્યા
અને અશ્વો હણાયા, તે છતા તારા નિર્લજ્જપણાને ધિક્કાર છે કે
હજુ પણ તુ દુર્બળ ભુજાના બળનુ વર્ણન કર્યા કરે છે હે મોહ !

-

તે દેવલોકમા રહેવા પ્રાણીઓને જીત્યા તેમા તેઓનુ અચેતનપણુ (ઉપયોગ રહિતપણું, જડ વસ્તુ ઉપર અતિ આસક્તિ) એજ એક હેતુ છે તેથી જો તે કોઈપણ ઉપયોગવાળા પ્રાણી ઉપર કોઈ વખત પણ બળ ફોરવ્યુ હોય તો મને કહી બતાવ અપ્રમાદી અને ઉપયોગવાન સાધુઓએ તને યુદ્ધમા અનેકવાર પરાભવિત કર્યો છે, તોપણ હે નીચ! તુ પાછો યુદ્ધ કરવાને ઉઠે છે તારા જેવા શ્વાનવૃત્તિવાળાની નિર્લજ્જતાને ધિક્કાર હો! પહેલા મારા જે ઉપાસકો (સેવકો)ને તે બાધ્યા હતા તે સર્વને મે તારી પાસેથી મુકાવ્યા છે, પણ તારા જે સેવકોને પકડીને હુ મોક્ષમા લઈ ગયો છુ, તેમાથી જો તુ બળવાન્ હોય તો એકને પણ મુકાવ (ત્યાથી પાછો લાવ) તે સ્ત્રીરૂપ સકડા પાશવડે બાધેલો અને હાથી ઘોડા તથા યોદ્ધાઓવડે રક્ષણ કરાયેલો જે ભરત ચક્રવર્તી હતો તે એક ક્ષણવાર મારૂ ધ્યાન કરીને બધમોક્ષને જાણવા લાગ્યો (અર્થાત્ બધથી મુકાયો—મુક્તિ પામ્યો) યુદ્ધરૂપ તાડવ (નાટક) વડે પોતાના ભાઈઓને પણ હણનારા જે પાડવો તે તને વલ્લભ હતા પણ તેઓ તત્ત્વને જાણીને તારાથી વિરક્ત થઈ, મને પ્રસન્ન કરીને અવિનાશી આવાસને પ્રાપ્ત થયા જેણે સ્ત્રી, બ્રાહ્મણ, બાળક અને ગાયના વધવડે તારી સેનાનુ આગેવાનપણુ મેળવ્યુ હતુ તે નરકના અતિથિ થવાવાળા દૃઢપ્રહારીને હુ મોક્ષમા લઈ ગયો સુસમા નામની કન્યાનુ મસ્તક છેદવાવાળા અને કૃતાન (યમ)ની માફક ક્રૂર સ્વભાવવાળા જેણે (ચિલાતીપુત્રે) એક તારોજ આશ્રય લીધો હતો તે ચિલાતીપુત્ર શમતાના સમુદ્રરૂપ મુનિની સહાયથી અને

પ્રાપ્ત થઈને (મારો આશ્રય લઈને) દેવલોકમા ગયો હે મોહ! 'શસ્ત્ર અથવા અસ્ત્ર (ફેંકવા લાયક બાણ વિગેરે) કોઈપણ મને મારવાને સમર્થ નથી ' આ પ્રમાણે તે કહ્યું તે તારૂ કહેવુ ખોટું નથી. વળી સાચી વાત કોના હૃદયને વિષે ન વસે (બેસે)? પણ હે ભાઈ! આ પણ હું સાથે કહુ છું કે મદપૂર્વક મારા આશ્રયથી ઉત્પન્ન થયેલુ અતિશે બળ જેઓનુ છે તેઓની પાસે તુ તૃણ તુલ્ય છે આ વાત પણ ખોટી નથી હે મોહ! તારા સૈન્યમા જે કેટલાક મુખથી વર્ણવી ન શકાય તેવા બળવાન્ સુભટો હતા તે સર્વને તારી નજરે મારી સેનાના સુભટોએ યુદ્ધમા હણી નાખ્યા છે, તો હવે તુ છાલ ઉતારી નાખેલા વૃક્ષની માફક પોતાની મેળેજ વેગથી સૂકાઇ જઇશ, કેમકે તુટી ગયેલી પાળવાળા સરોવરને વિષે પાણી ઘણો વખત રહેતુ નથી હે મોહ! જર્જરિત થયેલા અને જરા (ઘડપણ)થી હણાયેલા તને હણવામા પણ મને યશ નથી, કેમકે લીલા ઝાડને બાળી નાખનાર અગ્નિરૂપી વીરને સૂકા લાકડા બાળતા કાઇ યશ મળતો નથી ''

આ પ્રમાણે તે (વિવેક)ના કહેવાથી ક્રોધાયમાન થએલો મોહ વૃદ્ધ છતા પણ યુવાનની માફક આચરણ કરતો સતો પ્રયત્નથી પોતાના શસ્ત્રોની શ્રેણી તેના ઉપર વરસાવવા લાગ્યો પરંતુ જેમ દૃઢ શ્રેષ્ઠ ગુણવાળા હીરાને વિષે લોઢાની સોય કુંઠિત (બુઠી) થઈ જાય છે તેમ તે (વિવેક)ને ભેદવાની ઇચ્છાવાળી શસ્ત્રની શ્રેણી તિક્ષ્ણ છતા પણ કુંઠતાને પામી એટલે પછી તે બન્ને વીરો આપસમા હાથોહાથ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા તે અવસરે આજે શુ થશે

(કોની જીત થશે) એમ અંતઃકરણમાં સંદેહવાળા દેવો તે બન્ને ને જોવા લાગ્યા પૃથ્વીને કંપાવતા, ઉંચા તેમજ ગૌર અને શ્યામ શરીરવાળા વિવેક અને મોહ યુદ્ધને વિષે પ્રાપ્ત થએલ હિમગિરિ અને અંજનગિરિની માફક શોભતા હતા, તેવામાં એક મલ્લ જેમ બીજા મલ્લને પાડી નાખે તેમ પાપના યોગથી ગ્લાની પામેલા મોહરાજાને મજબુત રીતે પોતાના ચરણથી (ચારિત્રથી) દબાવીને વિવેકે ભૂમિપર પાડી નાખ્યો

તે વખતે વિવેક કહે છે કે "નિરંતર જગતનો દ્રોહ કરવાવાળા અને દુઃખના નમૂહને દેવાવાળા હે મોહ! હું વિષમ છું, મેં તને પકડ્યો છે, તારૂં મરણ નજીક આવ્યું છે, માટે અરે કંપાયમાન થતા દેહવાળા મોહ! આ અવસરે તારૂં જે કોઇ પણ રક્ષણ કરવાવાળું હોય તેનું તું સ્મરણ કર કેમકે યજ્ઞ કરવાવાળો યાજ્ઞિક જેમ યજ્ઞમાં હોમવાના બકરાને જીવતો રહેલો સહન કરી શકતો નથી તેમ હું તને જીવતો રહેલો સહન કરૂં તેમ નથી હે મોહ! પુત્ર હોય કે ભાઇ હોય—પોતાના ગોત્રનો હોય કે મિત્ર હોય—તો પણ દુષ્કર્મ કરવાવાળાનો નાશ કરવોજ આવી રીતિ સર્વ રાજાઓની છે આ તારી માતા—આ તારો પિતા—અને આ તારી નજીક રહેલા તારા પુત્રો—પ્રફુલ્લ નેત્રવાળા સતા સર્વે તને જુએ છે, પણ મૃત્યુથી કોઇ તારો બચાવ કરતા નથી તારો વધ કરવામાં હું તો કેવળ સાક્ષીમાત્રજ છું, બાકી તો પરિપકવ થયેલા તારા પાપોજ તને મરણ દેવાવાળા છે" આ પ્રમાણે કહીને મોહની મુષ્ટિ તાડનાને રોકીને જેમ પરશુ (કુહાડા) વડે વૃક્ષનો

નાશ કરે તેમ બ્રહ્માસ્ત્ર (જ્ઞાનશસ્ત્ર) વડે વિવેકે મોહનો નાશ કર્યો (મારી નાખ્યો)

મોહને નચાવનારા આ કર્મ એવા જ્ઞાનાવરણી અને દર્શનાવરણી આદિ જે મોહના સેવકો હતા તેઓ પણ મોહના મરણના દુઃખથી તેજ અવસરે મરણ પામ્યા મોહની માતા માયા પોતાના વ્હાલા પુત્રની આવી દશાને જોઇને જેમ ઉદેહી લાગેલી વેત્રી લાકડી વારમાં ભીને ભી મુંઝાઇ જાય તેમ તે ક્ષણના માં ઢળીને ભી મુંઝાઇ ગઇ (નાશ પામી) જેમ વૃક્ષ છેદાયાથી તેને આધારે રહેલી વેલી નીચે પડે છે તેમ પોતાના પ્રાણથી પણ પ્રિય સ્વામીને મરણ પામેલા જોઇને જડતા (મોહની રાણી) પૃથ્વી ઉપર પડી ગઇ અકસ્માત્ મોહને મરણ પામેલો જોઇને તેની ગર્વં પુત્રીઓ પણ 'પિતા પિતા' એ પ્રમાણે બોલતી ગીરાની દીવેટની માફક સુકાઇ ગઇ મહાન્ શત્રુ મોહ મરણ પામ્યે છતે દેવેંદ્રોએ વિવેકના મસ્તક ઉપર પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી

(વિવેકનો જય થવાથી અહીંવાન વિવેકની બીરૂદાવળી બોલે છે) હે નિરૂપમ મહિમાથી મનોહર! હે હિમાચલના શિખરોની માફક ઉજ્વળ યશના સમૂહવાળા! હે ભરત ઐરવત અને મહાવિદેહને વિષે મહાન્ પુરૂષોને ઉત્પન્ન કરાવાવાળા અને સભાના મનુષ્યોને વિચક્ષણ કરવાવાળા વિવેક! તમે જયવાન્ થાઓ, જયવાન્ થાઓ હે પ્રાણીઓના સમૂહ ઉપર માતાની માફક વાત્સલ્ય રાખનાર! હે અપાર મોહરૂપ અંધકારનો નાશ કરવાને સૂર્ય સમાન! હે રણમાં ધીર! હે અતિ પ્રિય વિવેક! દૃઢ નિર્મુક્તિ

વાળા જગતના જીવોનું તમે પાલન કરો (કેવળજ્ઞાનની) ઉત્પત્તિ પયત મધુર શ્રેષ્ઠતાના આધારભૂત, પુષ્કરાવર્ત્ત મેઘ સમાન દાનના બળવાળા, દુર્ધર કિરણોવાળા સૂર્યના સમૂહ સરખા પ્રકાશવાળા, જગતને આનંદકારક શ્રેષ્ઠ વચનની કળાવાળા, કળિકાળરૂપી ભ ચક્ર સર્પ સમાન ઉદ્ધત ખળપુરૂષોથી ભક્ષણ કરાતા સજ્જનો ને શરણ દેવાવાળા અને ભવભવના પરાભવ સબંધી ભયને હરણ કરનારા આ વિવેક ગજાને, હે ભવ્ય જીવો! તમે ભજો. હે વિવેક! જ્યાસુધી જિન શાસન રૂપ ઉદયાચળનો આશ્રય કરીને અને નવા ઉદયને પામીને સૂર્યની માફક તમે મોક્ષને આધીન કરનાર અત્યંત સુંદર વિચાર રૂપી જ્યોતિને નથી ફેંકતા (વિસ્તારતા) ત્યાંસુધી યમુના નદીનું જળ, કાજળ અને કોયલના શરીરના સરખી કાંતિવાળો અને સુગતિના માર્ગને દૂર કરવાવાળો મોહરૂપી અંધકાર નવતત્ત્વના અવલોકનનું તેજ નિષ્ફળ કરે છે શું આ (વિવેક) શેષનાગ છે? ના, તે તો વાકી ગતિવાળો છે શું આ સૂર્ય છે? ના, તે તો રાત્રે તેજ રહિત હોય છે શું આ ચંદ્રમા છે? ના, તે તો કલંકિત શરીરવાળો છે શું આ મણિ છે? અહા! તે તો બુદ્ધિ વિનાનો (જડ) છે શું આ બ્રહસ્પતિ છે? ના, તે તો કવિઓનો દ્વેષી છે શું આ રાજા છે? ના, તે તો નરકમા જવાના મનવાળા (આચરણવાળા) હોય છે— આ પ્રમાણે હે વિવેક! તમને જોઈને પંડિત પુરૂષો વિવિધ પ્રકારના વિતર્કો કર્યા કરે છે જેઓ ખરકર્મ કરવામા આસક્ત, હીન આચારવાળા, વિચાર વિનાના, દયાનો નાશ કરવાવાળા, પરનો અપવા-

દબાવવાવાળા, પરાભવ કરવાવાળા, પીડા કરવાવાળા અને ચૂર્ણ કરવાવાળા વિગેરે પાપી જીવો હતા તેઓ સઘળા બળવાન, સજ્જન અને શોભાવાળા તમને જોઇને મોક્ષફળ પર્યંત વિવિધ પ્રકારની વિભૂતિ અને સભાજનની પાત્રતાના ભાવને પામ્યા છે. હે વિવેક! તમારી આગળ કામ પોતાના મહિમાની હાનિને પામ્યો, માન મદને મૂકીને નાશી જ ગયો, લોભ ક્ષોભ પામ્યો, દંભ અને ક્રોધ કંપાયમાન થયા, અજ્ઞાન પોતાના માનથી ગ્લાનિ પામ્યુ અને મોહનું બળ નિંદા પામ્યુ, (હું વિતર્ક કરૂ છુ કે) હે વીરવિવેક! એવો કોણ છે કે તમે યુદ્ધ કરતે સતે જે યુદ્ધમા તમારી સામે પોતાના બાહુનું બળ વિસ્તારશે? (અર્થાત્ તમારા જેવો બીજો કોઇ પણ નથી) હે સુરિરાજ! હે નિષ્કપટી! હે વિનયથી નમ્ર ચરણકમળવાળા! હે સમગ્ર ઇચ્છિત વિભવ આપવામા કલ્પવૃક્ષ તુલ્ય! હે મિથ્યાદૃષ્ટિના માર્ગનું મથન કરનાર! હે કંદર્પરૂપ અંધકારનો નાશ કરવામા સૂર્ય તુલ્ય! હે સુર કિંનર અને મનુષ્યોના સમૂહથી ગવાતા ગુણરૂપી મણિના સમુદ્ર! હે કરૂણાના આવેશથી કોમળ હૃદયવાળા! હે જિનપતિની સેવાથી પ્રસાદ પામેલા! હે વીર પુરૂષોને વિષે મુગટ તુલ્ય! અને હે વિઘ્નોના સમૂહને હરણ કરનાર વિવેકરાજા! આ જગતનું તમે નિરંતર રક્ષણ કરો

આ પ્રમાણે નાના પ્રકારના છંદોવડે બંદિજનોથી ગવાતુ પુત્રનુ પરાક્રમ સાંભળી વિરતિની માતા રોમાંચિત થઇ, તેથી તે પુત્રને કહેવા લાગી કે "હે વિવેક! હે વત્સ! મારી પ્રીતિરૂપ વેલડીને વિશ્રામ લેવાના મંડપ! વાત્સલ્યના સમુદ્ર! અને પ્રસ્થાન પરાક્રમવાળા!

તુ ઘણો કાળ જીવ નારા બળવાન બાહુની પૂજા, નેત્રની ન્યુ છના અને પરાક્રમનુ અવતરણ (વાર વાર કરૂ છુ ભવ્ય જીવોની મા ફક મારા સર્વ મનોરથો આજે સિદ્ધ થયા છે, અને મુક્તિની મા ફક મારા આત્માને (આખા વિશ્વની ઉપર વર્ત્તવાવાળી માનુ છુ નાગ જેવા એક પુત્રવડે હુ સિંહણની માફક કોઇથી પણ પરાભવ પામુ તેમ નથી કેમકે (પરાક્રમ વિના) ઘણા પુત્રોવાળી બીજી સ્ત્રીઓ તો કુતરીની માફક આચરણ કરે છે હે પુત્ર! તને મે એ કાતમા જે શિક્ષા આપી હતી તે અને ' તારો જય થાઓ તુ જી વતો રહે અને ઘણો કાળ રાજ્ય કર' એ આશિર્વાદ પણ સઘળા ફળીભૂત થયા છે જેમ હંસિ નામકવડે મેના અને નાથ સનાથ થા ય છે તેમ હે પુત્ર! તે એકવે આ આપણુ કુળ સનાથતાને પમા ડ્યુ છે"

આ પ્રમાણે માતાની વાણી સાભળતા અને યુદ્ધ કરવાની ભૂ મિ તરફ જોતા વિવેકે મોહના સમુદાયમા એક પોતાના પિતા (મનપ્રધાન)નેજ જીવતો દીઠો તને અતિ દુર્બળ થયેલો જોઇને ઉલ્લસિત કૃપાવાળો વિવેક તેને કહેવા લાગ્યો કે "હે પિતાજી! એ મોહને માર્યે છતે તમે આ પ્રમાણે શામાટે ખેદ કરો છો? હે પિ તાજી! આ મોહ સમગ્ર શત્રુઓમા મુખ્ય હતો, પ્રાણીઓને કલે શ કરનાર તેજ હતો અને ત્રણ ભુવનના લોકોને પાપના અ ભ્યાસની કળા શીખડાવનાર ગુરૂ પણ તેજ હતો જુઓ! મોહને વશ થયેલા જીવો નિરપરાધી જીવને હણે છે, અસત્ય વચન બોલે છે, ચોરી કરવામા આસક્ત થાય છે, પરસ્ત્રીની સ્તવના કરે છે,

ચાડીનું આચરણ કરે છે, મિત્રનો દ્રોહ કરે છે, સ્વામીનો ત્યાગ કરે છે, માણસનું બચાણ કરે છે, મદિરા પીએ છે, અન્યાય કરે છે અને ખળ પુરૂષોની સાથે રમે છે. મોહના ઉદયથી સર્વ જીવો નરકને વિષે અનતીવાર નાના પ્રકારની વેદના પામે છે પશુપણાને વિષે ક્ષુધા, તૃષા, ભારનું વહન કરવું, વધ, બંધન, માન આદિ વિપત્તિના સમૂહને પામે છે, મનુષ્યભવને વિષે વૈર, વ્યાધિ, વિયોગ બંધન અને ધનના નાશ પ્રમુખ દુઃખોને પામે છે અને દેવભવને વિષે પરાભવ, સેવકપણું અને મત્સરાદિ દુઃખોને પામે છે તમારી નજરે આવા દુરંતુ મરણ થાય તે તો ઉલટું તમને કોને માટે થવું જોઇએ (કેમકે) માણસને દુઃખી કરી થાય તે કોને રૂચતું નથી? આ મોહને મેં સાર્વે સાને ઘણા દેવો અને મનુષ્યો દુઃખ પામ્યા છે વિરક્ત છે તે કયો બુદ્ધિવાન સંતોષ પામતો નથી? પરંતુ તમારા આવા અન્યાયને ધિક્કાર હોકે તમે પુત્ર સરખા પ્રેમથી મોહને વૃદ્ધિ પમાડ્યો અને અમને કેવળ ગુણવાળાને ચોરની માફક દૂર કર્યા હવે આ નિવૃત્તિ તમારી પત્ની છે, હું વિવેક તમારો પુત્ર છું અને આ શમાદિક તમારા પૌત્રો (પુત્રના પુત્રો) છે, માટે એને વિષે સ્નેહ વાળ્યું હવે હે પિતાજી! 'કથીરનું ઘરેણું ગયું અને સોનાનું ઘરેણું પ્રાપ્ત થયું ' એવી કુટુંબની સ્થિતિમાં તમને કઇ બાબતની ન્યૂનતા છે? કાઇપણ ન્યૂનતા નથી માટે હવે સર્વથા ચપળપણું તજી દ્યો, નિરંજન દેવની પૂજા કરો અને પ્રીતિ તથા વિષાદવડે (રાગદ્વેષવડે) એક લવ માત્ર પણ પીડા ધારણ ન કરો." વિવેકે આ પ્રમાણે બહુ સમજાવ્યો તોપણ મંત્રી પોતા

ની ભાવિષ્યની દશાને ચિંતવવા લાગ્યો, કેમકે પ્રાયે પ્રધાનની લાંબી દૃષ્ટિએ જોનારી મતિ ઉલ્લાસ (પ્રકાશ) પામે છે અર્થાત્ તેઓ દીર્ઘ દૃષ્ટિવડે વિચાર કરનારા હોય છે (પ્રધાન પોતે વિચાર કરે છે કે) "વિવેક જે કહે છે તે સત્ય છે અને આયતિ (ભવિષ્ય)માં પણ સુંદર છે, તોપણ મારો મોહ સંબંધી સ્નેહ આ નવીન વિવેકને વિષે અકસ્માત્ કેમ સંક્રમણ કરે? કેમકે તેને બાલ્યાવસ્થામાં તેની માની સાથે મેં કાઢી મુકયો હતો તે વાત શુભ શલ્યની માફક તેના હૃદયમાં ખટકેજ છે, અને તેની માતા નિવૃત્તિને મેં નિરંતર ભોગથી નિર્ધન (દરિદ્રી) રાખી છે તેથી હું ધારું છું કે તે (નિવૃત્તિ) પણ મારો અપરાધ વિવેકને હંમેશાં સંભારી આપશે વળી જે તત્વરૂચિ અને સંયમશ્રી નામની વિવેકની બે સ્ત્રીઓ છે તે શું મારી ભક્તિ કરશે? [નહી કરે] કેમકે જેમ તૃણનો સમૂહ વાયરાને અનુસારે ચાલે છે તેમ વહુઓ સાસુને અનુસારેજ ચાલે છે, અને જે આ વિરાગાદિ વિવેકના પુત્રો એટલે મારા પૌત્રો હજારો છે તેઓ પણ 'આ પિતાનો વૈરી છે' એમ જાણીને ઘરના સર્પની માફક મને માનશે આના પરિવારમાં એવો કોઈપણ માણસ હું જોતો નથી કે જે નેત્રના કટાક્ષરૂપી ભાલાનું લક્ષ મને નહી કરે અર્થાત્ કટાક્ષથી મારા સામે નહિ જુએ આને [પહેલા] વિરોધી કરીને હવે ફરી તેની સાથે નિવાસ કરવો તે સિંહને આક્રોશ કરીને પાછું તેની ગુફામાં રહેવા સરખું છે વળી આત્માથી અધિક વહાલા એવા મોહની અકસ્માત્ આવી દુર્દશા જોતા છતા હે મન! ખેદની વાત છે કે હજુ પણ તું જીવવાને ઈચ્છે છે? અરે!

પુત્રો ગયા, પૌત્રો ગયા, પુત્રીઓ ગઇ અને પુત્રની સ્ત્રીઓ પણ ગઇ આ સમર્થ સમુદાય ગયે સતે હવે હું કેટલો કાળ રહીશ ?"

આ પ્રમાણે અંતઃકરણમાં ગુપ્તપણે વિચાર કરીને મનપ્રધાને વિવેકને કહ્યું કે 'હે વત્સ! સાંભળ (હું જાણું છું કે) આ પ્રમાણે મારે વિષે તારૂં સ્વાભાવિક વાત્સલ્યપણું છે, પણ તું એ નિવારી શકાય તેવો મોહ પણ મારો ઘણા વખતનો પરિચિત છે અને તે મારી આગળ મરણ પામ્યે સતે હે પુત્ર! હવે મારે જીવવું તે યુક્ત નથી મેં પહેલાં મોહરાજાને વચન આપ્યું હતું કે—તું જીવતે સતે હું જીવીશ અને તું મરણ પામીશ તો તારી પાછળ હું મરણ પામીશ માટે તે વચનને હું સત્ય કરવાને ઇચ્છું છું તેથી જો તું રજા આપે તો પાથેય (દેશાંતર જતાં રસ્તામાં ખાવાનો ખોરાક—ભાતા)ની માફક તારી આપેલી શિક્ષાને હૃદયમાં રાખીને હું પીડારહિતપણે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરૂં"

બાલ્યાવસ્થામાં વિવેકને તથા નિવૃત્તિને મન પ્રધાને કાઢી મૂકયા હતા તે અપેક્ષા મનમાં લાવીને તેનું આ વિચારવું છે

(મનપ્રધાનના આવા વચનો સાંભળી વિવેક વિચાર કરે છે કે) 'આ મનપ્રધાનનો અન્ત (નાશ) થવાથી નિશ્ચે મને લાભ થશે, તે વિદ્યમાન હોવાથી મને લાભ થશે નહીં, માટે તેનું કહેવું કબુલ કરવું ઠીક છે' એવો નિશ્ચય કરીને વિવેકે તેનું કહેવું બહુમાનપૂર્વક અંગીકાર કર્યું પછી ભાવતીર્થમય પવિત્ર એવા બારમા ગુણસ્થાનકને વિષે વિવેકે કુંડની માફક ક્ષાયિક ભાવને શુદ્ધ કર્યો ત્યાર પછી પાચે અંતરાય, પ્રચલા (નિદ્રાનો એક ભેદ) અને નિદ્રા

પ્રમુખ કર્મ પ્રકૃતિ રૂપ કાષ્ઠો હોમવાવડે તેણે શુકલધ્યાનરૂપ અગ્નિ ને પ્રજ્વલિત કર્યો પછી પરિવાર સહિત વિવેક સાક્ષીપણે રહે સતે નિર્વીર્ય થયેલો મનપ્રધાન શુકલધ્યાનરૂપ અગ્નિમા પ્રવેશ કરી ભસ્મતાને પામ્યો ૧

આ વખતે અવકાશ મેળવ્યો છે જેણે એવી મહાસતી ચેતના પોતાના મૂળસ્વરૂપે હુમ નાનના પોતાના સ્વામીની પાસે આવીને ઉભી રહી અને વિનયથી નમ્ર થયેલી તથા જીહ્વાના અગ્રભાગ ઉપર અમૃતનો સચાર કરતી સતી પોતાના પતિને કહેવા લાગી કે– " હે નાથ! કોઇ ન દેખી શકે તેવા મારા શુદ્ધ સ્વરૂપને તમે જુઓ જેમ ચોર અને ભિત્રની પાસે ઉત્તમ રત્ન પ્રગટ ન કરાય તેમ મન અને મોહ તમારી પાસે વિદ્યમાન હતા ત્યાસુધી મારા આ સ્વરૂપને મે પ્રગટ કર્યું ન હતુ હે બુદ્ધિમાન! હવે તમે પોતાને બધાયેલા જાણો નહીં તમારા સર્વ બધા નાશ પામ્યા અને જેઓએ તમને

૧ તેરમે ગુણસ્થાનકે મનનો સર્વથા નાશ થતો નથી, માટે અહીં જે નાશ કહેવામા આવ્યો છે તે નિર્વીર્યતા આશ્રીને કહેવામા આવ્યો છે એટલે મન વિદ્યમાન છે છતા અહીં તેનુ કાઇ જોર ચાલતુ નથી તેમજ તે કોઇ વખતજ ઉપયોગી છે, કેમકે કેવળજ્ઞાન થયા પછી સર્વ વ્યવહારો જ્ઞાનથીજ ચાલે છે અને મન ના પ્રયોગ વિના વચન તથા કાયાનો વ્યવહાર તેઓ કરી શકે છે ફક્ત અનુત્તર વિમાનવાસી આદિ દેવો જે મનથી પ્રશ્ન કરે છે તેઓને કેવળી દ્રવ્યમનથી ઉત્તર આપે છે તે ઠેકાણેજ દ્રવ્યમનનુ ઉપયોગીપણુ છે

આપ્યા હતા તે સર્વે દુરાત્માઓ પણ નાશ પામ્યા છે હે હંસરાજ!
જેમ વાદળા વિનાનો સૂર્ય, રાહુથી મુકાયેલા ચંદ્ર, આવરણ રહિત દીપક, નિર્મળ સુવર્ણ, ડાઘ વગરનું માણિક્ય અને ધૂમાડા વિનાનો અગ્નિ શોભે છે તેમ શત્રુઓનો સંસર્ગ દૂર કરવાથી તમે હમણા અત્યંત શોભો છો કુકમ મને અને માયા સ્ત્રીએ તમને દુર્બળ જાણીને બાધ્યા હતા, પણ વિશ્વને(દુ ખથી—સંસારથી)મુકાવવા વાળુ તમારૂ બળ આજે ઉલ્લાસ પામ્યુ છે પહેલા તમે પરવશ હતા ત્યારે જે ભંડારો ક્ષીણ થયેલા તમે જોતા હતા તે વીર્ય અને આલ્હાદ આદિ ભંડારો આજે પરિપૂર્ણ સ્થિતિમા દેખાય છે પહેલા મ્લેચ્છ લોકોએ તમારી પાસે કાષ્ઠ તથા પાણી વિગેરે ભાર વહન કરાવ્યો હતો, અને હમણા તે સેવકોની માફક સર્વ દેવો તમારી સેવા કરે છે નિરંતર એક સ્વભાવવાળા આપણા બેઉનો પૃથગ્ભાવજ શુ છે? બીલકુલ નથી માત્ર કેટલાએક સ્થૂળ દૃષ્ટિવાળા મનુષ્યો ભેદ માને છે પણ આપણા જનો તો ભેદને ઇચ્છતાજ નથી તમે માયાને આધીન થયા હતા તેથી તમારામા શંકા કરતી હુ સતી છતા પણ અસતીની માફક(તમારી સેવા નહીં કરતા)ત્ટસ્થ પરોક્ષ રહી હતી હે માયારહિત થયેલા ક્ષમાના સમુદ્ર! તે મારો અપરાધ તમે ક્ષમા કરો હવે આજથી નિરંતર એકાગ્ર મનવાળી થઇને હુ તમારી સેવા કરીશ હે સ્વામી! અત્યારે તો આ દેવોએ રચેલા રત્નજડિત સુવર્ણમય કમળને અલંકૃત કરીને (તેના ઉપર બેસીને) ન્યાય(સત્ય માર્ગ)નો પ્રકાશ કરો ”

આ પ્રમાણે ચેતનારાણીના વચનથી બંધનમુક્ત થયેલો અને

પટુતાને પ્રાપ્ત થયેલો હંસરાજ તે પોતાને સ્વરૂપસ્થિત જોઈને આનંદની અભિખ્યરૂપ (આનંદમય) થયો એ અવસરે ચેતનાની સાથે હંસરાજનો અવિનાભાવિ સંબંધ (ચેતના વિના હંસરાજ ન હોય અને હંસરાજ વિના ચેતનારાણી ન હોય તેવો અર્થાત્ કોઇ વખત નાશ ન થાય તેવો સંબંધ)થયેલો જોઇને હંસરાજના મસ્તક ઉપર દેવોએ ઉંચે પ્રકારે પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી, તથા જય જય એવા શબ્દો કરીને અને વસ્ત્રની વૃષ્ટિ કરીને વાજિંત્ર વગાડનારાઓની માફક તે દેવોએ આકાશમાં દુંદુભી વગાડી તે અવસરે વજ્રરત્નના મૃણાળવાળા, મણિરત્નના નાળવાળા અને સુવર્ણમય પત્રોથી શોભતા નિર્મળ હિમ કમળ ઉપર તે હંસરાજ હંસની માફક બેઠો, એટલે મહાત્મા પુરૂષોની સેવા કરવાના સ્વભાવવાળા દેવો તે (હંસરાજ)ના મુખરૂપ ચંદ્રની પ્રભાના લોભથી પોતાના નેત્રને ચકોરપક્ષીની માફક આચરણ કરાવતા થતા તેની ચારે બાજુ વીંટાઇ વળ્યા, અને 'પૂર્વજોથી ચાલી આવતી પવિત્ર રાજ્યગાદી પણ આ હંસ રાજાની આગળ શું ગણત્રીમાં છે?' એ પ્રમાણે બોલનારા બુદ્ધિમાન્ મનુષ્યો પણ તેમની ઉપાસના કરવા લાગ્યા પછી ઘણે કાળે પ્રાપ્ત થયેલી ચેતનારાણીને સભાને વિષે પણ જુદી ન કરતા (બીજાઓના) હિતની ઇચ્છાવાળા હંસરાજે તેઓને (દેવ અને મનુષ્યની પર્ષદાને) મોક્ષમાર્ગનો ઉપદેશ કર્યો (મોક્ષમાર્ગ બતાવ્યો) તે ઉપદેશમાં આ દેહધારી આત્માઓ કર્મ વરીથી કેવી રીતે બંધાય છે અને કેવી રીતે તેનાથી મુક્ત થાય છે તે સર્વ જેમ છે તેમ પ્રગટ કર્યું પછી જે જે ઠેકાણે કર્મરૂપ વૈરીએ ઉત્પન્ન

કરેલા ક્લેશને હંસરાજા નાભળતો તે તે ઠેકાણે ઇચ્છારૂપ ગમન કરનારો (હંસરાજા) તેનો નાશ કરવાની ઇચ્છાથી વિચરતો હતો તે અવસરે એકનાત થઇને વિવેકે જોયુ તો હંસરાજાની અને પોતાના અધિપતિની વસ્તુતત્વથી કાંઇ પણ ભિન્નતા તેને દેખાણી નહીં "હે શ્રામાધ્યક્ષ ! તમને મે જે આ કથાનો નાયક હંસરાજ કહ્યો છે તે હંસરાજા હું છુ હમણા ધર્મરૂચિ એવુ મારૂ નામ પ્રચલિત છે અર્થાત્ ધર્મરૂચિ એ નામથી લોકો મને બોલાવે છે - માયાથી મોહિત થયેલો, મનથી બધાયેલો, કુબુદ્ધિથી પ્રેરાયેલો, સદ્બુદ્ધિથી ઉપેક્ષા કરાયેલો અને વિવેક વિનાનો થયેલો જે હું તેણે નાના પ્રકા ના રૂપો (દેહો) કરતા અનેક પ્રકારના નામ ધારણ કરતા અને અનેક પ્રકારના ભવોમા ભમણ કરતા નાના પ્રકારના દુખો સહન કયા છે, તેમજ મારી મહાન્ જ્ઞાનની સપદા દૂર થઈ હતી, જ્ઞાનનો આડબર અસ્ત થયો હતો, પ્રભુત્વપણાથી પતિત થયો હતો અને તે તે ઠેકાણે પરાભવ પામ્યો હતો પરંતુ યોગ્ય અવસરે પંચપરમેષ્ઠી (અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ)ના પ્રસાદથી બળ પ્રાપ્ત કરીને વિવેકે પોતેજ મોહરાજાને યુદ્ધને વિષે માર્યો છે મોહરાજા મરણ પામ્યે સતે અને માયાદિ સ્ત્રીઓ નાશ પામ્યે સતે ચેતનાએ (મારી પૂર્ણ આત્મસત્તાએ) મુખ્ય સ્વરૂપે મને ઓળખાવીને સર્વનો સ્વામી કર્યો છે આ ચેતનાનુ ચરિત સભારી સભારીને મારૂ મન વિસ્મય પામે છે, કેમકે તેના અનેક અપરાધ કર્યા છતા પણ તેણીએ મારે વિષે પ્રેમનો ત્યાગ કર્યો નથી

(નોટ)—દેહ અને ચેતનાના સબધમા વિચાર કરતા મા-
લમ પડી આવશે કે આત્માએ દેહને પાળીપોષીને બાલ્યાવસ્થા
થી વૃદ્ધિ પમાડયો, અને તેને માટે સારા સારા ખાવાના ખોરાકો,
પીવાના પદાર્થો, રહેવાને માટે મહેલો અને પહેરવાને માટે સુંદર
કુમાશદાર કપડા પૂરા પાડ્યા, તેમજ પોતાની કેવી અધમ સ્થિતિ
થશે તેનો બીલકુલ વિચાર કર્યા શિવાય આ દેહને માટે મહાન્
અઘોર કાર્યો કર્યા, છતા આ દેહને જોઇતા ખોરાક કે પૂરતી
સામગ્રીમા જરા પણ ખામી પડતા તે પૂર્વના કરેલા તમામ ઉપકા
રો ની કાઇપણ સ્મૃતિ કર્યા શિવાય કે બદલો આપ્યા શિવાય અટ
કી પડે છે, એટલુ જ નહીં પણ નાશ પામે છે તેને માટે જ્યારે ન
કરવા લાયક કાર્યો કર્યા તે વખતે ચેતનાને બીલકુલ યાદ કરી નહીં
એટલુ જ નહીં પણ તેને અધમ દશાએ પહોચાડી દેહને માટે આ
ટલુ બધુ કર્યું પણ તેની સાર્થકતા કાઇ ન થઇ દેહની ઉપર આ
ટલી બધી પ્રીતિ રાખી તે અવસરે ચેતના પાસે છે, તે જાણે છે કે
મને (ચેતનાને)યાદ ન કરતા આ આત્મા દેહનેજ પુષ્ટિ આપે છે, છ-
તા તે ચેતનાએ અવસર આવ્યે આત્માના સર્વ અપરાધો સહન ક
ર્યા, એટલુ જ નહીં પણ હળવે હળવે વિવેકનો સમાગમ કરાવી
આપી, આત્માને અધમ સ્થિતિમાથી ઉદ્ધાર કરી, તેનુ શુદ્ધ સ્વરૂ
પ પ્રગટ કરી આપ્યુ ચેતનાનુ આવુ અદ્ભુત ચરિત યાદ કરતા
આત્મા વિસ્મય પામે છે કે તેનો મારા ઉપર કેટલો બધો અગાધ પ્રેમ
છે કે મારા મહાન્ અપરાધોને ભૂલી જઇ પૂર્ણ પ્રેમ ધારણ કરી
મને મારી સ્વતત્ર સ્થિતિ મેળવી આપી અહીં આત્મા અને ચે-

ત્તનાનો કોઇ ઠેકાણે ભેદ અને કોઈ ઠેકાણે અભેદ બતાવ્યો છે તે બાળજીવોને બોધ થવાને માટે છે, નહીંતર આત્મા અને ચેતનાનો અભેદજ છે કોઇ અપેક્ષાથી કથંચિત્ ભેદાભેદ છે

જે સ્ત્રીઓ દેદીપ્યમાન ભૂષણ, ભોજન, ભોગ અને ભુવનને ભોગવવા રૂપ પ્રકારની આશાએ ભર્તારને વિષે ભક્તિવંત હોય છે, તેવી સ્ત્રીઓ પૃથ્વીને વિષે દાસીની ઉપમાને લાયક છે પણ જે સ્ત્રીએ મારી દુઃખી અવસ્થામાં પણ મારૂં હિત કરવાની બુદ્ધિ મુકી નથી તેવી કપટરહિત, હિતકારી અને સૂર્યકાન્તરત્નની માફક નિર્મળ એક ચેતના સ્ત્રીનીજ હું સ્તુતિ કરૂં છું"

તે અવસરે ગામનો નાયક કહેશે કે "હે પ્રમાણિક પુરૂષોમા મુખ્ય (હે સરાજા અથવા ધર્મરૂચિ મુનિરાજ) ! મારૂં કહેવું આપ સાભળો આપે જે આ પોતાનું ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું છે તે સર્વ સંસારી જીવોનું સરખું છે અર્થાત્ સર્વ જીવોનું ચરિત્ર તે મુજ હોય છે સર્વ જીવો આ વૃતાતનો અનુભવ કરે છે પણ વ્યામો હરૂપ મદિરાનું વિશેષ પાન કરવાથી લુપ્ત(લોપ પામેલી)બુ મનુષ્યો તેને જાણી શકતા નથી અથવા હે પ્રભુ! જે દૂ તમે દૂર છો તેઓની ચિંતા કરવાથી સર્યું, પણ સૂર્ય સરખા આ નજીક છતા શું હું અધકારથી પીડા પામું ? નજ પામું માટે વિધ પ્રકારના જન્મ ધારણ કરવારૂપ અધકૂપમાંથી પોતાની મ મારો ઉદ્ધાર કરો, કેમકે પોતાની માફક સર્વ જીવોને જોવા મહાત્મા પુરૂષોની સ્થિતિ હોય છે

ત્યાર પછી નિરંતર મોક્ષની અભિલાષાથી શોભતા અને

આગ્રહવાળા તે આત્માધિપતિને તે શ્રેષ્ઠ મુનિ દીક્ષા આપશે પછી તે નિષ્કપટી મુનિ સ્વાધ્યાયના કારણ વિના બાકીને વખતે મૌનરૂપ મુનીશ્વરની મુદ્રાનો આદર કરીને ગુરૂની સાથે વિહાર કરશે. પછી પૂર્વે બાંધેલા કર્મોનો (બાહ્યાભ્યતર) તપવડે નાશ કરતા અને સંયમવડે નવીન કર્મબંધને રોકતા તે મુનિ કેવળજ્ઞાન પામી કર્મથી મુક્ત થઈને મોક્ષે જશે (બીજા જીવોને પ્રતિબોધ કરતા હંસરાજાને પણ) કેટલોક કાળ ગયા પછી અવસર જોઇને ચેતના વિપદા રહિત સ્થાન પ્રત્યે લઈ જવાને માટે પોતાના સ્વામીને વિનંતિ કરશે

ચેતના કહેશે કે—"હે અનંત દર્શનવાન્ અનંત જ્ઞાનવાન્ અને સર્વ લોકને સુખના કરનાર! તમે હમણા જે સ્થાનમા રહો છો તેનુ સ્વરૂપ વિચારો (હંસરાજા જે હમણા શરીરરૂપ સ્થાનમા રહ્યા છે તેનું સ્વરૂપ ચેતના બતાવે છે) નવ દ્વારોવડે નિરંતર ગળતા એવા અધમ રસરૂપ કાદવથી વ્યાપ્ત, વિસ્તાર પામેલા આતરડા નસો અને સ્નાયુવડે ચંડાળના ઘરતુ સ્મરણ કરાવનાર, ઉંચા અને નીચા અથવા નાના અને મોટા વાળના સમૂહથી અને રોમથી બીભત્સનિંદ્ય દેખાતુ, માંસ, વશા, મેદ, અસ્થિ અને રૂધિર વિગેરેથી જોવાને પણ અયોગ્ય, વિષ્ટા, મુત્ર અને મળથી ખરાબ ગંધવાળુ, લાળ તથા શ્લેષ્મથી દુર્ગંધનિક અને પરિણામે કૃતઘ્ન એવુ આ દેહરૂપ નગર તમારા જેવા સત્પુરૂષોને રહેવા લાયક નથી આ દેહરૂપ નગરમા જ્યા જોઈએ ત્યા મણિ, મોતી, સોનુ કે રૂપા પ્રમુખ કશુએ દેખાતું નથી, પણ માત્ર લોહી પ્રમુખજ દેખાઇ આવે છે ઉપર જમીનને વિષે

વાનેલા બીજની માફક આ દેહમા નાખેલા અનાજ, પાણી, ઘી, ઘોલ (મથેલુ દહીં), સાકર, દુધ, ફળ અને પ ા પ્રમુખ સર્વે વિનાશ પામે છે વળી જેમ ચ ડાળની સોબતથી કુળવાન પુરૂષ નિશ્ચે દૂષિત થાય છે, તેમ શય્યા, વસ્ત્ર, ત બોળ, પુ'પ, ગ ધ અને વિલેપન પ્રમુખ સર્વ આ દેહની સાથે સ યોજિત થવાથી દૂષિત થાય છે આ દેહરૂપ કોઠારમા નિર તર પાણી અને અનાજ નાખવામા આવે છે, તોપણુ ગક કરતા પણુ અધિક ખરાબ ચેષ્ટાવાળો આ દેહ સ તોષ પામતો નથી પ ડિત પુરૂષો આ દેહને નવીન નવીન સ સ્કારો કરે છે તોપણુ વિષ્ઠાના ઘરની માફક આ દેહ અશુચિપણાનો ત્યાગ કરતો નથી શિવાના પત્થર, પર્વતના શિખર, નદી કિનારાના કાકરા અને ધૂળ વિગેરે પૃથ્વીના ભેદોવડે આ દેહને ભ ગ(નાશ)નો ભય છે, એમ પ ડિત પુરૂષો અનુમાન કરે છે સરોવર, પાણીનો પ્રવાહ, નદી, કુવા, દ્રહ, સમુદ્ર અને અતિ વૃષ્ટિ વિગેરે પાણીના અનેક ભેદોવડે પણુ આ દેહનો વિપ્લવ થઇ શકે છે અગ્નિ, વિજળી, દાવાનળ, અ ગારા અને ક્રોતરાનો અગ્નિ વિગેરે આ દેહને બાળે છે અથવા મહાવાત અને ઉર્ધ્વવાતાદિ વાયુ પણ આ દેહને હરી જાય છે વિષ, વિષફળ, શ કુ, ય ત્ર, મુદ્ગર, લાકડી, દોરડાનો પાશ અને અતિશે આહાર વિગેરે વનસ્પતિજન્ય વસ્તુ પણ આ દેહનો નાશ કરે છે છીપ, શ ખ, જળો, કૃમી અને કીકસ (એક જાતનો કીડા) પ્રમુખ બેઇંદ્રિયવાળા જીવોથી, કીડી, મકોડા, ધીમેલ, કીડા અને માકણુ પ્રમુખ ત્રણઇંદ્રિયવાળા જીવોથી અને પત ગીયા, ભમરી, ડાસ તથા વીંછી પ્રમુખ ચારઇંદ્રિયવાળા જી-

વેધી આ દેહને નિધણીયાતી વસ્તુની માફક પગલે પગલે વિપ દાઓ આવી પડે છે વળી હાથી, ઘોડા, પાડા, વાઘ, વરૂ, શૂકર, (ભૂંડ) વાનર, ગર્દભ, સાંઢ, શ્વાન અને શિયાળ પ્રમુખ પાંચઇંદ્રિ યવાળા જીવોવડે આ દેહ કદર્થના પામે છે મગર, ગ્રાહ, નક્ર, પા ઠીન અને કરચલા પ્રમુખ પાણીમા રહેવાવાળા તથા [1]ભિલિંગુ, બાજપક્ષી અને ગીધ પ્રમુખ આકાશમા ચાલવાવાળા પક્ષીઓવડે પણ આ દેહ ખેદને પામે છે નોળીયા, ઉંદર, બિલાડા, ગરોળી, કાટીડા અને સર્પાદિવડે પણ આ દેહને વિઘ્ન થવાની વિદ્વાન્ પુરૂષો ના કારાખે છે મ ગ્રહણી, ગ્ર થી, [2]ગ ભીર, ગુલ્મ, કુષ્ટ અને જ્વર પ્રમુખ વ્યાધિરૂપ ચોરો તમારૂ વિદ્યમાનપણુ છતા પણ તત્કાળ આ દેહને લુટી જાય છે આ દેહનાજ નાશને માટે ચક્ર, વજ્ર, ધનુષ્ય, ખડ્ગ, છરી, કુ ત અને તોમર (એક જાતનુ આયુધ) પ્રમુખ શસ્ત્રોના સમૂહ કયા દૈવે બનાવ્યા છે? ભૂત, પ્રેત અને પિશાચાદિ દેવો તથા મલેચ્છ, મુગલ અને ચ ડાળ પ્રમુખ મનુષ્યો પણ આ દેહનો નાશ કરવાને ઇચ્છે છે દેવ અને મુનિના પણ કઠોર મન તથા વચનવડે (શ્રાપ દેવાવડે) અને કેટલાક મનુષ્યોની દુષ્ટ દ્રષ્ટિવડે પણ આ દેહ ઉભો ને ઉભો સૂકાઇ જાય છે અત્ય ત સ્નેહથી, અત્ય ત રાગથી, અત્ય ત ક્રોધથી અને અત્ય ત ભયથી અકસ્માત્ આ દેહ નાશ પામેલો દેખાય છે વળી હે દેવી અતિ આહાર કરવાથી, સર્વથા આહાર ન કરવાથી, ઘણું પાન કરવાથી, (પાણી પીવાથી) સર્વથા પાન ન કરવાથી, ઘણો પ્રયાસ કરવાથી, સર્વથા પ્રયાસ ન કરવાથી, આ

---

૧ પક્ષી વિશેષ ૨ વ્યાધિ વિશેષ

યાયમા ઈ, ગન્સેવા પ્રમુખ પરિશ્રમો, કષ્ટદાયી વ્યાપાર, જળ, સ્થ-
ળમાર્ગે ગમનાગમન, બાળકની લાળ, વિષ્ટા અને મૂત્રના સંસર્ગને
ી સુખની કલ્પના, સ્રીના ચરણનો આઘાત, સ્રી પ્રત્યે કહેવા પડતા
ખુશામતના વચનો, વ્યાધિથી થતી પીડ, રાજા આદિથી થતો ભય,
સ અને મચ્છર પ્રમુખ ક્ષુદ્ર જંતુથી થતી કદર્થના, દાઢના કાર
ી થતો દુઃખ, તાપથી ઉત્પન્ન થતો સંતાપ, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ
ને પવનાદિથી થતો ઉપદ્રવ, ભૂતોથી થતો પરાભવ, અપર ચક્ર
ઉત્પન્ન થતો ભય, મુદ્રાયંત્ર અને મંત્રાદિથી કરેલી કાયાની નિયંત્ર
ા, વ્યસનમાં બાંધી કલેશ, અપર દ્રોહીઓનો પ્રવેશ, શાકિની આદિનો
ાવેશ, શત્રુઓનો કદાગ્રહ, દેણદારને માટે ધિક્કારના શબ્દો, દુર્જન
ાેના ઉદ્ધૂખર વચનો, દારિદ્રતા, દુર્ભિક્ષ (દુકાળ), આજીવિકાની ચિંતા
ચિંતા, નાટક, હાસ્ય, ગીત, ઇંદ્રજાળ આદિ કૌતુક જોવાની ઇચ્છા, જ્ઞા-
નની વિસ્મૃતિ, ભ્રાંતિ, બુદ્ધિનો વ્યામોહ, સંતાપ, રૂપરૂપી સર્વસ્વ(ધન)
ગ્રાસ કરવાની લાલસાવાળી જરારૂપ રાક્ષસી, મનધારી જીવોને ભ
ક્ષ કરવાવાળા યમરાજાથી કરાતી મરણની શંકા, ગર્વથી ઘેલા થયેલા
ન (ધનાઢ્ય) પુરુષોના ગર્વરૂપ આગથી તપેલા મુખનું જોવું,
ન થવાની ઇચ્છા, તેઓના અહિતનું ખમવું તેમજ
ગીર અને ભય જે સ્થાનમાં બીલકુલ નથી એવા
જ નિશ્ચે મોક્ષનું મેળવવું. ઘટી અનંત
ગીઈ અને અનંત આનંદરૂપ અમૃત

નાયમાર્ગ આપવામાં આ-
ાનાર જીવ રાક્ષ્યા નથી

અપશુકન ન થાઓ, એમ ચિંતવી કાયા સંબંધી સર્વ ચેષ્ટાને બંધ કરશે પછી લોકના અગ્ર ભાગ પ્રત્યે ઉત્પન્ન થવાની ઇચ્છાવાળા થઈને પાંચ હ્રસ્વ સ્વર (અ, ઇ, ઉ, ઋ અને લૃ) ઉચ્ચારણ પ્રમાણ કાળ પર્યંત તે (હંસરાજા) મેરૂ પર્વતના સરખુ સ્થૈર્યપણુ (ચૌદમે ગુણસ્થાનકે) ભોગવશે પહેલા મોહરાજાના સેવકોને હણતા બાકી રહેલી પંચાશી પ્રકૃતિઓનો તે (હંસરાજા) પાંચ હ્રસ્વ અક્ષર ઉચ્ચારણ કાળના અંતના બે સમયમાં નાશ કરશે પછી પોતાની પ્રયાણ કરવાની સ્થિતિને જાણનો તે મુખ અને ઉદર આદિ રંધ્રો (છિદ્રો)ના સદ્ભાવે આમ તેમ રહેલા પોતાના આત્મ પ્રદેશોને એકઠા પિંડીભૂત કરશે પછી યંત્રથી છુટેલા બાણની માફક અથવા પાણીને વિષે લેપરહિત થયેલા તુંબડાની માફક ચેતના સહિત તે ઊર્ધ્વ દિશામાં દોડશે, અને અચિંત્ય શક્તિવાન્ તેમજ મહા વેગવાન્ તે સરલ રસ્તે (ગતિવડે) એકદમ એક સમયમાં પરમપદ (મોક્ષ) ને પામશે

(મોક્ષની સ્થિતિ અને તેના સુખનું વર્ણન) (તે પરમપદ–મોક્ષમાં) ગર્ભાવાસ રૂપ બંદીખાનામાં નિવાસ, પ્રસવ વખતની વેદના, બાલ્યાવસ્થા, ધૂળની ક્રીડા, ભણાવનારથી થતી તાડના, માનની હાનિ, ધનનો નાશ તથા કુટુંબના કલેશયુક્ત (ક્રોધાદિક) કષાય અને (પાંચ ઇંદ્રિયોના) વિષયોથી ઉત્પન્ન થતી યૌવન સંબંધી વિડંબના, વિયોગ રૂપ અગ્નિની જ્વાળાથી ઉત્પન્ન થયેલ શોકરૂપ જ્વર, વ્યાપારના નાશ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થતો બીજાઓ તરફનો પરાભવ, ધનની આશાથી થવાનો લાભ,

૧ યાયમાર્ગ, રાજસેવા પ્રમુખ પરિશ્રમો, કષ્ટદાયી વ્યાપાર, જાળ, રથ
ળમાર્ગે ગમનાગમન, બાળકની લાળ, વિષ્ટા અને મૂત્રના સ સર્ગને
વિષે સુખની કલ્પના, સ્રીના ચરણનો આઘાત, સ્રી પ્રત્યે કહેવા પડતા
ખુશામતના વચનો, વ્યાધિથી થતી પીડા, રાજા આદિથી થતો ભય,
પ્રસ અને મચ્છર પ્રમુખ ક્ષુદ્ર જ તુથી થતી કદર્થના, ટાઢના કાર
ણથી થતો ક પ, તાપથી ઉત્પન્ન થતો સ તાપ, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ
અને પવનાદિથી થતો ઉપદ્રવ, ભૂતોથી થતો પરાભવ, સ્વપર ચક્ર
થી ઉત્પન્ન થતો ભય, મુદ્ગ ય ત્ર અને મ ત્રાદિથી કરેલી કાયાની નિય ત્ર
ણા, વ્યસન સ બ ધી ક્લેશ, અપર દ્રોહીઓનો પ્રવેશ, શાકિની આદિનો
આવેશ, શત્રુઓનો કદાગ્રહ, દેણદારને માટે ધિક્કારના શબ્દો, દુર્જન
પુરૂષોના ઉછ્ર્ ખલ વચનો, દારિદ્રતા, દુર્ભિક્ષ (દુકાળ), આજીવિકાને માં
ચિંતા, નાટક, હાસ્ય, ગીત, ઇ દ્રજાળ આદિ કાૈતુક જોવાની ઇચ્છા, જ્ઞા
નની વિસ્મૃતિ, ભ્રાંતિ, બુદ્ધિનો વ્યામોહ, સ શય, રૂપરૂપી સર્વસ્વ(ધન)
ના ગ્રાસ કરવાની લાલસાવાળી જરારૂપ રાક્ષસી, વ્રતધારી જીવોને વ
શ કરવાવાળા યમરાજાથી કરાતી મરણની શ કા, ગર્વથી ઘેલા થયેલા
શ્રીમાન્ (ધનાઢ્ય) પુરૂષોના ગર્વરૂપ બાફથી તપેલા મુખનુ જોવુ,
તેઓના દાસ થવાની ઇચ્છા, તેઓના આક્રોશનુ ખમવુ તેમજ
ખાવાની ઇચ્છા, પીડા અને ભય જે સ્થાનમા ઓીચકુલ નથી એવા
મોક્ષસ્થાનમા તે હ સરાજા નિશ્ચે રહેઠાણ મેળવશે પછી અન ત
જ્ઞાન, અન તદર્શન, અન તવીર્ય અને અન ત આનદરૂપ અપૂર્વ

૧ કોઇ અન્યાય કરનાર હોય તો ન્યાયમાર્ગ આપવામાં આ
, પણ પરમપદ (મોક્ષ)મા અ યાય કરનાર જ નથી કોઇ નથી
થી ત્યા તે માર્ગ પણ નથી

વડે તૃપ્ત થયેલ તે ત્યા અનત કાળપયન નિર્ભયપણે સુખની અ દર રહેશે નિરતર નિર્મળ સદ્જ્ઞાન દર્શનરૂપ જ્યોતિનો આશ્રય કરવાવાળો તે (હુ સ યા આત્મા) તે અવસરે [૧]રાજા એવુ પોતાનુ નામ સાર્થકતાને પમાડશે (હવે તે પવિત્ર આત્માના ગુણનિષ્પન્ન નામાતરો બતાવે છે) પૃથ્વી ઉપરથી આવેલો હોવાથી તે (આત્મા) પર્થિવ કહેવાય છે, પ્રજાને પાળતા છતા પણ સમર્થ આરભના હેતુનો ત્યાગ કરેલ હોવાથી તે પ્રજાપાળ કહેવાય છે, ત્રણ ભુવનના જીવો મુગટની માફક તેને મસ્તક ઉપર ધારણ કરે છે તેથી બુદ્ધિમાનો તેને ત્રિભુવનપ્રભુ કહે છે, સર્વ ઉપદ્રવો (જન્મ, જરા, મરણાદિ)થી મુક્ત હોવાથી તે (આત્મા) જ સદાશિવ કહેવાય છે, જ્ઞાન સ્વરૂપવડે લોકાલોકમા વ્યાપ્ત હોવાથી તે વિષ્ણુ કહેવાય છે, પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થયેલ હોવાથી–કોઈ બીજાથી ઉત્પન્ન થયેલ ન હોવાથી તે (આત્મા) સ્વય ભૂ કહેવાય છે, જન્મ રહિત હોવાથી તેજ ભગવાન્ અજ પણ કહેવાય છે, કર્મથી બ ધાએલા આત્મા કરતા ઉત્કર્ષતાને પામેલ હોવાથી તે પરમાત્મા કહેવાય છે અને પરમ (ઉત્કૃષ્ટ) જ્ઞાનના યોગથી પરમબ્રહ્મ એવા નામને પણ તે પામેલ છે વિદ્વાનોથી પણ તે કોઈ પ્રકારે જાણી શકાતો નથી, તેથી તેને અલક્ષ્ય (અલખ) કહ્યો છે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તે એક કહેવાય છે અને તેના પર્યાયો અનત હોવાથી (અનત પર્યાયોની અપેક્ષાએ) તે અનેક કહેવાય છે સત્વગુણ, રજોગુણ અને તમોગુણ રહિત હોવાથી તે નિર્ગુણ કહેવાય છે અને જ્ઞાનાદિ ગુણોના સયોગથી તે મહાગુણ કહેવાય છે આકાશના જેવો (રૂપાદિ રહિત)

---

૧ રાજા એટલે ચદ્ર

આયુષ્ય (આ મનુષ્યદેહને અપેક્ષાને) પૂર્વ ક્રોડ વર્ષથી આગળના વિભાગને સ્પર્શી શકતુ નથી, અર્થાત્ પૂર્વ ક્રોડથી વધારે હોતુ નથી જે કર્મરહિતસિદ્ધના સુખના અનતમા ભાગથી અધિક સુખ ભોગવનાના લવસત્તમ દેવો પણ નથી તો તે અમૃતથી અધિક સુખ પડિત પુરૂષો વચનમાર્ગમા કેમ લાવી શકે?

નોટ—જેઓ આ માનવદેહમા ચારિત્ર અગીકાર કરી કર્મ ખપાવવાની (ઉપશમ) શ્રેણી ઉપર આરૂઢ થતા સાત લવ જેટલા સ્વલ્પ આયુષ્યના અભાવે તેવી સ્થિતિમા દેહનો ત્યાગ કરી સર્વાર્થ સિદ્ધ નામના વિમાનમા દેવપણે ઉત્પન્ન થાય છે તેઓને **લવસત્તમ** દેવો કહેવામા આવે છે ભાવાર્થ એ છે કે જો તેઓનુ આયુષ્ય મનુષ્યદેહમા સાત લવ જેટલુ વધારે હોત તો તેઓ મોક્ષે જાત તે દેવો પણ સિદ્ધના સુખના અનતમા ભાગ જેટલુ સુખ અનુભવે છે તો તેવા અનતા સુખને અનુભવ વિનાના પડિતો કેવી રીતે કહી શકે? એક રાજા કોઈ ભિલ્લને [ઉપકારી જાણીને] અટવી [જગલ] માથી પોતાના અતપુરમા લાવ્યો ત્યા તે તે પ્રકારની [વિષયની] કળાના જાણકાર પુરૂષોએ તેને અનેક પ્રકારના વિષય સબધી સુખના પ્રવાહમા નિપુણ કર્યો તે પાછો અટવીમા આવ્યો તે વખતે [અતપુરમા જે સુખનો અનુભવ કર્યો છે] તે સુખ પોતે જાણતો હતો છતા પણ ત્યા [અટવીમા] ઉપમા આપવા લાયક વસ્તુ કાઈ પણ નહીં હોવાથી પોતાના સગાવહાલા આગળ તેનું વર્ણન તે કેવી રીતે કરી શકે? ન કરી શકે તેજ પ્રમાણે આ દુનિયાને વિષે રહેલા જીવો મહાક્લેશે સાધ્ય થઇ શકે તેવા

સુખોને / નિરંતર [અટવીમાં રહેવા બીજા ભિલ્લોની માફક] ભોગવતા હોવાથી કેવળી ભગવાન્ કઇ ઉપમાનડે મોક્ષના સુખની સામાન્યજનોને પ્રતીતિ કરાવી શકે ? [અર્થાત્ ન કરાવી શકે]. ઇષ્ટ એવા અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર, આભરણ, વિલેપન અને સ્ત્રી વિગેરેથી [આ દુનિયામાં] જે સુખ સ્ફુરાયમાન થાય છે [દેખાય છે] તે નિશ્ચે કૃત્રિમ છે, અને આત્મસ્વરૂપ મળેલી, નિમિત્તની અપેક્ષા વિનાનું અને કોઇ ચોરી ન શકે તેવું સિદ્ધના જીવોનું જે સુખ છે તે અકૃત્રિમ [સ્વાભાવિક] છે જે [પરમાત્મા] ઉભા થાથી જગતના જીવોને યોગ [નહીં પામેલા આત્મધર્મને મેળવી આપનાર] અને ક્ષેમ [પ્રાપ્ત કરેલ આત્મજ્ઞાનાદિનું રક્ષણ કરનાર]ને માટે થાય છે તેથી તેને તમે લોકનાથ કહો, અને જે પરમપદને પામીને બીજા દેવોને [જેઓ પરમપદને પામ્યા નથી તેઓને) નીચા કરે છે તેથી તેને તમે દેવાધિદેવ કહો આ દુનિયામાં આવા શુદ્ધ આત્મા શિવાય બીજું કાંઇ ધ્યાન કરવા લાયક નથી, આ શુદ્ધ આત્મા શિવાય બીજું કાંઇ પ્રસિદ્ધ જાણવા લાયક પણ નથી, આ શુદ્ધ આત્મા શિવાય બીજું કોઇ દૈવત [દેવપણું] નથી અને આ શુદ્ધ આત્મા શિવાય બીજું કોઇપણ તીર્થ નથી—એમ અમે પ્રતીતિ કરીએ છીએ

નોટ—અહીં આશય એવો છે કે દરેક ક્રિયાઓ આ શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ કરવાને માટેજ છે તેની પ્રાપ્તિને માટે એક અગર બે સાધનો છે એમ નથી, પણ હજારો અને કરોડો સાધનો તેની પરાકાષ્ઠા મેળવવાના છે, પણ તેમાંનું દરેક સાધન દરેક મનુષ્યને

તેની યોગ્યતાનુસાર સહાયકારક થાય છે આ ઉપરથી અમુક સા
ધનજ ઉપયોગી છે અને બાકીના બીજા સાધનોથી શુદ્ધાત્માની
પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહિ એમ માનનારા પૂરેપૂરી ભુલ ખાય છે તે
ભુલ જ્યારે તે સારી સ્થિતિમા આવે છે ત્યારે તેને માલમ પડે છે,
પણ તે પહેલા તે સાધનોનો નિષેધ કરતા તે હજારો જીવોનો ઉ
પકારી થવાને બદલે અપકારી થઈ પડે છે માટે અમુક ભાગને
વિષય (શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિનો હેતુ) કરનારી પોતાની સાકડી મતિ
જ્યાસુધી વિસ્તૃત થઈને આત્મગુણપ્રાપ્તિના સર્વ રસ્તાઓ પો
તાને દેખાડી ન આપે, ત્યાસુધી તેના ઉપદેશનું કામ કરવુ એ મોટા
જોખમનુ કામ ઉપદેશકને માથે છે તેટલામાટે ત્યાસુધી ઉપદેશ
વૃત્તિથી દૂર રહેવાની જરૂર છે આ વાત વારવાર યાદ રાખ
વાની છે

જેઓએ આ શુદ્ધસ્વરૂપ જાણ્યુ નથી તે મુગ્ધ આશયવાળા
'આ નવીન તીર્થ છે, આ નવીન તીર્થ છે એમ બોલતા ભ્રમણ ભુવ
નને વિષે ભટકયા કરે છે, કારણ કે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપને જાણ
નારાઓને તો સર્વ પૃથ્વી તીર્થરૂપ છે

નોટ—તીર્થસ્થળે જવાનો હેતુ એ છે કે પોતાના આત્માને
પવિત્ર કરવો કાંઈ પણ પવિત્રતામા વધારો કરવો તે નિવૃત્તિ વિના
બનતો નથી આવી નિવૃત્તિ પ્રાયે તીર્થસ્થળોમા વિશેષ હોય છે તેવે
સ્થળે અનેક મહા પુરૂષોનો સમાગમ થાય છે મહાત્માઓની નિર્વાણ
ભૂમિને સ્પર્શવાથી તેઓના શુભ વિચારોનું બધાયેલુ વા.
આત્મગુણ પ્રગટ કરવામા વિશેષ સહાયક બને છે તેઓના

કર્ત્તવ્યો વિગેરે યાદ આવવાથી શુભ વિચારો ઉત્તેજિત થાય છે અને તેવાં કાર્યોમાં પ્રયત્નશીલ બને છે આ સર્વ હેતુઓ જેઓ હજુ પ્રથમ હદમાં રહેલાઓ છે તેઓને વિશેષ ફાયદાકારક છે, પણ જેઓએ પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણ્યું છે તેઓ ગમે તેવા સ્થળનો આશ્રય કરીને પણ પોતાની શુદ્ધતા પ્રગટ કરી શકે છે માટે એ ઉપરથી આ ઉપરના શ્લોકમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે 'सर्वापि ज्ञातात्मविदां हि तीर्थम्' આત્મ સ્વરૂપ જાણનારાઓને સર્વ પૃથ્વી તીર્થરૂપ છે તે બરાબર છે, કેમકે તીર્થ જઈને જે કાર્ય કરવું છે તે કાર્ય ગમે તેવે સ્થળે રહીને તેઓ કરી શકે છે"

જેમ એક જાતની માટીને ધમવાથી તે સુવર્ણતાને પ્રાપ્ત થાય છે, હલબડાને પરિકર્મિત [એક જાતની ક્રિયા] કરવાથી નિરોગી પણું પમાડે છે અને સારી રીતે સંસ્કાર કરેલો પારો સિદ્ધરસના નામથી પ્રખ્યાતિ પામે છે, તેમ આત્મા (તેને સારી રીતે સંસ્કારિત કરવાથી) પોતેજ પરમાત્મભાવને પ્રગટ કરે છે જ્યાંસુધી આ શુદ્ધ આત્માનું સ્વરૂપ જાણેલું હોતું નથી, ત્યાંસુધી મદથી ધમાયેલા [તપેલા] મન છે જેના એવા સર્વે દર્શનકારો આપસ આપસમાં દ્રોહ [વાક્યુદ્ધ વિગેરે] કરે છે, પણ જ્યારે તેઓ આત્મતત્ત્વને જાણે છે, ત્યારે [આપસમાં] સગા ભાઈઓની માફક આચરણ કરે છે આત્મતત્ત્વના જ્ઞાન સહિત જે વિદ્યા છે તે નિર્દોષ વિદ્યા છે અને બાકીની જે અવિદ્યા છે તે સંસારના ગતિ કરવાના માર્ગરૂપ છે તેથી અધ્યાત્મજ્ઞાન વિનાના અને વિચિત્ર પ્રકારના શાસ્ત્રરૂપ મહા અંધકારથી મૂઢ થયેલા તેઓ (અવિદ્યાવાળાઓ)

ઓના મનોહર કટાક્ષરૂપ બાણોના વિસ્તારથી અક્ષોભ્ય અ
ઓથી જેના ચરણકમળ સ્તવાયેલા છે એવા મહેંદ્રપ્રભ
આચાર્ય થયા વિનયમા પ્રધાન અને શાસ્ત્રાર્થરૂપ સોનાની
તુલ્ય તેના શિષ્ય **શ્રીજયશેખર** નામના ઉત્તમ આચાર્યે
અર્થના સારભૂત અને કલ્પેલા ઉત્તમ યુક્તિરૂપ તરંગોથી
શકાય તેવો આ **પ્રબોધ ચિંતામણિ** નામનો ગ્રંથ રચ્યો
જે મોક્ષનગરીનો ઉત્તમ માર્ગ બતાવનાર છે તે ભણતા -
ભવ્ય જીવોને ઉત્તમ સમ્યક્ત્વ આપવાવાળો થાઓ સ્તંભન
થથી ભૂષિત ખંભાયત નગરને વિષે શ્રીમાન્ જયશેખરસૂરિએ
સંવત ૧૪૬૨મા આ પ્રબોધ ચિંતામણિ ગ્રંથ બનાવ્યો છે

આ પ્રમાણે શ્રીમાન્ જયશેખરસૂરિએ રચેલા પ્રબોધ ચિંતા
મણિ ગ્રંથમા વિવેક અને મોહરાજાનુ યુદ્ધ, વિવેકનો જય
મોહનો પરાજય અને પરમાત્મસ્વરૂપના વર્ણનવાળો આ
- અધિકાર સમાપ્ત થયો છે

